

Alcides Arguedas

OAMENI DE BRONZ

Oameni de bronz

Alcides Arguedas

Editura pentru literatură universală

București 1971

Cuvânt înainte

Prima ediție a acestei cărți a apărut în patria mea acum douăzeci de ani, în 1919, tocmai când o misiune diplomatică m-a îndepărtat de țară, fără să-mi dea posibilitatea să corectez șpalturile. Editorii nu au ținut seamă de acest detaliu și slaba prezentare a cărții a

smuls un protest indignat unui autorizat critic: „E păcat că o lucrare de un atât de palpabil efort nu s-a bucurat de prezentarea corectă pe care o merita și este dureros că o lucrare atât de nobilă a fost tipărită cu atâta lipsă de grijă”, a scris atunci Juan Antonio Zubillaga.

A doua ediție, cu o prefață de D. Rafael Altamira, nu a avut o soartă mai bună. A fost tipărită în 1923 de o editură populară din Valencia, la cererea celui ce a scris prefața; și astfel cartea a apărut din nou în condiții modeste, obscure, pe hârtie de ziar, în format mic, într-o prezentare ordinară, ca o carte „paria”, publicată de milă și condamnată dinainte să putrezească în cel mai ascuns ungher al subsolurilor editoriale.

Bineînțeles cartea nu a găsit cititori și pot fi numărați pe degete cei care, învingând Dumnezeu știe ce dezgust, au pus ochii pe ea. Totuși unii au avut de câștigat. Gabriel Alomar, ilustrul comentator al lui Don Quijote, a închinat acestei cărți un cald elogiu într-un număr al ziarului, pe atunci celebru, Imparcial din Madrid. Puțin după aceea, un alt ilustru profesor de literatură spaniolă de la Sorbona.

Ernesto Martinenche, a publicat un scurt și călduros comentariu într-o cunoscută revistă din Paris, iar profesorul

Buylla, scriitorul Díez-Canedo și pătrunzătorul critic peruvian Luis Velasco Aragon, între alții, i-au consacrat ample articole.

Apoi la Paris o revistă săptămânală a incomparabilului oraș latin, scrisă de către și pentru sud-americani, hotărî să-și ocupe pagina de foileton cu această carte, Oameni de bronz, și comandă versiunea în limba franceză, unui tânăr scriitor mexican. Acesta se dedică plin de entuziasm sarcinii primite, poate și pentru că în carte este descrisă viața unei rase autohtone, înrudită cu cea care predomină în marea sa patrie. Dar tânărul, întors în țară pentru o scurtă vacanță, dispare aspirat de cine știe ce vârtej, și săptămâni întregi cititorii așteaptă zadarnic sfârșitul peripețiilor eroilor mei. În cele din urmă, înșelați în speranțele lor, au reclamat. Atunci direcția revistei încredințează traducerea celor două sau trei capitole finale cuiva mai puțin înzestrat sau mai puțin entuziast decât tânărul mexican, și astfel cititorii de limbă spaniolă din Paris au putut să afle peripețiile și destinul personajelor mele.

Aceste foiletoane, strânse cu grijă de mâini iubitoare într-un volum special, mi-au fost cerute mai târziu de către un mare scriitor bilingv și bun prieten, Max Daireaux, pentru a fi încredințate unui editor din Paris. Dar tocmai atunci se produse tragedia marei și nemuritoarei Franțe și nu am mai știut nimic despre soarta paginilor mele.

În timpul acesta, după apariția volumului Oameni de bronz, numeroase alte cărți s-au publicat în America noastră, începând cu *La Voragine*¹ de José Eustasio Rivera și până la ultima a lui *Ciro Alegría*, cărți care au obținut un meritat succes și care se bucură de faimă în lume.

De asemeni, au apărut în America și numeroase studii serioase, temeinice, aparținând adesea unor profesori de literatură la universități renumite din Europa și Statele Unite, dar în niciunul nu se pomenea nimic despre Oameni de bronz, care, nu pentru merite literare, desigur, dar pentru existența ei în timp și pentru tema sa, are oarecare drept să figureze în cărțile care vorbesc despre literatura americană. Această tăcere a criticilor, erudiților și profesorilor, constituie dovada concludentă că volumul a putrezit – cum îmi imaginam – în pivnițele aceluia neinteresat editor valencian...

Fie ca această nouă ediție, să aducă noroc unei cărți care, trebuie s-o mărturisesc, nu a fost scrisă în trei luni și nici chiar în trei ani. Ea a ocupat cele mai bune momente ale unei vieți, acelea în care orice om de litere crede că s-a născut pentru ceva foarte serios, iar scriitorul din teritoriile din interiorul continentului american – unde pana este un lux ce nu asigură existența – are candoarea să-și imagineze că poate produce ceva care, cel puțin, să aibă o durată în timp.

ALCIDES ARGUEDAS

Buenos Aires, decembrie 1944.

Cartea întâi

VALEA

¹ Vâltoarea.

I

Priveliștea era scăldată în roșu.

Lacul Titicaca sclipea ca jarul în reflexele soarelui ce apunea și crestele înzăpezite ale munților, colorate în roz, se conturau dincolo de colinele cenușii ce-l înconjoară. O broderie albă le încununa culmile ascuțite și neregulate, între care resturile zăpezilor, adunate de ultimele furtuni în viroage, începeau să se topească.

În picioare, pe o stâncă înfiptă în ultima platformă a muntelui, la adăpost de vânturi, păstorița cerceta cu privirea pantele abrupte, și silueta ei se desprindea limpede în lumina arămie a crepusculului care parcă îi sublinia contururile armonioase ale bustului.

Era o indiancă zveltă și bine făcută. Părul negru, cu reflexe albastrii, îi cădea pe umeri în două cozi bogate și o pălăriuță cenușie cu panglică neagră îi apăra fața arsă de frigul și de aerul tăios al munților. Fusta din lână aspră se zbătea în vântul care-și cânta eterna lui melopee printre ierburile sălbatice crescute în crăpăturile stâncilor. Era singurul zgomot care acompania behăitul prelung al oilor.

Fata scruta îngrijorată zarea.

Cu puțin înainte, adunându-și turma pentru a o mâna spre stână, a văzut că-i lipsea una dintre oi. Nu se temea că-i fusese luată de fiare, nici că i-o răpiseră vulturii, ci mai curând era îngrijorată să nu fi intrat în pășunea cea bună a proprietarului de alături, de pe colina dinspre malul lacului sau chiar în celelalte ale oamenilor, îngrădite cu cărămizi și pietre. Știa cât era de neplăcut să aibă de-a face cu oamenii acriți de procese, veșnic cu gândul la terenurile lor, pe care moșierii nu le hotărniciseră încă.

Începea să se lase noaptea și în curând va fi greu de dus turma la adăpost. Gândindu-se la asta, fata lăsă oile în grija lui Leke, un câine mic și păros, și se îndreptă spre stâncile ce încoronau culmea colinei care într-o parte cobora brusc scăldându-se în apa limpede a lacului, iar în cealaltă se întindea în pantă lină spre câmpie. Mai în fund, se conturau niște dealuri plate destul de înalte, iar prin mijlocul lor trecea vadul unui râu.

Izbuti să se cațere în vârful unei stânci înalte și de acolo privi în jur.

De la această înălțime lacul părea un enorm incendiu. În mijlocul focului se conturau insulele, ca niște pete negre, desenându-și admirabil cele mai mici detalii, în depărtare, strâmtoarea Tiquina – sugrumată între doi munți, care de la această distanță păreau două ziduri negre-albăstrui – dădea impresia unui râu de foc ce curgea alimentând masa de apă în flăcări. Câmpia, lipsită de pomi și golașă, se desfășura întunecată și cenușie în tot cuprinsul ei. Câteva lanuri de orz, date în pârg și îngălbenite, puneau pete răzlețe de culoare mai deschisă pe întinsul trist și mohorât al acestui pământ aproape sterp datorită frigului permanent al înălțimilor. Ici și colo, în depresiuni, sclipiri roșietice marcau bălțile lăsate de ultimele ploi, semănând cu cioburile unei imense oglinzi sparte pe câmpie.

O liniște adâncă învăluia împrejurimile. Ai fi zis că totul se reculege înaintea crepusculului sau că totul ar fi mort, dacă din când în când nu s-ar fi auzit în depărtare plânsul tremurat de quena (fluiet) al câte unui păstor sau țărâitura aspră a păsărilor yaka-yaka adăpostite sub streășină cuiburilor lor săpate în nisipul din marginea râului sau în crăpăturile stâncilor.

Păstorița scormonea cu privirea peisajul, indiferentă la nespusa blândețe a aceluia sfârșit de zi. Deodată părăsi stânca, căci i se păru că aude un behăit singuratic venind dinspre capătul platoului, își ducea rar turma în partea aceea, pentru că, pe lângă că locul nu era bun de pășunat, avea și faima că adăpostește spiritele rele într-o peșteră a cărei intrare se deschidea către lac, la câțiva pași de panta abruptă ce cobora brusc deasupra apelor neliniștite.

Era o carieră de marmoră verde, părăsită de multă vreme și care acum slujea drept adăpost sigur și la îndemână pentru lilieci și vizcachas (iepuri). Laikas, vrăjitorii regiunii, o transformaseră în tainică pentru întâlnirile lor cu puterile supranaturale sau pentru a-și pregăti aici amestecurile și vrăjitoriile. Oamenii de rând se aventurau rareori în interiorul ei.

Puținii curajoși care în împrejurări ciudate îndrăzniseră să violeze secretul peșterii, jurau pe ce aveau mai sfânt că auziseră gemetele, suspinele și blestemele unor suflete în suferință și că văzuseră ochii fosforescenți ai dracilor ce tropăiau în jurul

condamnaților...

Câteodată, pe timp de furtună, când trăsnetul lovea stâncile, vântul urla și se dezlănțuiau valuri de ploaie pe înălțimi.

Wata-Wara îi profana misterul, pentru a goni oile ce se adăposteau la intrarea ei spăimântătoare. Dar niciodată nu văzuse, nici nu auzise ceea ce alții jurau să fi văzut sau auzit și niciodată nu îndrăznise, numai din vreo toană sau curiozitate, să stârnească supărarea vracilor yatiris, pătrunzând cu obrăznicie în domeniul lor.

— Hau-u-u-ul strigă Wata-Wara înaintând cu teamă către deschizătura întunecată și diformă a intrării.

Strigătul ei pătrunzător și ascuțit se strecură în peșteră și peste puțin reveni ca un ecou, pe care ea, printr-o ciudată iluzie, îl luă drept răspunsul animalului pierdut.

Se hotărî să intre în peșteră. O opri teama. Grija însă fu mai puternică decât ea. Cu pași furișați dar hotărâți, cu brațele întinse înainte, cu ochii mari deschiși, înainta încet pipăind în întuneric, înainta din ce în ce mai încet până ce rămase nemișcată, ascultându-și bătaile puternice ale inimei.

Peștera era mare și adâncă. Solul neregulat era acoperit cu țândări din piatră, lăsate aici de lucrătorii necunoscuți care dăltuiseră poate stânca albă cu transparențe opaline pentru fântâna așezată odinioară în Prado de La Paz, azi dispărută.

Prin colțuri se mai vedea încă urma focului aprins cândva pentru gătitul mâncării sau pentru călitul dălții. Pereții, alcătuiți din enorme blocuri dreptunghiulare suprapuse în straturi neregulate, păreau materiale strânse pentru o uriașă construcție, aduse și părăsite aici la voia întâmplării. În părțile laterale și în fund, deasupra nivelului pământului, se deschideau gurile altor trei galerii întunecate și misterioase, prin care se prelungeau vinele albe de piatră. Vederea lor umplu de spaimă inima fetei care o zbughi din întuneric, uluită de propria ei îndrăzneală. Abia se văzu afară, și dădu un nou țipăt cu o voce tremurând încă de frică. Un altul, apropiat îi răspunse din Spate. Se întoarse brusc și văzu cu bucurie un băiat care se îndrepta spre ea

purtând în poncho² oaia rătăcită.

Era un băiat înalt cu umeri lați și gât puternic. Avea o expresie inteligentă și o atitudine vioaie. Părul îi cădea în plete inelate pe umeri, ieșind pe sub o căciuliță gălbuie, cu două apărători ce-i acopereau urechile și parte din obraji. Haina

foarte răscroită, închisă cu patru nasturi de metal și cămașa deschisă la gât lăsau să i se vadă pieptul robust și bronzat.

— Unde era diavolița asta, Agiali? Întrebă fata fără să răspundă la salutul uriașului din fața ei.

— Rătăcea prin pampa și am adus-o de acolo.

— Ce spaimă am tras din cauza nebunei ăsteia!

Și, ridicând o pietricică, azvârli cu ea în animalul care o luă la goană către turma de unde se auzeau behăituri nerăbdătoare.

— Spune-mi, ai intrat în grotă? Întrebă băiatul cu un aer bănuitor și plin de neîncredere.

— Da.

— Și de ce?

Tânăra indiană făcu un gest vag și ridică din umeri.

Agiali, speriat de-a binelea adăugă:

— Ai să vezi; sigur că o să ți se împlină ceva... Ca lui Manuno.

Tăcură amândoi, speriați. Amintirea, trezită nelalocul ei, produse o impresie proastă fetei.

— Și nu știi unde se află acum?

— Nu. Cineva mi-a spus că a murit.

— Sărmanul! Stăpânul s-a purtat rău cu el.

— Așa se poartă cu toți! L-ar fi pedepsit destul prin loviturile de bici, dar i-a dat foc și casei.

— Spun unii că-i era dator și nu putea să plătească.

— Ei și? I-ar fi plătit datoria încetul cu încetul, cum îi plătim cu toții... Parcă ne iartă vreo datorie?!

Un zâmbet amar se ivi pe figura lui liniștită.

² Poncho: haină făcută dintr-o pătură de lână având la mijloc un orificiu prin care se trece capul.

Tăcură.

Agiali părea preocupat și ea cunoștea cauza supărării lui.

Câteva zile mai înainte, ca pedeapsă pentru o greșeală, primise din partea administratorului ordin să plece, cu alți patru

Tovarăși pedepsiți ca și el, că cumpere cereale din vale. Ea știa că astfel de drumuri erau întotdeauna periculoase, nu atât pentru oameni, cât pentru animale.

De câte ori nu deveniseră biete animale inapte pentru lucru din cauza rănilor de pe spate pricinuite de greutatea încărcăturii. Și câți bărbați, pradă unor boli ciudate, nu zăceau în casă, incapabili de muncă sau paralizați, până la moarte!

— Adevărat că pleci mâine la drum? întrebă Wata-Wara, îndreptându-se spre turma ale cărei behăituri stăruitoare erau tot ce se mai auzea pe înălțimea pe care întunericul nu o învăluisese încă.

— Mâine, răspunse Agiali cu un aer preocupat.

— Cu cine pleci?

— Cu Quilco, Manuno și Cachapa.

— Stați mult?

— Cel puțin două săptămâni.

Tăcură din nou și își continuară drumul necăjiți.

Se spunea despre ei pe moșie că doreau să se căsătorească, și de multe ori, în zilele de lucru, pe câmp, ceilalți făceau glume pe seama lor. Dar până acum băiatul nu luase fetei niciun obiect drept gaj, simbol al înțelegerii îndrăgostiților, ci se mulțumise numai să aibă față de ea mici atenții care arătau dorința-i puternică de a-i fi pe plac și pe care nu încerca să o ascundă. O ajuta seara să-și adune turma de pe colina unde își ducea de obicei oile la păscut sau îi dădea o parte din propria lui recoltă de alge, culese de pe lac pentru hrana animalelor. Drept este, și poate era cel mai semnificativ lucru, că amândoi căutau aceleași locuri de distracție în zilele de odihnă, că la semănat și la cules lucrau pe aceeași tarla, că în ajunul marilor sărbători când, la lăsatul nopții, băieții repetau dansurile în lumina lunii pline, pășeau alături pe drum, mână în mână. Și atunci, privirile și zâmbetele ei erau numai pentru el. Dar lucrurile nu au mers mai departe. Agiali era rezervat în cuvinte și gesturi, nu din timiditate, căci cu celelalte fete din partea locului își

îngăduia aceleași libertăți ca și ceilalți băieți, ci pentru că averea părinților Wata-Warei și deosebita grijă pe care bătrânul Choquehuanka o purta fetei îl făceau să-și ascundă sentimentele. Când vorbea cu ea, gesticula puțin, cuvintele îi erau măsurate și discuta numai despre lucruri obișnuite, adică despre timp, despre munca la câmp sau despre animale. Câteodată, făcând câte o glumă, ca

Și ceilalți, își întovărășea cuvintele cu câte un ghiont sau câte o ciupitură abia schițată; dar niciodată, nu se purta altfel decât ca un prieten săritor și cumpătat.

Așa era obișnuită să-l știe fata și de aceea atitudinea mai mult decât rezervată din seara aceea o umplu de mirare, îl vedea serios, taciturn, «preocupat și presupuse că i s-a întâmplat ceva neobișnuit. Poate că noaptea trecută, la pescuit, nu prea prinsese pește sau poate i se îmbolnăvisе weum animal?

— Te gândești la drum? îl întrebă pentru a spune ceva și pentru a-și ascunde tulburarea care îi punea stăpânire și pe ea.

Agiali râse, privind-o lung în ochi, plin de dorință.

— De ce mă privești așa?

În loc de răspuns, băiatul se apropie mult de ea și, continuând să râdă, cu un râs nesigur, ridică mâna repede și o ciupi zdravăn de brațul rotund și tare.

Wata-Wara lăsă capul în jos, mirată și zăpăcită. Niciodată nu-și permisese astfel de libertăți între ei și era pentru prima dată...

Dădu un pas înapoi, cu inima bătând de bucurie, înainta și el un pas. Întinse mâna și apucând-o de cutele pelerinei o trase către el.

— Lasă-mă! murmură fata.

Vocea îi era sfârșită, copilăroasă, înăjfhuiantă.

— Și dacă nu vreau? vorbi celălalt, tot cu glasul schimbat.

Și pentru a doua oară, acum cu mai mult calm, o ciupi de umăr, ținându-i carnea tare între degete.

Wata-Wara se clătină și un frison de durere și voluptate îi zgudui corpul.

— Lasă-mă! spuse cu o voce și mai stinsă, termi rând de fericirea nesperată și îndrăzni să-l privească pe furiș cu un ochi în care-i strălucea o bucurie dintre cele mai corate.

Atunci băiatul luă în imăinile lui bătătorite și aspre mâini! e iubitei, aspre și ele, dar cu pielea mai fină, îi prinse degetul pe care un inel de cupru își lăsase urma lui neagră și cu grijă i-l scoase.

Ea îl lăsă, tremurând ușor, lipsită ide voință și de puterea de a simula vreo împotrivire, în sfârșit el își făcuse declarația și îi arăta dorința de a se logodi cu ea!

Agiali, xâzând, își trecu inelul grosolan pe degetul mic și-l puse pe al lui în mâna fetei, a cărei față se luminează repede de un surâs liniștit.

— Am să-i spun mamei să vină să-ți ceară înapoi inelul, amenință ea cu cochetărie.

— Dacă îi spui, răspunse băiatul, făcându-se că ia în serios amenințarea ei, plec de pe moșie și nu mă mai întorc niciodată.

— Și unde ai să pleci?

— Unde n-ai să mă mai vezi...

— Atunci păstrează-l...

Se prinseră de mâini și se priviră adânc în ochi zâmbind de fericire.

— Mă ajuți să-mi duc oile? S-a făcut noapte și ai mei trebuie că mă așteaptă!

— Pentru asta am și venit.

Fata încercă să-și desprindă mâinile din ale băiatului, dar acestea le reținu cu putere și continuă să o privească lung și în tăcere, dar cu un aer întunecat. Până la urmă, aproape supărat, îi spuse:

— Ascultă.

— Ce?

— De câțva timp am observat că administratorul moșiei se uită cam lung la tine.

— Și eu, răspunse ea, indiferentă.

— Știu că s-a plâns maică-tii că nu vrei să te duci: la el să scarmeni lâna și să-i fii mitani (servitoare).

— Mă duc săptămâna viitoare.

Auzind răspunsul, băiatul se întunecă mai mult la față și spuse cu un ton hotărât:

— Nu vreau să te duci. Acest khara (metis) e rău și mă sperie...

— Ție nu ți-a făcut nimic. O singură dată te-a lovit.

— Spune mai bine, de mai multe ori, dar de asta nu-mi pasă...
Mi-e frică pentru tine.

— Niciodată nu bate fetele.

— Dair le ademenește.

Se opri hotărât și adăugă brusc:

— Bine. Dacă te duci să-i muncești, ia-o și pe mama ta și să nu rămâi niciodată singură cu el.

— Așa am să fac.

Noaptea se lăsase repede, și turma se agita neliniștită și dornică să se întoarcă la stână. Leke, așezat pe labelle dinapoi, cu ochii la stăpâna lui lătra din când în când ca pentru a-i spune că a sosit ora întoarcerii.

— Wara! ajunse până la îndrăgostiți vocea sonoră a unui băiețel, răsunând peste colină.

— Mă cheamă, să mergem! spuse ciobăniță.

În același timp strigă și azvârâi asupra turmei cu o piatră pusă în praștie. Oile, auzind șuieratul pietrei prin aer, se puseră în mișcare îndreptându-se spre potecă. Grupul înainta într-un singur pluton cenușiu, și praful ridicat de pașii lor părea să întunece și mai mult cerul.

Logodnica, ținându-l de mână pe Agiali, începu să cânte mai întâi încet, apoi cu voce tare, unul din cântecele triste de stepă care imită geamătul monoton al vântului printre ierburile pampei. Începu și el să cânte, și cele două voci alcătuiră un duet lent ca o melopee, ale cărui note se topeau în palida lumină a stelelor.

La jumătatea drumului îi întâmpină băiețelul trimis în căutarea păstoritei, și curând ajunseră cu toții la casa așezată cam la mijlocul celui alt versant al dealului, pe un fel de platformă îngustă. Casa avea patru odăi sprijinite pe deal și o curte între ale cărei ziduri ele piatră. necioplită creșteau din abundență urzici cu flori roșii și plante cu tulpini rezistente;

Trecând printre ele, vântul cânta-nielodii triste și stranii.

La zgomotul turmei, trei copii ieșiră din casă. Unul ca la vreo șapte ani, iar ceilalți doi ceva mai mari și, după statura asemănătoare, gemeni. Traseră bârnela ce închideau strunga și se așezară de ambele

părți ale intrării, gata să facă treaba ce le revenea. Trebuiau să separe oile ce alăptau de mieii lor.

Aceștia formară repede înapoia băieților o pată agitată și zgomotoasă. Behăiturilor disperate ale oilor, le răspundea plânsul pierit al mieilor și totul, dus de vânt, alcătuia cântecul armonios al câmpiei.

Odată terminată treaba, păstorii se îndreptară spre bucătărie.

Era o cameră îngustă, lungă și cu pereții înnegriți, în fața ușii, mică și joasă, se afla cuptorul de pământ, în care pâlpâia un foc palid, alimentat cu baliga uscată a oilor. De bârnele înnegrite de funingine atârnav coșuri din răchită neagră, frânghii, căpestre, câteva unelte de muncă și bucăți de carne us

Cată. În dreapta și-n stânga intrării, ocupând toată lungimea peretelui, se aflau două patajatis (bănci din lut), ce serveau și drept cotețe. Erau goale pe dedesubt și sub una din ele dormeau găinile cățarate pe niște stinghii. Cealaltă slujea drept adăpost cobailor, niște animale mici, pătate multicolor, care chiar acum, noaptea, alergau fără zgomot pe pământul bătătorit, urmăriți de umbrele ce se măreau când treceau prin fața focului, privind fără teamă la bătrâna Coyllor – Zuma, mama

Wata-Warei și la ceilalți doi bătrâni, zbârciți și aduși de spate, ce stăteau pe vine lângă cuptor. Bătrânii erau ocupați cu acullico, adică tăcuți și indiferenți, mestecau toți trei foi de coca, scufundați într-o profundă meditație. Flacăra anemică a unei lămpi le lumina fețele arămii, desenându-le cu precizie profilurile, în timp ce partea cealaltă a feței se ștergea cu desăvârșire pe fondul întunecat de fum și umbre al încăperii.

— Seară bună să ne dea Dumnezeu, bătrânilor, salutară copii intrând.

— Ai întârziat, se adresă Coyllor – Zuma păstoritei.

— Mi s-a pierdut o oaie și am fost s-o caut. Agiali a găsit-o în pampas.

Bătrâna, fără să răspundă, se întoarse către acesta.

— Se spune că ai să pleci la drum.

— Da; mă trimit în vale să aduc grâne.

— Ai grijă de animale și nu le încărca prea rău.

— Dacă am să pot! răspunse Agiali cu amărăciune.

Și adăugă:

— Dar m-o să luăm cu noi decât ce trebuie și nu o să li se întâmple nimic.

— Ai grijă și de tine. Nu mânca fructe proaspăt culese din pom și fii atent la trecerea râurilor. N-au stat încă ploile și apele trebuie că au crescut în vale.

— Pleacă cu Manuno și acesta cunoaște destul de bine locurile, spuse unul dintre bătrâni intrând în vorbă.

— Când om scăpa de corvezi? întrebă și celălalt bătrân taciturn. Toți sunt obosiți de asemenea alergături.

— Când fratele stăpânului o să-și vândă moșiile din vale sau noi o să plecăm cu toții de pe asta, răspunse primul.

— Și pe-unde ne-om duce n-o să trebuiască să slugărim la fel?

— Asta așa e...

Z 17

Its*;! iwfr -, r

Se lăsă o tăcere apăsătoare, întreruptă de clefăitul încet al tinerilor, care mâncau hrana rece pregătită de ciobăniță:

Cbuno (fiertură de cartofi) și boabe de porumb fierte amestecate cu bucăți de carne afumată și kispina (tăiței).

II

În zorii zilei următoare, călătorii se îndreptară spre vale.

Douăsprezece animale de povară, măgari și catări, purtau carne și pește uscat, rațe fierte și ținute la gheață, linte și mazăre prăjită la foc, brânză proaspătă și alte produse ale acestui podiș. Drumeții erau veseli pentru că Manuno, șeful caravanei, avusese grijă să-i asigure că pe aceste articole se obțin prețuri fabuloase în vale unde oamenii, câștigând mai ușor banul, erau mai risipitori, îi încânta perspectiva unui negoț bun.

Manuno era un bărbat mai în vârstă, uscat, osos și destul de înalt, cu nasul subțire și lung.

Călător neobosit, cunoștea toate colțurile din Yungas și de pe văile apropiate de La Paz, unde trebuie să fi făcut afaceri bune. De

fiecare dată când se întorcea din călătorie își îmbogățea gospodăria, aducând fie haine de sărbătoare, fie o pereche de boi sau cel puțin câteva capete de oi cu lână bună, ceea ce vădea că nu erau exagerate spusele despre regiunea către care se îndreptau acum pentru prima dată doi dintre tovarășii lui și de unde se aduceau migdalele dulci, savuroasele tunas (smochine), porumbul cel bun și atâtea alte produse prea scumpe pentru a fi cumpărate în toate zilele.

Ajunseră noaptea în oraș, la casa patronului și aici tovarășul lor care-și făcea pongueaje (săptămâna de serviciu) le spuse că stăpânul plecase chiar în dimineața acelei zile la moșia din Yungas. Vestea îi bucură, căci astfel puteau să-și odihnească picioarele obosite de cei șaptezeci de kilometri parcurși pe lumină și întuneric; în pas întins, timp de mai puțin de paisprezece ore.

Scoaseră poverile din spatele. Animalelor și după ce salutară pe soția patronului, care le înmână patruzeci de pesos din partea lui ca să cumpere opt măsurii cu grăunțe de orz, se culcară în tindă pe păturile luate de sub șeile animalelor.

Manuno făcu din bani un sul; sulul îl înfășură într-o cârpă; cârpa într-o basma și basmaua o prinse de gât cu patru noduri strânse. Acum, ca să-i iei banii, trebuia să-i tai mai întâi gâtul.

A doua zi în zori își continuă drumul.

De cum ieșiră din oraș, începu să se schimbe și priveliștea.

Drumul spre Miraflores urca dealul Karahani, urma pe o mică porțiune malul râului, trecea prin satul Obrajes și se continua apoi pe cutele colinelor calcaroase, aride și golașe, traversând văi aspre sau culmi mai domoale. Adesea marginea livezi de piersici sau lanuri – de lucerna în care pășteau mici turme de oi sau vaci de lapte. Căsuțele indienilor se zăreau împrăștiate ici și colo prin frunzișul verde al pomilor.

Tocmai răsărea soarele când ajunseră la albia plină de pietriș a Țiului Calacoto, întinsă la poalele dealurilor înalte și calcaroase, retezate parcă de un cuțit.

Apele tulburi și cam verzui, amestecate aici cu cele ale râului La Paz, se rostogoleau cu violență și păreau că sfredelesc muntele care în față închidea orizontul, ridicându-se roșu cu flancurile frânte și

descoperite ca un pântec deschis.

Își suflecă pantalonii <și după ce trecură apa prin vad, încercă să-și potrivească hainele pe ei, dar Manuno îi opri, căci de aici înainte aveau să meargă de-a lungul plajei, traversând adesea >râul care creștea îmbogățit de afluenți.

— Și dacă nu mă credeți, priviți pe ăștia cum merg, le spuse ghidul arătându-le o caravană mică de oameni din vale care tocmai ajunsese pe celălalt mal al râului.

Bărbații aveau picioarele goale, iar femeile își țineau fustele ridicate, dezvelindu-și coapsele musculoase, arămii și lucitoare. Multe animale purtau urme de noroi uscat pe crupă și pe coaste ca și cum ar fi umblat prin mlaștină.

La Aranjuez începu să-i supere soarele. Ajunseseră în regiunile calde, ei veniți din înălțimile încununate de munți care niciodată nu-și lepădau podoaba de zăpadă.

— Asta încă nu-i nimic! Să vedeți mai departe! îi amenință Manuno cu un aer important și plin de autoritate.

Trecură și coasta de la Aranjuez și, ajunși în pampa Mallasa, obținură primul câștig din călătorie.

De ambele părți ale drumului mărginit cu garduri vii, se întindeau livezi de smochini cu crengile încărcate de fructe

2*

Coapte sau în pârg, piersici aplecați de rod și plopi cu frunzele lucitoare, de un verde fraged.

Ochii muntenilor străluceau de poftă.

— Și dacă am culege câteva? îi întreabă Agiali pe ceilalți, arătând fructele.

— Localnicii sunt oameni răi și dacă ne prind, ori ne trag o bătaie, ori ne iau o parte din marfă îi preveni Manuno.

Treceau tocmai pe lângă un gard rar și scund de spini, peste care se apleca spre drum o ramură încărcată de tunas coapte și acoperite cu un puf fin. Manuno aruncă o privire în jur și nu văzu decât un drumeț în depărtare, mânănd o pereche de boi.

— Intră și ia câte poți.

Opri măgarul chipurile să-i seringă chinga, în timp ce

Agiali, ridicat pe vârful picioarelor culegea cu îndemânare fructele de pe creangă și le aduna în pălărie, fără să-i pese de spinii ce-l înțepau în palmă.

— Bagă de seamă! Vine proprietarul! îl avertiză cu voce scăzută prietenii alarmați.

Un bărbat înalt și voinic răsărise pe neașteptate de cealaltă parte a gardului și se îndrepta acum spre drum fluierând un cântec vesel. Venea către ei liniștit, sprijinindu-se într-un băț gros de kuphl, tare ca fierul. Ajungând în dreptul călătorilor se opri și privindu-i cu atenție, rosti cu voce tare, ca pentru a se face bine auzit:

— Acești sunicbos (munteni) par niște bandiți.

Se făcură că nu despre ei era vorba și că n-au priceput jignirea. Se aflau departe de casă și n-aveau încotro. Și apoi, nici nu se simțeau cu conștiința curată.

Omul se depărta, lovind zgomotos cu bățul în pietrele de pe drum.

— Dacă te prindea, Agiali, te omora, îi spuse Quilco.

Tânărul se simți atins în vanitatea lui ele om puternic.

— Nu era el în stare să-mi clinească nici măcar un fir de păr din cap!

— Dar avea un băț.

— Și ăsta? răspunse băiatul arătând minerul biciului ce-i atârna pe spate.

— Câte ai cules? întrebă Manuno, ca să curme sfada.

Agiali dezveli pălăria și numără. Erau douăsprezece toate.

Le împărți și celorlalți, și le mâncară pe loc.

Se simțeau fericiți. Smochinile erau dulci, proaspete și zemoase.

— Mi-au mers la inimă, spuse Quilco lingându-se pe buze.

— Ce-ar fi să mai culegem și altele? întrebă Manuno.

— Nu se poate. Proprietarul stă la pândă, răspunse Cachapa, care văzuse capul omului răsărind printre crengi.

— Poate găsim și mai departe. Să mergem! hotărî Manuno.

Porniră din nou. Ghidul, mândru de cunoștințele sale despre regiune, începu să le explice prietenilor lui, neștiutori, particularitățile acestei pampe din Mallasa, unde indienii, fără să aibă niciun fel de

cunoștință despre cultura terenurilor aride, aplicau cu pricepere, din timpuri imemorabile, procedeele recomandate de cele mai moderne tratate de agricultură.

Discuția instructivă se prelungi până în momentul când ajunseră la o cotitură a drumului. Acolo, pe o mică ridicătură, se înălța căsuța veselă a unui indian, înconjurată până lângă cerdac cu piersici. Era ascunsă printre ramurile unui tumbo, ai cărui cârcei se cățarasera până la acoperișul de pe care atârnav alcătuind un fel de perdea verde în fața cerdacului.

Printre frunzele triunghiulare se ivea roșul florilor în formă de clopoței, cu caliciul plin și fructele galbene, mari și rotunde, semănând cu gălbenușul de ou fiert. Fructele astea aveau un miez dulceag și erau plăcute la gust.

Lângă casă, la umbră, ședea un indian, împletind un coș din nuiele de răchită și în jurul lui niște găini ciuguleau prin iarbă. Peste un coș răsturnat se afla un altul, mai mic, plin de tunas.

— Dacă am cumpăra? propuse Agiali entuziasmat, la vederea fructelor.

— Să-i dăm un real, fu de părere Quilco.

— Cu un real le cumpărăm pe toate, spuse Manuno.

Se desprinseser de grup și se îndreptă către coșar, pe care-l salută cu o umilă inflexiune a vocii, pe tonul scăzut și supus pe care-l adoptă indienii când se adresează unui străin căruia doresc să-i ceară ceva, oricare ar fi casta sau condiția lui socială.

— Bună seara, tatito; vrei să-mi vinzi tunas de un real?

Omul ridică privirea și cântărindu-l din ochi își dădu seama că este muntean. Fața i se luminea ca de bucurie.

— Veniți dinspre lac, așa-i?

— Da, tatito.

— Atunci nu-ți vând; facem schimb cu ce ai tu... Ce ai în desagi?

— Chalona (pastrama), brânzeturi, rațe, pește.

— Dă-mi pește și-ți dau tunas.

— Și câte îmi dai pentru un pește?

— Cinci, dar dacă ai și inși, pentru o chiia (farfurie)

Plină îți dau douăzeci de tunas.

Ochii lui Manuno străluciră, dar își stăpâni emoția. Și făcându-se că știe valoarea produselor sale, se tocmi mințind:

— În altă parte au vrut să ne dea patruzeci de tunas și două măsuri de porumb pentru o farfurie de inși și nu ne-am învoit.

— Eu îți dau trei, spuse omul, vrând să nu piardă o afacere atât de bună.

Tovarășii lui Manuno ascultau discuția și transpirau de teamă în fața îndrăzelii plină de cinism a șnapanului. Niciodată nu și-ar fi imaginat că se pot obține asemenea bunătăți în schimbul unui pește uscat, și se așteptau ca omul să pună mâna pe un toiag să-l altoiască pe șarlantan și poate să le croiască și lor, deși nevinovați, câteva lovituri. Li s-ar fi părut ceva firesc, drept pedeapsă pentru obraznicia unui asemenea nerușinat.

— Dă-mi cinci, răspunse sporind uimirea tovarășilor săi care aveau impresia că și văd ridicându-se bățul omului.

— Ești un hoț! se răsti celălalt mânios, și adăugă în culmea furiei: Du-te dracului cu peștele tău putrezit cu tot și aruncă-l în râu!

— Nu te supăra, tatito. Te salut, răspunse liniștit vulpoiul.

Și aranjându-și șalul din lână de alpaca printr-o mișcare a umerilor, se întoarse pe jumătate și se depărta doi pași.

— Îți dau patru! strigă omul, zădărât de înfrângere, dar neavând chef să se miște din poziția lui comodă și indolentă.

Fără să-i răspundă, Manuno se întoarse spre tovarășii lui, și-i întrebă făcându-le cu ochiul:

— Voi ce ziceți? Parcă fructele celuilalt erau mai mari și mai proaspete, nu-i așa?

— Dar, ce, ale mele sunt stricate, mutră de mumuie veche?

Îi strigă omul, ieșindu-și din fire. Și luând o smochină i-o aruncă în față cu furie: Vără-ți-o în ochi, oi fi chior de nu vezi!

Și cum Manuno nu se obosi să ridice fructul care se rostogolea pe jos, deși îl privea cu coada ochiului, omul supărat hotărî scurt:

— Știi că mă furați, dar primesc, îți dau cinci.

Ținuse mult tocmeala. Afacerea era încheiată, dar de o parte și de alta aveau cu toții aerul că nu sunt mulțumiți de marfa primită în schimb; și dacă muntenii alegeau fructele unul câte unul,

examinându-le cu ochi de anatomist, pentru a refuza pe cele care ar fi fost cât de cât vătămate, omul din vale, aplecat deasupra farfuriei în care erau azvârlîți peștișorii, despărțea liniștit cu latul palmei pe cei foarte mici ori da la o parte pe cei turțiți. Trecură astfel vreo zece minute, în care muntenii aspirau cu încântare și voluptate parfumul fructelor de care nu avuseseră niciodată parte într-o cantitate așa de mare.

La sfârșit cu toții se declarară mulțumiți de schimb, nu fără să fi înlăturat mai întâi jumătate din marfa oferită. Cu un aer solemn, ciobanii împărțiră în patru părți egale smochinele și porumbul și, luându-și fiecare partea lui, plecară din nou la drum, înghițind cu lăcomie fructele pe care le puseseră într-o basma prinsă de umăr.

— Oamenii mor de dureri de burtă dacă, după ce mănâncă amas beau lapte, îi preveni Manuno cu gura plină.

Continuă să soarbă fructele zemoase fără să-i dea atenție. Nu cunoșteau gustul laptelui și nu ar fi fost acesta momentul potrivit să-l încerce.

— Așa-i că se fac afaceri bune pe aici? întrebă Manuno plin de ifos și mai mult decât încântat de succesul pe care-l dobândise cu minciunile lui.

— De! Credeam că o să-ți rupă coastele.

— Eu îi cunosc. Nu trebuie să ai aerul că ceri. Ia să-i vezi când vin ei în pampasul nostru cu marfă. Pentru fiecare bob de porumb ne-ar lua un inspi și pentru fiecare piersică un papa, (cartof).

Între timp drumul începu să coboare spre poala dealurilor și soarele să ardă mai tare, pe măsură ce urca spre cer. Pe la prânz ajunseră la coasta din Lipari și intrară din nou pe valea apei care când se lărgea, când se îngusta, mereu întovărășită de pereții înalți și goi ai muntelui.

— Acum ajungem în regiunile piersicilor, a merilor și a perilor, dar, vedeți și voi, drumul este greu.

J

Manuno numea drum o urmă mai albicioasă de pe malul apei, însemnată printre bolovanii de granit doar de baliga animalelor și care se strecura când pe o parte, când pe alta a văii, urmărind capriciile

torentului care alerga în curbe repezi, străbătând-o din loc în loc în curmeziș. Apele umflate de pârâurile și pârâiașele de pe pantele goale ale munților se rostogoleau izbindu-se în bolovanii de granit. Zgomotul lor monoton era luat de vântul care trecea pe sus printre pomii rari ale căror ramuri, înclinate toate în aceeași direcție, arătau persistența și regularitatea cu care vântul bătea pe vale.

Curând ajunseră la Mecapaca și hotărâră să-și petreacă noaptea acolo, ba chiar să rămână și ziua următoare, dacă nu-și vor putea vinde produsele, ținând seama de oboseala animalelor, pentru ei mai îngrijorătoare decât propria lor oboseală.

Mecapaca era un sat amărât, năruit, cățarat pe malul stâng al râului, pe o platformă ridicată la poalele munților goi.

Înălți, albicioși, plini de prăpăstii și sălbatici, în sat se intra printr-un fel de drumeag mărginit de căsuțe sărăcicioase, scunde, cu acoperișuri de paie, înconjurată de livezi cu piersici, toate pline de buruieni. Multe căsuțe erau vechi, cu pereții crăpați și ici, colo răsăreau ca din pământ bucăți de zid, acoperite de plante cățărătoare cu flori albe, roz și albastre, în formă de clopoței.

Manuno le explică:

— Înainte era un sat bogat și plin de viață. / Dar într-o noapte veni mazamorra, acoperi grădinile și lua casele. De atunci trăiesc aici doar niște nenorociți.

— Când s-a întâmplat asta? fu curios să afle Agiali care, dintre toți, era cel mai interesat să știe cât mai multe.

— Nu știu. Dar cred că demult, pentru că toate casele bătrânești s-au dărâmat.

— Atunci nu ar trebui să ne oprim aici. Dacă toți sunt așa săraci cum spui, n-o să aibă cine cumpăra, replică prudent Cachapa.

— Nu te teme. Cei din sat n-or să cumpere mare lucru, dar vor veni cumpărători de pe la moșii...

Știa Manuno ce spune.

Drumeții ajunseră la primele case ale așezării. Din ele ieșiră în poartă locuitorii oferindu-le adăpost pentru o noapte

Sau pentru tot timpul cât vor rămâne acolo. Știau ca pentru ospitalitate vor primi câțiva pumni de alimente și nu voiau să piardă

prilejul de a-și îmbogăți masa de seară cu niscaiva bunătăți. Dar Manuno le înșelă toate speranțele, căci poposi la Choque, un vechi prieten de-al său, om cinstit și plăcut, incapabil de vreun gând urât, chiar dacă era cam palavragiu și prea comunicativ.

Își descărcară deci animalele în casa lui Choque, le dădură câteva brațe bune de ovăz și, săltând pe umeri parte din încărcătură, se îndreptară spre piață. Puseră pe jos pături și haine și pe ele întinseră produsele gustoase, aduse din pampas.

Piața, urâtă și tristă, era de dimensiuni regulate. O înconjurau case mici cu acoperișuri de paie și ferestre cu gratii, într-o latură a așezării, în mijlocul cimitirului, se ridica biserica, singura clădire înaltă, în sat domnea o tăcere tristă, întreruptă numai de şuieratul vântului și de zgomotul monoton al râului. Din când în când trecea prin piață câte un câine slab și păros și atunci în ochisorii negri ai lui Supaya se aprindeau sclipiri repezi și bruște, dar nu îndrăznea să-și părasească stăpânul pentru aventuri galante sau certuri periculoase.

Ciobanii se priveau cu mutre nemulțumite, gândind că de astă dată nu s-au mai împlinit prezicerile lui Manuno. Quilco propuse chiar să ia marfa și să se întoarcă la casa unde li se oferise cu atâta mărinimie adăpost, s-o dăruiască bunei lor gazde. Dar în clipa aceea, pentru a-i da parcă dreptate ca-ntotdeauna ghidului, o indiană se ivi la colțul pieței îndreptându-se către locul unde se aflau ei. După puțin apărură și un indian, apoi altul și altul. S-ar fi spus că fuseseră înștiințați de sosirea muntenilor și veneau să se amuze privind produsele lor variate. Fără îndoială, fiecare purta ascuns în cutele pelerinei sau sub ponebo vasul (tari) în care urma să-și ducă alimentele ce intenționa să le cumpere, dar până una, alta treceau prin fața vânzătorilor cu gesturi disprețuitoare, făcându-se că nu-i interesează cele expuse. Unii luau câte un pește sau câte o rață, le miroseau și le aruncau la loc cu un aer dezgustat: ai fi zis că sunt sătui de toate astea și de loc dispuși să-și cheltuiască banii câștigați cu eforturi atât de grele.

Numai că repede trebuiră să renunțe la disprețul acesta studiat. Servitorii de la moșiile apropiate, situate pe înăl

țimile dimprejur, aflaseră și începeau să sosească grupuri-grupuri, aducând saci plini cu porumb uscat, făinoase, fructe

de cacao prăjite și crude, coșuri cu migdale și piersici, legături de quirkuma și alte bunătăți de care locuitorii regiunilor reci sunt foarte dornici.

Doar că acum muntenii erau hotărâți să nu-și vândă produsele decât pe bani peșin. Poate la întoarcere și numai dacă nu-și vor pierde vreunul din animale, să se încarce și cu ceva din toate acestea. Dar acum degeaba li se oferea să facă schimb; nu puteau pentru că plecau să cumpere semințe pentru stăpânul lor și nu aveau cum să se încarce cu produsele ce li se aduceau. Să-și desfacă deci cumpărătorii pungile și să bage mâna în ele. Dacă nu, își încarcă marfa și se duc să o vândă pe moșiile din interiorul țării unde cu siguranță li se va da un preț bun.

Discursul lui Manuno, însoțit de gesturi de regret și aer de mare sinceritate, obținut efecte neașteptate, căci, cât ai clipi, cumpărătorii smulseșeră marfa muntenilor care, entuziasmați de vânzare, ar fi dat și restul mărfii, dacă Manuno nu i-ar fi oprit. Să nu fie naivi și să aibă încredere în experiența și cunoștințele lui despre aceste locuri.

Gândeau poate că este pentru prima dată că se aventurează prin aceste părți? Aici trebuie vândute numai acele alimente care se pot strica de căldură, ca rațele fierțe sau ouăle.

Restul mărfii îl vor vinde mai departe, în Tirata, într-o clipită și încă la prețuri bune. J

Manuno le explică asta, vorbind cu ei în drum spre casa unde erau găzduiți, și cum ceilalți acceptară raționamentul său, trecură să arunce o privire la animale, pe care le lăsaseră să pască prin grădini.

Mergeau în șir unul după altul minunându-se de priveliștea crengilor care se rupeau de povara fructelor, ascultând murmurul neîntrerupt al râului și suspinul continuu al vântului, încântați de prezența atâtor păsări viu colorate, al căror ciripit armonios umplea de veselie văzduhul strălucitor, bucurându-se de razele care înroșeau frunzele îngălbenite de toamnă, aureau crestele dealurilor îndepărtate cu reflexe schimbătoare și luminau intens culmile munților. Respirau cu nesaț aerul aromat de toate parfumurile florilor sălbatice care sclișeau pe jos, printre ierburile izlazului, se cățărau pe pomi, se strecurau printre ramuri de care își atârnavă calicele albastre, violete, albe, trandafirii sau în mai multe culori, într-o revărsare de nuanțe cu

atât mai proaspete și mai bogate cu cât ieșiseră mai de curând din boboci.

Un tunet întovărășind un nor negru apărut deodată în înălțimile cerului îi făcu să se întoarcă la casa lui Choque, gazda lor, care le ură bun venit, primindu-i cu o oală plină de cboclos (porumb copt) și ca desert o legătură mare de buiros (știuleți cruzi), piersici și mere.

Mâncară cu poftă, fără să vorbească, fiecare cu ochii la porția lui și în același timp la oală. Choque îi privea mâncând fără să spună nimic, și arunca din când în când priviri poficioase la marfa muntенilor.

La sfârșit le spuse:

— Vreți să-mi vindeți puțin inspi?

Manuno făcu o mutră plină de regrete.

— Vai, tata! L-am vândut aproape pe tot și nu ne-a mai rămas decât puțin, numai pentru hrana noastră.

— Și ce nevoie aveți să mâncați ceea ce mâncați în fiecare zi? Ar fi ca și cum, la voi, eu aș mânca numai porumb.

Manuno deschise unul dintre samare, băgă cu grijă mâna în el și după multă socoteală, ca și cum ar fi fost greu de găsit ceea ce căuta, scoase un pumn de peștișori și îi întinse lui

Choque.

— Ia puținul ăsta. Este tot ce-ți putem da...

Gazda le făcu mii de făgăduieli de prietenie:

— Puteți să veniți când vreți să vă adăpostiți în casa mea-Nu vă exploatez ca alții, cel mult am să vă cer plata pentru hrana animalelor. Mie îmi ajunge dacă-mi dați câte ceva din ale locului, spuse el cu un ton prietenos, fără să-i lase să înțeleagă că mai are un câștig în plus de pe urma bălegarului lăsat de animale și cu care îngrașă pământul, cultivând niște cepe enorme, salate și verze cu căpățâni mari și tari, pe care le vindea apoi cu preț bun în piețele de la oraș.

Veni și noaptea. O noapte întunecoasă, parfumată și călduță. Călătorii deshămară animalele și după ce le împiedică, își întinseră hainele și păturile pe jos. Se culcară deasupra lor, pe spate, ridicând picioarele și sprijinindu-le întinse de peretele încăperii. Apoi aprinseră o țigară din care fumară pe rând și cuibărindu-se în ponchos, începură

în curând să sforăie de-a valma și cu putere.

Se deșteptară pe la miezul nopții, tremurând de frig. O

Beznă adâncă și de nepătruns înconjura totul. Afară se auzea zgomotul unei ploi torențiale. Se treziră uzi și trebuiră să se grăbească să adune marfa sub streășină acoperișului, de pe care se revărsau râuri de apă caldută.

— Ce furtună, spuse Manuno.

— Sunt ultimele ploi ale toamnei, cele mai periculoase, răspunse Choque din fundul încăperii, în mijlocul căreia strălucea ca un rubin jarul din sobă.

Și adăugă în continuare:

— Cu siguranță că mâine vine mazamorra.

Muntenii, fără să știe de ce, avură o strângere de inimă la auzul profeției, în curte, animalele loveau pământul cu copitele, neputincioase în fața mușcăturilor liliecilor, ale căror aripi mătăsoase atingeau din când în când și fețele oamenilor.

— Nu-i de glumit cu mazamorra! spuse Manuno.

— Nu; trebuie să fii cu băgare de seamă.

— Și ce anume trebuie să faci ca să te aperi?

— Nimic, împotriva ei nu se poate face nimic. Nu poți decât să aștepti și să o lași să facă ce vrea, până îi trece furia.

— Este adevărat că satul ăsta a fost acoperit de o mazamorra? întrebă Agiali, care nu uitase scurta povestire a tovarășului său.

— Da. Nu ai văzut ruinele din capul satului?

— Le-am văzut, dar Manuno nu a știut să ne spună cum, s-au petrecut lucrurile. Tu nu știi?

— Trecuse de miezul nopții, ca acum. Nimeni nu vedea nimic dar toți simțeam plutind în aer nenorocirea.

— Chiar și tu?

— Da, și eu.

— Și cum s-a întâmplat?

Omul tăcu. Jăriticul din sobă păru a crește și o scânteie se ridică albăstruie. La lumina lui văzură cum Choque își aprindea o țigară, și deodată se auzi vocea lui liniștită și joasă:

Era ca și acum o noapte întunecoasă și caldă. Ne aflam în luna

carnavalului și oamenii care veniseră din marca (târgul cel mare) se distrau dansând în piață, la lumina lunii care strălucea printre niște nori negri și groși. Toate nopțile dinainte dansaseră până în zori, dar în noaptea aceea, fie că erau

Obosiți, fie că erau înspăimântați de aspectul cerului, se retraseră mai devreme la odihnă. Eram copil pe atunci și alergasem aproape toată săptămâna după oaspeții stăpânilor, care se plimbau prin livezile cu flori, bătându-se cu petale de rornaza pe care noi le adunam devastând rigolele și grădinile.

Nemaiavând ce face, plecai și eu să mă culc. În momentul acela din cer începură să cadă șuvoaie de apă atât de mari cum niciodată nu am mai văzut și nici nu cred să mai văd.

Era o masă de apă compactă care se prăbușea din înălțimi:

Părea că sus, în cer, era un lac cu fundul găurit și apa cădea chiar peste satul ăsta... Atunci, repet, eram un copil, și ca să mă întorc acasă la părinți trebuia să traversez un pârâiaș de obicei sec, afară doar dacă nu ploua în munți. Dar apropiindu-mă de el, în noaptea aceea, zgomotul pe care-l făcea mă anunță că râul crescuse, revărsându-se. Apele, ieșite din vadul adânc și încăpător, năvăliseră pe o mare parte a șoselei și pătrunseră pe ulițele satului, ajungându-mi până la gleznă. Trebui să mă opresc. Nu eram nebun să trec vadul.

Dar ce să fac atunci? Eram ud din cap până în picioare și tremuram, nu atât de frig, cât de frică. Frică de noapte, frica de zgomot, frica de a fi singur și chiar de perspectiva de a încasa a doua zi o bătaie de la părinți, pe care de altfel nu aveam să-i mai văd niciodată. Zgomotul apei creștea din ce în ce. Era ca și cum încărcături întregi de rachete explodau în aer. Dar zgomotul nu venea de la pârâiașul pe al cărui mal tremuram eu, ci de la torentele care transformate în râuri vijelioase, se prăbușeau deasupra satului din înălțimea munților din jur. Deodată mi se păru că apa dintre picioarele mele prinde mai multă forță și crește, în același moment, dinspre vad se auziră niște zgomote neregulate și puternice ca niște pocnituri de artificii în zilele sărbătorilor religioase.

Cum? Cunoșteam prea bine zgomotul! O dată auzit nu-l poți asemui cu niciun altul... Era oare mazamorra, care venea? Începuî să

fug cât puteam printre arborii din livezi, împiedicându-mă de trunchiuri, alunecând prin bălți, ridicându-mă de fiecare dată, încercând instinctiv să mă urc mai sus...

Se auzeau țipete. Cereau ajutor. Erau strigăte de deznădejde.

Deodată simții pământul cutremurându-se, ca și cum toți munții s-ar fi prăbușit... Alergam, alergam disperat pe drumul dinspre culmea dealului. Cu mine mai alergau mulți și înapoia noastră se auzeau urletele îngrozite ale câinilor și țipetele

Oamenilor care aproape nu se deosebeau de ale animalelor.

Uneori încetau brusc de parcă o mână le închidea gura. Și se mai auzeau o mulțime de zgomote teribile care, toate, exprimau spaimă, teroare și mai mult chiar... În zori, nu mai rămăsese nimic din sat: mazamorra îl luase sau îl acoperise. Livezile erau îngropate în noroi și doar coroanele pomilor mai ieșeau deasupra lui. Ici-colo se mai vedea, înțepenit, câte un cadavru... Trecuse pedeapsa lui Dumnezeu peste un sat ce știa numai să păcătuiască... De atunci, oamenii din oraș nu mai vin aici să se distreze și satul este părăsit...

Ascultând povestirea, ciobanii se strânseseră unul în altul, de parcă presimțeau venirea mazamorre, dar zgomotul ploii începuse să se potolească puțin câte puțin până ce încetă cu totul.

Se culcară din nou.

III

Dimineața următoare începură să-și pregătească bagajele, pentru a-și continua călătoria.

Nori groși, enormi și întunecați pătau cerul albastru și în vale, râul se rostogolea cu zgomotul încă necunoscut pentru munteni.

— Să aveți grijă, râul se revarsă. Ar fi mai bine să rămâneți, îi sfătui gazda plină de înțelegere și interesată în același timp.

Ciobanii nu-l luară în seamă. De la casa lui Choque se vedea malul apei pe care circulau niște călători.

Plecară.

Ajunși pe plajă îi izbi aspectul râului.

Apele, acum noroioase, curgeau repede și, lovindu-se de enormele blocuri din granit, se ridicau în bulboane înalte și sinistre. Pe alocuri păreau că se îmblânzesc, liniștindu-se; dar era imposibil să le

urmărești cursul rapid, căci îți oboseau ochii.

Ciobanii se hotărâseră să se alăture unui grup de călători „din vale” care se întorceau la oraș și care erau singurii ce aveau același drum, căci ceilalți mergeau în susul apei, pe

3 G

— fbissFz-^{*}.

k-ulfăf,^{””}.

ce ^{*} ^{*}§^{*} «¥

Partea cealaltă; dar curând rămaseră fără tovarăși, căci aceștia își conduceau catării cu pricepere pe drumurile astea, în timp ce măgarii fricoși ai ciobanilor, obișnuiți cu mersul domol prin pampas, nu puteau ține pasul cu toate că li se ușurase destul din greutatea încărcăturii.

Îndepărtându-se, unul dintre cei din vale se întoarse către ciobani și le strigă stăpânind zgomotul apelor:

— Dacă rămâneți în urmă, aveți grijă. Vă poate prinde mazamona.

Era cam în jurul orei nouă dimineața. Cerul se limpezise de nori și soarele strălucea cu putere peste reliefurile stâncoase ale munților. Coastele lor coborau spre plajă, când abrupte, strangulând râul în strâmtori înguste, când în undiri leneșe, fertilizate de munca omului, care le acoperise cu viță-de-vie și livezi de arbori fructiferi.

Ajunseră la un vad. Râul se împărțise în mai multe brațe, legate între ele de poteca ce trecea prin apă și pe care traversară ușor primele șuvoaie. Dar la ultimul, unul dintre măgari alunecă pe o piatră și căzu în apă. Manuno se grăbi să-l ajute să se ridice înainte de a fi smuls de apele care la numai câțiva metri se adunau din nou și reuși după multe eforturi să-l pună pe picioare și să-l aducă la mal.

Măgărușul mergea greu, piatra îi zdrelise pielea genunchiului și osul se vedea alb printre buzele răni.

Îi scoaseră încărcătura pe care o împărțiră între Quilco și Agiali. Manuno le spuse:

— Continuați drumul. Eu rămân să-l oblojesc și lăsați cu mine animalele mai obosite. Dacă nu vă prind din urmă, să mă așteptați. Voi nu vă pricepeți și puteți intra în vreun bucluc.

Așa făcură și după oarecare drum, îi ajunse un locuitor al văii.

Era un om mai în vârstă, uscățiv și înalt, cu nasul și buzele subțiri, cu un aer plin de mulțumire. Era îmbrăcat cu oarecare eleganță și îmbrăcămintea lui trăda starea bună a pungii.

Văzându-i pe drumeți, se opri din mers și îi salută cu o neobișnuită bunăvoință.

— Bună ziua, tatai, răspunseră umili aceștia, cu modestia indianului care se întâlnește cu străini departe de casa lui.

— Încotro?

— La Uși.

— Și din ce parte?

— De la lac.

— Se spune că pe acolo nu prea e bună recolta.

— De trei ani. Anul ăsta nu scoatem nici măcar sămânța.

Dar pe aici?

— Eh! A venit înghețul la timp nepotrivit și s-au stricat florile pomilor, dar tot o să fie ceva. Păsările ne fac însă cele mai mari pagube... Și lor le este foame...

— La fel și la noi sus, viermii ne mănâncă tot.

— Și stați mai mult pe aici?

— După cum va fi. Dacă nu găsim cereale la Uși, trecem spre Cohoni.

— Mergeți departe. Sigur că aveți carne sărată și brânzeturi pentru schimb.

— Puțin pește, charqui și niște pastrama de oaie. Anul ăsta nu prea am avut animale de tăiat. Le-a prăpădit muyumuyu.

— Se zice că este o boală teribilă. Din fericire noi n-o cunoaștem.

— Este molipsitoare și îmbolnăvește toată turma când apare. Pe neașteptate, oile încep să se învârtă pe loc, fac câteva sărituri și cad ca trăsnete.

— O fi vreun blestem.

— Sigur că da. De aceea nici nu le mâncăm; dar... Vai, vai, vai! ceilalți le mănâncă.

„Ceilalți” erau albi și așa înțelese și locuitorul văii.

Mergeau acum pe o potecă îngustă care șerpuia între pereți de

granit alb și roșu. În atmosferă plutea parfumul aspru al unor plante cu frunze deschise la culoare și flori galbene.

Omul, care spusese că-l cheamă Cisco (Francisco), deschise punga, alegea câteva foi de coca, le smulse cozile cu o ciupitură, făcu cu ele semnul crucii în dreptul gurii și le mușcă, dând la iveală niște dinți albi, ascuțiți și curați, ca ai unui câine tânăr. Apoi desfăcu băierile pungii și deschizând-o larg, oferi cu amândouă mâinile și însoțitorilor.

— Deci, nu prea cunoașteți locurile? îi întrebă el închizând punga și agățând-o la brâu.

— Noi nu, dar Manuno le cunoaște, răspunse Agiaîi.

— Și unde-i Manuno asta?

8 HST

— A rămas în urmă cu măgarii obosiți. Ne ajunge ei, acum.

— De! Măgarul care obosește nici nu fuge, nici nu se reface mergând prin vadul apei.

— De ce?

— Fiindcă drumurile astea nu sunt ca cele de sus. Acolo nimic nu este ascuns, totul e clar, limpede. Cerul fuge până departe în zare și dacă vine furtuna te poți adăposti din timp sau i te supui, dar fără primejdie. Aici nu prea e așa. Nu ai cum te feri. În pampas, când dai de o mlaștină sau de un loc prost, te întorci și cauți alt drum;

Aici n-ai altă cale decât asta care te duce pe lângă apă și apa îi șterge urma când crește puțin. Atunci trebuie să descoperi drumul printre bolovani și trunchiuri uscate de pom. Nu-i ca acolo sus. E mult mai greu... Dar să oprim animalele. Mi se pare că vadul nu se poate trece.

Agiali fugi și opri măgarii la marginea apei.

Râul își schimbase culoarea, era negru și apele curgeau tumultuoase.

Omul avea dreptate. O schimbare bruscă unise toate brațele într-un singur curent. Abia se mai distingeau patul de apă al celorlalte, iar pietrele, deja umede, se acopereau de un strat fin de noroi.

Schimbările astea sunt repezi, aproape bruște. Un bolovan rostogolit la îmbucătura a doua brațe de apă, un trunchi de copac ce se pune de-a curmezișul fac să crească presiunea apei și ea trece pe de

lături unde întâmpină mai puțină rezistență.

Lunca se continuă inegală și variată, îngustându-se câteodată. Atunci, printre pereții îmbrăcați în verdeață ai văii, ridicăți către cer, lumina ce cade de sus pare mai intensă.

Retezată și plină de crăpături, o îngrămădire de stânci și bolovani părea a înflori pe culmea singuratecă și înaltă, înclinate spre abis, stâncile amenințau de când lumea să se prăbușească din vârf, peste călători, strivindu-i, făcându-i una cu pământul...

Acolo, printre stânci, trăiau condorii.

Îi vedeai învârtindu-se în zbor încet, la poalele culmilor, în timp ce alții, profilați pe creste, cercetau valea în căutarea prăzii peste care să se azvârle sau a cadavrului pe care apele vijelioase îl scot la iveală printre bolovani. Erau gata să participe la festin alături de corbii care, mai puțin îndrăzneți.

3 – Oameni de bypnzȝ j nu se desprindeau de plajă și stăteau ore întregi așezați pe pietre, pioși și gânditori.

— Chiar crezi că râul va crește? Îl întrebă Quilco pe vecin.

Oprindu-se, acesta își întoarse privirile către nord și, ridicând brațul în direcția lui, spuse:

— Când plouă acolo sus, e sigur că va crește. Și acum plouă cu găleata; ajunge să privești norii. S-ar putea să vă oprească din drum mazamorra la Huanuni, și atunci nu vă mai rămâne decât să dormiți afară, pe câmp, sau să vă întoarceți să căutați adăpost la Guaricana sau la vreun conac.

— Ce-i de făcut?

— Trebuie să vă grăbiți. Pe aici nu găsiți niciun adăpost și după câte văd nu aveți nici prea multă hrană pentru animale. Ca să ajungeți la o pășune mai aveți de mers una sau două leghe și mă tem că până atunci crește apa.

Auzind asta, ceilalți se întoarseră să vadă dacă vine Manuno, dar poteca era pustie. Se simțeau copleșiți, speriați, ca și când s-ar fi aflat în fața unui inamic invizibil și neiertător, înțelegând starea lor sufletească, Cisco le propuse:

— Dați-mi puțin pește și vă conduc. Sunt de pe aici și cunosc locurile ca propria mea casă.

— Să vină și Manuno. El hotărăște. A umblat mult prin părțile astea.

— Așteptați-l atunci, că tot nu puteți merge mai departe.

Aužiți: începe mazamorra, le spuse, arătându-le cu degetul în susul apei.

Un zgomot surd și înfundat părea că izvorăște din măruntaiele unei câmpii cenușii și goale, deschise între doi munți înalți, prin mijlocul căreia trecea vadul îngust al unui torent adânc și noroios, presărat cu grămezi de bolovani și trunchiuri de arbori.

Umplând fundul vadului, curgea lent și fără zgomot un lichid noroios, dens, ce împingea înainte pietrele din calea sa.

— Trecem? întrebă Agiali pe călător.

Acesta îi azvârli o privire ciudată:

— Nici dracu' nu ar trece pe jos acum. Apa este mică, dar are multă putere. De altfel privește: vine mazamorra.

O lavă pământie avansa, ridicând încetișor până la marginea șanțului bucățile de lemn și pietrele din vad. Înainta încet, cu grijă parcă, rostogolindu-se peste ea însăși, oprin

Du-se câteva clipe ca și când s-ar pregăti să sară și deodată se răsfrângea brusc într-o mișcare scurtă și învăluitoare. Atunci toată masa o lua la vale cu o mișcare mai rapidă, rostogolindu-se în salturi, până ce se liniștea din nou și dinăuntrul ei răzbătea zgomotul surd al bolovanilor ce se izbeau împinși înainte de curent. Adesea, valul de pământ noroios, oprit de propria lui densitate sau de câte o ieșitură a terenului, își înceta cu totul mersul lent și noi straturi de noroi veneau să se acumuleze deasupra, pentru ca apoi totul să înceapă iar să curgă revărsându-se. Pământul tremura sub picioare, cu vibrații mereu reînnoite, ca și cum înăuntrul lui se afla un cazan sub presiune.

Călătorii se depărtară cu teamă de malul râului când masa de noroi se apropie de ei, grăbindu-se să gonească și animalele din apropierea acestui haos sinistru.

Sosi și Manuno.

Era learcă de transpirație căci, ca să-și continue drumul, fusese nevoit să ușureze încărcătura unuia dintre măgari înhămându-se cu ea și era la capătul puterilor. Animalele, la fel de asudate, tremurau pe

picioarele lor subțiri.

— Ați înaintat mult; ce vă grăbiți așa? le spuse repede și fără să salute pe Cisco, fiindcă era teribil de furios.

— Nu mai putem merge, a venit mazamorra, zise Agiali fără să răspundă direct celui supărat.

— Asta v-a oprit. Că altfel mă părăseați, insistă celălalt aruncând povara la pământ și așezându-se pe ea.

Norii dispăruseră complet și soarele strălucea pe cer în toată splendoarea, cum se întâmplă uneori iarna, căci cerul era albastru ca o piatră nestemată.

— Și ce facem acum? Nu putem rămâne sub cerul liber căci animalele o să moară de foame, spuse Manuno văzând ca ceilalți nu răspundeau de loc la reproșurile lui.

— Omul acesta, și Quilco îl arată pe străin, ne cere puțin pește ca să ne ducă pe drumul cel bun. Este din Mijlocato.

Manuno se întoarce spre Cisco:

— Și pe unde ne vei duce dacă nu putem traversa mazamorra?

— Există un pod mai sus, dar se plătește o taxă căci este al moșiei.

— Și cât se plătește?

3* 35

— Un real pentru fiecare animai.

— Prefer să mă întorc la Huaricana.

Cisco se alarmă:

— Cei care mă întovărășesc nu plătesc nimic.

— Și este departe?

— O leghe.

— Cam mult. Ar fi mai bine să așteptăm să scadă apa și între timp ni se mai odihnesc și animalele. De-abia mai merg.

— Cum vreți. Dar de multe ori ai de așteptat până seara sau toată ziua... Eu plec. Nu vreți să-mi dați puțin pește?

Dacă treceți râul, ajungeți acasă la mine. Este în drum.

Manuno îi promise c-o să-i dea niște pește și omul fu mulțumit. Plecând le spuse:

— Curentul a început să scadă și până în seară o să puteți trece.

Urmați apoi drumul până la celălalt torent și coborâți în lungul lui căci nu este periculos, până întâlniți din nou râul, dar fără să părăsiți coasta. Apa este totdeauna mai puțin periculoasă ca noroiul.

— Și cât mai este de aici până la râul Pălea?

— O leghe.

Cisco îi salută și se depărta.

Ciobanii descărcară animalele, le dădură resturi de orz ce le mai aveau și se întinseră să mănânce.

Zgomotul râului scădea din intensitate iar bubuiturile puternice ale mazamorrei nu se mai auzeau.

Rămaseră aici până ce soarele începu să se ascundă după munți și reluară din nou drumul, reconfortați de odihnă și hrană.

— Trebuie să fie cam trei și o să ajungem devreme la casa lui Cisco, spuse Manuno privind spre soare.

Trecură fără accidente albia torentului, curățată deja de apele tulburi și ajunseră pe o câmpie prin mijlocul căreia trecea matca unei alte mazamorre.

— Ne-a spus să coborâm pe coastă până ajungem la râul mare...

— Nu trebuie să-l credem, răspunse ghidul. A spus-o pentru că va trebui să trecem prin niște livezi și oamenii se tem să nu le furăm fructele.

— Și dacă nu o fi pentru asta? insistă Quilco.

— De asta a spus-o! Drumul prin livezi este mai scurt, dar dacă vreți, să urmărim mazamorra. Mi-este egal.

Așa făcură, fără multă vorbă. Și pentru a nu mai păți ceva și nici a risca să se rătăcească, Agiali, cel mai agil, se așeză în

Capul convoiului.

Lunca se lărgea din nou. Pantele munților erau tăiate în platforme pe care se întindeau grădini de piersici și vii, în timp ce pe crestele pleșuve nu înfloreau decât smochini sălbatici sau scaeți aspri și țepoși.

În sfârșit, ajunseră pe o câmpie largă care se întindea netedă până în fundul văii. Bălțile, resturi ale mazamorrelor, erau împrăștiate pe o mare suprafață, reținând apele chiar la poalele stâncoase ale muntelui. Dar strânsă aici, apa începuse să-și facă loc, erodând stânca

și cariind-o încet, până ce transformă vadul îngust într-o trecere largă și liberă.

Pe pământul câmpiei, dur ca o piatră, nu creștea nici cel mai mic firicel de iarbă. Făcut din argilă, nisip și noroi, bătut și întărit de atâtea revărsări, solul nu mai purta nicio forță germinativă. I-ar fi trebuit multe ploi și polenul multor flori pentru a-și recăpăta măcar verdeța plantelor nefolositoare care, în setea lor de a trăi, ar fi capabile să prindă rădăcini chiar pe acest pământ ca fierul.

Puțin după ce intrară pe platou, Agiali se întoarse spre tovarășii lui. Era neliniștit.

— Pe drumul ăsta nu a mai trecut nimeni de mult timp.

Nu are nicio urmă proaspătă și nu-mi pare a bună.

Manuno găsi justificată observația lui Agiali. Pe potecă nu era nici praf și în noroiul uscat nu se vedeau decât urmele vechi ale unei turme de oi.

— Ce-o fi asta?

— Nu știu. Bine ar fi să întrebăm pe cineva, dar nu se vede nimeni. Ce-ar fi să ne ducem până la gospodăria aceea, spuse Quilco, arătând spre marginea platoului unde se vedea o livadă.

Printre pomi se zărea un stâlp de lut, albăstrui, ridicându-se drept.

Măgărușii înaintau cu pas ușor pe acest teren plat, asemănător pampei lor, și chiar Supaya se arăta bine dispus, lătrând vesel.

Deodată, animalele se opriră, strânse în grup. Quilco se ridică pe vârful picioarelor și cu un strigăt de spaimă alergă către ele, Ceilalți tovarăși, presimțind o nenorocire, fugiră după el

Iarăși!

Câmpia, mustind de apa unei mazamone, se întărise pe deasupra, arătând, după cum se părea, o suprafață netedă și compactă. Dar dedesubt noroiul rămăsese proaspăt și ceda cu ușurință la orice greutate de sus, mai ales în primele săptămâni după depunere.

În noroiul ăsta intrase un catâr de-al lui Agiali, cel din frunte, și se zbătea înecat până la piept în capcană, fără să se poată smulge, ba chiar se înfunda și mai mult la fiecare mișcare pe care o făcea ca să scape de prinsoare. Cu capul ridicat, cu urechile drepte, cu nările

dilateate enorm de teroare, răgea disperat cerând parcă ajutor imediat.

Manuno, mai priceput ca ceilalți, scoase repede de sub brâu un cuțit și îl dădu lui Agiali, să taie cureaua care ținea încercătura, dar băiatul zăpăcit de întâmplare, nu se hotărâ să execute ordinul.

Văzându-l că ezită, Manuno îi strigă furios:

— Nu vezi că nu mai poate? Dacă nu-i tai cureaua îl pierzi.

Era limpede că animalul nu mai putea. Eforturile continui îi secaseră forțele și acum, imobil, liniștit, nu se mai zbătea, resemnat cu soarta lui, plin de o disperată umilință. Celelalte animale, moarte de foame, se mișcau de ici colo, sub ochiul atent al unuia dintre ciobani, ceva mai departe de locul pericolului.

Supaya așezat pe labele dinapoi, cu botul la cer, lătra fără încetare.

— Mă duc să cer ajutor la casa aia, spuse Agiali, copleșit de nenorocirea ce i se întâmplase.

Și fără să aștepte răspuns sau să privească unde calcă, o luă la goană peste câmpia înșelătoare, fugind pe vârfurile picioarelor, de parcă voia să le ușureze de greutatea corpului.

Ajuns lângă casă dădu peste Cisco. Stătea așezat pe o piatră la rădăcina unui păr și vorbea cu alți trei oameni, după cum se părea, stăpânii casei.

— Ce s-a întâmplat? îl întrebă.

— Un catâr... Catârul meu s-a împotmolit! răspunse sufocat.

— Unde?

— Acolo, în mazamorra... Ajutați-ne, pentru Dumnezeu.

*" *

Oamenii se ridicară în grabă și, înarmându-se cu târnacoape, hârlețe, frânghii și câteva grinzi de lemn, se îndreptară către locul accidentului.

Noroiul era apos și moale.

Puseră lemnele în cruciș alături de animal și, săpând un șanț în jurul lui, îi trecură două frânghii pe sub piept, iar pe celelalte le legară de coadă și de bot. La o comandă, unii traseră de frânghii, iar ceilalți băgară grinzile pe sub corpul catârului, care, cu eforturi proprii și după câteva opintiri, țipete și lovituri bine date în crupă, reuși să se ridice pe

uscat, acoperit de sudoare și de noroi.

— Vă spusei eu. Aici nu este ca în pampas, aici trebuie să mergi cu grijă.

Cisco băgă în gură câteva foi de coca, mușcă o bucată de leja și adăugă cu un aer distrat:

— Dar aveți noroc. Alaltăieri, chiar aici s-a înecat un măgar pe care l-a înghițit mazamorra, de parcă l-ar fi tras dracii de picioare.

— Și nu a fost posibil să-l scoateți?

— S-ar fi putut, dar metisul voia să ne oblige cu forța să-l ajutăm și am refuzat...

Începu să râdă cu răutate, acompaniat de hohotele celorlalți.

Apoi adăugă:

— Altă dată, mai încolo, s-a înecat o turmă întreagă și proprietarii-au trebuit să calce pe cadavrele catârilor ca să ajungă pe teren uscat și să se salveze... Voi ați avut noroc... O

Spaimă, și atât.

Și văzând că ciobanii se pregăteau să-și continue drumul, le spuse:

— Mergeți cu grijă și fiți mai cu luare-aminte. Dacă vă hotărâți să treceți râul, veniți la mine și căutați-mă. Casa mea este în drumul vostru.

Și adăugă insistând cu sfaturile:

— E mai bine să mergeți pe lângă curentul apei. Să știți!

Apa, înșelătoare și ea, nu este așa rea ca noroiul... Eu știu asta și v-am spus-o, dar nu m-ați crezut!

Ridică din umeri și începu să blesteme râul, plin de ciudă.

Ce rău e, blestatul! Iarna, când nu ai nimic de dus la oraș, când soarele strălucește mereu și pământul este uscat, doar câteva picături de apă găsești în râu, abia cât să răcorești căpățâna animalelor și în rest numai plaja goală și prăfuită.

Toamna, în schimb, cu bogăție de fructe își cu abundență de legume: potop de apă, inundații, furtuni și avalanșe neîntrerupte de noroi din munți...

Râul înșelător, schimbător, neiertător. Trebuie să lupți cu el pas cu pas, fără odihnă și fără slăbiciuni. Azi curge pe aici, distruge și

prăpădește terenul. Degeaba se pun piedici în calea curentului său rapid, degeaba se construiesc cu prețul răbdării și al banilor zăgazuri mari din lemn și baraje din pietre în zile lungi de muncă încăpățânată; deodată, un capriciu îl îndreaptă pe alt vad și toate rămân inutile pe uscat, pentru ca el să se arate acolo unde nimic nu este construit, dacă nu chiar să atace din partea cealaltă zăgazurile construite cu atâta muncă, să le distrugă în ciuda complicatei lor arhitecturi, după ce le-a despuiat de toată armătura de pietre.

Oh! Ei cunosc bine râul! Toată viața lor nu este decât o luptă necurmată cu el. Luptă tenace, continuă, încăpățânată, fără sfârșit, dar el este mereu triumfător, mereu distrugător, mereu teribil!

Din tată în fiu, același lucru. Râul este mai rău ca ciuma, ca orice altă calamitate. Ciuma vine, omoară și pleacă luând câțiva oameni. Alții îi înlocuiesc și lupta reîncepe. Râul atacă pământul, îl transformă în putregai, îl cară cu el. Odată căzut pradă râului, pământul se transformă în luncă pietroasă și stearpă ca pântecul de mumie...

Și cum omoară, parșivul!

În râurile calme, chiar adânci, se poate pluti, înota, atinge pământul, te poți agăța de ceva, te poți salva. Aici nimic nu este posibil. Apele alunecă spumoase, furioase, lovindu-se de bolovani, rostogolindu-se pe patul de piatră înclinat, și vai de cel ce se lasă apucat de porcul ăsta de râu!

Și Cisco, plin de mânie, scuipe în noroi.

Seara se lăsa încetișor când călătorii ajunseră la malul râului.

Apele negre și noroioase, împărțite în mai multe brațe, se prăvăleau cu furie și din măruntaiele lor se auzeau zgomotele surde produse de ciocnirile bolovanilor. Se năruiau înălțând valuri ce cădeau apoi, fărâmițându-se în șuvoaie de spumă, se loveau unele de altele și se opreau, înaintau din nou, se opreau iar...

Pe iplajă nu mai erau alți călători. Se opriseră pe partea opusă, pe pământ solid, lângă livezi formând grupuri-grupuri.

Alături de animalele deshămate „care pășteau pe marginea malului înalt, printre tufele înflorite de grozămă. Stăteau așezați lângă încărcături privind torentul negricios și urmăreau pe noii veniți spunându-și că poate nu vor fi așa de nebuni să traverseze râul furios.

— Ce facem? Nu putem trece, spuse Quilco arătând apele noroioase.

— Dar ceilalți cum au ajuns acolo? răspunse Manuno arătând călătorii de pe malul opus.

— Poate au trecut înainte de a veni apa mare.

— Eu cred că ar fi mai înțelept să ne întoarcem, spuse cu prudență Agiali.

Manuno se supără:

— Parcă nu ați fi bărbați. Se lasă noaptea și nu știm încotro să ne îndreptăm ca să găsim o pășune. Dacă trecem, din două sărituri am putea ajunge la țărmul celălalt, să ne adăpostim în casa lui Cisco și să ne saturăm cu choclos și fructe...

Ochii ciobanilor străluciră de poftă și le lăsă gura apă. Li macină o foame ide lup și era aproape crud să le vorbești de lucruri așa bune.

În acest moment ajunse lângă ei un om înalt, slab, musculos și uscățiv, cu picioarele vânjoase, fine, și pline de vigoare. Avea pantalonii suflecați până sus și se sprijinea de un baston mai mare ca el, tot numai noduri, drept și tare, un kuphi splendid, călit și dat prin fosi”.

Îi salută cu politețe și aruncând o privire rapidă la brațele râului ca să vadă cam pe unde se poate trece, începu să-și scoată îmbrăcămintea.

— Vedeți că se poate trece? N-avem decât să ne luăm după el, spuse Manuno scoțându-și pantalonii.

Molipsiți de exemplul străinului, ceilalți făcură la fel.

Omul de pe vale îi privi lung și nu scoase o vorbă, își dezbracă pantalonii, haina și pătura, făcu un pachet pe care îl fixă pe umeri cu cureaua de la pantaloni trecută în jurul gâtului, și își ridică apoi cămașa până la subțioară. Afundă hotărât bățul în șuvoi și pătrunse în el.

Apa îi ajunse până la mijloc și se ridică, lovind furioasă corpul omului, într-o săritură bruscă, dar nu putu să-l clatine. Indianul înainta repede, tăind firul curentului în diagonală, dar fără să piardă din vedere punctul de sosire de pe malul din față.

Agiali îl imită cu curaj, trăgând de căpăstru cel mai slab dintre măgari și după el intră în apă Supaya, câinele. După câine intrară și ceilalți, așezându-se lângă animale, ca să primească ei toată iforța

curentului și să-i slăbească puterea, ținându-i piept cu fragila rezistență a corpurilor lor.

Ajunseseră în mijlocul vadului, când se auzi o izbitură înfundată de piatră și unul dintre măgarii lui Manuno fu răsturnat de curent. Se ridică un val întunecat și animalul dispăru o clipă. Dus de apă până într-un punct unde vadul se lărgea, putu să se țină din nou pe picioare. Dar violența curentului era așa mare că abia reuși să-și ridice capul din apă și în plin curent, se rostogoli iar – când cu picioarele drept în sus, când arătându-și doar cocoșa încărcăturii – către o strâmtoare, unde apa adâncă se rostogolea în undiri largi printr-un vad neregulat și plin de vârtejuri.

Manuno dădu un strigăt desperat și, orb în fața pericolului, cu gândul numai la nenorocirea ce se întâmplase, părăsi grupul și se așvârli în șuvoiul apei, în ajutorul măgărușului.

Dar după câțiva pași își pierdu echilibrul și căzu și el.

Apele mai făcură un val.

— Ihi-u-ul urlă indianul, scoțând din apă o mână crispată, ce căuta sprijin.

— Ajutor!! strigă își Agiali fără a lăsa din mână frâul măgarului său.

La strigătul lui, de spaimă, străinul întoarse capul și văzând corpul lui Manuno rostogolit de ape, ezită o secundă ca și cum ar fi vrut să-i dea ajutor, dar continuă să avanseze mai repede chiar, căci știa bine că a se opri, însemna a muri.

Ajuns la mal, și fără să se preocupe de cel luat de apă, le strigă celorlalți, arătându-le drumul:

— Înaintați! Înaintați fără să vă opriți!... Pe aici! Pe aici! și cu bățul le arăta un loc în care apa sărea printre pietre, pe unde tocmai trecuse el.

Ceilalți, palizi, înspăimântați, cu ochii ieșiți din orbite, continuau să înainteze. Agiali fu primul care ajunse și abia puse piciorul pe uscat, că începu să fugă pe mal, cu ochii la tovarășul lui care se lupta în curentul apei, reușind uneori să se țină pe picioare, încercând alteori să înoate pentru a ajunge la mal. Dar apele îl răsturnau de fiecare dată, purtându-l ca pe o ramură ușoară de lemn uscat.

4.1

Într-unul din aceste momente, fu izbit probabil de o stâncă ce făcea apele să se frământa într-un vârtej tulbure în mijlocul șuvoiului. O clipă forma. rotundă a capului său apărură ca un bulgăre de noroi, în care se vedeau albi, doar ochii, plini de o expresie de nemărginită groază... Peste zgomotul impetuos și covârșitor al apei ajunse până la ei, țipătul lui de spaimă ce nu mai avea nimic omenesc. Totul nu dură decât o clipă, căci se auzi un ultim urlet, de data asta de durere și corpul se desprinsese de stâncă din apă, pentru a se îndrepta dus de curent spre cel al animalului de povară, care continua și el să se rostogolească, diform...

Ceilalți se adunară la țărm, distruși, cu ochii măriți de groază...

— Ce facem, tatăl? întrebă Quilco pe străin plângând.

— Nimic, răspunse acesta cu tristețe. Și adăugă: Continuați drumul sau rămâneți. Că pe tovarășul vostru n-o să-l mai vedeți viu.

— Adevărat? întrebă Agiali cu teamă.

— Sigur. Dacă nu s-a înecat, s-a lovit de pietre și tot a murit. Dar nici voi nu puteți rămâne aici pe loc. Treceți vadul mai departe și o să încercați mâine să găsiți corpul nenorocitului. Acum se lasă noaptea.

Într-adevăr, umbrele se lungeau și pe mal luceau focurile aprinse de călători. Apele păreau negre și în înserare urletul lor zgomotos părea să răsună mai furios.

— Eu continui drumul. Dacă vreți veniți după mine, le spuse omul.

Și plecă.

Ceilalți îl urmară îndurerați și fără voință. Tot curajul lor cedase ca un resort rupt, și acum mergeau purtând în suflet teama înjositoare și înspăimântătoare a morții.

Trecură și alte brațe mai puțin mari, apoi câțeva șuvoaie împraștiate, până ce ajunseră la o insuliță mai mare. Era lungă cam de vreo treizeci metri și semăna perfect cu un vârf de lancel Avea trei pârlășe de apă limpede și o imensă stâncă de granit stăvilea elanul curentului pe care-l obliga să se împartă în ramificațiile ce îmbrățișau între ele insula.

Călătorii care poposiseră pe țărmul opus se adunară pe malul

stâncos, urmărind cu teamă peripețiile lor.

Mulți dintre ei strigau ciobanilor, sfătuindu-i să se întoarcă; dar vocile lor se pierdeau în vuietul apei. Năpăstuiții, mergeau plângând, nu atât pe mort, cât ceea ce pierdeau cu el, și nu-și luau ochii împăenjeniți de lacrimi de la animale și de la urmele străinului.

Acesta, ajuns pe malul insulei, se opri cu picioarele în apă și cu ochii la curent, așteptând să-l ajungă și nenorociții ce-l urmau. Când se apropiară le vorbi răstit:

— Ar fi mai bine să vă opriți și să vă uitați cum trec.

Brațul care urmează este mai puternic ca celelalte și vă va fi greu să treceți, fiindcă voi nu știți să traversați un râu. Dacă vedeți că apa îmi trece de piept, mai bine nu mă urmați și rămâneți noaptea în locul acesta, unde nu-i niciun pericol, căci până mâine dimineață curentul va slăbi.

— Da, tatai, și-ți mulțumim, răspunse Quilco clănțănind din dinți cu fața spre râu, pradă unei terori de nespus.

Omul își făcu cruce și, intră din nou în apa neagră. Călătorii adăpostiți în grădinile de pe malul din față, izbucniră într-un vacarm de strigăte, care păreau mai mult amenințări decât îndemnuri.

— Nebunilor!... Tâmpiților!... Blestemaților!...

— Rămânem aici? îl consultă Āgiali pe Quilco când îl văzu ajuns la mal pe îndrăznețul călător.

— Da, n-ai văzut că aproape l-a luat apa? spuse arătându-l pe omul care așezat pe o piatră își punea pantalonii.

— Mai bine, nu vreau să mă întorc.

— Nici eu.

— Descărcăm animalele?

— Le descărcăm. Cum o să ne adăpostim altfel?

Se apucară de treabă. Cu încărcătura construirea în mijlocul insulei, în partea mai zvântată, un țarc, în mijlocul căruia se instalară, zăpăciți încă de frică, oameni și animale. Oamenii se adunară tremurând în grup, iar animalele se așezară cu crupa către apă, ca și cum ar fi vrut să evite priveliștile neplăcute.

Vântul încetă să bată și noaptea se lăsă peste nenorociții care zăceau nemișcați, băgați unul într-altul, muți și întunecați, în timp ce

râul vuia puternic, umplând cu zgomotul lui bezna întregii văi. Uneori, ca o iluzie, părea că zgomotul își schimbă direcția și atunci călătorii simțeau în gât și inimă tremurături de spaimă și de frig... Se gândeau la tovarășul pierdut, cine știe, poate pentru totdeauna... Nu vedeau nimic împrejur, îi îtoncēja țin întuneric de nepătruns. Ca să

Aibl puțină căldură se înveliseră în mantale și poncho-un, dar umezeala luncii urca până la ei, lipindu-le hainele de piele.

Stropi de apă le udau fața cu picături noroioase și cu gust ciudat. Treceau orele.

Sclipiri de lumină străluceau cu intensitate în întunericul dens și nenorociții nu știau dacă rerau licurici sau ceilalți călători ce fumau... Dar ce-i interesa pe ei? La urma urmei, fie ce-o fi. Voiau numai să se facă lumină și să vină ziua sau să crească apa și să-i ia și pe ei... Viață de câine!

— Simți? țipă Agiali la urechile lui Cachapa.

— Ce e-e?

— Mi s-au udat picioarele: ne ajunge apa...

Cachapa se cutremură, întinse mâna și cercetă pământul ca să se convingă. Câinele urla fără întrerupere.

— Nu, sunt pietrele reci. Ba mi se pare chiar că apa se aude mai slab.

Așa și era. Zgomotul părea că se liniștise puțin câte puțin, ca și când apa ar fi luat-o prin altă parte.

— Știi? Era scris. Chulpa, vrăjitoarea, i-a prezis.

— Adevărat? întrebă încet și tremurând de frică.

— Da; a spus că va muri de moarte violentă... Așa...

Vocea lui profundă tremura de frică și la auzul ei Supaya începu să schelălăie prelung. Cachapa se strânse și mai mult lângă tovarășul său, care repetă:

— Da, sigur; a spus-o Chulpa. Diavolul trebuie să fie mulțumit. Mi-e frică.

Tăcură; piepturile li se zbăteau sub respirația agitată.

— Și tatăl lui a avut o moarte violentă. Amintește-ți că l-a acoperit o avalanșă la apacheta (movila de pietre). Nu i s-a putut găsi cadavrul și Chulpa spunea că îl luase diavolul.

— Da, ca și pe unchiu-său. S-a înecat într-o noapte, pescuind suches.

Tăcură din nou fără putere, neavând chef să mai evoce amintiri de morți.

Până la urmă ziua se anunță pe înălțimi.

O tremurare violacee luminează mai întâi fondul întunecat al munților, se împurpura apoi și puțin câte puțin se întinse, schimbând tonurile, de la purpuriu la portocaliu, în timp ce valea râului se afla încă scufundată în întunericul de neapă.

Truns. Stelele începură să-și piardă viața și întunecimea catifelată a bolții imense prinse să se limpezească.

Aici, în fundul văii, răsări, în umbra deasă a grădinilor, pâlpâirea strălucitoare a unui foc. Din depărtare se auzi zbieretul unui măgar. Prin golul profund al văii trecu zbârnâind în aer o umbră întunecată.

Încet, se desena în lumina dimineții contururile munților ca niște cocoșe enorme de cămilă și crestele își arătau vârfurile pe cerul încă întunecat. Apoi, peste tot se împrăștie un roșu strălucitor și, la capătul văii, apăru albul unui zid de granit retezat brusc.

Agiali fu opritul care se ridică în picioare deasupra grupului ghemuit. Priceput să cerceteze întunericul, își îndreptă privirea către torentul ale cărui valuri noroioase păreau să îngroașe umbrele văii. Văzu, așa cum presimțise Cachapa, că o mare parte a apei se retrăsese pe partea cealaltă ca și cum s-ar fi milostivit de nenorocirile lor.

Trecură râul, în mijlocul privirilor celor rămași pe taluzul din față. Aceștia îi așteptau să ajungă pe platformă, cu curiozitate și milă, dar fără să le adreseze nicio vorbă. Se îndreptară către locuința lui Cisco, ridicată în preajma drumului, la umbra unor meri bătrâni deja culeși.

— E adevărat că un tovarăș v-a fost răpit de râu? îi întrebă stăpânul de cum îi văzu.

Nenorociții povestiră, oftând, scena de groază, își duseră animalele în grajdul omului, și se declarară grăbiți, gata să-și îndeplinească sarcina pioasă și interesată de a-l căuta pe

Manuno.

Urmăriră torentul în lungul plăjii cercetând golurile dintre

bolovani. Se opreau acolo unde apele vâscoase formau băltoace, explorându-le cu bețele cu care se înarmaseră. Coborâră mai mult de o leghe fără să dea de urma dispărutului.

Quilco presupuse că poate s-o fi salvat pe vreun mal mai îndepărtat. Cisco dădu din cap negativ.

— Degeaba. Când râul ia, omoară.

Dar nu se lăsară convinși și continuară să caute până la ora prânzului, când își împărțiră frățește merindele. Vorbiră despre recoltă, de ani răi și, puțin, de Manuno. La sfârșit, Cisco își spuse părerea în fraze scurte:

— Degeaba. Nu ne rămâne decât să plecăm. Este pierdut.

— Și banii? exclamă Agiali. Dacă nu-l găsim au să creadă că i-am împărțit între noi.

Cisco făcu un gest și nu spuse nimic. Așezat pe o piatră, cu mâinile pe tâmpile, privea în lungul văii, într-o atitudine gânditoare. La sfârșit întrebă:

— Cât purta la el?

— Patruzeci de pesos.

Făcu un alt gest vag și adăugă:

— Degeaba. Apele i-au luat hoțește, îi purta în îmbrăcăminte?

— Nu, agățați la gât, într-o basma.

Omul scuipă cu furie și spuse:

— Un porc, râul ăsta! Totul înghite.

Mai căutară încă două ore și în susul plajei, pentru că

Cisco se jură că nu văzuse niciodată cadavrele purtate mai mult decât o leghe. Când ajunseră acasă, soția lui Cisco îi aștepta, cu o oală de choclos și câteva mere și piersici coapte, căzute din pom și culese atunci de pe jos.

Mâncară cu poftă, fără să vorbească. Erau prostiți de durere, nu atât pentru tovarășul pierdut cât pentru bani... Cum au să-și îndeplinească sarcina? Ce au să le spună stăpânilor?

Hotărâră cu toții să mai facă o ultimă încercare. O să coboare pe plajă până în câmpie și dacă nu dau de rămășițele lui

Manuno, nu se mai întorc la conac. O să fugă departe, unde nimeni n-o să-i mai poată găsi. Asta le declară Quilco fără înconjur.

— Și casa ta? Boii tăi? Nevastași copiii tăi? Îndrăzni Agiali.

Quilco ridică din umeri dezolat.

— N-avem încotro. Altfel, stăpânul ne omoară!

Și plângând de frica pedepsei ce-i aștepta hotărârea să re.

Înceapă ziua următoare căutarea. De dimineața până la miezul zilei, parcurseră tot țărmul apei, până la întâlnirea ei cu râul

Pălea, dar când se văzură în locul acela dezolat și sălbatic, pierdură orice speranță de a mai găsi cadavrul lui Manuno.

Se întoarseră la adăpostul lor. Erau distruși și obosiți.

Lungiți la umbra pomilor să se odihnească îi cuprinse un somn adânc.

Către seară, Cisco se întoarse acasă și îi găsi dormind. Se îndreptă către soția lui și-i spuse;

— Mortul avea la el patruzeci de pesos și eu știu unde este.

— Unde?

— Acolo jos, lângă baraj.

Și arătând marginea prundișului, care se pierdea pieziș în cuta dealului de alături, adăugă:

— Vezi corbii care se rotesc? Ei bine, acolo se află...

— Și de ce nu te duci să-i iei banii? Îl întrebă femeia.

Cisco nu răspunse și ea insistă:

— Nu fi prost, cu banii ăștia am putea cumpăra o pereche de boi tineri. Ai noștri au îmbătrânit și nu mai pot lucra... Patruzeci de pesos! Nu-i câștigi nici într-un an...

Cisco nu mai opuse rezistență; argumentul i se păru convingător și decisiv.

Se îndreptă spre oaspeții care tocmai se treziră și le spuse:

— Mă duc să ud grădina și vă rog să aveți grijă de casă, pentru că o iau și pe nevastă-mea.

Făcu un semn femeii, luară uneltele și intrară în desișul pomilor.

Seara era senină și caldută. Vântul încetase să bată și pomii erau nemișcați. Păsărelele zburau în stoluri, rotindu-se deasupra cuiburilor și ciripind zgomotos. Erau mierle cu ciocul roșu, prigori, vrăbiuțe, sticleți negri cu aripile și pieptul galben, gugustiuci cenușii, în desișul

pomilor se auzeau bățile de aripi ale puilor. Liniștea serii era plină de triluri și pământul respira o boare călduță și parfumată, în aer plutea mirosul florilor de portocal.

Merseră câteva minute pe o potecă descoperită, pe mar –, ginea falezei – deasupra văii zgomotoase și stâncoase, printre niște peri înalți și plini de fructe ale căror ramuri atârnav deasupra abisului. Pășeau tăcuți, plini de gânduri plăcute, mestecând foi de coca. După o cotitură se opriră brusc și se priviră speriați. Pe figurile lor se citea neliniștea: o viperă le tăiasse drumul fugind spre stânga și asta era un semn de prost augur.

— Ai văzut-o? întrebă Cisco nesigur în glas.

— Da. Nu avem ce face. Trebuie să ne înapoiem, ni se va întâmpla ceva dacă ne continuăm drumul.

— Trebuie să ne înapoiem!

Făcură calea întoarsă fără să privească îndărăt și cu un pas încet.

— Și ce le spunem? întrebă soțul când se apropiară de casă.

— Adevărul. Dacă îi mințim ni se poate întâmpla ceva.

Nu mai vorbiră. Dar ziua următoare, când ceilalți își pregăteau animalele ca să înceapă drumul întrerupt, Cisco le spuse, simplu, fără să dea mare importanță cuvintelor:

— Ar trebui să vedem de ce se rotesc corbii acolo jos: ar putea să fie el.

Ceilalți se consultară. Cachapa răspunse:

— Nu o fi vreun câine mort?

— Se poate; un câine sau un om mort. Corbii nu se învârtesc deasupra trandafirilor.

Se hotărâră să meargă. Distanța părea mică și nu era rău să facă o ultimă încercare. Tot ce puteau pierde era o jumătate de zi. Dar o vor recupera mergând și noaptea căci animalele erau hrănite și odihnite, iar pe cer erau semne de lună nouă.

Îi urmă. și gazda.

Apropiindu-se de locul unde se învârteau corbii, căutară cam vreo oră până să dea de cadavru și nu l-ar fi găsit dacă nu ar fi fost sfatul lui Cisco de a urmări direcția privirii răpitoarelor care, în rotirile

lor greoaie și lugubre, planau deasupra unui singur punct al apelor râului.

Agiali fu cel care, în spatele unei stânci, într-un fel de băltoacă, zări o piatră noroioasă având formă de picior. Dădu o lovitură cu propriul lui picior și simți o rezistență elastică și moale care îl înfiora...

Se puseră pe lucru și după o jumătate de oră scoaseră cadavrul lui Manuno. Prima grijă a nenorociților fu să vadă dacă mai poartă încă legătura cu bani. O avea, strâns înnodată în jurul pieptului, atât de strâns încât fu nevoie să taie basmaua cu un cuțit.

Luară cadavrul și-l înmormântară chiar în seara aceea în cimitirul proprietății, pe o colină lipsită de verdeață care domina valea. Lui Cisco îi dăruiră o măsură de pastrama și câțiva pumni de pește prăjit. Plecară liniștiți și cu inima mai ușoară. Găsiseră comoara, lucrul cel mai de preț pentru ei, și niciunul nu-și pierduse bunurile, toată paguba fiind doar a mortului...

4 49

IV

Teama de râu intrase în sufletul călătorilor.

Acum mergeau neliniștiți și cu frică.

Atunci când era necesar să traverseze curentul apei, devenit mai mare după vărsarea sa în râul Pălea, rămâneau pe țărm, așteptând ca vreun călător de prin partea locului să intre în apele tulburi și atunci treceau și ei cu teamă, ținându-se toți trei de mână ca să se susțină reciproc în caz de pericol.

Albia râului, mereu aceeași, oferea ochilor obișnuita priveliște impunătoare și sălbatică: de ambele părți dealurile înalte care se retrăgeau spre înălțimi, arătându-și pantele verzi și pline de livezi, sau se apropiau, căzând de-a dreptul deasupra râului. Pe alocuri își arătau structura stâncilor în lungi dungi orizontale ca foile tăiate ale unei cărți. Și mereu zgomotul amenințător al apei noroioase, amestecat cu cel al vântului, continuu, tenace, alcătuind împreună un concert de voci aspre, pe care muntenii îl ascultau cu inima plină de spaimă...

Spre seară ajunseră la Tirata, unde vândură restul încărcăturii, dar fără să obțină prețurile promise de cel mort. Începuseră să obosească de-a binelea de călătoria aceasta periculoasă. Valea, fără

drum, fără podețe, înfierbântată de soare ca o plită, era un adevărat supliciu. Nu doreau decât să ajungă la capătul drumului, să cumpere cerealele și să se întoarcă acasă, ca să nu mai plece niciodată, nici chiar cu forța.

La Tirata, valea se deschidea într-o mișcare largă, lăsând la mijloc o câmpie întinsă și fertilă. Era toată plantată cu pomi ce crescuseră din plin și cu trestie de zahăr care se legăna la adierea brizei, în murmurul ușor al foilor ce se frecau între ele.

Căsuțele de trestie erau mizerabile, în ciuda iederii care se cățara până pe acoperiș, împodobindu-le sărăcia cu flori viu colorate și parfumate. Unele aveau arcade, altele zăceau la umbra unor roșcovi bătrâni și răsucii, pe trunchiurile cărora se cățarau pline de vigoare granadilla. Pe crengile lor se odihneau imensele gogoși galbene de lacayotes.

Cârduri de păsări cu penele aprinse și strălucitoare ca o văpaie ciuguleau, o printre triluri și fluierături, poamele arborilor. Colibri strălucitori veneau să sugă miere, a din florile d?

Tumbei și se învârteau, împrăștiind stropi de soare din penele lor aurite și metalice cu reflexe de pietre prețioase. Albinele sălbatice zbârnăiau în jurul stupilor ascunși printre ramuri și fluturi verzi, roșii și galbeni zburau deasupra pajiștilor de flori jucând în lumină aripile lor delicate...

Cerură – ospitalitate în casa unui bătrân indian, care vorbea răgușit, abia auzit, pentru că o enormă gușă îi acoperea tot gâtul. Era curbat, plâpând și de o paliditate cadaverică.

Căsuța lui de lemn adăpostită la umbra plăcută a unui imens smochin era singura ce se vedea în colțul acela, la marginea lanului de trestie-de-zahăr ce foșnea neliniștit.

Veni și noaptea: o noapte senină, caldă, liniștită și plină de melancolie. Luna strălucea în înaltul cerului și de pe fiecare fir de iarbă se înălța o întecul unui greier, monoton și egal. Dinspre baltă se auzea orăcăitul broaștelor și din depărtări murmurul regulat, lent și neîntrerupt al apei tulburi, în îngrăditură, măgarii loveau nerăbdători pământul cu copitele ca să scape de înțepăturile liliiecilor, care la lumina lunii zburau în jurul casei cu o neconținută agitație a aripilor.

Mici sclipiri de lumină se aprindeau și se stingeau în aer și peste tot se auzea zumzetul insectelor de noapte...

Oboșiți de căldură și de efort, copleșiți de durere, ciobanii se întinseră pe jos să se odihnească, alături de țăranul care se lăsase alene pe banca de piatră și dormea acum respirând greoi pe gură, aproape sufocat de gușă.

— Ascultă! șopti Quilco lui Agiali într-un târziu, haide să culegem trestie-de-zahăr.

— Și dacă ne prind? obiectă Agiali, iproșt dispus și vrând să mai doarmă.

— Nu-i nimeni pe aici.

— Merg eu, se oferi Cachapa.

Se sculară cu prudență și dispărură în desișul trestiilor. Din când în când se auzea zgomotul tijelor pe care le tăiau. După o jumătate de oră erau înapoi. Fiecare ducea câte o căciulă plină de trestii tăiate pe care le făcură să dispară cu repeziciune în fundul sacilor goi.

— Ia! Parcă-s de miere, spuse Quilco, oferindu-i una lui Agiali.

— Ai mâncat multe?

— Sunt sătul de câte am mâncat.

4*

— Vezi să nu te ambolnăvești. L-ărh auzit pe Manuno spunând că fac rău dacă le mănânci în locul în care cresc.

— Și ce se întâmplă?

— Capeți friguri. Se spune că la Tirata până și păsările sunt bolnave.

— Drace! Dacă mi-ai fi spus dinainte! murmură îngândurat Quilco.

Se întinse să doarmă, în timp ce celălalt puse prudent trestia de zahăr sub pătură.

Se sculară în zori și reîncepură drumul. Trecând pe lângă marginea lanului cu trestie-de-zahăr, azvârliră o privire împrejur și cât ai bate din palme smulseră atâtea plante din rădăcini, încât putură aproape să încarce un măgar.

Râul scăzuse mult și nici apele.nu mai aveau culoarea pământie care îi impresionase pe munteni. Se retrăgeau încă tulburi, printre pârliașele cristaline care se pierdeau în umbra pinilor și a lianelor care creșteau din abundență în mijlocul mlaștinei pline de miasme.

Aerul era cald, cu toate că soarele nu lumina încă valea.

Pe dealurile strânse în jur creșteau arbori enormi de roșcove, cu tulpini răsucite, cactuși giganți și alte plante și arbuști acoperiți de viță sălbatică sau iederă. O mulțime de papagali alergau pe marginea apei și țipetele lor stridente umpleau cu sunete ciudate locurile acestea pustii și părăsite.

Pe la prânz se opriră să se odihnească un moment la piciorul unui arbore mare care proiecta un cerc larg de umbră pe pământul fierbinte. Lipite de trunchiul pomului se aflau două pietre puse una lângă alta și înnegrite din pricina focurilor aprinse de călători.

— Nu mă simt bine, apuse Quilco când urmă să reînceapă drumul.

— Ce ai?

— Mă doare capul și mă ia cu frig, răspunse el tremurând și clănțănind din dinți.

— N-or fi cumva friguri? făcu Agiali, privindu-l cu atenție.

— S-ar putea.

Avea o față trasă, palidă, iar ochii îi erau lucioși și înfundați.

— Să ne continuăm drumul, poate mersul să-ți facă bine.

L

Ajunseră la Llujrata. Un drumeag pieptiș care urca pe mal îi conduse la o mică platformă înghesuită între două dealuri.

Era împărțită la mijloc de un vad uscat, pietros și abrupt. Pe malurile lui creșteau arbuști de bumbac ce își ridicau ca o ofrandă florile lor mari, galbene și bobocii crăpați din care curgeau fulgii albi acoperind pământul.

Aerul vibra de lumină și valurile de căldură păreau ieșite dintr-un cuptor, în văzduh zburau roiuri de furnici înaripate, tăuni mari cu corpul negru, păros și aripi violete și viespi micuțe, ale căror cuiburi se legănau atârânănd de crengile pomilor de roșcove. Periculoși și invizibili, țânțarii zbârnâiau neobosiți la urechile călătorilor osteniți.

După ce meraseră puțin, căutară refugiu la umbră. Aveau senzația că se sufocă în aerul încins, și Quilco se plânse că simte o uscăciune teribilă în gât. Animalele, lac de sudoare, mergeau la pas, cu capetele aplecate, cu urechile atârând către pământ.

Intrară într-un boschet de pakaes pe care-l găsiră în stânga drumului, la piciorul unei coaste. Descărcară măgarii sub cel mai mare dintre pomi și se întinseră să se odihnească.

Arborii, foarte înalți, erau copleșiți de granadillas ale căror vițe, ca niște corzi, se înnodau în jurul crengilor strecurându-se printre ele până în vârf. Aici, printre frunzele rotunde și lucioase, unele verzi, altele roșii sau, cele mai îmbătrânite, galbene își desfăceau petalele florilor violete cu pistilul în formă de cruce și fructele, rotunde ca ouăle, în nuanțe de la verde până la roșu închis, trecând prin galbenul cel mai delicat.

Stoluri de papagali zburau de pe un deal pe celălalt fără încetare, și țipetele lor ascuțite răsunau cu atâta pu, tere pe mica platformă, încât asurzeau pe călători. Stăteau pe crengile de sus, cioc în cioc, se cățarau pe ramuri până ce se răsturnau cu pieptul alb spre cer, ciuguleau fructele verzi, trecând de la una la alta într-o frenezie distructivă. Stricate, acestea putrezeau apoi și se uscau până ce nu mai rămâneau decât niște teci goale care, lovite între ele de vânt, produceau un zgomot straniu și trist.

Ciobanii nu putură dormi. Tăunii și țânțarii tăbărâra pe ei fără milă. Setea le tortura măruntaiele și papagalii nu încetau să-i asurzească prin țipetele lor.

Quilco îl rugă pe Agiali să se ducă să vadă dacă în vale nu ar putea găsi puțină apă, Murea de sete și nu se simțea capabil

Să continue drumul dacă nu bea ceva care să-i astâmpere uscăciunea gâtului. Băiatul se duse, dar abia era uscată; încercă să-i scormonească vadul, dar pietrele ardeau.

Când se întoarse, Quilco delira. Credea că se află pe malurile lacului său și că din apele liniștite ieșea figura îndurerată a lui Manuno...

Agiali îi propuse lui Cachapa – băiat agil și iute – să culeagă împreună niște fructe. Poate, sucul lor să aducă vreo ușurare

bolnavului și să-i liniștească setea, căci nu îndrăzneau să se atingă de trestii-de-zahăr, cărora le atribuiau boala lui

Quilco. Cachapa acceptă și, după ce-și scoaseră amândoi cămășile, se cățărară în paka.es, agățându-se de granadillas. După ce-și făcură o bună provizie de fructe, stoarseră sucul câtorva mai dulci și îl dădură bolnavului să-l bea.

Rămaseră în locurile acestea până după-amiază și reîncepură drumul pe coasta pieptișă când soarele începea să dispară în spatele muntelui.

Ajunseră pe înălțimile de la Cotana înainte ca soarele să se ascundă spre apus și aici un nou spectacol se prezentă ochilor uimiți ai călătorilor.

Totul era culoare, parfum și sunet pe înălțimile acelea.

Verdele, cu infinitele lui nuanțe, se desfășura pe coroanele arborilor ce acopereau întinsul pantelor. Lămâii și portocalii luceau într-un verde deschis și lăcuit; rodierii aveau un verde întunecat, care sublinia roșul viu al florilor lui; eucaliptii erau aproape negri, iar arborii ceibas, enormi și umflați, aveau culoarea smaragdului și flori de rubin. Arbuști nispero își mișcau în bătaia brizei frunzișul întunecat și pergamentat, iar pinii de araucana își arcuiau silueta elegantă, proiectându-se pe zăpezile de pe Illimani. Măreț și inaccesibil, înălțat deasupra splendorii unei vegetații violente, acesta se arătă pentru prima dată în ochii călătorilor, dominând înălțimile.

Petrecură noaptea în grădina unui indian și în dimineața zilei următoare ajunseră în sfârșit la destinație. Dar ca și cum nenorocul i-ar fi urmărit, la Uși li se spuse că stăpânul vânduse toată recolta de cereale de pe acea moșie și li se recomandă să se ducă să-l caute pe înălțimile de la Cohoni și de la Pălea unde dijmașii tocmai Strângeau recolta.

Cu toate acestea, trebuiră să stea două zile în Uși, deoarece

Quilco dorea să se refacă pentru a putea continua drumul ce-l mai aveau de făcut. Plecară în ziua a treia pe un drum foarte

Greu, în serpentine strânse „printr-o regiune unde ochii nu întâlneau nicăieri conturul odihnitor al unei suprafețe netede.

Ajunseră așa pe culmea stâncoasă a unui munte, pe care se

sprijinea ultimul vârf al lui Illimani. Acesta se ridica enorm deasupra celorlalte, acoperind toată imensitatea cerului cu masa lui de zăpadă și granit străpunsă de prăpăstii, ghețari și torente cristaline care se prăbușeau în cascade bogate de la înălțimi amețitoare, izbindu-se cu furie de pereții văii.

Priveliștea făcu o impresie atât de puternică asupra călătorilor încât, cu toată lipsa lor de sensibilitate în fața spectacolelor naturii, se simțiră copleșiți de tabloul care se desfășura înaintea ochilor lor. Îi impresionă mai ales tăcerea grea, suverană, a înălțimilor, care în fața acestui concert al apei și vântului, părea să înăbușe cu greutatea ei vocea gravă a elementelor naturii. Era o tăcere adâncă, enormă, fără sfârșit. Apăsarea ei era aproape dureroasă.

Chiar trilul mierlelor și ciripitul vrăbiilor, țipătul strident al potârnicilor, mugetul taurilor și al lamelor, împrăștiate prin văile adânci, contribuiau să sublinieze fragilitatea vieții animale în fața imensității masei albe care acoperea cerul, înfrunța furtunile și părea să zidească orizontul infinit, acoperindu-i vocile sonore...

Totuși în splendoarea soarelui, la lumina lui crudă, ce moartă părea întreaga priveliște!

Numai condorii, mândri de puterea aripilor lor impetuoase, îndrăzneau să se arate prin aceste locuri. Zburau de-a lungul muntelui, urmărind proeminențele lui, dar cât de neînsemnați și mici erau! Păreau că se muncesc să dea din aripi, neputincioși să atingă vârfurile, unde niciodată nu ajunsese să calce picior de om... X

Noaptea se lăsa ușor, liniștit și urcușul nu înceta de loc.

Unei coline îi oirma alta mai înaltă și apoi altele și mai înalte. Și așa, traversând culmi după culmi, mergeau de la prânz. Făcură doar un mic popas să-și astâmpere oboseala pe care o simțeau de câteva zile din ce în ce mai teribilă, mai sălbatică.

Aici, totul era numai obstacole. Coaste abrupte, defileuri, prăpăstii fără fund. Din toate părțile, apărând după cei mai înalți munți, ivindu-se pe neașteptate pe după o coastă, se înălța vârful înzăpezit, imens și inaccesibil a lui Illimani, împlântat în văzduh. Prezența lui continuă, teroriza și umplea

— În Ș

V-Tjji.

De teama sufletul bieților călători din pampa. Se simțeau mici, neputincioși și slabi. Le era rușine de a fi oameni.

În înserarea liniștită îl văzură mai aproape ca niciodată.

Abia dacă îi mai separa de el un abis abrupt, aspru și plin de stâncile desprinse din ghețari. Mergeau pe marginea prăpastiei, pe creasta muntelui opus, ale cărui pante se prăbușeau în salturi bruște, acoperite de ienuperi și înțesate de izvoare ce alunecau pe jgheaburile lor înguste și se transformau în spumă, în murmurul continuu al apelor lor cristaline.

Din acest observator cățărat pe munte, călătorii priveau luncile tuturor văilor întinzându-se la picioarele lor. Toate apele se vărsau în strâmtoarea Juntas. În primul rând valea

Mecapaca pe care tocmai o părăsiseră, apoi, cea a râului Caracato, unită cu valea Luribay și, în față, valea Araca. Plajele albe ale râurilor păreau văzute de aici, niște poteci ce tăiau verdele vesel al livezilor și viilor, contrastând cu cenușiul monoton al munților pleșuvi, scăldați la ora asta în roz și albastru.

În abisul de lângă ei nu se vedea nicio urmă de viață. Numai un pârișas repezit și spumos se strecura cu timiditate printre stâncile prăbușite în valea de la poalele masivului de gheață, chiar sub zăpezile care înaintau, ca niște râuri de lapte, pătând cu albul lor pur și imaculat stânca muntelui. Pârâiașul dispărea pe neașteptate, aruncându-și brusc apele sale ca un cristal în nesfârșite cascade.

Numai condorii păreau să trăiască aici fără teama covârșitoare a măreții a acestor locuri, pe care cândva poezii le vor alege ca să cânte vreo zguduitoare tragedie omenească. Tăind limpezimea văzduhului, traversau orizontul înroșit, în drum către cuiburile lor inaccesibile. Zburau încet, în linie dreaptă, cu gâtul golaș întins, mișcându-și capul de la dreapta la stânga și scrutând întinderea de culmi și văi. Adesea, făceau un cerc larg în aer și reveneau deasupra drumului, executând un enorm ocol în jurul caravanei. Coborau jos, până ce li se auzea vibrația aripilor și atunci, în zborul lor larg, li se vedeau strălucind penele albe, înroșite. și ele de reflexele zăpezii luminată de soarele ce apunea.

Se făcuse noapte când ajunseră la jumătatea urcuşului spre Tamipata, la un punct unde drumul se odihnea pe şaua unui munte, la patru mii de metri înălţime, aproape lipit de cer.

O bâată căsuţă de păstori, apărată de un gard viu de arbuşti sălbatici, îşi ridica acoperişul de paie negru şi scund, fiind singurul refugiu în toată regiunea asta înaltă – şi maiestuoasă. Mici parcele de pământ semănate cu orz şi îngălbenite de apropierea îngheţurilor de iarnă pătau cu auriu fondul întunecat al muntelui şi promiteau să asigure o hrană suficientă animalelor obosite şi înfometate.

Quilco fu cel care propuse să rămână aici peste noapte. Nu mai putea de slăbiciune. Se târâse în mod penibil toată după-amiaza şi acum picioarele, obosite şi zdrelite refuzau pur şi simplu să-l mai ducă. Febra îi macină măruntaiele şi se simţea obosit, sfârşit. Dacă tovarăşii lui doreau să continue drumul, să plece singuri. El rămâne aici şi poate pentru totdeauna...

Agiali, îndrăgostitul, cu toate că dorea să se întoarcă mai repede acasă, aprobă ideea nu numai din milă pentru tovarăşul lui, ci şi pentru că îi dădu prin cap că pe aici ar putea găsi cerealele ce le trebuiau şi hotărî să rămână toată ziua următoare în acest loc pentru a asigura repausul bolnavului şi pentru a putea cerceta regiunea, în căutarea celor necesare.

Cachapa, de asemeni împotriva dorinţei lui, dar ştiind că şi dacă refuza să asculte dorinţa bolnavului, tot va trebui în cele din urmă să cedeze, găsi convingătoare argumentele lui Agiali şi aprobă ideea popasului.

Unul dintre ei opri caravana şi îndreptă animalele lenevite către căsuţa păstorului ce părea abandonată. Dar nu se apropiară bine de zidurile casei, că de peste îngrăditura ţarcului măcinat şi vechi se ivi lătrând furios un câine jigărit şi lăţos care tăcu ruşinat văzând mutra aspră şi indispusă a lui Supaya.

În prag, în spatele câinelui speriat apăru un indian cu faţa rotundă şi obrazii umflaţi de coca purtând pe figură o expresie idioată şi abrutizată.

— Seara bună să ne dea Dumnezeu, tatito! salută Agiali.

Omul răspunse la salut cu un mormăit de proastă dispoziţie, dar

râzând prostește.

— Vrei să ne dai găzduire pentru noaptea asta în casa ta? O să plătim.

Indianul îi învăluie într-o privire insistentă și scrutătoare și înțelese după aspect că drumeții veneau de pe platou și duceau poate în desagi mult dorita chalona sau peștele acu aromat și hrănitor.

— Și ce-o să-mi dați în schimb? Întrebă el cu neîncredere.

Agiali începu să înșire toate produsele ce le aveau. Experiența bietului Manuno îl învățase că enumerarea lor dădea rezultate mai bune decât cele mai fierbinți rugăminți, oferte de plată sau amenințări. La numele de acu sau de hispl, nu există locuitor al văii care să refuze să deschidă ușa casei sale. Înșiră deci în fața păstorului toate bunătățile și, pe măsură ce le spunea, un râs mut căsca și mai mare gura idiotului, în sfârșit îi lăsa să pătrundă în interiorul țarcului de animale, care nu era altceva decât locuința păstorului și unde probabil niciodată nu stătuse vreo turmă, căci iarba creștea deasă și nestânjenită printre bolovanii zidului ca și în curtea plină de pietre.

Descărcară animalele și le duseră la adăpost în ocolul pe

ai cărui pereți iarba își înălța la fel de bogate firele ei sălbatice. Păstorul îi lăsa un moment singuri și se întoarse repede aducând în brațe două biete legături de ovăz, pe care le dădu animalelor înfometate.

— Face un real, le spuse intrând în țarcul unde călătorii aranjaseră deja patul lui Quilco, sub cornișa șopronului.

— Cum te cheamă? îl întrebă Agiali oferindu-i punga ca să ia câteva foi de coca.

— Mallcu! răspunse cu emfază idiotul și figura i se luminează de un surâs trufaș.

Singurul sentiment care însuflețea într-adevăr cu scânteia lui sufletul acesta adormit era orgoliul.

Era mândru de numele lui sau mai precis de porecla lui și atunci când vreun locuitor de pe cealaltă parte a muntelui îl striga Kesphi, se supăra. Cei care îl vedeau prima oară nu-și puteau explica ce legătură putea să existe între cuvântul kesphi, care însemna chior, jigărit, idiot, și mallcu, așa cum i se spune condorului bătrân, plin de șiretenie, rău și

rapace.

Fusese însă o întâmplare cu răsunet în regiune ce-i adusese porecla pe care o – purta cu atâta mândrie.

Lucrurile s-au petrecut astfel:

În munți domnea o profundă neliniște.

De doi ani încoace, erau puține zile în care să nu dispară vreun animal din turmele ce pășteau pe munte. Curând se află că un mallcu, feroce și abil, ataca turmele fără să se teamă de colții câinilor sau de praștiile păstorilor.

Ss

Mulți dintre aceștia, făcând cruce deasupra unui scuipat, jurară că; au văzut un mallcu omorând animale bătrâne și curajoase, cu ajutorul unei stratageme drăcești și îndrăznețe. Din vârful stâncii virgine și inaccesibile piciorului de animal sau de om unde își avea cuibul său în înaltul cerului, scruta munții și când vedea un animal la marginea prăpastiei, se repezea în zbor. Ajuns la înălțimea victimei, cu o puternică lovitură de aripi co azvârlea în fundul iprăpăstiei. Apoi pleca să se odihnească la cuibul lui ascuns, pentru ca peste noapte să revină să se înfrupte din carnea proaspătă și bună...

În felul acesta ajunsese să alarmeze regiunea.

Indienii se speriară și se născu în ei credința că sub pielea condorului se ascunde un demon. Fusese repetată cu atâta insistență această poveste absurdă, încât chiar moșierii ajunseseră să creadă în ea și să fie neliniștiți de prezența răpitoare feroce. Pentru a o vâna se organiză bătăi în regulă. Văile și munții se umplură de zgomotul împușcăturilor și de lătratul câinilor încântați de vânătoare. Se făcură vrăji și yatiris își mobilizară cunoștințele artei lor magice pentru a-l distruge: dar totul în zadar. După o zi, două se observa din nou dispariția unui bou, unei vaci sau cel puțin al unei oi, pentru că pasărea șireată rămânea nevătămată și nu-i plăcea să mănânce decât carne proaspătă și gustoasă.

Într-o zi... Oh, ziua cea mare! Într-o zi, un tânăr și priceput păstor aduse stăpânului unei moșii vestea că mallcu se învârtea deasupra unei turme de oi ce păștea pe o colină vecină cătunului, înarmat cu o carabină, stăpânul ceru ajutorul dijmașilor, dijmașii pe

cel al câinilor și cu toții pleacă să-l găsească pe îndrăznețul malcu care plutea prin văzduh cu ochii la turma terorizată. Zbura lin, descriind cercuri fantastice pe fondul luminos și curat al cerului, iar penajul lui negru părea ca o pată pe suprafața sclipitoare a boitei albastre.

Stăpânul, bun țintaș, ridică arma la ochi și trase. Pasărea se abătu greoi spre pământ într-o cădere oblică.

Oameni și câini năvăliră spre cel căzut.

Primul câine care ajunsese, gata să-l apuce, se rostogoli la picioarele păsării cu capul despicat de o lovitură de cioc.

Oamenii, mai fricoși, azvârliră o ploaie de pietre spre pasărea rănită care se apăra de ei și de pietre lovind din, aripile ce răsunau zgomotos și doborau pe oricine atingeau...

Stăpânul, entuziasmat de podoaba penelor lui și știind ca condorii se obișnuiesc repede cu captivitatea, ordonă să fie prins viu... Îl imobiliză după o luptă încăpățânată și îl duseră la conac, unde fu închis într-un hambar mare de cereale, gol încă în anotimpul acela.

Convalescența captivului nu dură mult. Când vraciul veni să examineze rana, constată cu surpriză că pasărea era vindecată și înțelese că doborârea condorului era mai curând efectul nemâncării decât al unei răni așa ușoare.

Stăpânul moșiei, mândru de captura sa, prinse în jurul gâtului gol și încrețit al pasărei, deasupra gulerului alb din pene catifelate și mătăsoase, un alt guler, de lână, în culorile naționale și dădu dispoziții să fie tratat cu cel mai mare respect.

Nu se întâmpla să treacă cineva pe domeniile lui fără să audă din gura stăpânului „fantastica poveste a capturării condorului sau să nu fie invitat să admire cele două animale care îi mângâiau vanitatea cel mai mult. Primul, un magnific vier de rasă engleză, special adus să înmulțească, și să amelioreze mizerabila rasă porcină și al doilea, teribilul malcu, capturat datorită curajului și calităților lui de trăgător.

Trecură astfel zile, săptămâni și chiar luni.

Condorul fu lăsat în libertate, după ce, ca o umilire a demnității lui îi fură tăiate vârful aripilor, act oportun și necesar. Curând între monarhul captiv și celelalte suflete de rând ale curții se stabiliră relații

cordiale. Viței, oi, găini, rațe și găște treceau liniștite pe lângă el, fără nicio teamă sau respect pentru regele detronat al văzduhului. Ba chiar se distrau parcă pe socoteala sclaviei singuraticului – care le privea, indiferent și disprețuitor – mișcându-se prin fața lui cu un fals aer de siguranță și aroganță ce le trăda natura plebee și instinctul josnic de slugi.

Pe înălțimea unui zid pe care-l alesese ca observator, poate pentru că era locul cel mai înalt al întregii clădiri, petrecea ore întregi contemplând întinsul vast al cerului strălucitor. Părea liniștit și resemnat, dar în realitate era plin de nostalgie după libertate.

Își alina tristețea urmărind mersul greoi al vierului, trist personaj, pentru care părea să simtă o afecțiune deosebită, dar care nu era decât pură poftă, căci într-o zi, recăpătându-și puterea aripilor și, fără ca cineva să bănuiască vreo intenție de acest fel, se repezi asupra animalului greoi, îi înfipse

Ghearele puternice în spinarea grasă și fără să se sperie de guițaturile disperate ale porcului sau de blestemele proprietarului înșelat și martor neputincios al asaltului, se înălță cu prada lui și dispăru în grabă în văzduh. După câteva zile reîncepu jaful, dar mai feroce și mai îndrăzneț, pentru că acum cunoștea mai >de aproape oamenii și-și făcuse o falsă părere despre bunătatea lor...

Din nou se răspândi disperarea printre locuitorii de pe munte. De data asta pentru puțină vreme, căci peste câteva zile se produse și catastrofa definitivă.

Era într-o după-amiază de iarnă, limpede și plină de lumină. Niciun nor, nici cea mai ușoară umbră pe cer. Sus sclipeau zăpezile veșnice de pe Illimani; mai jos, vârfurile cenușii ale munților, iar spre câmpie, verdele tropical, în grădinile cu fructe savuroase și flori cu parfum tulburător. Niciun sunet nu trăda prezența omului pe toată întinderea încremenită a înălțimilor. Se auzeau numai zgomotele cascadelor care coborau spumoase pe patul lor îngust de granit și gemetele vântului printre ierburile aspre ale pășunilor în care pășteau turmele rare de alpaca și de lame sălbatice.

Kesphi își păzea în după-amiaza aceia turma.

Întins pe burtă pe o stâncă înnegrită de mușchi, cânta din fluier

un cântecel trist.

Deodată se auzi freamăt de aripi și o umbră imensă goni pe pământ. Oile, cap la cap, se adunaseră grămadă tremurând de teamă. Câțelul căută adăpost alături de stăpân și începu să latre speriat, cu botul ridicat în sus. Kesphi înălță capul și-l văzu pe teribilul mallcu rotindu-se deasupra, cam la treizeci de metri. Ținea picioarele întinse, cu ghiarele de oțel deschise, gata să-și răpească prada. Spatele lui argintiu lucea la soare, în timp ce descria cercuri largi și pe gât i se vedeau clar culorile drapelului național, plimbate prin înălțimile luminoase...

Încet, încet, cu fiecare ocol al său, se apropia cu îndrăzneală și sânge rece de turma speriată, și când își făcu alegerea se azvârli în mijlocul ei și înfipse ghiarele în lâna unei oi tinere.

Cu o puternică bătaie de aripi își ridică prada fără a lua în serios nici lătratul disperat al javrei, nici pietrele inutil azvârlite de Kesphi care părea chiar mai speriat de îndrăzneala condorului decât câinele. Cu o zvâcnire bruscă, se ridică pe o

Care idiotul dormea împreună cu câinele; un cuptor cu o oală găurită deasupra, un ulcior cu gâtul rupt, iar lângă perete, o chontilla veche și două lasso-un Asta era tot...

Quilco, sprijinit într-un colț al casei, tremura zgribulit sub poncho. Ceilalți așternură păturile luate de pe catări, se băgară sub mantăi, strânsesă în jur sacii, mai priviră o dată la animale și, după ce-și băură supa și mestecară puțină coca, se întinseră să doarmă.

Luna plină lumina din înaltul cerului fără nori și estompa strălucirea stelelor care abia scliffeau la orizontul de o claritate ireală.

Deodată, în mijlocul tăcerii nesfârșite a munților, amplificată parcă de căderea continuă a cascadelor, se auzi un bubuit puternic ca de tunet care-i făcu să sară în sus pe ciobani.

Supaya și câinele păstorului, sprijiniți cu labele din față pe zidul de piatră, lătrau cu capul ridicat către muntele alb.

Tunetul, surd și interminabil, părea să iasă chiar din sânul muntelui, își îndreptară privirile către el și văzură deschizându-se pe albul imaculat al povârnișului o umbră întunecată, care creștea puțin câte puțin, pe măsură ce poalele muntelui se îmbrăcau în zăpadă; era

ca și cum un vâl se desprindea de pe capul muntelui și cobora spre picioare pentru a-i descoperi conformația puternică a musculaturii de piatră.

— Avalanșă, spuse idiotul de la locul lui, cu liniștea celui obișnuit cu accidente din natură.

Când se trezi în ziua următoare, Quilco se simțea mai rău și trebuia să-și întârzie plecarea până la prânz, când, cu pas de procesiune, reluă drumul spre înălțimi, îndreptându-se spre moșia din Phinaya, aflată chiar la picioarele masivului și unde niște călători le spusese că vor găsi cereale la un preț mai bun, căci în acea regiune erau abundente.

Ajunseră pe înnoptate și se opriră la casa unui indian mai înstărit, care le promise să-i aprovizioneze cu tot ce aveau nevoie, în ziua următoare, împărțind nutrețul la animale.

Agiali constată că-i lipsește unul dintre cei mai buni catări de povară și începu să țipe, crezând că i-a fost furat. Dar

Kalahumana, gazda, îl asigură că în regiune nu sunt hoți și că probabil ieșise peste noapte să pască în pășunile alăturate.

— Și cum zici că era câtimi? îi întrebă arătându-se părtaș la necazul lui.

— Era... Nu, trebuie să-l găsesc! Tot ce te rog este să mă ajuți, răspunse acesta evaziv și privind cu teamă în jos.

— Cum vrrei, fu de părere Kalahumana, fără să dea importanță răspunsului vag a lui Agiali.

— Quilco poate să rămână cu animalele, Cachapa să plece să caute prin împrejurimi, iar tu dacă ești bun, urmează-mă.

Căci văd urme: le catărului, spuse fără să ridice ochii de la pământ.

Plecară.

Agiali, meireu cu ochii în jos, ca un câine de vânătoare, mergea înainte, în susul muntelui, fără să se oprească, ca și când pe pământ ar fi citit cine știe ce semne cunoscute numai de el. Pe porțiunile mai stâncoase se oprea, puțin dezorientat, se apleca, se îndrepta într-o parte, apoi în alta, se întorcea la punctul de plecare, și la urmă, după un timp, reîncepea să meargă iar sigwr de sine.

— Ce te face să crezi că a luat-o pe aici? îl întrebă gazda cu oarecare neîncredere.

— Nu știu, dar pe aici a trecut, cunosc urmele.

— Ar fi mai bine să întrebăm, spuse omul arătând o căsuță ridicată pe marginea drumului abrupt și se îndreptă către ea.

După puțin apăru surâzând:

— Ai dreptate. Mi-au spus că azi dimineață, în zori, a trecut un păstor, ducând o cireada de vite la munte. Ducea și un catâr, necunoscut, negru, pătat pe cap...

— Catârul meu, îl întrerupse Agiali, radios. Știam eu că a trecut pe aici!

— Atunci, nu mai ai nevoie de mine. Ține-te de urmă și dacă o pierzi, întreabă de păstorul Walpa, căci el era cu catârul tău". Ai de mers ceva, până acolo sus. E cam departe...

Și cu mâna arată muntele alb care se ridica senin, maiestuos și strălucitor sub cerul albastru.

— De ce nu vii cu mine?

— Dacă îmi dai ceva...

— Mi-a rămas puțin inși. Vrei?

Dacă ar vrea? Până la capătul lumii ar merge pentru un lucru așa prețios.

Ajunseră pe un fel de platou ce încorona o colină, servind moșiei ca arie. Povârnișurile ei, lente pe un versant, cădeau abrupt pe partea cealaltă pentru a se pierde în valea unde se

5 - Oameni de bronz e afla conacul, cenușiu și plat, așezat la umbra eucaliptilor negri, în mijlocul unei pajiști înverzită de lucerna.

Pe arie stogurile așteptau, și păsările - turturele, vrăbiuțe, porumbei și sticleți - furau boabele, abătându-se în cârduri asupra grăunțelor, indiferente la prezența peonilor care, așezați pe o grămadă de pământ, mestecau coca așteptând miezul zilei - oră la care vântul suflă cu putere peste aceste înălțimi

— Ca să vânture grăunțele treierate și întinse pe jos, să se usuce.

Stăteau tăcuți și liniștiți și fiecare avea alături de el, strânse în coșuri de nuiele, uneltele din lemn făcute de iruinile lor.

Se opriă un moment ca să aprecieze calitatea recoltei și să vadă

dacă spicul a ajuns la completa lui maturitate. După ce schimbă câteva fraze scurte cu peonii, continuă drumul în susul muntelui, din ce în ce mai dificil datorită rarefierii aerului, tot mai mare pe măsură ce căștigau în înălțime.

— Mai este mult? Întrebă Agiali oprindu-se la o cotitură ca să-și recapete suflul.

Omul arată cu degetul regiunea zăpezilor.

— Mai este. Dar nu mult. Aproape de zăpadă, într-o văgăună.

Băiatul nu mai putea. Pieptul îl apăsa cu o forță neobișnuită, urechile îi vâjâiau și i se părea că aerul fugise de pe aceste înălțimi, gonit de gigantica masă de zăpadă.

Singurătatea era impresionantă. Nu exista nici urmă de așezare omenească, nici semn de viață animală. Peste tot numai stânca goală, mușchi înnegriți și mănunchiuri de iarbă uscată printre grămezile de pietre netede și aproape lucioase sub razele soarelui.

Cel mai mic zgomot căpăta o sonoritate stranie și patetică.

Atmosfera era de o transparență indescriptibilă, obiectele cele mai îndepărtate se conturau limpede și ajungeai cu privirea până acolo unde, unite într-o linie albastră, curba cerului și aburul pământului se uneau. Sub boltă, conturând orizontul, se ridicau culmile munților – roșii, cenușii, galbene, albastre – micșorându-se și diluându-se în zări. Acolo, departe se vedea o rază strălucitoare, dincolo de o enormă pată roșie pe care străluceau mici puncte albe.

— Știți ce este aceea, acolo, în zare? Întrebă omul arătând întinderea roșie.

Agiali își întoarse privirea către punctul arătat și spuse fără ezitare.

— Orașul.

Kalahumana îl privi cu admirație.

— Și aceea? adăugă arătându-i raza diamantină care părea ca o pată de lumină în spațiu.

— Ia te uită! Lacul... Locurile mele! suspină adolescentul cu sufletul plin de dragoste.

— Ce ochi ai!

Și Kalahumana, care putea să distingă la o sută de metri, pe

stânca neagră, ghiarele cenușii ale unui condor, simți pentru prima dată invidia față de celălalt.

Agiali surâse, gândindu-se că s-a născut sub orizontul fără sfârșit al pampei, unde ca și aici ochiul nu se întâlnește decât cu cerul.

După o oră ajunseră în sfârșit la marginea zăpezilor veșnice, unde un ghețar enorm înainta pe coasta muntelui, până la muchia retezată aproape vertical a unei prăpăstii, deasupra povârnișului ultimei culmi. Era cea din urmă creastă din nesfârșita înșiruire de munți, ale căror valuri agitate se linișteau toate la picioarele masivului înzăpezit și inaccesibil.

Aici, Agiali văzu un fapt extraordinar, a cărei cauză nu și-a putut-o explica niciodată, căci nu bănuia că ghețarii, la fel ca și râurile, ar putea avea în înaintarea lor și forța necesară ca să care stânci, din înaltul vârfurilor până în fundul văilor.

Văzu, și abia îi venea să creadă ochilor, așezate pe niște piloni subțiri de gheață albăstruie și aproape transparentă, enorme blocuri de granit negru. Pilonii astfel încoronați sau goi și netezi, împrumutaseră ceva din zveltețea coloanelor clasice. Erau împrăștiați pe toată suprafața ghețarului, lipsind doar pe marginile unui lăculeț circular, acoperit cu un strat de gheață topită la margine de soare, și care se mișca ritmic sub vânt ca un pendul. /

Ghețarul, văzut de departe, dădea impresia unui râu de lapte pietrificat, dar de aproape erau un haos de obiecte și contururi albe, înghesuite între flancurile celor doi pereți de granit. Pe suprafața lui neregulată se deschideau prăpăstii fără fund, iar zăpada căpăta nuanțe albastre și verzi acolo unde, topită, se acoperise de apă. Zgomote stranii, ca de geam care crapă, se ridicau din abisul acestor prăpăstii care păreau să palpitate de o existență viguroasă și ostilă vieții omenești.

5*

— și unde pot să pasca animalele pe aici? întrebă Agâali deodată, cuprins de o teamă nestăpânită în fața măreției acestei mase albe și vii.

Celălalt, fără să răspundă, îi arăta zidul lateral al ghețarului, indicându-i că dincolo de el se află animalele.

Într-adevăr așa era.

Ceva mai jos de zăpezi, pe altă coastă a masivului, se afla o pășune verde, traversată prin mijloc de un pârâiaș zglobiu și cu apă cristalină, unde pășteau numeroase turme de alpaca, lame și oi. Mici ochiuri de apă și lăculețe cu fundul ca smaragdul serveau drept refugiu cârdurilor de pescăruși și de găște sălbatice ce păreau, prin albul penelor lor, niște bulgări de zăpadă rostogoliți de pe munte.

Aici, într-o cireada de măgari și căluți cu păr ca lâna se afla și catârul lui Agiali. Îl luă și se întoarse la tovarășii lui, vesel că l-a regăsit și mai ales că a scăpat de vecinătatea acestor locuri, în care omul pare mai mic decât un vierme.

Cinci zile umblară Cachapa și Agiali pe la moșiile dimprejur, fără să poată să-și completeze încărcătura de cereale.

Oamenii preferau să le vândă la oraș, unde primeau prețuri mai bune. Pentru ei oboseala drumului nici nu conta, dacă puteau să obțină câteva centime în plus.

— Duceți-vă la Collona, îi sfătui Kalahumana, și veți găsi cât vreți. Cei de acolo au întotdeauna recolte bune și le vând în piață.

Agiali răspunse, că nu cunosc regiunea, dar omul le dădu detalii asupra drumului de urmat.

Era ușor. Trebuia să coboare valea Quilihuaya, să o ia pe celălalt mal al râului, apoi să urce coasta de la Tacachia. Satul era pe înălțimi, la poalele unui munte, și de la sat până la oraș drumul era scurt și comod: abia o jumătate de zi de mers.

Ciobanii se cutremurară numai la ideea de a coborî din nou în valea dintre munți și mai ales de a traversa râuri acum, când cerul se întuneca spre apus. Le era într-adevăr lehamite să se mai aventureze în locuri periculoase și erau sătui de zgomotul torentelor înfuriate. Le era dor de orizontul liber al pampei lor, de limpezimea fără sfârșit a cerului imens...

Kalahumana îi liniști. Era nevoie să traverseze râul doar o singură dată și nu se depărtau prea mult de vale.

Convinși, nenorociții plecară, mulțumiți că se apropie oarecum de locurile lor, și făcură drumul destul de repede, căci ajunseră la Tacachia tocmai când soarele dispărea în spatele munților, dinspre apus.

Valea era destul de îngustă și satul se întindea pe coastele dealurilor, care aici erau trase mai înapoi, lăsând loc unui platou ridicat și plin de livezi cu piersici, mere și viță-de-vie.

Râul rosesese din terenul livezilor, care în unele locuri se ridica <până la cineisprezece – douăzeci de metri deasupra apei și pomii atârneau la jumătatea malului cu rădăcinile în pământ și coroanele prăbușite către apă.

O potecuță discret tăiată într-o săpătură a malului ducea la o livadă cu meri. Călătorii apucară pe ea, hotărâți să ceară ospitalitate la primul ranebo pe care-l vor întâlni.

Livada, joasă și sălbatică, părea părăginită. Pomii, acoperiți de o vegetație sălbatică și parazitară, își aplecau vârfurile sub greutatea ei. Dădeau impresia că sunt îmbătrâniți și micșorați. Prin frunzișul lor sau răsărind din el, străluceau la soare culorile aprinse ale merelor. Pământul neted și argilos, era pe alocuri lipsit de vegetație, dar plin de fructele pe care vântul le scuturase din pomi și care putrezeau aici abandonate. Între vegetația sălbatică și coroana pomilor se aflau cuiburi de păsări și gogoșile albe ale unui soi de fluture cu corpul gros și catifelat, aripi bicolore – roșii și negre – și picioare mari.

Gogoșile erau atât de numeroase încât arborii păreau că produc fluturi nu fructe, căci fiecare gogoasă, făcută din foițe suprapuse acoperite cu o rețea de fire din mătase albă, conținea câte o larvă scârboasă...

Aproape toată livada era invadată de insectele distrugătoare. Zburau în jurul florilor sălbatice, se agățau de fructe pentru a le suge sucul sau se mișcau pe crengile pomilor cu aripile tremurătoare și convulsionate, singure sau împerecheate în căldurile dragostei.

În mijlocul livezii, într-un luminiș, călătorii dădură peste o căsuță de pământ, cu acoperișul din paie, înconjurată de o porumbiște înaltă, pe alocuri aproape culcată la pământ de greutatea neobișnuită a știuleților. În bucătăria cu pereții din tulpini de trestie lipite cu pământ și cu acoperiș de paie, peste care un lămâi își aplecase fructele verzui și frunzele rotunde

Și mari, stătea la masă familia: tatăl, înalt, gras și îmbătrânit, fiul, un adolescent firav, doi copilași aproape goi și femeia, opulentă și cu

pielea albă.

Quilco înainta și ceru cu vocea umilă și atitudinea smerită ospitalitate pentru o singură noapte, căci se simțea rău și voia să se odihnească.

Omul îl primi prost. Era ocupat cu culesul fructelor și nu avea chef să ofere găzduire unor necunoscuți de soiul celor din pampa, săraci, pofticioși și hoți.

— Și ce purtați acolo? îi întrebă scărpinându-se în cap, din ce în ce mai prost dispus.

— Niște semințe, tata.

— Și o să-mi cumpărați mere?

— Nu putem. Am venit pentru treburile stăpânului...

— Atunci nu-mi convine, spuse omul cu asprime.

— Nu fi rău, tata, îl rugă Agiali. Ne ajunge un colț al ogrăzii pentru animalele noastre și strașina acoperișului tău pentru noi. Dacă nu ne primești să dormim în casa ta, ksă-ne să dormim în livadă.

Omul se scarpină din nou în cap nehotărât și răspunse după câteva clipe de cumpănire:

— Animalele au să-mi facă pagube și voi o să-mi furați mere și asta nu-mi convine.

— Nu, tata, răspunse Agiali cu umilință; o să strângem singuri iarbă pentru animaie și n-o să-ți furăm din fructe cum crezi.

Femeia îl luă deoparte pe soț și îi spuse:

— Nu-i goni. Să lucreze unul din ei două sau trei zile în locul tău și tu te duci la oraș să te achiți de datorie.

Omul găsi înțelept sfatul nevestei și întorcându-se spre drumeți le spuse, schimbând tonul:

— Dacă vreți puteți rămâne aici în casă, dar cu condiția să împiedicați animalele iar unul din voi să mă înlocuiască pe mine la cules. E ușor, nu trebuie decât să tăiați ciorchinii și să duceți strugurii la presă. Suntem în cules. Vă puteți sătura de struguri și duceți restul la storcătoare...

Acceptară târgul și chiar în noaptea aceea, conform înțelegerii, omul pleca după treburile lui urgente.

Se crăpa de zi când soția gazdei îi sculă, trimițându-i să aducă

știuleți de porumb dintr-un lan ceva mai depărtat de casă, căci copiii trebuiau să fie înaintea zorilor în vie ca să sperie păsările, iar cel mare plecase cu tatăl în oraș. Primiră încântați însărcinarea și porniră pe un drum noroios care străbătea livada până la porumbiștea îndepărtată.

Se făcuse frig, căci era ora când se lasă rouă. Greierii încă mai țârâiau și aerul era saturat de parfumul florilor.

Trecând prin livadă, tinerii mâncară pe săturate din merele și piersicile scuturate din pomi în cursul nopții de o vijelie neașteptată. Profitând de singurătatea lor umplură un poncho de fructe, fără altă oboseală decât să se aplece și să le culeagă de pe jos. Ajunși la plantație, tăbărâră pe porumb. Smulgeau știuleții cu lăcomie și după ce îi curățau de frunze, le striveau boabele, strângându-le între dinții lor puternici de lup și le sugeau apoi lichidul dulceag cu o nespusă plăcere. Li se părea că o dată ajunși acolo aveau tot dreptul să-și astâmpere pofta și să sfârșească cu privațiunile întregii vieți. Mai ales că toate aceste bunătăți erau la îndemâna lor și nu era nici țipenie de om care să-i oprească de la așa ceva.

Se întoarseră peste o jumătate de oră, după ce-și ascuseră resturile prăzii în niște tufe de trestie care creșteau dese și bogate la marginea unui râuleț. Stăpâna casei le spuse:

— Ați întârziat cam mult, probabil v-ați ghiftuit de huiros. Faceți rău, puteți să vă îmbolnăviți. ș

Fierse niște porumb, îl puse într-un vas și-l dădu lui Agiali – care trebuia să înlocuiască pe stăpânul absent.

Se oferise singur și, după sfatul femeii, îl însoți și Cachapa, căci, spunea ea, fiind mult de lucru, supraveghetorul îi va plăti trei reali pentru ziua de muncă. Cei doi plecară și, ajunși la vie, văzură că erau primii.

Soarele, încă invizibil din vale, lumina vârfurile munților dinspre apus. Păsările ciripeau zgomotos și se auzeau bătăi de aripi prin boschete. Picături fine de rouă luceau pe frunzele de lucerna umezind picioarele drumeților. Via, enormă și îngălbenită era goală, în mijloc se ridica foișorul pândarilor, alături de cocioaba de paie și nuiele, pe care o locuiau din momentul când strugurii începeau să se coacă și până la cules.

Din vârful lui se ridica un stâlp de pământ ars, drept și fin, ca trunchiul albastrui al unui palmier.

În picioare, pe platforma foișorului, o fetiță agita un fel de bici, făcând să pocnească nodul împletit din fibre de agave;

Albe și mătăsoase de la capătul lui.

La vederea atâtor struguri la îndemâna lor, tinerii fură năuciți.

Butașii se uscau, culcați pe pământul încins de soarele fierbinte în timp ce frunzele lor se îngălbeniseră sub dogoarea verii. Ciorchinii atârnavă greoi, trăgând de rămurelele subțiri, sau zăceau pe pământ cu boabele mari, acoperite de un fel de brumă. Smochinii își legănavă ramurile mari și elastice încărcate de fructele asupra cărora stoluri de păsări se repezeau cu o insistență sălbatică, ciugulindu-le pe toate fără să mănânce însă niciuna... Când cârdurile de păsări se înmulțeau până ce umpleau via cu zgomotul lor, paznicul trăgea un foc de armă din vârful observatorului și atunci se ridicau în zbor ca să-și caute refugiu în livada de alături. Se făcea liniște doar pentru puțin timp, căci păsărelele se întorceau mai tenace și mai distrugătoare.

— Smochine! Eu credeam că ele cresc în pomi mai mici, spuse Cachapa, care era un expansiv și nu știa să-și ascundă impresiile.

Agiali, fără să răspundă, ridică mâna, îndoi o cracă și smulse o smochină, cea mai mare, cea mai coaptă, cea mai lucioasă; dar abia mușcă din ea că o și scuipă.

— Rea?

— Arde, parcă-i foc.

În acest moment apărură și primul culegător.

Ducea atârnat de braț un coș și în el niște foarfeci de grădină. După puțin apărură și ceilalți.

Erau cam vreo patruzeci și veneau alene mestecând coca sau îmbucând bucăți de carne și porumb fiert. Cam pe la șapte, când soarele începu să lumineze și valea, apărură și administratorul. Călărea o iapă murgă și de încheietura pumnului îi atârna o cravașa groasă și flexibilă.

— La muncă! La muncă! ordonă, astăzi terminăm de cules.

Peonii își scoaseră poncho-urile, își strânseseră pantalonii în talie și apucară uneltele.

— Voi sunteți cei care ați venit în locul lui José? îi întreba văzându-i pe cei doi din pampa care stăteau încă îmbrăcați și pe jumătate rușinați de privirile răutăcioase ale celorlalți.

— Da, tata.

— Și știți să culegeți?

— Nu, tata.

Administratorul se supără:

— Dacă las via pe mâna animalelor ăstora, o să mi-o strice;

Mai curând să-i pun să calce strugurii.

Fură trimiși la teascuri; dar pe la amiază începătorii erau deja sleiți. Căldura îi sufoca și nu știau ce să facă. Sucul vâscos al strugurilor le făcea greață și îi apucase o ciudată durere de cap.

Muștele se învârteau neobosite împrejur și multe cădeau amețite în mustul gros. De pe acoperiș spânzurau pânzele de păianjen ca niște perdele pline cu resturi de muște, libărci și viermi, în mijlocul lor. pândeau nemișcați păianjenii, burtoși, cu etichete groase și păroase. O lumină tulbure și difuză, se strecura printr-o fereastră, cu bare de fier solide. Deschisă în grosimea zidului, nu reușea să gonească prin lumina ei întunericul ce luase în stăpânire colțurile.

Presa scârțâia zdrobind strugurii; mustul susura curgând în vasele încăpătoare din zinc, iar de afară se auzea piuitul zgomotos al găinilor, lăsate libere în curtea mare a casei. Aici se jucau și copiii servitorimii, înghiontindu-se și trântindu-se pe pământul acoperit cu un covor de verdeață.

— Ți-e foame? îl întreabă Agiali pe tovarășul său, supărat că pantalonul nou i se pătase.

— Mor de foame.

Veni și ora mesei. Fu o fericire pentru bieții băieți să-și poată întinde picioarele năclăite la marginea pârâiașului, care

Curgea murmurând pe lângă rădăcinile unui bătrân arbore de kapoc, ale cărui flori roșii acoperiseră iarba crudă de sub el...

Masa fu ușoară; patru știuleți copti, puțin chuno, mere și smochine. Cachapa își mănă în grabă porția și fugi în livadă, hotărât să nu-și mai termine ziua de muncă și să se răsplătească singur, din fructele pomilor, pentru munca unei jumătăți de zi.

I se făcuse dor de orizontul limpede al înălțimilor. Aerul acesta cald și impregnat de parfumuri dulci nu se potrivea plă

Mâinilor lui. Nu-i plăcea nici vuietul surd al râului, care-i amintea obsedant de moartea tragică a bietului Manuno.

Rămase în livadă, ascuns în desiș și până seara mănca fructe pe săturate, își petrecu timpul observând cu atenție păsările, plantele și insectele, îi plăcea să urmărească în special eforturile ciocănitorei, pasăre cu ghiare și plisc puternice care trăiește din greu, spărgând și găurind coaja copacilor cu multă îndemânare.

Între timp, Agiali se întorsese la muncă, fără tragere de inimă, lucrând alene și regretând furios că a acceptat să țină locul gazdei, când foarte bine ar fi putut la ora asta să se plimbe prin grădini, odihnit și cu burta plină de fructe rare și gustoase.

— Ce are omul ăsta? Pare bolnav, spuse stăpânul intrând pe neașteptate la presă.

Era un om în jur de patruzeci de ani, înalt, bine făcut, brun, cu nas acvilin, ochi mici și cenușii, cu mustața și sprâncenele groase.

— Nu știe să lucreze, stăpâne. Este pentru prima dată când coboară în vale.

Patronul încruntă fruntea și se întoarce către Agiali.

— De unde ești?

— Dinspre lac.

„— Cine este stăpânul tău?

— Domnul Pantoja.

— Atunci tu trebuie să te pricepi să slujești în casă, căci îl cunosc pe stăpânul tău și știu că niciodată nu folosește alți servitori decât din oamenii de pe moșia lui. Du-te și ajut-o pe stăpână și servitorul meu să vină să te înlocuiască la teasc.

Agiali se îndreaptă spre terasa unde soția proprietarului

— Înaltă, palidă, cu ochii nespuse de triști și blânzi – curăța niște porumb, ajutată de câteva indiene, așezate împrejur pe o enormă grămadă de știuleți uscați. Ordinul pe care-l primi cu multă plăcere de la ea ar fi putut tot atât de bine să fie sentința lui de moarte, dacă norocul nu i s-ar fi arătat prielnic în ziua aceea neștearsă din memoria sa.

Întâmplarea, pe care până la sfârșitul vieții nu o putu uita, se petrecu așa:

Înainte cu câteva zile, după ce sfârși masa, familia proprietarului părăsi sufrageria și se duse să se întindă pe băncile din curtea împodobită cu un rond, unde un portocal cu frunzișul

Des, un chiparos cu coroana răsucită și un arbore de piper, încrustat de boabe, ofereau un adăpost plăcut porumbeilor și mierlelor, care în ultimele luciri ale crepusculului mai cântau încă pe acoperișul de stuf al casei. Băncile erau din pământ.

Pe la colțuri aveau plăci mari din faianță nesmălțuită, dar lustruită de vreme, pe care la culesul recoltei se puneau la uscat fructele descojite sau se macină porumbul crud pentru bumintas. Bineînțeles după ce erau șterse urmele lăsate de păsărețul din curte în zbgnguilele lor amoroase sau în certurile lor jucăușe.

Mama, ca de obicei, își ocupă locul călduț încă de la razele soarelui, alături de ușa salonului, sub lămâiul acoperit de flori și fructe, unele coapte, altele verzi încă. Își așează în dreapta pe cel mai mare dintre fii, licean, un tânăr de cincisprezece ani, înalt, palid și cu un aer serios, și la stânga pe cel mijlociu, care meșterea minerul unui baston de jamillo. Cel mai mic dintre fii se desprinsese din brațele tatălui, fugind spre grajd ca să vadă cum se distribuia lucerna la animalele de povară și să ajute, dacă este nevoie, la număratul păsărilor ce nu voiau niciodată să se adăpostească sub acoperișul care le apăra de gheara pisicilor sălbatice, averse de carne proaspătă.

Seara era liniștită și de o nemărginită blândețe. Din verzișul livezilor dimprejur se desprindeau triluri de păsărele.

Fâlfâitul aripilor lor se amesteca cu cântecul neîntrerupt al greierilor aciuiți deja în ascunzișurile lor. În aer zbârâneau insectele de noapte. Licurici – picături de lună – luminau înserarea cu luminițele lor, iar liliecii își începură zborul lor jos și rapid, atingând cu aripile de pergament coroana pomilor din care cădea ploaia florilor de portocali... În depărtare râul își cânta cântecul puternic și continuu al apelor.

— O poveste, mamă, o poveste! (

Și în timp ce stăpâna, palidă, cu aerul ei trist și bolnăvi

Cios alinat de numeroase lecturi, combina o povestioară nevinovată cu care să sature imaginația copilului mereu trează și flămândă, cel mai mare dintre băieți, cunoscător deja al scrierilor lui Jules Verne, își plimba ochii pe colina împădurită, în cutele căreia părea că doarme conacul. Privirea lui fixa când cerul înroșit de apus, când muntele înalt și sfâșiat parcă de o ghiară, care se înălța în fund asemeni unui zid. Între prăpăstiile și crestele lui își găseau adăpost condorii și vizcachas.

Colina era ultima dintr-un lanț de munți, despicat la mijloc de valea râului Pălea, îngustă ca o tăietură de cuțit. Unul dintre povârnișurile ei cobora în salturi bruște către râu. Mijlocul colinei se înălța aproape perpendicular deasupra unui platou la poalele căruia se ridica conacul în mijlocul livezilor de smochini, lămâi, rodii, pakaes și piersici. Cealaltă latură a ei, retezată cu briciul, mărginea o strâmtoare în mijlocul căreia curgea un pârâiaș ce seca iarna și care împărțea în două platoul, delusorul și întinderile ce alcătuiau moșia.

Privită din fundul văii, creasta muntelui, părea că se află la o distanță fantastică, încât ai fi zis că acolo se sfârșește pământul sau începe bolta cerului. Pe lângă ea, prin strâmtoare, condorii pluteau în lungi zboruri negre sau se așezau pe crestele prăpăstioase, nemișcați până ce îi învăluia întunericul.

Se spunea printre indienii din Collona, oameni cunoscuți pentru priceperea lor de a se cățăra pe stânci, că pe cealaltă parte a strâmătorii se vede, în mijlocul unei creste ridicată deasupra abisului, o peșteră adâncă, unde se ascundeau răpitoarele sub protecția unui mallcu. Povestea stârnise imaginația tânărului care seara, de pe băncile casei, privea cu ochii atenți zborul lent al condorilor. Se hotărâse, și ideea ajunsese să-l stăpânească cu fixitatea crudă a unei obsesii, să omoare câțiva dintre ei pentru a le jupui pieile cu pene cu tot... Voia să le vândă indienilor, mari amatori de așa ceva și care le plătesc bine, ca să se poată împodobi cu ele la festivitățile lor religioase.

— Papa, dăruiește-mi-l pe Zorro, îi spuse în cele din urmă într-o zi tatălui său.

Zorro era un asin îmbătrânit în serviciul moșiei. Timp de zece ani, în fiecare săptămână, străbătuse cei patruzeci de kilometri ce

separau moșia de oraș, ducând pe spate produsele recoltei primăvara, strugurii auriți ai culesului de toamnă, ca și porumbul uscat sau vinul nou iarna. Proprietarul îl ținea ca mulțumire pentru serviciile aduse, lăsându-l să vegeteze alături de celelalte animale folositoare ale hergheliei.

Zorro avea o culoare nedefinită, între cenușiu și roșcat, ca și cum praful drumului parcurs în zece ani de oboseală continuă i s-ar fi infiltrat sub piele împrumutându-i această culoare ciudată a lucrurilor vechi.

— Și ce vrei să faci cu Zorro? îl întrebă nepăsător moșierul.

— Măi nimic, tata, Dăruiește-mi-i că tot nu-ți mai folosește și nu mă mai întreba nimic.

— Fi-l dau.

Nu răspunse bine tatăl că băiatul se și repezi în salon și după puțin timp apăru înarmat cu pușca lui imensă cu două țevi, care se încălca pe gură. Ducea prinsă de curea punga cu muniții făcută de niaică-sa și în mâna dreaptă un căpăstru și un lasso.

— Ce faci cu toate astea? întrebă tatăl puțin mirat și regretând deja consimțământul dat.

— Mai nimic, tată... Am să-ți spun mâine.

Și drăcușorul fugi ca să evite întrebările indiscrete, hotărât să-i impresioneze pe toți cu isprăvile pe care le pregătea.

La ieșirea din strâmtoare, sub umbra unei bolți de viță-de-vie, lângă șanțul drumului, îl întâlni pe frățiorul mai mic care se juca punând zăgazuri pârâiașului. Îi dădu frâul și îl luă cu el spre m-aș.

Aici animalele pășteau în grupuri sub ochiul atent a doi slujitori zdrențăroși, înarmați cu praștii și care izbucneau în strigăte de câte ori animalele înaintau dincolo de limita hotărâtă de stăpân. Vitele se odihneau în mijlocul pășunii sau printre tufele de grozămă, cu burțile pline. Unele dintre ele, sătule de rumegat, dormeau la umbra unui arbore de kapoc mare și stufos, ale cărui flori cărnoase acopereau pământul bătătorit.

Zorro se odihnea sub umbra pomului. Cum vârsta lui respectabila și nodurile de pe copite nu-i permiteau să stea mult timp în picioare dormita cu capul înțepenit și cu picioarele

Strânse sub burtă. Se apropiară de el, fără ca acesta să fugă ca celelalte animale, îi puseră căpăstru și-l obligară să se ridice.

Asinul se ridică încetișor în picioare și, la loviturile pe care cel mai mic i le dădu cu căpăstrul, începu să se miște pas cu pas, încet, cu capul aplecat, cu urechile către pământ, într-o atitudine obosită și umilă. Era pe la chindie. Soarele strălucea pe cer gata să se ascundă după munte, în depărtări se auzeau strigătele păzitorilor care prin livezi și vii goneau păsările, bătând în niște cutii goale sau plesnind zgomotos din bice.

Traversară o livadă de mere și, urcând, o luară pe poteca serpuită care ducea până la creasta înaltă și îndepărtată. Zorro, observând că-l duc pe un alt drum decât pe cel al staulului.

Se opri și încercă să schițeze o împotrivire ca pentru a-și preveni stăpânii că se înșelau asupra direcției, dar două lovituri date cu o cracă spinoasă de roșcov-sălbatic îl făcură să-și curbeze șalele ca un arc și îl readuseră la supunere, își continuă drumul, melancolic și leneș, dar cum pierduse deprinderea să urce pe poteci, după puțin mers începu să pășească mai greoi și mai încet, întindea cu grijă copitele, ca pentru a vedea unde le pune, și sudoarea îi scălda flancurile osoase. Respira greu mișcându-și pieptul ca niște foale și la fiecare zece pași se oprea să se odihnească.

Drumul anevoios dură cam o oră și mai mult și ajunseră pe platou când soarele apunea după munte. Valea, ca și colinele de pe partea cealaltă a râului mai erau încă luminate de ultimele lui raze.

Băiatul văzând că Zorro nu mai poate și socotind că a încerca să treacă și prima creastă a muntelui înseamnă a fi prinși de noapte, care în văile adânci ale masivului se lasă imediat după apusul soarelui, mână animalul către un ascunziș alături de drum, sub flancul abrupt al delușorului și se înfundară în mijlocul cactușilor giganți care cresc pe acest pământ chinuit de stâncile și pietrele prăvălite de pe peretele abrupt.

Se opriră alături de o împrejmuitură de bolovani printre crăpăturile căreia creșteau plante sălbatice cu aspect plăcut și parfum pătrunzător, unde se auzea numai cântecul armonios și puternic al ciocârliei... Zorro, obosit de plimbarea neașteptată, își îndoi picioarele

tremurătoare și diforme și se lăsă greoi să cadă la pământ. EKL scaldat în sudoare și aripile nasului îi băteau la fiecare respirație.

Băiatul se așază pe zidul de piatra și își pregăti pușca.

După ce încarcă amândouă țeștile, ridică arma și o sprijini cu vârful sub urechea asinului. Zorro, ca și cum ar fi presimțit intenția băiatului de a-l omorî, întoarse capul și rămase nemișcat privindu-l fix cu ochii înfundați și obosiți. Tânărul se înduioșă, căci era un sentimental și i se păru că citește în privirea animalului o rugămintă. Aplecă arma tulburat de teamă și de o milă pe care nu o simțise încă niciodată pentru animale.

— Nu, nu pot. Nenorocitul!

— Vrei să-l omor eu? Întrebă omulețul de lângă el, plin de îndrăzneala lui inconștientă.

— Ce prostie! Ai să-l faci să sufere.

— Ba da, ba da, îl omor eu! răspunse puștiul dându-și aere de bărbat.

— Nu; să-l așez mai bine.

Dădu o lovitură în coastele lui Zorro care se ridică în picioare greoi și începu să pască iarba ce creștea printre bolovanii rostogoliți. Văzându-l păscând liniștit, băiatul se înduioșă și mai mult și, stăpânit de milă, căzu pe gânduri. Fu gata să renunțe la planurile lui negre, dacă ideea câștigului sigur nu l-ar fi hotărât să se arate curajos și nemilos. Ochi pentru a doua oară și, fără să mai ezite, trase cu un gest hotărât de cocoșul armei. Dar glonțul nu plecă. Uitase să încarce arma și luă asta drept un semn al providenței, care-i cerea să respecte viața unui animal ce în lungi ani de muncă își câștigase dreptul de a muri liniștit când îi va bate ceasul.

— Eu îl omor! Eu îl omor! insistă fratele mai mic, văzându-i nehotărârea.

— Nu! răspunse acesta indispus de cruzimea micuțului.

Și cu siguranță că bietul animal ar fi rămas în viață dacă, din nenorocire pentru el, tânărului licean nu i-ar fi venit în cap ideile despre lume ale unei teorii învățate într-o carte și după care viața nu era decât o luptă aspră și nenorocită cu elementele naturii și între toate ființele vii ale creației; un crunt și enorm masacru în care cei mai

puternici trăiesc pe seama celor mai slabi. Reflectă (tocmai trecuse examenul de filosofie scolastică): condorii mănâncă animalele vii, folositoare și sunt astfel păgubitori; condorilor trebuie să le oferim cadavre, căci...

Își pregăti arma, ridică țeava rezemându-se de zidul de piatră, închise ochii și apăsă pe trăgaci.

O bubuitură puternică tulbură liniștea crepusculului și împrăștie păsărelele care cântau liniștite în cuiburile lor. Deschise ochii, neliniștit, și văzu bătrânul asin prăbușit pe o parte, cu picioarele ridicate în sus, rigide și tremurătoare, cu gâtul întins. Un firisor de sânge îi curgea în lungul botului și două lacrimi mari i se prelingeau din ochii enorm deschiși...

Studentul fugi hohotind de plâns.

Ziua următoare, pe înserat, reveni să-și vadă victima.

Zăcea acolo privind cerul cu ochi tulburi. Pe sus zburau condorii fără să îndrăznească să coboare în vale.

Se întoarse și ziua următoare. Tot nimic; dar la mirosul pătrunzător al cărnii descompuse, începuseră să se adune câinii

Înfometați ai țăranilor: stăteau ascunși după stânci sau la umbra roșcovilor-sălbatici.

Până la urmă, cadavrul fu devorat de aceștia, căci condorii, neîndrăznind să coboare în valea situată în apropierea drumului, se mulțumeau să zboare în înălțimi privind în jos.

— Ce-ai făcut cu Zorro? întrebă după masa aceasta a povestirii noastre tatăl, surâzând șiret.

Studentul se înroși, nevrând să mărturisească.

— Mi s-a spus, continuă tatăl, că te duci să omori condori; unde sunt?

— Așteaptă, tată, o să vezi. Vrei să mi-l împrumuți pe pongo 1 pentru câteva ore? răspunse iluminat deodată de o idee și hotărât să realizeze prin îndrăzneală ceea ce prin șiretenie nu reușise.

— Pentru ce? Are treabă.

— Aș vrea să mă însoțească puțin...

— Unde?

— Nu-ți spun acum... Pe urmă.

— Pe pongo nu ți-l dau. Dar dacă vrei, ia-l pe ăsta spuse tatăl arătându-l pe Agiali, care tocmai ieșea din bucătărie unde se dusesese să bea o gură de apă.

Băiatul îl chemă și dându-i venerabila lui pușcă îl luă cu el...

Da; ce dracu'! Va trebui să le iasă el în întâmpinare. Dacă ei nu au curajul să coboare în vale, va accepta el riscurile și îi va ataca, întocmai ca un adevărat bărbat, lângă cuiburile lor...

Cu un cuțit de vânatoare cu care se înarmase, făcu mândru câteva fandări, închipuindu-și bătălii crunte între el și răpitoarele cu ciocul și ghiare de oțel.

Era cam pe la trei după masă. Drumul, drept și neted la început, urca din greu cățărându-se în zigzaguri pe flancurile abrupte ale muntelui și era înfundat pe alocuri de prăbușirile produse de ultimele ploi. Pe măsură ce înaintau, Illimani creștea și el, în timp ce munții ce se înghesuiau la picioarele lui se turteau.

Ajunseră la un loc greu. Drumul ocolea o creastă de pământ gălbui, botezată de indienii din regiune cu numele de

Pongo: indian angajat ca slugă ia moșia unui alb

Kellu-Kelluni, și ieșea drept în fața unui povârniș ce se prăbușea deasupra pârâiașului Collona care curge în fundul prăpastiei adânci, ascuns de stâncile văii.

Când vânătorii ajunseră în acest loc începură să cadă de sus pietricele și un fir de nisip gălbui se rostogoli cu un sunet catifelat pe peretele stâncos.

— Vizcacas, domnule! Vizcacas ! strigă Agiali, radiind de bucurie.

— Crezi?

— Da, domnule. Sunt vizcacas.

Studentul și indianul ridicară ochii și nu văzură decât pereții stâncoși și crăpați înclinați deasupra drumului, fără nicio urmă de animal.

— Așteaptă-mă aici, domnișorule; mă duc să văd ce este.

Agiali mergând pe vârful picioarelor se depărta de marginea prăpastiei, îndreptându-se către locul cel mai ridicat al curbei drumului care domina creasta gălbuie.

Băiatul rămase sub ea, cu ochii ațintiți la peretele de piatră, cu pușca în mână, gata să tragă.

— Ce e? întrebă prin semne când Agiali ajunse la capătul curbei.

Agiali ridică mâna la nivelul feței făcând semn că nu se vede nimic.

Băiatul înainta și el, dar nu ieși bine de sub peretele de stâncă și un zgomot surd care făcu să tremure pământul îl sili să întoarcă privirea.

La început nu putu să distingă nimic. Un nor gros de prai se ridicase între el și lucrurile din jur, dar simți sub picioare pământul sfărâmându-se sub forța teribilă cu care stâncile îl loveau rostogolindu-se în prăpastie. Săreau în gol, se loveau de peretele celălalt la un mai puțin de treizeci de metri dedesubt, ca să ricoșeze din nou în stâncile înfipite sub ei, smulgându-le și pe acestea și azvârlind totul în prăpastie cu un zgomot asurzitor.

Băiatul începu să fugă în susul drumului, palid și îngrozit „încercând să-și ajungă tovarășul, lângă care se opri clănțănind din dinți, alb la față și desfigurat de groază.

Agiali se așezase pe o piatră și frământa noroiul strâns pe llucta părând absent, în realitate însă mut de spaimă și de groază...

6 81

VI

Ziua următoare se anunță mânioasă. Cerul înnorat își arăta fața întunecată și un vânt puternic apleca pomii scuturându-le fructele pe jumătate coapte. Pentru locuitorii văii, acestea erau prețioase numai prin câștigurile ce le aduceau vânzându-le la oraș în lunile când erau rare sau când ele reprezentau trufandale.

Pe la prânz începu ploaia. O ploaie torențială, cu picături mari și grele, întovărășită de fulgere, trăsnete și tunete.

Culesul viei se opri și muncitorii fură trimiși prin livezi să culeagă fructele doborâte de vânt ca să fie uscate la soare înainte de a fi puse în presă; și munca făcută în grabă sub privirea atentă a stăpânului fu grea pentru cumpătatul Agiali și tovarășul lui, Cachapa, care se întoarse la lucru ca să nu-și piardă salariul zilei dinainte.

Când isprăviră, noaptea, erau distruși. Niciunul nu-și putea

ridica brațele și erau lac de sudoare.

Abia putură să mănânce. Quilco în ciuda bolii care nu-i da pace îi primi cu glume.

— Parcă ați fi niște măgari cotonogiți, râse văzându-i intrând somnoroși, cu mâinile în șolduri și cu figurile descompuse.

— Treabă multă? Întrebă femeia, agitându-se ca să dea de mâncare iepurilor.

Aceștia făcură un gest, trădând proasta lor dispoziție și oboseala, fără să răspundă, aproape furioși pe cel bolnav.

Se întinseră să doarmă în cerdac ca să se apere de ploaia care părea că o să înceapă căci pe cer se adunaseră niște nori întunecoși și vântul nu înceta să scuture frunzișul pomilor.

Se făcu noapte de-a binelea. În bezna casei strălucea numai focul din sobă, ațâțat de femeia care prepara mâncarea pentru a doua zi.

Deodată câinii începură să latre alergând către tufișurile dinspre pârâu. Aveau un lătrat neliniștit, chiar disperat. Stăpâna casei crezu că era o pisică sălbatică venită să dea târcoale gănilor cocoțate pe crăcile unui bătrân măr. Se înarma cu un hârleț și ieși din bucătărie îndreptându-se spre râu. După câțiva pași, văzu la lumina pe care o arunca focul din sobă un om care se apăra cu un băț gros, ținând la distanță câinii furioși.

— Cine e?

— Ascultă, mamita, răi câini ai! Ai bani mulți de păzit.

Femeia recunoscă imediat pe hilăcata și începu să strige la câinii care se împrăștiară printre pomi mârâind.

— Ce te aduce pe aici și la ora asta?

— M-a trimis stăpânul să văd râul. Mă cam sperie... Nu-i auzi zgomotul?

— Ba da, vuieste.

— E periculos! A smuls cei doi pereți ai digului, și-a schimbat cursul și a luat-o prin vadul vechi din preajma viei.

Dacă nu o cară cu el în noaptea asta, nu o mai ia niciodată.

— Și stăpânul știe?

— Mă duc să-i spun.

— O să aibă de suferit și livada lui Tomas.

— Și chiar și a ta.

— Nu spune!

— Pentru asta am venit. Nu ar fi rău să culegi pomii de pe mal, pentru că dacă ți-ia apa, cel puțin să-ți rămână fructele. Poate iei ceva pe ele.

Femeia nu mai așteaptă, își trezi cei doi copii, chemă în ajutor pe oaspeți și toți cinci se îndreptară către râu.

Noaptea, neagră, era și mai întunecată sub frunzișul bogat al livezii. Nimic nu se distingea în obscuritatea de nepătruns, dar copiii aveau, ca și păsările de noapte, privirile așa de ascuțite, încât mergeau cu toată siguranța, fără să se depărteze de potecă și fără să se lovească de trunchiurile răsucite ale merilor.

Cu cât se apropiau de râu creștea și zgomotul apei, care se lovea de malul abrupt și nediguit, săpându-l la bază și prăbușind pământul odată cu pomii încărcăți cu fructele coapte. Terenul fremăta sub picioarele lor amenințând să se prăbușească și în aer se simțea curentul făcut de apă.

Deodată, peste vuietul puternic al râului revărsat, se auzi clopotul de la conac dând alarma pentru muncitori. Auzindu-l, femeia strigă unuia dintre copii:

— Dacă ne cheamă, să se ducă alții. Noi nu mergem.

Și întorcându-se la cei doi, încremeniți de teama râului, le spuse: Repede! Urcați-vă în pomii de pe mal și culegeți cât Puteți din fructe.

Oamenii protestară. Asta nu-i Pe pământ, hai, mai merge.

Pac tot ce li se cere, da? nimic în pomi și mai ales deasupra apei.

Copiii își atârnară la gât agnayo și ca niște maimuțe se cățărară în merii aplecați deja deasupra abisului care mugea.

Peste puțin, în întuneric începură să lucească luminițe roșii.

Erau peonii conduși de stăpân și de hilacata care încercau să pună zăgazuri torentului pentru a-l îndrepta dacă este posibil spre malul celălalt. Indienii erau înarmați cu topoare și frânghii. Ajunși la locul primejdiei, stăpânul dădu ordin să fie doborâți toți pomii care mărgineau malul, căci dacă era greu să fie salvat terenul, cel puțin să nu se piardă lemnul și fructele: cu ele se putea face țiucă iar

trunchiurile erau bune pentru foc și pentru construcții.

Peonii se puseră pe treabă. Se încinseră la mijloc cu frânghii legate de arborii mai depărtați de mai și începură în grabă să doboare pomii amenințați de torent.

Bum! O lovitură seacă și scurtă. O bucată de pământ se înclină și dispăru în golul întunecat al râului. Solul tremură sub talpa goală a oamenilor care o luară la goană către mijlocul livezii. Un țipăt de groază se auzi din fundul abisului, acoperind zgomotul apelor, și în fuga lui un om se împiedică de o frânghie întinsă și încordată, care vibra pe punctul de a se rupe.

— Cineva a căzut în apă, strigă cel ce se împiedicase aplecându-se să prindă frânghia cu mâinile.

Stăpânul, retras la piciorul unui măr gros și la o mare depărtare de locul periculos, ordonă să se tragă de frânghie.

Traseră cu nădejde și scoaseră corpul ce părea neînsuflețit al unui peon. Cum nu aveau nimic la îndemână ca să-l reanimeze, trebuiră să trimită un om până la conac să caute o sticlă de alcool, tinctură și pansamente.

— Și voi? îi întrebă hilacata pe muntenii care stăteau cuprinși de groază și incapabili să dea vreun ajutor. Hai, puneți mâna pe târnăcoape!

Nu așteptară al doilea ordin, îndreptându-se către torentul de care se temeau, cu aerul că se supun, Agiali îi spuse lui

Cachapa:

— Fugi și înhamă animalele. Eu încerc să scap mai târziu.

Dacă Quilco nu poate sau nu vrea, n-are decât să rămână...

Câteva minute mai târziu, cei doi dispăruseră.

Plecară la cântatul cocoșilor și, cum nu fuseseră plătiți pentru zilele de muncă la moșier, își luară singuri plata culegând toate fructele ce le cădeau sub mână, rupându-le cu crengi cu tot, căci știau că grădina era lipsită de supraveghere și la dispoziția oricui s-ar obosi să o culeagă, ceea ce nu se întâmpla des.

Cosașii cântau printre pietrele de la marginea drumului și licuricii se întrezăreau printre pomi, părând dâre de lumină în întuneric. Râul își continua printre stânci zbuciumul lui de spumă și

din când în când se auzea cântecul arrogant al câte unui cocoș. Erau singurele zgomote ce se distingeau în vale.

Soarele se ivi când ajunseră pe înălțimi și la lumina lui puternică priviră pentru ultima dată peisajul pe care aveau să-l poarte multă vreme în amintire.

Valea se deschidea la picioarele lor, largă trecere, mărginită de livezi verzi. De cealaltă parte se ridicau niște munți plăcuți la vedere. Plini de grădini și flori către poate, aveau culmile golașe, frământate și viu colorate, de la negru la roșu aprins, în dosul lor se vedea Illimani, acoperit până la poale în îmbrăcămintea albă de zăpadă. Un nor cenușiu încercuia corpul muntelui ca o panglică groasă, în timp ce culmile lui luminate de soare se conturau strălucitoare. Părea că zăpada înflorise lân diamante sau că o diademă de lumină îi fusese pusă pe frunte an onoarea astrului dătător de bucurie și viață.

Ajunseră pe platoul Collona, întins la poalele unor înălțimi acoperite cu verdeață și lăsară la stânga cătunul ce se vedea în depărtare, pe o colină. Casele, cu acoperișurile de paie pătrate, rotunde sau conice, erau împrăștiate pe dealul verde în jurul bisericii al cărui acoperiș roșu aducea singura notă veselă în cenușiul caselor.

De când călătorii părăsiseră locurile lor era pentru prima oară că puteau să privească cerul deschis fără să întâlnească linia aspră a munților potrivnici, și bucuria le fu așa de mare încât începură să caute asemănări între regiunea lor și cea în care se aflau, cu sufletul ușurat și plin de emoție. Orizontul era larg, platoul gol și cenușiu. Privirea putea trece dincolo de sat până la linia orizontului fără să dea de niciun obstacol.

Nu se opriră lân sat. Quilco poate numai datorită unei iluzii se simțea mai bine și, temându-se de un atac și mai puternic al bolii pe care o știa capricioasă, îi rugă să-și continue drumul către oraș, scurtând astfel distanța care-4 separa de căminul lui.

«5

Nu se opri deci niciunul, ba, mai mult, amândoi acceptară cu bucurie rugămintea celui bolnav. Se simțeau obosiți și dornici să se vadă mai repede acasă acât pentru ei, cât mai ales pentru animale. Aproape toate aveau răni infectate și mergeau cu greutate,

împleticindu-se de fiecare dată când, urcând sau coborând potecile abrupte, încercătură le juca în spate.

Ajunseră după prânz în oraș și cum stăpânul încă nu se întorsese de la conacul din Yungas – înapoiară soției lui banii rămași din cumpărături. Se odihniră o zi și ziua următoare, în lumina zorilor, începură fericiți ultima etapă a călătoriei.

Ajunseră pe seară; în satul lor ducând în spate încercătura a doi măgari distruși de oboseală și împingând din urmă pe cei care nu mai puteau merge, sfârșiți de bolile provocate de nutrețul crud din vale.

Mulți dintre locuitori, zărindu-i din depărtare, îi întâmpinară pentru a-i conduce la conac unde trebuiau să-și descarce produsele. Aici își revăzură pentru prima dată familiile.

Soția lui Manuno, mai nerăbdătoare decât toți, fu cea mai grăbită să alerge la conac, în ușă dădu peste Agiali care era ocupat să desfacă hamurile de pe animale.

— Și soțul meu?

Băiatul profită că măgarul fugise către staul și alergă să-l oprească lăsând fără răspuns pe văduva care se întoarse către

Quilco – slab și palid.

— Și... Soțul meu?

Quilco nu putu să găsească un răspuns, începu să tremure din tot corpul, rezemându-se de perete ca să nu cadă pe jos scuturat de friguri.

— A rămas.

— Unde?

— Colo, în vale.

— De ce? Nu-i văd nici catârul; sigur o să se obosească.

I-am spus să nu-l ia... Ori poate a pierdut banii și-i e frică să se întoarcă?

Quilco rămase tăcut, clănțănind din dinți.

Abia atunci ea începu să plângă, presimțind o nenorocire.

— E poate bolnav?...

— A murit, s-a îneecat în râu! răspunse brutal bolnavul, neavând curajul să mintă.

Un urlet strident răsună în tăcerea serii. Căinii începură să latre

cu furie, speriați de țipătul neașteptat, și imediat le răspunseră și cei de la casele vecine, adunate în jurul conacului ca puii în jurul cloștii. Un sătean din cei prezenți, de teamă ca administratorul să nu se înfurie și să-i ia la bătaie pe nepoștiți, o luă pe văduvă de braț și se depărta cu ea, fără a reuși s-o facă să înceteze din țipetele cu care răscolise liniștea înserării.

— Adevărat? Și cum s-a întâmplat? se interesă unul dintre cei de față.

Atunci Quilco, în ciuda febrei care-l macină, povesti scena cu lux de amănunte, dând frâu liber imaginației. Denatura faptele, înconjunându-le de o atmosferă sinistră și povesti lucruri care nu s-au întâmplat niciodată, în acceptarea tacită a celorlalți, jurând pe viața lui, că a văzut ca și Agiali și Cachapa, diavolul în noaptea nenorocirii.

Asistența amuți, gânditoare și gravă.

— I se prezisese! spuse solemn unul.

Ceilalți înclinară din cap și, impresionați, se împrăștiară fără să spună nimic, luând-o fiecare pe alt drum pentru a se pierde în turbureala înserării... Rămase cu călătorii numai Tokorcunki, hilacata, tăcut și cu fruntea încrețită.

Apăru și Troche, administratorul. Tocmai terminase masa și venea vesel, fumându-și țigara.

— A! Voi sunteți? Mă bucur. Ați adus grânele?

— Da, tata –, le-am adus.

— Cât?

— Cinci încărcături.

— Și de ce cinci? De lene, fără îndoială.

— Nu, tata, n-am putut obține mai mult.

— Lasă prostiile! Cu siguranță că în locul grânelor ați adus fructe ca să le vindeți.

Călătorii tăcură, recunoscându-și vina.

— Și tu ce ai? îl întreabă Troche pe Quilco văzându-l scuturat de friguri, gata să cadă din picioare.

— E bolnav, domnule, răspunse pentru el Tokorcunki.

— Frigurile... Și Manuno? întreabă, schimbând conversația pentru a evita reproșurile.

— A murit...

Troche se dădu înapoi deodată ca și cum în fața lui s-ar fi ridicat o fantomă acuzatoare.

— Cum? Spui c-a murit? Întrebă cu o voce ștearsă.

— Da, domnule. L-a luat râul.

— Și cum s-a întâmplat?... Nenorocitul!

Agiali începu să povestească scena pe scurt și Troche asculta cu o privire stupidă, fără să-l întrerupă. La lumina țigării părea palid și îngruntat.

Când Agiali termină de vorbit, le spuse:

— Bine, duceți-vă să dormiți și veniți mâine dimineață să predați încărcătura...

Cartea a doini

PODIȘUL

I

Știrea despre tragica moarte a lui Manuno se răspândi în

Satul de pe moșie și în împrejurimi cu o surprinzătoare iuțeală și fu primită cu o furie mocnită de către peonii care considerau lăcomia fără margini a moșierului și a slugilor sale metise cauza nenorocirilor care se abăteau în fiecare an asupra lor și-a animalelor.

Ei, stăpânii, ca să economisească câteva centime și profitând de situația umilă a peonilor le întindeau capcane pentru a-i face să cadă în greșală și apoi, drept pedeapsă, îi trimiteau în regiunile acelea blestamate de unde se întorceau cu boli adesea incurabile, fără să primească nicio răsplată, ba chiar nenorocindu-și animalele care, după fiecare călătorie zăceau bolnave luni de zile, adesea pentru toată viața; ei...

În toate căminurile, din toate gurile, se înălța un cor ascuns de blesteme (împotriva creolilor deținători ai acestor pământuri ce prin tradiție aparținuseră străbunilor lor deposezați de vreo jumătate de secol, când peste țara lipsită de apărare și descurajată năvălise brutalitatea ignorantă a lui Melgarejo.

Atunci, sub pretext că pune în mâini pricepute și întreprinzătoare terenurile, neroditoare în mâinile indienilor, le smulse ca promisiuni sau cu arme din stăpânirea lor, pentru a le

împărți ca răsplată a cruzimii funcționarilor și slugilor sale.

Dar pământul deveni și mai neroditor căci forța de muncă indigenă, despre care congresul tristului an 1868 spune din interes, cupiditate și dispreț, că este inactivă, deveni mai rară și mai inactivă decât cea a proprietarilor improvizați care nu știau altceva decât să transforme pe indian într-un produs necesar pentru o exploatare ușoară și nu aveau alt talent decât să inventeze noi sarcini, fără să facă niciun efort de modernizare, incapabili de orice fel de inițiativă...

Familia nelegitimă a conducătorului invadator fu prima care acumula, fără să apuce să profite de ele, imense întinderi de pământ fertil de pe marginile lacului. Prădarea se desfășură vărsându-se torente de sânge. Mai mult de două mii de indieni, care refuzară să accepte promisiunile invadatorilor ca preț ai drepturilor lor, fură uciși.

Însăși membrii familiei tiranului fură însărcinați să execute decretul prezidențial votat de către congresul servil.

Fratele noii stăpâne, căsătorit cu fiica președintelui Melgarejo, plecă primul sub drapelul generalului ca să distrugă grupele de indieni înarmați cu furci și ciomege.

Atunci se născură averi și se-ntâmplară lucruri nemaiauzite.

Focul, furtul, violul, violențele și asasinatul se instalară fără nicio limită pe câmpiile din Taraco, Guaycho, Ancoraimes și Tiquina, alături de lacul albastru și de legendele lui aurite. Frigul lunii iunie din anul 1869 fu martorul furiei bestiale care nu o dată ticăloșise pe invadatori până la a-i face să ucidă pe cei considerați de rasă inferioară.

Adolescenți, fete și băieți, adunați și duși ca fiarele, erau legați de stâlpi din lemn sau din lut cu lanțuri și cătușe și erau împușcați în fața părinților. Soldații își saturau poftele cu mângâierile forțate ale fecioarelor. Ajunseseră să le fie greață de mirosul sângelui cald. Cavaleriștii legau pe conducătorii indienilor de cozile cailor și în galopul lor îi târau pe întinsul calm al stepei, stropind-o cu sânge. Toți se arătau cinici, cruzi și plini de eroism...

Astfel, cu lacrimi și sânge fură distruse după trei ani de luptă nedemnă, aproape o sută de comunități indigene ale căror posesiuni fură împărțite între o sută de noi proprietari, printre care mulți luară

peste douăzeci de kilometri pătrați de pământuri roditoare, în felul acesta mai mult de trei sute de mii de indigeni rămaseră fără pământ și mulți plecară definitiv. Ceilalți, doborâți de mizerie, urmăriți de nostalgia pământului strămoșesc se resemnară să accepte jugul metis și se transformară în coloni pentru a putea trăi ca sclavi ai sclavilor...

Cu aceleași procedee a reușit să intre în posesiunea comunității de la Kohahuyo și don Manuel Pantoja, tatăl actualului proprietar al moșiei pe care munceau chinuiții noștri drumeți.

9 G

Alături de un general, favorit al lui Melgarejo, om cu instincte sălbatice, laș, trădător și rău, bețiv și necinstit, devastase regiunile Chililaya, Aigachi și Taraco, asmuțind soldătimea brutală asupra țăranilor. Cu toată teama lor, aceștia se pregătiră să-și apere pământurile cumpărate de Don Manuel pe hârtie la un preț mare, în realitate aproape pe nimic, pentru că nu plătise nicio treime din valoarea lui adevărată.

Manevrele lui trecute sub tăcere de către o presă aservită, fură cunoscute abia târziu, când odată cu moartea lui Melgarejo, umbra lui se împrăștie și alți oameni se însărcinară cu destinele țării ce agoniza.

Abia atunci apăru în toată goliciunea ei urâtenia morală a lui don Manuel.

Partizan devotat al lui Melgarejo, l-a servit cu hotărâre nezdruncinată, întâi an calitate de scrib și apoi ca secretar pe moșia lui. Darul său de vorbitor, pe care-l desfășura vulgar, însă colorat și servil, la banchetele și orgiile organizate pentru orice motiv în palat, îi câștigă stima deosebită a lui Melgarejo. Acestuia îi plăcea să se audă comparat cu cele mai mari figuri ale istoriei. De acest lucru profitau miniștrii săi de paie și ceilalți servitori supuși, civili sau militari, care știau că a-și linguși stăpânul înseamnă a-i câștigă favorurile și cu ele avere și onoruri.

Dintre ei, cel mai lingușitor a fost don Manuel. Supus și calculat, știu să fie abil și plin de cinism în discursurile lui de banchet ca și în articolele de presă, încât Melgarejo îi acordă ca recompensă enorme suprafețe de pământ de la țărani, trecând peste întârzierile lui de datornic nesolvabil.

Făcu mai mult chiar.

Îi dădu ca ajutor pe unul dintre generalii săi ca să aducă la supunere pe țăranii rebeli și să-i învingă pe acei care refuzau să predea ogorul udat cu sudoarea nesfârșitelor generații de indieni, epuizați de munca pe aceste pământuri sărace și reci.

Și acești doi oameni, unul înalt, buzat și burtos, celălalt grasuț, rotofei și ciupit de vărsat se înțeleseră de minune.

Cruzimea militarului creștea odată cu bunurile avocatului, căci în timp ce unul făcea pariuri pe sticle de bere cu ofițerii săi ca să vadă cine va aduce seara, ca după vânătoare, mai multe capete de indieni, celălalt punea stâlpi de piatră mărginind terenurile furate, își întinsese proprietatea de la

Huarina până la Guaqui, pe marginile lacului ca și de-a lungul râurilor Cullucachi, Batallas, Sehuenka și Colorado, care coboară din munții înzăpeziți și se pierd în apa albastră.

Reuși să aibă o latifundie imensă care, la rândul ei, făcu din don Manuel unul dintre oamenii cei mai puternici. Adunarea din 1871, constituită după căderea lui Melgarejo, mai reduce din proprietate, prin legea din 21 iulie, care anulă toată legislația Congresului din 68 și 69 cu privire la pământuri. Dar chiar și așa, don Manuel fu destul de abil să rămână cu o parte din terenurile furate, arătând cu acte în aparență legale că posesiunea prețioaselor terenuri ale comunității Kohahuyo era justificată de felul în care, din dușmănie, vechii proprietari lăsaseră în paragină această regiune, cea mai bogată și mai mare.

Așa reușise don Manuel Pantoja să-și facă această prețioasă moșie, pe care o exploata acum fiul lui, împilând pe bieții coloni, mereu nemulțumiți, cu setea lui de profit moștenită odată cu sângele părintelui său.

Isaac Pantoja era avar. Cu indienii se purta brutal ca și tatăl lui.

Pentru el indianul era lipsit de orice fel de sentiment.

Nu-i acorda altă superioritate față de animale, decât aceea că-și putea traduce prin cuvinte necesitățile primare ale organismului. Nu putea și nu voia să facă nicio deosebire între munca lor și a omului. Știa numai că oamenii și animalele trebuiau să-l servească la fel,

pentru profitul lui. Și tot așa cum se arăta indiferent la munca celor din urmă, îl lăsau rece și suferințele oamenilor, căci pentru el și unii și alții erau în afara preocupărilor lui, care se reduceau la a aduna averi și a duce o viață de distracții și plăceri mondene în oraș.

Incapabil să realizeze măcar o tentativă de renunțare la rutina seculară și mai puțin să aducă inovații, se mulțumea să adune în fiecare an recoltele și să acopere cu dispreț cheltuielile pe care ajutorul lui le găsea indispensabile ca să mențină proprietatea la nivelul la care o lăsase tatăl lui.

Administratorul se ocupa de tot. Tânărul Pantoja se mulțumea să-și inspecteze proprietatea din când în când în epoca însămânțărilor sau la seceriș, în tovărășia prietenilor. Și atunci, dacă avea vreo preocupare, era ca din tot ce-i cădea în fața puștii să nu-i scape nimic, sau să-și încerce tăria pumnilor pe spatele peonilor care greșiseră cu ceva.

Peonii îl urau și îi știau de frică, fiindcă niciodată nu puteau să găsească la el sprijin – împotriva abuzurilor nemaipomenite ale celorlalți, intenționat puși să-i asuprească. Pantoja știa că la Kohahuyo erau destui coloni și dorea să-și mai întindă terenurile care, din lipsa unei exploatare inteligente, la fiecare șapte ani erau lăsate prin rotație să se odihnească necultivate, ca de altfel pe toate moșiile de pe platou.

De aici exigențele lui, din ce în ce mai mari, indiferența lui egoistă în fața nevoilor sclavilor și toleranța vinovată și fără limite pentru Troche, administratorul, metis grosolan, avid și senzual căruia îi plătea un salariu meschin, dându-i în schimb o libertate totală în relațiile lui cu colonii.

Troche știe să profite de minune de acest teribil târg.

Instala la conac o tarabă cu alimente și băuturi și-i obligă pe indieni să cumpere totul numai de la el, la preț triplu, pedepsind cu brutalitate pe cei care îl ocoleau, îi plăcea să vândă pe credit, pentru a-și asigura beneficii de cămătar de pe urma lucrurilor reținute drept gaj: îmbrăcăminte, pancho-un fine, obiecte rare de argint vechi și chiar animale de povară.

Casa lui se transformă cu timpul într-un depozit de țesături trainice și frumoase pe care le vindea la târg luând pe ele prețuri bune.

Își dădu repede seama de avantajul acestui negoț și instala în curtea conacului și o țesătorie, pretext ca să adune acolo, la el, toate fetele de pe moșie, pe care le trimitea apoi acasă întinate și cu gustul păcatului în carne.

Avu astfel o mulțime de copii, renegați cu toții, sub ochii răbdători ai soției care, surdă la reclamațiile timide și rare ale familiilor ofensate ce credeau că provocând un conflict conjugal ar putea modera elanurile de donjuan ale metisului, era preocupată numai de comerțul ei de tarabă.

Toate acestea și altele din ce în ce mai grave aduseră pe colonii din Kohahuyo la limita răbdării. Discutau inutil însă despre felul lân care trebuiau rupte lanțurile sclaviei, căci orice efort al lor de eliberare era plătit, nu numai cu pierderea bunurilor ci și cu sângele, vărsat degeaba de atâtea ori, și părea că destinul lor era să fie la discreția unei forțe necunoscute și mincinoase care îi menținea în sclavie și îi extermina fără cruțare.

Conștiința lor se revolta, spunându-le că o asemenea lipsa de dreptate făcea dreaptă orice răzbunare la care i-ar fi împins setea de viață, instinct care stăpânește toate ființele.

Cea mai mare parte dintre coloni se perindară prin casa lui Agiali, unii pentru a cere amănunte asupra întâmplărilor călătoriei, alții pentru a se interesa de bunătățile aduse de el, căci se știa că băiatul luase gaj de la fiica lui Coyllor – Zuma și așteptau pe curând logodna, cu tot cortegiul ei de dansuri nebunești și băuturi abundente, care urma să aibă loc de îndată ce părinții începeau să se pregătească.

Nici Coyllor – Zuma, nici fiica ei nu apărură în casa băiatului și asta voia să spună că priveau cu plăcere intențiile lui Agiali, căci altfel ar fi fost primele care să alerge la locuința pretendentului și să ia înapoi gajul fetei.

Asta o înțelese bine și îndrăgostitul, care se bucură de norocul lui. Se trântise an pat, cu picioarele ridicate, sprijinite de perete și se gândea cu durere la animalele de povară care purtau pe spate rănile și zgârieturile celor două săptămâni de călătorie pe drumurile tăiate prin măruntaiele încâlcite ale văii.

O dulce moleșeală puse stăpânire pe corpul lui obosit. Se simți

bine în casa lui, între ai săi, ascultând vocile plăpânde ale mieilor din staul, ce pătrundeau prin peretele subțire, îi plăcea să simtă mirosul cu savoarea acrișoară al bălegarului și să asculte geamătul neconținut al vântului prin paiele acoperișului. Ce bine e să fii acasă după ce de-atâtea ori te-ai întâlnit față-n față cu moartea!

Cât despre moarte nu se gândi la ea decât în trecere, căci pentru el nu constituise niciodată o preocupare. Oricum mori o dată, într-un fel oarecare. Esențial este cât te afli în viață ca să trăiești plăcut și să-ți satisfaci necesitățile corpului tău pieritor; ca animalele să nu mai sufere niciodată niciun accident; ca recoltele să-i permită să nu flămânzească și ca la sărbătorile religioase să fie lucruri bune de mâncat și de băut și să aibă bani ca să-și cumpere un costum de carnaval lucrat în fir de argint, sau să iasă cu bine din complicatele obligații ale sărbătorilor...

Intră și maică-sa, o bătrână cu figura rotundă și ridată, încă vioaie în ciuda celor cincizeci și ceva de ani ai săi.

Agiali își aminti de vaca pe care o cumpărase la târgul din Laja câteva zile înainte de a pleca și pe care o lăsase în preajma fătului. N-o văzuse în grajd, dar un muget prelung îi anunțase prezența.

— A fătat Chorja? Întrebă el cu mult interes.

— Ieri de dimineață.

— Vițel sau vițea?

— Vițea.

Făcu un gest de supărare. Ar fi preferat un vițel! ca să facă o pereche cu cel al bătrânului Leche pe care voia să-l ia, căci rămăsese orfan la câteva zile după naștere.

Ieși afară ca să vadă vaca. Zăcea întinsă lângă zidul grajdului și noul născut dormea pe o parte, făcut ghem. Era alb și negru. Mângâie creștetul vacii și lovi cu palma crupa plinuță a vițelului după care se întoarse în bucătărie. Se simțea obosit, cu chef numai pentru somn. Desfăcu cureaua care-i ținea pantalonii, se întinse în pat deasupra pieilor ce-i serveau de saltea și închise ochii, în acest moment o auzi pe maică-sa intrând.

Se gândi la Wata-Wara, logodnica lui. Cu vocea somnolentă și obosită (întrebă:

— A venit Coyllor – Zuma?

Maică-sa aștepta de câțva timp întrebarea și răspunse făcând un gest șiret:

— Nu a venit.

Băiatul surâse vag, se întoarse împăcat către perete și curând începu să sforăie.

Avu coșmaruri. Visă munți care se prăbușeau, râuri adânci și tumultuoase, prăpăstii fără fund. Și peste tot i se părea că vede cadavrul lui Manuno cu tragică groază imprimată pe figură.

Se trezi în zori și alergă să-și vadă animalele. Măgarii azvârliseră peste noapte păturile și-și arătau enormele răni pline de puroi de pe spate. Ca întotdeauna! Acum muncile trebuie să le facă el. Animalele vor fi inutilizabile câțva timp, căci, dacă le-ar pune la treabă în halul ăsta, le-ar distruge fără ca cineva să-l despăgubească pentru pierderea suferită.

Dădu din cap cu descurajare și se îndreptă către grajd.

Taurii, legați de stâlpii grajdului, stăteau culcați rumegând liniștiți și plini de gravitate. Rouă le pusese mici pică

Turi de cristal pe spinări și în jurul lor se ridica un abur ușor și subțire. Oile se strânseseră în mijlocul curții și dormitau băgate una într-alta, grămadă.

Cerul era palid și senin. Soarele începea să lumineze culmile înalte ale munților din zare, de partea cealaltă a lacului, către strâmtoarea Tiquina.

În fața priveliștii acesteia nemărginite și clare Agiali respiră ou satisfacție. Cât erau de frumoase locurile lui, întinse, luminoase, nemărginite! Aici nu erau coaste abrupte, prăpăstii și vârfuri de munți, iar orizontul era liber. E drept că fructele de aici nu distilau miere și arome. Și nici porumbul nu creștea pe aici, nici tunas. Dar lacul înlocuia totul prin bogățiile lui, prin peștele și ouăle păsărilor de apă, iar sub bolta cerului puteai respira aerul curat, fără teama bolilor grele din vale.

Se îndreptă spre râu. Apropierea lui sperie o colonie de rațe sălbatice care se ridicară greoi în zbor.

Apăru și soarele. Un soare limpede, strălucitor, dar rece.

Din căsuțele satului începură să se înalțe coloane subțiri de fum albăstrui. Atmosfera era atât de liniștită încât ele se ridicau drept către cer, respirându-se în înălțimi.

Își continuă drumul până la lac, dornic să-și vadă pluta.

Depart, pe apă, câțiva pescari se întorceau de la pescuitul de noapte și pânzele plutelor străluceau în soare.

Unul dintre ei vira printre totorales și o apucă pe unul dintre canalele care se sfârșea chiar în locul unde se afla

Agiali.

— Zile bune de la Dumnezeu! salută pescarul sărind în mълul de pe țarm. Bună ziua Agiali!

— Cum merge pescuitul?

Pescarul ridică din umeri amărât:

— Râu. Și pe zi ce trece mai rău. Nu știu unde fuge tot peștele. Pe aici nu mai poți prinde nimic. Cred că trece strâmtoarea. Uite tot ce am prins noaptea asta.

Cu piciorul împinse către proră o tufă de alge ce se afla în mijlocul bărcii și descoperi vreo douăzeci de carachis galbeni, cu capul mare și corpul subțire. Unii mai erau încă agitați de ultimele convulsii ale agoniei.

— Asta-i tot?

— Tot. Și am început la miezul nopții...

Agiali se depărta de el și-și continuă drumul către locul unde de obicei își lăsa pluta.

Era tot acolo, acostată la ieșirea dintr-un canal. Pluta era nouă și încă nu-și pierduse culoarea de pai uscat. O mângâie cu ochii și verifică tăria odgoanelor, după care se întoarse acasă unde maică-sa lъл aștepta cu gustarea pregătită.

O gustare simplă și consistentă: o supă de quinua și niște – pește prăjit.

Mâncă repede, grăbit să-și îngrijească animalele, lucru pe care-l făcu cu multă atenție pierzând peste două ore ca să le spargă bășicile, ca să le spele rănile și să le acopere cu urină veche și sare... Gând termină munca aceasta neplăcută, desfăcu desagii, despacheta bidonul de alcool și grămada de bunătăți pe care le adusese de la oraș, alese

câteva mere din cele mai frumoase, le înveli cu unul din capetele șalului și plecă s-o caute pe Wata-Wara pe colina Cusipata, unde fata își ducea de obicei turma la păscut.

Mergea zâmbind fericit, oprindu-se ca niciodată până acum să privească peisajul, atent la zgomotele pampei. Totul îi părea nou și încântător.

Ajungând la jumătatea urcușului se opri să privească în jos casele peonilor grupate în jurul conacului construit din lut pe o mică înălțime. Fațada lui dădea spre lac și pereții joși ai teraselor care-l înconjurau se întindeau până la râul

Colorado care făcea o curbă largă contopindu-se apoi pe nesimțite cu apa lacului.

Casa avea un singur etaj, și pereții văruiți în alb aduceau singura notă de culoare pe câmpie. O latură a ei, nelocuită, dădea spre curțile de serviciu. Zidite, grajdurile cailor erau în fund, la adăpost de vânt. Căsuțele indienilor se adunaseră în jur, fără ordine, unele în lungul zidului de la grajd.

Celelalte pe ambele margini ale râului. Erau scunde, cu uși mici și fără geamuri, având toate o curtică înconjurată de ziduri joase. Unele erau săpate în deal sau construite în coasta lui. Pe ziduri și în crăpăturile pietrelor creșteau arbuști de măslini sălbatici, kishuara și budleya cu frunzele întunecate pe față și aproape albe dedesubt ce jucau în bătaia vântului alternându-și armonios cele două culori. Prin curți se vedeau mișcându-se turmele de oi. Boi și vaci rumegau alături de staule, priponiți cu niște țărui din piatră, în jurul

7 – Oameni de bronz 97

Lor erau mici grămezi de balegă uscată printre care circulau câinii și păsările în bună înțelegere.

Agiali își continuă drumul intrând pe o potecă îngustă și, pe măsură ce se apropia de cu'line, priveliștea se lărgea și lacul apărea mai mare, mai întins.

Cele mai mici sunete ajungeau până la el, limezi și cu toată sonoritatea, lătratul elte unui câine, cotcodăcitul găinilor de pe marginea lacului, țipătul strident al păsării yakayaka și din când în când, acoperindu-le, mugetul câte unui taur în călduri. Cu toate acestea

pacea lacului era nemărginită.

Ajuns sus, băiatul se opri să mestece câteva foi de coca.

Deschise punga în timp ce, fericit, își roti privirea deasupra peisajului. Mai păstra încă în ochii îngroziți amintirea munților și simțea nevoia să și-i odihnească în contemplarea liniștitoare a panoramei calme și familiare.

Pampa, traversată în mijloc de râu, se prelungea până în fundul zării cu o mulțime de coline și dealuri, ce păreau niște anexe pietrificate ale lanțului de munți, care într-un masiv aspru și stâncos se ridica întocmai ca un zid spre dreapta, profilându-și viguros contururile creștelor pe înălțimile albe de zăpadă ale Cordillierilor ce se înălțau dincolo de perdeaua de culmi. Vârfurile lor, acoperite cu zăpadă, se succedau, începând cu Illimani – rotunde unele, turtite altele, sfâșiate și ascuțite cele mai multe – în lungul lacului până la Illampu, ridicat cu îndrăzneală la orizont, acolo în depărtare, în zarea apelor albastre, născut parcă din ele.

Lacul strălucea în razele soarelui de dimineață, neted ca o oglindă, străpuns de contururile aspre ale insulei Ampura.

Crenelurile ei lăsau să se zărească în spate insulele Pakawi.

Paco, Taquiri, Sicoya, Suani și insulițele Cumana, Quevaya.

Kachilaya, Mercedes precum și cele din jurul strâmtorii Tiquina. La dreapta și mai înapoi, părând a fi pe țărm, se profilează colina de pe insula Sojata, înecată lân verdele stufului. La stânga, într-un colț, se vedeau insula Ampura și, avansând în apă, în direcția lui Guaqui, peninsula Taraco.

Drept în față, în albastrul îndepărtat, strâmtoarea Tiquina, cu pereții zidiți în stâncă, își arată apele pure și cristaline care, seara, când soarele ce apunea le colora în roșu, păreau un râu continuu de sânge năvălind în lacul bogat în sfinte legende incașe.

Miros, spuse cu bucurie

Wataaroma

Agiali ași roti privirea din nou, respiră cu putere aerul rece și curat și-și continuă drumul pe platou, spre turma

Wata-Warei.

Păstorița așezată jos, la adăpostul unor stânci, repara o plasă de

pescuit. Agăţase un capăt al ei în degetul mare al piciorului, lîn timp ce mâinile se mişcau agile manevrînd acele şi aţa albă.

— Bună ziua, Wata-Wara, salută Agiali zîmbind.

Tânăra, fără să răspundă direct la salut sau să ridice capul de la lucrul ei, lîntrebă cu un ton liniştit, ca şi cum s-ar fi despărţit abia de cu seară:

— Ai adus cereale?

— Da.

— Şi fructe?

— Şi fructe.

— Ai adus cîteva şi pentru mine? spuse, ţinînd mereu capul aplecat spre lucrul ei.

Celălalt luă merele şi i le dădu.

— Ah! Ce frumoase! Şi ce bine

Wara, primind darul şi adulmecînd fructelor.

Le înşiră apoi în poală, peste plasă, şi se apucă să facă

O imaginară împărţire a lor, începînd cu cel mai mare:

— Ăsta pentru mama; ăstălalt pentru Choquehuanka;

Ăsta pentru frăţiorul meu mai mic şi ăsta pentru mine.

Şi luîndu-l pe cel destinat mamei ei, îşi înfipse dinţii în el cu poftă, făcînd să pocnească coaja roşie şi lustruită.

Agiali o privea în tăcere, cu afecţiune, şi pofta ei părea că-i face plăcere. Cât ar fi vrut să-i poată atinge obrazul rotund şi frumos cu mîngâierile lui aspre, pline de dragoste şi dorinţă!

— Este adevărat că a murit Manuno? întrebă ea cu gura plină şi cu buzele umezite de sucult fructului.

Amintirea nenorocirii trăite înnoura figura îndrăgostitului, începu să povestească amănuntele întâmplării.

— Nenorocitul! spuse dînsa cu indiferenţă şi tăcu.

— Şi tu? Ce ai făcut? Mama mi-a spus că te-ai dus să serveşti ca mitani.

Fata se opri din lucru şi-şi privi pentru prima dată logodnicul drept în ochi.

7*

— Da. M-a chemat administratorul chiar a doua zi după plecarea

ta și a trebuit să mă duc.

— Și ai stat multe zile?

— Toată săptămâna.

— S-a purtat rău?

Fata făcu un gest vag, fără să răspundă. Apoi băgă mâinile în sân prin crăpătura hainei și, scoțând o pungă mică, nouă și țesută într-o mulțime de culori, o întinse iubitului, aproape tremurând de teamă și rușine:

— Mi-a dat asta.

Agiali o luă și o simți calduță. Prin țesătura subțire se conturau marginile rotunde ale unor monezi.

La vederea darului o îndoială pătrunse rece ca un cuțit în inima băiatului. Niciodată Troche nu se arăta darnic ou nimeni, și asta era probabil plata unei favori.

— Atunci, spuse el cu vocea schimbată, ai rămas să dormi la conac...

— Da, mărturisi cu glas încet vinovata.

— Toate nopțile?

— Toate... Însă...

Agiali nu o lăasă să se explice. Dintr-un salt fu lângă ea, o apucă de cozi și cu dreapta începu să-i dea în cap cu pumnul. Wata-Wara scăpă firele plasei și merele din poală și cu amândouă mâinile își acoperi fața umilită, fără să se vaiete, în timp ce cățelul mirat de scena neașteptată se învârtea în jurul lor latrând speriat.

— Nu mai da, Agiali, ajunge, îl imploră cu vocea rugătoare, după ce i se păru că plătise destul greșeala.

Auzindu-i rugămintea, Agiali o privi fix un timp. Apoi fără să spună niciun cuvânt, se țândepărtă câțiva pași, se așează pe o stâncă, sprijinindu-și bărbia! în palme și rămase mut și nemișcat, privind lănaște. Se sufoca de furie. Nu pentru faptul în sine, ci pentru că nu-l ascultase, rămânând să doarmă în casa aceea a păcatelor...

Nenorocita nu se mișca de pe locul ei. Plângea ou capul aplecat în piept, încetișor, fără gemete, plângea de bucurie, căci cu toată greșeala ei, iubitul nu-i ceruse înapoi inelul, nici nu o părăsise ca un animal pe câmp, iar loviturile lui, puține și ușoare, îi arătau de fapt

dragostea și bunătatea.

Văzându-l așa nemișcat, îi spuse:

— Nu am nicio vină, Agiali. M-a forțat...

Celălalt, fără să ridice capul, răspunse cu voce surdă și joasă:

— Minți...

— Nu mint, Agiali, crede-mă. Dumnezeu ne aude.

Băiatul se ridică în picioare și se apropie de ea.

— Ești rău; m-ai lovit... Se alintă ea cu ochii umezi, frecându-și obrazul.

Agiali se așează lângă fată și deschise punga, înăuntru se aflau opt monede de zece centime...

— Ai să ai cu ce să cumperi patru găini sau un ied când ne căsătorim, spuse liniștit.

— Nu; îi strâng ca să-mi cumpăr un guler de blană, căci nu mă căsătoresc cu tine. M-ai lovit, răspunse ea cu cochetărie, surâzând printre lacrimi.

— Dacă m-ai fi ascultat, nu ai fi rămas la conac și acum am fi fost liniștiți, spuse băiatul evaziv.

— Am făcut-o poate pentru plăcerea mea, nu? îl întrerupse tânăra bucuroasă să vadă nehotărârea iubitului. M-a forțat și dacă nu cedam, ne gonia de pe moșie, cum au mai pățit-o alții, fără să ne lase să culegem recolta, sau îl trimitea pe fratele meu în vale să-și nenorocească animalele ori să moară ca Manuno. Spun unii că și pe el l-a trimis pentru că nevasta lui nu s-a lăsat...

Era adevărat și asta o știa și Agiali, căci răspunse liniștit și umilit:

— Ai dreptate, dar eu nu sunt rău. Mi s-a urcat sângele la cap...

— Și n-ai să mă mai bați pentru asta?...

Agiali își încreți fruntea, dar imediat își reveni.

— Niciodată. Tu nu ai nicio vină, dar lui, dacă aș putea, i-aș mânca inima...

— Și eu! îl urâm. Nu-i așa?

Agiali nu răspunse nimic. Cu fruntea încrețită și cu gesturi aspre, mângâia capul lui Leke și părea că se gândește la lucruri îndepărtate.

După câțva timp se ridică și plecă spre casă ca să povestească

totul mamei sale.

Choquela se înfurie.

— Și mai vrei să te însori? se răsti la el. Cu siguranță că ai să ai un copil străin și copiii costă.

— Dar și ajută.

— Nu, nu. Costă. Dacă nu aș ști eu, care te-am crescut pe tine și pe ceilalți care mi-au murit!

— Dacă ar vrea, ar putea să facă așa cum procedează celelalte, să-l arunce în lac sau în râu.

— Ei, cine știe? Dar este o proastă. Spune tot. De ce ți-a povestit asta, când putea s-o ascundă?

— Suferea săraca, și cum nu putea să-i spună nimic fratelui ei...

— Merita s-o omori! răspunse Choquela cu aversiunea mamelor care trăiesc pe seama fiilor necăsătoriți.

— Pe ea nu; pe el, răspunse stăpânit băiatul.

Câteva zile mai târziu, hotărî să se însoare cu fata și, aproape indiferent la urmările posibile ale păcatului ei, îi spuse mamei sale:

— Uită ce s-a întâmplat, ca și mine, și du-te să oferi jichi familiei Coyllor. Nu au venit să-ți ceară inelul Wata-Warei și probabil așteaptă vizita ta.

— Cum vrei, dar ai să crești copil străin... Răspunse ea mânioasă.

— Te asigur eu că nu. Porcii o să-l mănânce. Sunt atâția în ograda ei că nici oasele nu o să le lase, o întrerupse băiatul.

Choquela înălță din umeri cu un gest de ciudă și intră în camera unde ținea îmbrăcămintea și podoabele prețioase și peste puțin apărură costumată în portul de sărbătoare, ducând în mână tari-ul bogat, împodobit cu ciucuri colorați.

Băiatul îi azvârli o privire și îi spuse.

— De ce nu-ți pui inelele și cerceii de argint? Au să creadă că i-ai vândut și că nu mai avem nimic.

Choquela trebui să se supună. Băiatul îi vorbi cu un ton hotărât și, mai mult chiar, avea dreptate în ce spunea. Oamenii sunt întotdeauna curioși și ea nu trebuie să provoace disprețul celorlalți.

Fu primită cu onoruri mai mari decât se aștepta și asta calmă

aversiunea ei contra viitoarei nore. Bătrâna Coyllor îi ieși înainte în curte, cu mâinile – întinse către tari-ul pe care

Choquela îl oferi descoperit de îndată ce trecu pragul casei.

Rupse câteva frunze și le duse la gură...

— Să fie fericiți și niciodată să nu le lipsească nici mâncare, nici îmbrăcăminte, spuse ridicând ochii la cer.

Copiii o imitară pe mamă și mâncară și ei câteva frunze în semn de acceptare și rudenie.

— Du-te la sora ta și spune-i că o așteaptă logodnicul, ordonă Coyllor unuia dintre copii.

Băiatul ieși și cumetrele începură să discute asupra viitorului celor doi logodnici. Trebuiau să ceară pământ, sayana, să primească calitatea de persoane și să iasă din situația de întreținuți ai familiei, după cum era obiceiul. Wata-Wara era harnică, econoamă și se pricepea bine să conducă gospodăria. Câștigase de mică dragostea bătrânului Choquehuanka și primise de la el sfaturi înțelepte de disciplină și prudență. Nimeni nu se pricepea ca ea să țeară pullos (haine) și cuverturi, sau să asigure cele necesare unei vieți bine ordonate. Cu siguranță, îl va face fericit pe Agiali. Nimic nu-i lipsea pentru moment.

Avea lucruri de îmbrăcăminte trainice și turma îi crescuse mult în ultimii ani. Bani avea puțini, ca mai toată lumea. Anii răi mănâncă economiile, și va fi nevoie să se zbată fără încetare ca să refacă ceea ce se pierduse.

Nici Choquela nu se lăsă mai prejos.

Între toți, Agiali era cel mai priceput la muncă, cel mai îndrăzneț. Cine mai putea ca el să are câmpul și să nu pună capul jos până nu aduce de pe lac o recoltă bogată de pește?

Toți erau invidioși pe puterea lui de muncă, pe perseverența și viața lui ordonată. Și dacă pentru moment nu se bucura de cine știe ce avere, va ști el cum să facă să nu moară de foame...

Și-așa, discutând, trecu aproape o jumătate de zi.

Către seară Coyllor – Zuma și fiii săi se prezentară la Agiali acasă. Veniseră îmbrăcați de sărbătoare și aduceau cu ei un chimo, adică un alt tari plin. În urmă venea Wata-Wara gătită cu cea mai bună

rochie. Avea capul acoperit cu un voal mic, pătrat și împodobit cu ciucuri. Mergea cumpănit, cu capul aplecat și cu obraji în flăcări.

Agiali ieși să-i primească în fața casei. Coyllor – Zuma descoperi tari-ul și îl înfățișă băiatului. Acesta luă câteva foi, făcu o cruce cu ele în dreptul gurii și începu să le mestece. Choquela făcu și ea la fel.

Ograda din jurul casei era curățită de murdării și obiecte gospodărești, în mijloc era o masuță mică și pe ea o sticlă de lichior și trei pahare. Pe băncile din jur erau așternute cuverturi viu colorate care dădeau curții cenușii un aer vesel.

Începură să bea.

La apusul soarelui, Agiali dăruie fratelui logodnicei sale o tobă și înfipse un steag alb în mijlocul ogrăzii, lângă masă.

Băiatul ieși în fața casei și sparse tăcerea serii bătând din tobă într-un mod special. La început cu lovituri încete și rare, iar mai apoi repede și puternic. Tun... Tun... Tun... Tu, tun, tun, tun tun... Tu, tun, tun, tun...

În casele vecine lumea începu să se agite. Peonii, care aflaseră deja, apărură de după gardurile curților sau în porțile caselor. Unii, cei mai curioși, se urcară pe zidurile gardurilor ca să vadă de unde se auzea bătaia. După puțin timp, de la casa cea mai apropiată de a lui Agiali răspunse o altă tobă, de pe malul celălalt al râului se auzi încă una, și în câteva minute, la fiecare casă bătea o tobă, și toată câmpia răsună de un puternic bubuit de tobe, vestind bucuria unui eveniment fericit.

Se auzi apoi, duios, suspinul unui flaut, căruia îi răspunsese altul și altul... Toate cântau aceeași melodie și, pe măsură ce apăreau, se adăugau concertului celorlalte.

Începu și defilarea peonilor. Veneau întâi bărbații în grupuri de doi sau mai mulți, fiecare grup cu toba și flautul lui.

Urmau apoi femeile îmbrăcate cu lucruri noi sau mai puțin purtate și toată lumea avea un aer fericit și puțin malițios.

Ajunși în ogradă, femeile salutau pe Wata-Wara și pe rudele logodnicilor după care se așezau pe bănci, în fața tari-ului pus pe jos. Bărbații se descopereau și, cu mâinile împreunate și ridicate în sus, într-una cu pălăria, în cealaltă cu toba și bețișorul ei sau flautul, se

îndreptară către mijlocul ogrăzii și înconjurau masa, salutând cu plecăciuni adânci. Se alăturau apoi grupului de lângă gardul curții.

Casa se umplu. Cei întârziâți trebuiră să se împrăstie prin toate colțurile, unde le fu adus primul pahar, băut în cinstea logodnicilor și pe care îl servea Agiali, trecându-l din mână în mână. Tobe și flautul reluară cântecul și dansul începu.

Ograda era prea mică pentru a cuprinde atâta lume și dansatorii ieșiră afară, împânzind câmpia din fața râului. Bărbați și femei dansau, ținându-se de mâini și înaintând în șir.

Agiali conducea dansul cu logodnica de mână și ducea hora, desenând după toane cercuri și unghiuri când către râu, când în jurul caselor. Din depărtare șirul dansatorilor părea un șarpe enorm și viu colorat, desfășurându-se pe câmpia pustie și cenușie.

Căzu și noaptea. Pe cer apărură stelele, dar șarpele continua să se miște în întuneric, neobosit și nu se auzea decât rit

— 3 r?

Mul tobelor, vaietul dureros al flautelor și strigăturile fetelor:

„Huiphala! Huiphalita!”

Deodată din pieptul tuturor răsună vesel un strigăt pe câmpie:
„Hoțul! Hoțul!”

Tobe și flautele se opriră deodată. Se auziră izbituri de pietre și în întuneric sclipiră scânteii de cremene.

Agiali, supunându-se obiceiului vechi, își smulse logodnica din horă cu un gest brusc și o trase după el, făcându-se că o răpește împotriva voinței ei. Ceilalți simulau o urmărire pentru eliberarea captivei.

Țipetele se liniștiră puțin câte puțin și tăcerea se lăsă adâncă peste câmpie. Numai în depărtare se mai auzea acum cântecul victorios al îndrăgostitului:

Am răpit! Am răpit!

O porumbiță albă am răpit...

Logodnicii se întoarseră în casa acum goală și tăcută. Reveneau obosiți și loviți de pietrele dintre care unele îi atinseseră chiar în serios. Agiali avea o rană la cap iar fata se văeta de dureri în spate; dar amândurora le bătea inima de bucurie.

Băiatul trase pe Wata-Wara în dormitor și închise ușa pe dinăuntru...

Venus strălucea intens în înaltul cerului.

II

Trecu și sărbătoarea Sfântului Ion și, odată cu înghețurile de iunie, aspre în anul acesta, dispăru orice urmă de verdeață în stepă, în savana imensă și cenușie pluteau norii de praf, răscolit de turmele de oi ce rătăceau pe drumuri și poteci. Vântul ridica ușor praful către cerul albastru-închis, care prin culoarea lui întărea contrastul între albul imaculat al munților și cenușiul-închis al șesului, gol, imens și uscat.

Recolta fusese slabă și acum se executau, fără entuziasm, muncile legate de sacrificarea animalelor, pregătindu-se chuno, tunta, caya și alte produse specifice regiunii, care se vindeau ușor pe piețele orașelor din munți.

Cei însărcinați să producă tunta. Și caya întinseră în apele râului plase din papură și coborâră pe fundul apei un fel de

Țesătură din paie prinsă cu pietre grele. Peste ele azvârleau în locuri diferite cartofi și oca, pe care îi lăsau acolo până ce se desprindeau de coajă, îi scoteau apoi la aer, îi zdrobeau cu picioarele și îi uscau în cele din urmă ținându-i noaptea în ger și ziua în plin soare. Bordeiele lor rotunde din paie erau înșirate pe malurile râului ca niște stupi. Erau joase și cu uși strâmte prin care noaptea, paznicii se strecurau cu spatele și sub care se întindeau ca niște larve, atenți, cu privirea îndreptată către apele tăcute și liniștite ale râului. Niște zdrențe acopereau gaura rotundă a ușii, iar în interior, pe pământul bătut, nu se aflau decât două piei tunse de oaie, pe care se culcau ca în cel mai moale dintre paturi.

Producătorii de chuno își aveau bordeiele în jurul imenselor grămezi de cartofi care se desenau ca niște pătrate de culori diferite, roșii, albe, negre, galbene, cenușii – după cum era soiul lor. Cartofii erau întinși pe cergi de papură aurie sau direct pe iarbă, ca să primească în mod egal gerul și soarele – care pe platou ard și usucă deopotrivă – după ce peonii îi curățaseră de coajă călcându-i cu picioarele lor goale. Curățitul cartofilor se face în zori, înaintea

răsăritului, când frigul dimineții, pe care indienii îl numesc kalatakaya, pentru că într-adevăr crapă pietrele, îi transformă în cristale sonore și dure ca pietrișul.

Trecu și luna celor mai aspre geruri și a soarelui strălucitor și spectrul foametei începu să se arate, căci cei mai mulți dintre coloni avuseră o recoltă slabă. Mulți erau hotărâți să plece la oraș, să se angajeze ca zilieri și să strângă ceva bani care să le permită să-și cumpere semințe și să-și acopere micile nevoi ale vieții de toate zilele, care pentru indianul mijlociu se reduc la câteva centime, dată fiind modestia gusturilor și pretențiile lui.

Exodul se făcu general, în toată regiunea. Și vrăjitorii spuneau acum despre ea că o cred condamnată, căci însăși iacul, întotdeauna bogat în daruri, se arăta sărac în rezervele lui de pește, păsări și totoraș. Exploatate fără măsură sau control încă din timpurile cele mai străvechi, acestea erau pe punctul de a fi secate de la o zi la alta, din lipsa unei legislații cât de rudimentare care să apere rarul tezaur al faunei și florei unice în lume.

Informațiile pescarilor, în această privință, erau în fiecare an mai alarmante.

Lacul sfânt al legendelor incașe murea! În timpul verilor, apele se retrăgeau puțin câte puțin lăsând pe uscat zonele de totora care se îngălbeneau triste pe tijele lor flexibile și se culcau la pământ până la urmă, uscându-se. Boii treceau spre marginea apelor călcându-le în picioare disprețuitori, cu capul sus, cu ochii lucioși și coarnele ridicate către cer, în căutarea de alge proaspete și de alte totoraș fragede.

Putrezeau pe malul noroios, în apa murdară și împuteau cu mirosul lor greu aerul proaspăt adus de curenții reci ai

Cordilierilor, ale căror culmi albe și enorme împrăștiu deasupra lacului respirația zăpezilor eterne. Enorme întinderi de pământ negru răscolite, noroioase și uscate pe la margini, presărate cu urme de animale în care se strângeau apele ploilor ce înghețau noaptea sub o mantie groasă și sticloasă, mărgineau acum lacul. Printre crăpăturile glodului mișunau mii de gândăcei, mici, negri cu lăbuțele galbene, aproape invizibili la prima privire. Erau deliciul păsărilor, pescărușilor, flamengilor și rațelor, care în stoluri enorme se

încrucișau pe cer, coborau pe maluri și-și oglindeau penele colorate în apele liniștite și albastre.

Seca lacul și dispărea totora. Cu ea se pierdea nu numai vesela podoabă a malului, ci și cel mai prețios produs al țărmului lui, căci cu ajutorul tulpinilor de totora se construiesc plutele cu care locuitorii își transportă produsele. Tot ea servește ca aliment oamenilor și animalelor, este folosită la acoperișurile caselor și asigură un culcuș plăcut celor bolnavi.

Odată cu totora și cu algele lacului dispar și peștii kesi, cu pântecele alb și botul auriu, mantu, gustos cu solzii argintii, suche, agil și plin de spini, dar cu carnea bună, și nu mai rămân decât karachi ordinari, micul inspi și chajana cu care nu se poate face nimic.

În zori, când pescarii se întorceau la căminurile lor, cu pânzele plutelor sclipind în soare, erau triști și amărâți, căci abia aduceau cu ei câțiva pești pentru hrana zilei, răsplata unei nopți petrecute în vântul rece, sub ploaie, nedormiți și nemâncați.

Vrăjitorii povesteau că lacul Winaymarka, pe vremuri plin în daruri, era acum blestemat și își gonea lumea vie din pântece, către strâmtoarea Tiquina în vecinătățile insulei Watajata, sau către vărsarea râului Desaguadero. Drept era că și locuitorii insulei treceau acum mai rar cu încărcăturile lor de

Pește către piața orașului, în timp ce indienii «ras, care trăiesc și mor în plutele lor pe lac, mâncând numai pește, erau mai nesociabili și mai întunecați, căci tribul se împuțina, redus de foame și lipsuri...

Era deci nevoie să se aducă un leac la atâta suferință. Trebuiau făcute ofrande divinităților lacului, supărate poate de părăsirea în care le lăsase neglijența oamenilor.

Așa gândea și Choquehuanka. Și într-o dimineată luminoasă de iulie, în care soarele strălucea cu o extraordinară putere, punând sclipiri aurite pe coasta valurilor spulberate de vânt, adună pe locuitorii ținutului ca să-i anunțe că în ziua următoare trebuiau să celebreze sărbătoarea Chaulla-Katu, aproape uitată acum, în perioada muncilor agricole cerute urgent de culturile câmpului.

Pescarii fură punctuali.

Se prezentară în hainele de sărbătoare cu vâslele împodobite cu

ciucuri din țesătură de paie. Erau șaizeci, adunați pe țărm, fiecare în fața plutei sale, dând impresia unei companii de lăncieri.

La un semn al vrăjitorului, pescarii începură defilarea pe canalul liber din desișul de totora. În față mergea bătrânul ducând un năvod, însoțit de un vâslăș și de doi muzicanți;

Unul purta o tobă ornată cu ciucuri colorați iar celălalt flautul împodobit cu hârtii argintii.

Pescarii înaintau în ritmul trist al tobei și în geamătul flautului, înfigând în mâlul de pe fund prăjinile mari în care se sprijineau, făcând plutele să înainteze încet, în tăcere. La trecerea lor, pescărușii se ridicau în zbor cu țipete stridente, rațele dispăreau în stoluri, păsările chocas fugeau bătând apa cu aripile lor scurte în zgomot de cascadă, iar micile panaș se scufundau în apă sau se ascundeau prin păpuriș, scoțând doar capetele negre ce luceau ca niște flori în verdeața algelor.

Leșiră așa din limitele stufului și ajunseră pe suprafața.

Unduitoare și transparentă ca sticla, a apelor libere. Vâslășii schimbă poziția, fiindcă prăjinile nu mai atingeau fundul și trebuiră să se așeze ca să vâslească pentru a face plutele să înainteze.

Razele soarelui cădeau în apă oblic și pe fundul lacului se vedeau cele mai mici amănunte. Acesta era căptușit cu mușchi catifelat, verde deschis. Ici, colo, străluceau ca niște

Perle scoicile cu reflexe roz și argintii, iar pe sub barei se vedeau fugind în bancuri peștii cu pânțele alb, pierzându-se ca niște săgeți între alge sau în urma ambarcațiilor, care spărgeau cu prora în mii de scânteii oglinda apei.

Ajunseră în dreptul insulei Ampura sau Patapatani și aici se opriră. Era imprudent să-și continue drumul în apele altora și nu voiau să provoace mai mult mânia insularilor cu care din vechi timpuri erau într-un permanent război, își reproșau unii altora furturi de totora și ouă de panaș de pe țărmurile lor și adesea, după lupte crunte, își lăsau în zorul retragerii și unii și alții morții plutind pe apă. Pe de altă parte, de câtva timp puterea lor scădea, obligați fiind să fugă sau să emigreze ca să scape de cruzimea stăpânului, așa că nu era înțelept să provoace noi conflicte care s-ar fi rezolvat în dauna propriilor lor interese.

— Putem să ne oprim aici, spuse Choquehuanka, ridicându-se în

picioare în fragila lui ambarcație.

Pescarii se opriră din vâslit și plutele se balansară ritmic sub briza dimineții.

Vâslașii de pe pluta lui Choquehuanka ridicară năvodul și îl azvârliră în apă, aplecându-se peste margine ca să-l vadă cum coboară vertical, tras de pietrele prinse în împletitură.

Ceilalți pescari se depărtară puțin așezându-se într-un cerc aproape perfect și al cărui centru era pluta bătrânului Choquehuanka.

— Înainte și cu grijă i strigă acesta.

Cei șaizeci de vâslași, ca unul singur, scufundară prăjinile până în fundul apei, cu o singură mișcare bruscă, în același moment de pe pluta rămasă imobilă se ridică puternicul bubuit al tobei și sunetul melancolic al flautului.

Pescarii manevrau încetitor, scufundând prăjinile pe lângă marginea plutei și apele se agitau frământate ca și cum dedesubt un foc le-ar fi făcut să clocotească.

Curând plutele începură să se lovească între ele, înaintând când una când alta și se formară două cercuri concentrice, apoi trei și în sfârșit patru. La mijlocul lor se afla năvodul și lângă el pluta lui Choquehuanka.

— Sus! strigă bătrânul când cei cincisprezece vâslași ai primului cerc atinseră cu prorele flotoarele năvodului.

Lăsară cu toții prăjinile și fiecare vâslaș luă în mâini o frânghie. Ceilalți continuau să agite apa cu lovituri puternice

Care ridicau valuri ce făceau să danseze plutele udate de spumele apei. Muzicanții încetaseră să mai cânte din instrumentele lor. Se auzeau numai loviturile vâslelor și răsuflarea pescarilor, care le mânuiau uzi de sudoare, cu capetele ridicate în sus, cu brațele arămii dezgolite, pe care venele se desenau ca niște odgoane groase.

Soarele strălucea deasupra și razele lui cădeau în apă, răsfrângându-se în stelute luminoase și irizate. O briză puternică legăna păpurișul de pe mal, care de departe părea un lan de orz verde.

— Sus! strigă din nou Choquehuanka.

Indienii traseră de năvod și îl săltară pe plute pe măsură ce ieșea din apă; în fundul lui, peștii se agitau izbindu-se de firele

împletiturii fără să poată scăpa.

— Sus! ordonă Choquehuanka atunci când plasa fu scoasă de tot și plutea la nivelul apei, clipocind pe valuri.

În ochiurile plasei se aflau prizonieri din toate viețuitoarele lacului sfânt, până și respingătoarele kairas, broaște râioase enorme, cu piele lucioasă și plină de bube. Nici urmă însă de suche și semanii lui mauris care fugiseră din lac și se ascuseseră în bălțile râului.

Strânseră năvodul și-l urcară în pluta lui Choquehuanka.

Peștii scoși din apă începură să sară, agitându-se cu mișcări așa de bruște încât însăși barca părea că se mișcă, zdruncinată.

Aleseră pe cel mai mari din fiecare soi și îi separară punându-i într-un vas cu alcool îndoit cu apă. Restul fu azvârlit înapoi în lac. Cei ce nu fuseseră răniți dispăreau fulgerător sub plutele pescarilor, îndreptate toate cu o latură spre răsărit. Ceilalți rămâneau deasupra apei, plutind la suprafață.

Începu acum un straniu ritual.

Fiecare după rangul său lua din vas cu precauțiune un pește, îl apuca de urechi și îi deschidea gura. Bătrânul Choquehuanka îi introducea în gură o frunză de coca și vărsa câteva picături de alcool, pronunțând cuvintele magice, născute din căldura dorinței comune și speranțele tuturor:

— Du-te pește și fecundează în tainițele sălașului tău generația care va uide în noi, niște bieți oameni, foamea ce ne chinuie!...

Fiecare specie primi neobișnuita binecuvântare, precum și rația sa de coca și de alcool, în timp ce toba bătea și flautul

Cânta. Apoi pescarii plecară spre casele lor. Și după ei mijis, keullas, rațele și macamacas începu să dea târcoale locului, azvârlindu-se cu țipete ascuțite, bățai de aripi și lovituri de ciocuri asupra bieților pești răniți și zăpăciți de alcool, culegându-i cu ușurință din apă, fără să le mai dea timp să-și îndeplinească misiunea de reproducere pentru îndestularea

„Bieților oameni”...

III

Catifeaua nopții se întinsese pe cer. Stelele împrăstiau o lumină ce dădea întunericului o transparență misterioasă prin care se bănuiau

lucrurile fără să li se precizeze contururile.

Strălucind luminoase și pure, păreau o ofrandă de aur dăruită cerului căruia câmpia îi închina un imn de tăcere, tulburat din când în când doar de lătratul câte unui câine sau de strigătul vreunei păsări de noapte. Și apoi tăcerea se așternea din nou. Niciun zgomot, nici cel al râului; niciun susur, nici cel al brizei. Liniște, mai profundă ca cea a somnului, aproape de moarte.

Choquehuanka, furat de gânduri, mergea cu pas liniștit pe malul fâului, spre casa lui Tokorcunki. Agerimea privirii lui, deprinsă să vadă noaptea, și obișnuința de a umbla prin locurile acelea îl călăuzea cu o siguranță deplină prin întuneric. Mergea drept, fără să se împiedice, evitând locurile periculoase pentru străini, și înșelătoare chiar la lumina zilei. Ici o vizuină de iepuri, dincolo o groapă ascunsă sub catifeaua mușchiului verde, mai departe o crăpătură adâncă între niște pietre, acoperită cu spini ascuțiți.

— Lek... Lek... Lek, lek!... Lek... Lek... Lek, lek!

O leke-leke se înălța din apropierea picioarelor lui și strigătul strident al păsării răsună dureros în tăcerea nopții.

Era o pasăre de noapte, păsitoare, care se ridica în zbor la cel mai mic zgomot neașteptat și da drumul țipătului de alarmă, tulburând liniștea nopții și umplând sufletele de spaimă.

Indienii o respectă și-i ascultă cu plăcere țipătul, căci le vestește pasul hoțesc sau fuga animalelor din grajd, când intră în câmpia semănată să facă pagube.

II

Choquehuanka se sperie și se opri un moment, ascultând bătaia aripilor ce se depărtau, își continuă apoi drumul, privind din când în când focurile aprinse încă în cuptoarele caselor sau pe colinele insulei, unde se confundau cu stelele, unele roșcate, altele albastrui, albe și strălucitoare cele mai multe.

În atmosferă se simțea o schimbare și imediat se porni și vântul, suierând ascuțiși prelung printre tulpinile tari de trestie ce creșteau pe rujurile râului, făcându-le să vibreze tremurătoare, ca strunele unui grațios instrument.

Din întuneric, ca niște umbre născute din el, apăreau ici și colo

casele colonilor.

Apropiindu-se de locuința lui hilacata, alături de râu.

Choquehuanka fu oprit de lătratul furios al unui câine. Bătrânul își apucă toiagul și se opri în așteptarea animalului.

Câinele speriat, se opri și el și începu să latre cu mai multă furie.

— Blestemat animal! Nu-l mai cunoști pe bătrânul Choquehuanka, prietenul stăpânului tău? Ți-ai pierdut vederea și mirosul în așa măsură că mă iei drept un hoț de găini? Ce te-ar mai împușca unul din ăștia dacă te-ai apropia de el!

O voce somnolentă și aspră răsună pe neașteptate din întunericul unei cocioabe slab luminată.

— Cine este?

— Eu sunt, Tokorcunki, și leagă-ți câinele că nu mă mai cunoaște.

— Ah! Tu ești, bătrâne? Stai că vin să gonesc potaia asta...

Se auzi şuieratul unei pietre și un urlet de durere. Câinele fugi schelălăind și scâncetele lui stârniră lătratul altor câini.

— Degeaba l-ai lovit. Nu-i vina lui dacă anii nu-l mai lasă să-ți recunoască prietenii.

— Pe tine nu trebuie să te latre, ești mai mult ca un prieten... Hai intră. Noaptea asta este cam rece.

Choquehuanka înainta, ocolind taurii care, întinși pe jos, stăteau legați de țăruse, rumegând lent și zgomotos. Cei doi oameni se aplecară trecând pe sub ușa joasă și îngustă și intrară în încăperea slab luminată de ultimele scânteieri ale focului.

Pe banca de lut, așezați pe niște împletituri de totora uscate și tari, stăteau lungiți trei copilași cu fețele murdare.

Alături de mama lor, care de slăbiciune și urâtenie aducea mai curând a mumie sau a vrăjitoare. În cap părul încâlcit și aspru părea împletit și prin deschizătura cămășii i se vedeau sânii, uscați, atârând ca două bășici goale, întinsă în pat, alături de copii, ridică o mână la ochi, cu un gest de oboseală și proastă dispoziție, iar cu cealaltă se scarpină în părul hârsut și uscat.

În pereții înnegriți de fum erau bătuți niște țărushi, și de ei atârnavă haine, obiecte gospodărești, frânghii, căpestre, coșuri și

instrumente de pescuit, într-o nișă pătrată făcută în perete lucea în sclipirea flăcării ce se stingea pâlnia de aramă a trompetei putut-o. Mai sus, pus orizontal și susținut de două țăruse de lemn, se vedea bastonul de chonta cu minerul și inelele de argint cizelat. Amândouă instrumentele reprezentau însemnul șefilor și erau singurele lucruri de valoare în tot bordeiul.

— Bună seara, mamita, salută Choquehuanka intrând.

Femeia răspunse cu un mormăit și continuă să se scarpine în cap. Copni priviră o clipă cu ochi curioși la noul venit, se întinseră apoi pe țesătura aspră și făcându-se ghem ca niște cățelandri adormiră în curând.

Tokorcunki apropie de foc o ladă goală și invită pe musafir să stea.

— Aduci ceva, bunicule?

— Nu. Am venit să-ți amintesc că mâine trebuie să aflăm cum va fi vremea. Eu mă voi duce la lac și tu pe deal.

— Mi se pare fără folos. Și anul ăsta o să fie secetă ca și în ceilalți ani.

— Așa s-ar părea, dar s-ar putea să ne înșelăm. Animalele nu se înșală niciodată.

— Poate...

Tăcură. Afară vântul gemea printre tulpinile de trestie de pe malul apei.

— L-ai văzut pe Quilco?

— L-am văzut după masă. Li merge prost. Îl dor oasele și tremură mereu.

— Poate moare.

— Ca atâția alții. Nu ar fi singurul...

— Din vina stăpânului. Se înconterează să aducă grăunțe din vale când are din belșug de la noi.

8 113

— Costă mai puțin în vale și el își mănâncă de sub unghie.

— E mai rău ca taică-su: mai crud și mai avar.

— Ar trebui să crape, mizerabilul. Limachi tocmai s-a întors și a adus hrana pentru perioada muncilor de deșțelenire. Știi cât? Ai să te

miri: Câteva măsuri de coca și o jumătate de bidon de băutură...

— Și ce vrea să facem cu atât? Întrebă cu furie Choquehuanka. Abia dacă ajunge pentru o jumătate zi de muncă.

— Bătrânul era mai generos. Ne trimitea cel puțin un coș de coca și două bidoane de alcool.

— Anul ăsta vine pe aici?

— Limachi spune că nu; dar a promis că vine la strânsul recoltei. Chiar și în asta se arată păcătos.

— Iar voi sunteți niște lași că îl suportați! Eu m-aș fi răsculat! Îi întrerupse femeia, cu o voce acră.

Cei doi bătrâni își întoarseră privirea către mumie și o priviră în tăcere. Cu vocea liniștită, Choquehuanka răspunse:

— De ce?... Vrei să ne omoare sau să putrezim ani întregi în fundul vreunei închisori? Noi nu putem face nimic.

Soarta noastră este să suferim.

Și vocea lui deveni tristă.

— Afară de asta, adăugă soțul, amintește-ți ce s-a întâmplat ultima dată când am încercat să ne răsculăm. Ai și uitat?

— A, nu! răspunse vrăjitoarea cu frică și se cutremură.

Bărbații se încruntară.

Scenele le reveneau, vii și înfricoșătoare, în memorie.

Exasperați de cruzimea stăpânului, se hotărâseră să termine odată cu el, pe când se afla din întâmplare singur la conac, într-o noapte câțiva dintre cei mai nemulțumiți se adunară, înconjură casă, blocau ușile pe din afară și dădură foc conacului în patru locuri. Liniștiți, se întoarseră

& poi acasă ca să privească incendiul, după ce hotărâseră cu jurământ să nu destăinuiască niciodată și nimănui secretul celor făcute.

Zgomotul focului trezi însă pe stăpân și pe valetul lui.

Sparseră în grabă ușile și în timp ce ultimul, sub pretext că salvează vitele închise în grajd, fugi pe calul stăpânului, acesta dezarmat și în izmene căută refugiu în tufișul de

Trestie de pe mal. Cu siguranță colonii l-ar fi ucis, dacă din fericire pentru el n-ar fi găsit întâmplător o plută cu rame deasupra și

de care se folosi ca să fugă, mânat de energia sălbatică și salvatoare pe care ți-o insuflă groaza. Stătu toată noaptea în insula Potopotani și plecă în zori spre La Paz cu ajutorul administratorului.

O dată ajuns acasă și revenit din spaimă, hotărî să se răzbune imediat pe indieni. Ceru autorităților un pluton de soldați înarmați, care-i fu acordat fără nicio dificultate, căci prefectul, mai mult ca vecin decât ca prieten bun, era încântat când câte un proprietar păgubit arăta de ce sunt capabili albi când este vorba să-și apere proprietățile. Puse deci, fără nicio întârziere, la dispoziția lui douăzeci de jandarmi sub comanda unui ofițer. Cu aceștia și cu cei zece sau doisprezece amici, pe care el și moștenitorul lui putură să-i adune, se îndreptară, înarmați până în dinți, spre moșie, unde ajunse în mod intenționat în zori.

Răsculații, cu toate că se așteptau la atac, fură surprinși, căci nimeni nu credea ca stăpânul să se întoarcă așa curând cu armată, în zori, auzind țipătul neașteptat al păsării lekeleke, puseră urechea la pământ îngroziți și bănuiala le fu confirmată de tropotul dur al cailor potcoviți. Fugiră toți în grabă. Conducătorii revoltei își luară familiile, turmele și ustensilele și plecară definitiv, părăsind în mâinile stăpânului răzbunător recolta aproape coaptă și bună de cules. Leneșii și fricoșii, care niciodată nu au timp de nimic, fugiră singuri de la casele lor, lăsând în voia sorții părinți, copii, soții și bunuri. Dar cum fuga este o dovadă de culpabilitate, casele le fură devastate și apoi arse, animalele trecute în inventarul moșiei, iar părinții, copiii și soțiile purtați în lanțuri până la conacul, până ieri curat și vesel, azi o dărâmătură îmbătrânită și înnegrită de fumul incendiului. Aici fură adunați grămadă în mijlocul ogrăzii.

După ce răsări și soarele, în plină zi, se auzi bătând clopotul capelei, care chema peonii. Toată servitorimea se prezentă în grabă și fu martora unor scene ce le îngheță sufletele și făcu să le piară, cel puțin pentru un moment, orice gust de răzbunare, chiar dacă cele văzute nu făceau decât să crească focul urii.

În curte, soldații înșirați cu arma la mână, alcătuiseră un careu. Stăteau plini de siguranță și erau de o seninătate care

*.™ "%E «2 t i – r/r..."

Părea nepotrivită, fiindcă toți aveau figura arămie, iar părul aspru le trăda originea indiană, fără cea mai mică picătură de sânge străin. Se deosebeau de ceilalți doar prin uniforma militară, care trezește în imaginația indienilor triste amintiri.

Fură aduși și indienii care tremurau ca vitele bolnave. Cu priviri furișate se așezară în genunchi sărutând pe rând mână stăpânului, cu umilință și ipocrizie inconștientă.

Curând curtea se umplu. Pantoja, cu un glas aspru și încărcat de venin, se adresă servitorimii îngrozite:

— Nenorociților, nu v-am făcut niciun rău și ați vrut să mă omorâți. Sunteți lipsiți de suflet; nu știți să vă respectați stăpânul, cel care este reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ, după preot... Ce motive de supărare v-am dat ca să nu fiți mulțumiți cu mine? V-am obligat eu poate ca alți stăpâni să munciți?

Și adresându-se bătrânului hilacata care se afla acolo, în primul rând, palid și speriat, îl întrebă:

— Spune tu, Choquehuanka, fiindcă ești cel mai înțelept dintre asasinii ăștia, sunt eu cu adevărat rău cu voi?...

Indianul înălță capul o clipă și își înfipse ochii, obosiți să mai privească tristețea acestei lumi, în ochii stăpânului. Apoi cuprinse cu' privirea grupul speriat al celor de un sânge cu el, și-și aplecă privirea umilită, răspunzând cu glas sugrumat:

— Nu, tata, nu ești rău.

— Vă pedepsesc eu fără motiv?

Bătrânul tăcu; stătea plin de gravitate și fața lui ca și a celorlalți rămase crispată și neclintită.

Pantoja, în fața tăcerii bătrânului, repetă întrebarea. Choquehuanka întoarse ochii din nou la ai săi și răspunse cu același ton:

— Nu, tata; ne pedepsești numai când suntem vinovați...

— Și ce vă nemulțumește, atunci?

Nici de data aceasta hilacata nu răspunse. Cu brațele încrucișate la piept, plin de umilință, ținea ochii aplecați spre pământ, fără să se miște, dur ca o statuie, la fel ca ceilalți. Toți păstrau o tăcere adâncă,

încât se auzeau și cele mai mici zgomote ale câmpiei: țipătul unui pescăruș care zbura deasupra râului, cârâitul îndepărtat al unor găini sau mugetul surd al unui taur în călduri.

— Răspunde, de ce sunt nemulțumiți? insistă Pantoja, pe jumătate supărat în fața tăcerii bătrânului.

Atunci, cu vocea mai hotărâtă, acesta vorbește:

— Bine, stăpâne, am să-ți spun... Când toți acești copii ai tăi – și arată cu un gest al mâinii pe peoni – se duc ca pongo în oraș, nu le dai destul să mănânce iar stăpâna și copiii îi pedepesc cu multă asprime pentru orice lucru. Ne ceri zece măsuri de taquia pe săptămână și două de ouă. Dar abia dacă animalele dau șase măsuri iar ouăle, din trei care ți le dăm, două le cumpărăm. La semănat sau la recoltat, niciodată nu ne dai, ca alți stăpâni, de ajuns de băut, de mâncat și nici destulă coca, iar uneltele le aducem noi fără să le plătești.

Când lipsesc semințele sau când din nenorocire am greșit cu ceva, ne pedepsești trimițându-ne în vale, unde ne îmbolnăvim și mulți mor de pe urma drumului, iar animalele noastre se distrug fără să primim vreo despăgubire pentru ele... Asta ne apasă inima, căci nu ar fi nimic dacă ne pedepsești, dacă femeia ta și copiii ne sparg capul și ne cotonogesc în bătăi;

Dar nu ne obliga să ne pierdem animalele și să ne irosim puținul...

Începu să plângă și ceilalți indieni îl imitară. Din grupul lor se ridică un vaiet de adâncă durere. Patoja crezuse că teama va închide gura nenorociților, dar văzându-și demascată rapacitatea în fața prietenilor lui se înfurie de-a binelea și începu să-i insulte utilizând argumentul clasic al proprietarilor:

— Minciuni de-ale voastre, netrebnicilor!... Vreți să trăiți fără nicio obligație, după capul vostru. Sunteți niște leneși și nu știți altceva decât să mințiți și să furați... Am fost prea bun, dar de azi înainte voi fi rău, căci voi nu vă supuneți decât bâtei, ca animalele... Auzi!... „Ne pedepsești!” ...

Cum să nu trebuiască să vă pedepesc, dacă sunteți leneși și hoți?... Se supără că li se cere taquia și ouă și că-i trimite în vale pentru semințe... Și ce obligații ați vrea să aveți în schimbul pământului care

vi s-a dat? Credeți că noi cumpărăm moșiile pentru ca voi să trăiți degeaba pe ele, fără să munciți?... Frumos lucru! Cel care crede că nu se poate înțelege cu mine, să plece. Nu am nevoie de el, dimpotrivă, eu nu vreau să am oameni puturoși și asasini...

Pe măsură ce vorbea se aprindea mai tare și era sincer în ce spunea: avea mai mulți oameni decât îi trebuiau. Cu o sută cincizeci de peoni putea să-și dubleze suprafața cultivabilă în folosul lui, dar ei erau trei sute, care luaseră cele mai bune parcele de pământ și-l făceau să trăiască într-o per

Manentă neliniște și cu frica continuă că într-o bună zi va fi asasinat...

— Nu, cine nu-i mulțumit de mine să plece, nu am nevoie de el! Nici eu nu sunt mulțumit de voi. Sunteți leneși, obraznici și turbulenți. Poate nu ați vrut să mă asasinați ieri noapte?

Și cine-mi va plăti acum tot ce am pierdut în incendiu?...

Amintirea atentatului scăzu curajul lui Pantoja. Din noaptea trecută se simțea prost, bolnav, cu o durere surdă într-o coastă. Și tușea, tușea asta care nici măcar nu-l lasă să vorbească... Eh, eh, eh!

— Vedeți, nenorociților? Sunt bolnav și de vină voi sunteți. Ca să scap de mâinile voastre criminale am răcit și acum...

Nu. Asta cere o pedeapsă exemplară...

Făcu un semn sergentului. Acesta, pregătit dinainte și aproape beat de vinul dat de proprietar, cheamă doi soldați și împreună apucară de picioare un țăran pe care Pantoja îl indică drept principal conducător, îl dezbrăcă complet și îl întinseră pe iarba arsă a curții apucându-l fiecare de câte un braț în timp ce sergentul încalecă pe grumazul lui, ținându-l nemișcat sub greutatea corpului.

Apoi, un caporal își desfăcu de la brâu biciul, terminat în vârf cu o bilă de plumb și începu să lovească, făcând să fluiera cureaua prin aer, cu plăcere, ba chiar cu entuziasm.

Fiecare lovitură lăsa pe pielea arămie o dungă albastră și o pată roșie, începu să țâșnească și sângele, pătând fețele și uniforma soldaților care-l țineau pe nenorocitul ce se zvârcolea, urlând de durere și implorând mila stăpânului.

Pantoja, la braț cu ofițerul, se plimba prin curte fumând.

Din când în când cei doi mângâiau tecile revolverelor, așezate la vedere, ca să înțeleagă indienii că la cel mai mic gest de protest, vor face uz de ele.

După zece minute, caporalul dădu semne de oboseală și fu înlocuit de un altul. Apoi veni un al treilea și așa pe rând, măcinară carnea nenorocitului, îmbătați de vin, de sânge și de plăcere, fără să se gândească vreunul că același sânge curge curat, fără niciun amestec, prin vinele sale...

Între timp, fiului stăpânului și alți câțiva prieteni de-ai lui vânau pe lac. Se auzeau până în curte focurile neîntrerupte de armă. Indienii palizi, descompuși, priveau scena sălbatică

Fără să scoată o vorbă sau să facă vreun gest. Atât doar că liniștea lor era mai rigidă și ochii le sclipeau mai des.

— Iertare, tata, iertare, pentru Dumnezeu! Nu eu am dat foc casei... Iertare! se vaită și plângea sfârșit cel biciuit.

Pantoja se apropie și, ordonând caporalului să se oprească un moment, întreabă pe nenorocit:

— Cine a făcut-o atunci?

— Nu știu, tata, gemu acesta de sub fesele soldatului. Pentru Dumnezeu, să nu mă mai chinuiască!

— Minți, canalie! Știi! Cine a făcut-o?

— Nu știu, tata... Pentru Dumnezeu, să nu mă mai chinuiască!

Spatele i se cutremura de suspine și mușchii picioarelor i se contractau neregulat și convulsiv.

— Cine a făcut-o? insistă Pantoja, încăpățânat și în același timp bucuros să dea indienilor un astfel de spectacol care îi îngrozise și făcuse pe mulți să plângă de milă.

— Nu știu, tata, nu am făcut-o eu... Pescuiam pe lac noaptea trecută și nu am văzut nimic.

Stăpânul surăse neîncredător. Cunoștea el bine oamenii, căci nu degeaba trăise mai mult de treizeci de ani conducând moșii și lucrând cu indienii. Erau ipocriți, mincinoși, hoți, voiau să trăiască numai pe spinarea stăpânilor, dornici să-i despoaie pe aceștia de toate bunurile.

Făcu alt semn și caporalul începu din nou, cu mai mult zel, să lovească, mândru de îndemânarea lui în mânuirea groaznicului

instrument de tortură și indiferent la durerea altuia.

Un flăcău înalt, puternic, musculos, nu-și mai putea stăpâni durerea. Se azvârli la picioarele stăpânului și îmbrățișându-le gemu:

— Iertare, tata! Este tatăl meu... Are șaiszeci de ani.

— Da? Ei și? Să știe să nu se mai revolte altă dată.

Și cu o lovitură de picior trânti la pământ pe vânosul țaran.

Ceilalți, terorizați și îngroziți, se lăsară cu toții în genunchi:

— Iertare! Iertare!

Pantoja, triumfător, trecu cu privirea peste acești trei sute de sclavi înfrânți.

— Ah, nenorociților! Vă doare?... Mă bucur! Pentru ce ați vrut să mă omorâți?

— Iertare! Iertare! gemu Choquehuanka, tremurând, cu fața scăldată în lacrimi aplecată către pământ.

— Să înceteze, tata. O să te respectăm și o să te iubim întotdeauna... Să se oprească! continuau să se roage și ceilalți, abia stăpânindu-și dorința de a scăpa de oribilul spectacol.

Niciunul însă nu avea nici cea mai mică intenție de a vorbi mai mult. S-ar fi lăsat mai bine cu toții omorâți în bătăi decât să-și trădeze pe ai lor.

Asta o înțelese și Pantoja. Dar în loc ca furia să-i scadă la vederea sângelui și a lacrimilor, se înrăi și mai mult și ordonă să se continue bătaia cu mai multă energie din partea soldaților.

Aceștia, încântați de perspectiva unei recompense bune, nesimțitori la suferințele indienilor – semenii lor – se supuseră și în curând prin carnea sfărâmată se văzură oasele albe.

Nenorocitul nu mai da semne de viață. Doar din când în când un geamăt răgușit îi mai mișca pieptul.

— Câte ai dat, sergent?

— Șapte sute, domnule locotenent.

— Bine, ajunge. Acum un altul.

Și așa, unul câte unul, fură biciuiți conducătorii, fără ca vreunul dintre indieni să facă vreo mișcare de protest, idiotizați și abrutizați de groază și teroare.

Biciuirea dură toată ziua. Ceilalți proprietari, martori

exasperați, dar neputincioși în fața cruzimii răzbunătorului

Pantoja, asistară și ei la represiune.

Când soldații întinseră pe ultimul dintre martirizați, aproape mort de durere, pe o haină zdrențuită, lăsându-l pe mâinile rudelor chinuite de groază, Pantoja, care de câteva clipe își prepara un discurs, începu din nou să vorbească oamenilor îngroziți.

— Ați văzut? Și asta nu este încă nimic. Dacă altă dată vă mai răsculați, vă omor pe toți în bătaie... Domnul prefect este prietenul meu și-mi poate trimite toate trupele de care am nevoie...

Apoi, adăugă cu un ton dur:

— Acum trebuie să-mi reparați casă, să o readuceți în starea în care era și să-mi plătiți toate pagubele pricinuite de foc...

Ați înțeles?

— Da, tata, am înțeles, oftară sclavii stând încă în genunchi.

*" i, j5- Ssă - „3” JF”.

Se supuseră de frică, întocmai ca animalele, dar și mai mult crescuseră în sufletul lor ura împotriva albilor. Bătrânul!

Choquehuanka îi dădu grai spunând cu fruntea întunecată:

— Gata! Asta a trecut. Și lamele merg dacă le bați, dar știu să dea și din copite. Drumul vieții este lung și nu de fiecare dată se vor afla trupe pe moșie.

Indienii se întoarseră la muncile lor, aparent supuși; dar mulți, după ce-și culeseră recolta, crudă încă, abandonară pentru totdeauna moșia, căci nu mai voiau să se supună jugului stăpânului. Pantoja, sub pretextul despăgubirilor pentru pagubele suferite, reclădi casa arsă și construi alături una nouă, mai mare ca cea veche, cu multe curți, depozite, grajduri și aijeros. Materialele fură transportate gratuit de către indieni.

Aduse și câteva mobile, dintre care unele ce nu puteau fi transportate pe spatele animalelor fură carate pe brațe zile întregi de drum. Așa putu să aibă în casă un pian mediocru dar de dimensiuni obișnuite, dulapuri cu oglinzi, paturi de metal și de lemn, o masă enormă de sufragerie și alte lucruri, puțin sau aproape de loc cunoscute la conacele de pe platou, care datorită greutateii transportului și sărăciei proprietarilor sunt modest mobilate și lipsite

de confort. Câmpurile părăsite de către fugari fură recoltate de proprietar și apoi încorporate în terenurile lui, care dintr-o mie de hectare cultivabile, aproape că se dublară.

Apoi totul recapătă aspectul obișnuit. Numai că acum peonii încetară să mai intre în conacul care parcă era blestemat de vrăjitorii regiunii. Dacă trebuia să treacă prin apropiere, o făceau în grabă, încercând să se strecoare printre stâncile pline de spini, pe drumurile întortocheate și ascunse, născute unul câte unul sub pașii multor generații de țărani indieni.

Pantoja mai făcu ceva. Trimise ca administrator al moșiei pe unul dintre protejații lui, Tomás Troche, a cărui faimă de bătăuș o cunoștea din acele timpuri nu prea îndepărtate în care, numit intendent în La Paz, schimbă prin lovituri și bătaie opiniile politice ale adversarilor săi, cu toate că întreaga poliție era alături de candidatul la putere.

Troche avea multe victime pe conștiință. Brutal, violent și senzual își câștigase o legitimă faimă de criminal printre cei din partidul său, datorită puterii labelor lui și sălbăticiei faptelor sale. Cu o deconcertantă dezinvoltură își etala crimele comise, și pentru cel mai neînsemnat motiv recurgea la gloanțe

Și la pumni, căci erau pentru el singurele mijloace de convingere. Asta fiindcă avea mai multă încredere în eficacitatea loviturilor decât în cele mai solide raționamente.

Dar, ca un adevărat metis, avea curaj numai când era cu prietenii lui sau când știa că se poate bizui pe vreun sprijin oarecare. Neînarmat, era incapabil să ridice vocea chiar și la un copil, în ciuda forței lui, așa că nu-și părăsea niciodată bastonul cu vârf de fier și revolverul.

Cum exercitarea funcțiunii de călău electoral îi crease dușmani numeroși și de temut, se cam săturase de postul său și-și căuta acum un refugiu mai sigur la vreo moșie sau prin vreun sat de pe podiș, îi conveni de minune propunerea confratelui

Pantoja de a-l trimite ca administrator pe moșia lui de pe malul lacului, unde – îi și spuse – putea să facă afaceri bune cu indienii, cumpărându-le recolta și revânzând-o în capitală.

Troche puse imediat în aplicare sfatul lui Pantoja, cu atâta pricepere, încât în mai puțin de doi ani reuși să-și strângă un mic capital, ajutat fiind și de soție și de fiica lui Clorinda.

Acestea descopereau mii de metode ca să se îmbogățească pe seama indienilor, care trebuiră să recunoască o dată mai mult nereușita revoltei lor.

Degeaba se plânseră stăpânului crezând că vor fi auziți.

Acesta, fie că nu-i asculta, fie că da dreptate administratorului, era fericit că găsisese un om dur, capabil să supună pe canibalii care îl obligaseră să fugă în izmene și să se ascundă în stufăriș ca un animal încolțit de haita clinilor. Recunoscător, îi scria lui

Troche sfătuindu-l să nu se lase intimidat de nicio plângere, ceea ce încuraja ticăloșia metisului care pedepsea cu pumnii și bastonul cea mai mică greșală.

Colonii, în ciuda disperării lor, nu riscau să încerce nicio demonstrație de forță. Văzuse ce le adusese îndrăzneala de a-l face pe stăpân să doarmă noaptea în păpuriș sub ploaie și vânt.

Puțin după aceia Pantoja muri.

Crezură cu toții că apăsarea jugului său va slăbi și binecuvântară moartea stăpânului. Dar curând se lămuriră, căci fiul păstră tradiția tatălui neatinsă și-l menținu pe Troche.

Mai târziu înțeleseseră că tânărul Pantoja era mai crud și mai avar chiar decât cel dispărut. Unii căutară sayanas pe alte moșii, dar cei mai mulți, legați de casă, se resemnară să sufere în continuare.

Suportau acum, triști, sclavia grea. La ce să se revolte sau să protesteze, dacă erau siguri că eforturile lor vor rămâne fără rezultat? Ce puteau face cu armele lor primitive de luptă în fața puternicilor instrumente de omorât ale albilor?

Nu! Era fără rost sfatul nevestei lui Tokorcunki. Erau subjugăți și condamnați să sufere în tăcere, fără luptă. Până când?

Cine știe! Poate pentru totdeauna, până la moarte...

— Da, am plătit aspru, repetă bătrânul Choquehuanka amintindu-și de aceste cruzimi și rămase tăcut și trist.

Ceilalți nu răspunseră. Poate li se perindau înaintea ochilor imaginea nenorocirilor pe care le trăiseră de atunci și până azi.

După un moment de adâncă tăcere, Choquehuanka se ridica în picioare și spuse:

— Plec, și nu uita pentru mâine: tu pe deal și eu pe lac.

Și ieși.

Un cocoș cânta în depărtare salutând miezul nopții. Altul îi răspunse.

Vântul continua să șuiere.

IV

Choquehuanka se trezi în zori, luă din bătătură una dintre prăjinile rezemate de streășină, își puse pe el o haină și ieși pe câmp.

Stele mai străluceau încă pe cerul întunecat, de o frumusețe nespusă, iar animalele nu se treziseră. O tăcere profundă se întinsese peste câmpie și în lumina vagă a zorilor, lucrurile nu prinseseră contur.

Bătrânul pășea cu grijă, privind în jos ca și cum ar fi căutat ceva. La fel făceau și ceilalți peoni care văzându-l, se adunară într-un grup și se îndreptară către mal, continuând să examineze atent pământul.

La un moment dat se opriră și îl chemară pe Choquehuanka, arătându-i o piatră albăstruie, netedă, cu contururi regulate.

O vagă neliniște puse stăpânire pe sufletul bătrânului, căci de la această piatră urma să afle dezlegarea unui mister pe care nici el cu înțelepciunea sa, nici alții înaintea lui nu-l putuseră lămuri: dacă piatra avea dosul uscat, era un semn că anul

Va fi secetos; dacă era umed, va fi un an abundent în ploi și cu recoltă bogată.

Se aplecă, o ridică plin de grijă și privi partea care fusese culcată pe pământ. Era uscată și pe asperitățile ei un păianjen își țesuse plasa. Făcu un gest de nemulțumire și o arătă și celorlalți:

— O vedeți? O să avem un an prost.

— Știam deja. Toate semnele sunt la fel.

Erau triști, amărâți și tăcuți.

În curând li se adăugară și alții, și cu toții aveau aceeași convingere: dosul pietrelor, uscat în aceste prime zile de august, trăda lipsa de umezeală în atmosferă și ca urmare lipsa de ploi; adică, un an fatal pentru ei.

Apăru și Tokorcunki. Plecase în zori de acasă și venea de pe deal, unde fusese să vadă dacă găștele sălbatice își făcuseră cuibul pe înălțimi, ceea ce era altă prevestire a vremii.

Se întorcea trist.

— Ce este, Tokorcunki? îl întrebă bătrânul Choquehuanka.

Ai întâlnit cuiburi pe deal?

— Nu; toate sunt pe câmpie.

— Ca și anul trecut, nu?

— Da, ca și anul trecut.

Rămaseră tăcuți. Unii priveau lacul, amărâți, alții mestecau încetișor coca.

— Parcă au fost blestemate ogoarele, spuse unul, cu teamă.

— S-a supărat Dumnezeu, răspunse altul.

— Dar ne lipsește ultima probă, cea hotărâtoare. Să o încercăm, spuse Choquehuanka, îndreptându-se spre marginea lacului.

O dată ajuns aici, se întoarse către hilacata și îi spuse:

— Du-te să vezi tu, căci eu sunt prea bătrân ca să intru în apă, și să dea Dumnezeu să ne aduci vești bune. Păsările nu se înșală niciodată și au un instinct mai sigur ca noi oamenii.

— Du-te tu, bătrâne. Cunoști mai bine ca oricine secretul lucrurilor și știi să le înțelegi glasul, de nepătruns pentru noi, răspunse hilacata cu respect.

Ceilalți aprobară în tăcere dând din cap căci aveau o încredere oarbă în înțelepciunea și experiența lui și nimeni nu făcea nimic fără încuviințarea sa.

Choquehuanka era șeful spiritual incontestabil al regiunii. Faima înțelepciunii, dreptății și prudenței sale o moște

ni se, căci era descendentul direct al șefului care cu o sută de

ani mai înainte îl întâmpinase pe Huaraz Liberatorul, cu un discurs care rămăsese ca un model de înțelepciune și grație în prezentarea meritelor unui om. Faima lui se răspândise pe moșiile din jur, trecuse de insule și ajunsese chiar în satele Aygachi.

Pucarani, Laja, Penas, Huarina și Achacachi de unde veneau să-l consulte asupra diverselor treburi nu numai indienii, ci și metișii, și se spunea că nici chiar unii stăpâni nu pregetaseră să pună în practică

sfaturile lui.

Era un indian de vreo șaizeci de ani, de statură obișnuită, slab, osos și puțin adus din umeri, ceea ce-l făcea să pară mai subțire. Părul lui creț își pierduse luciul cu anii, dar firele argintii nu apăruseră încă decât printre șuvițele care-i acopereau urechile. Figura lui bronzată și plină de riduri trăda o gravitate venerabilă, trăsătură puțin obișnuită rasei lui. Era o persoană care impunea respect, pentru că trăda o inimă pură și o conștiință senină.

Choquehuanka făcea de toate în regiune: era sfătuitor, astronom, mecanic și tămăduitor. Părea să știe multe din secretele cerului și ale pământului. Nu crease invidii, rivalități sau dușmăanii, în afara preoților din satele unde ajunsese faima bunătații și a faptelor sale. Acești buni slujitori ai lui

Dumnezeu credeau că dacă indienii nu erau supuși așa cum o doreau ei, asta s-ar datora sfaturilor bătrânului, nu întotdeauna de acord cu interesele lor trecătoare și pământești, cărora le purtau mare grijă. 11 acuzau de vrăjitorie și de legături secrete cu demonii sau alte ființe întunecate și corupte, fără să înțeleagă, nepricepuții, că astfel de acuzații în loc de a sădi animozitatea în inimile indienilor, întărea și mai mult respectul de care se bucura bătrânul, căci îl arătau a fi posesorul unor calități care lipseau celorlalți muritori, fie ei preoți sau nu.

Ca tămăduitor, bătrânul Choquehuanka făcea minuni.

De mic, încă de când era păstor, învățase să descopere la animale bolile oamenilor, observând că diferența între unele și altele era mică. Îndemânatic, știa să vadă dintr-o privire osu'!

Rupt sau articulația scrântită. Corpul omenesc nu avea secrete pentru el. În culoarea ochilor, în cuta buzelor, știa să recu

Noască răul, pricepându-se să stabilească dacă se datora corpului sau sufletului.

Și câte nu cunoștea ca astrolog: nimeni nu putea să-l întreaacă în dezlegarea tainelor cerului. Chiar și forma și culoarea norilor aveau pentru el semnificația lor. Știa când aduceau ploaie sau zăpadă, când fulgera sau trăsnea.

— Nu va fi bine, spunea el privind la cer.

Și deodată totul se adeverea: zăpadă sau trăsnet.

Avea atâta putere de previziune, încât ceea ce spunea trebuia să se întâmple întocmai, fatal, inevitabil, de o precizie aproape matematică. Cu ascuțime și pricepere, citea dintr-o singură privire, ca într-o carte tot ce se petrecea în ascunzișurile unui suflet sau ale unei conștiințe...

Nimic nu scăpa ochilor lui scrutători și pătrunzători: nici faptele, nici sentimentele. Când deschidea gura, nu mai rămânea decât să tremuri căci bătrânul anunța îndeobște nenorociri.

O dată unul dintre administratorii lui îndrăzni să-l întrebe, impresionat, cauza scepticismului lui nezdruncat. Bătrânul surâse liniștit și, fixându-l pe curios cu ochii lui blânzi și profunzi, răspunse:

— Asta este viața! fără să mai adauge niciun cuvânt frazei clare și pline de amărăciune.

Mai spune ceva!

Pentru el viața era asta: să suferi, să plângi, să lupți și să mori. Bucuria, bucuria lipsită de nostalgie, de neliniște nu intra în socotelile lui. Considera ca un lucru plăcut o dușcă de băutură, niște bunătăți de gustat, un pumn de boabe de porumb, dar fără să le acorde mare valoare sau importanță nici lor, nici altora la fel cu ele. Era sobru în plăceri. Mânca puțin și bea la fel de puțin. Dormea cât era nevoie și muncea mult. Era, fără îndoială, în ciuda vârstei lui, cel mai muncitor de pe moșie și din împrejurimi.

Avea și o meserie: făcea plute. Știa mai bine ca oricine când, cum, unde și în ce cantitate să adune totora pentru a le face nici prea largi, nici prea late, nici greoaie, nici fragile.

În munca pământului era un exemplu pentru toată regiunea. Când bătrânul Choquehuanka își înjuga boi și, încărcând plugul, pleca să-și are lotul lui bolovănos, așezat cam la jumătatea colinei sub niște stânci prăbușite, toți îl imitau, își pregăteau boii, își chemau ajutoarele și plecau să răstoarne țarina, să o defrișeze și să o îngrașe.

*

„C Fâll Kf H

Bătrânul ducea o viață modestă, trăind retras și cam sălbatic. Era însă un om blând. Își cultiva pământul, făcea plute, repara uneltele

de pescuit și-i încânta pe oameni, bătrâni și copii, cu poveștile lui cu fapte supranaturale, în care spiritele aveau rolul principal.

Cunoștea ca nimeni altul regiunea și malurile lacului în toate amănuntele. Știa unde era ușor să prinzi hispi și unde se afla din abundență suche, cu carnea savuroasă și albă ca vata. Cunoștea locurile preferate ale spiritelor întunericului și înălțimile unde stăteau păsările prevestitoare de rele, al căror cârâit anunța nenorocirile ce aveau să aducă oamenilor suferințe și lacrimi.

Copiii îl iubeau, femeile îl ascultau și bărbații i se supuneau, îl urmau cu credință, orbește, și această supunere era cauza pentru care stăpânii și oamenii lor îi rezervau multe atenții și-i permiteau să trăiască după voia lui, fără să-i ceară servicii în schimbul ogorului de pe panta colinei, pe care i-l lăsaseră să-l cultive, și-al casei curată și cochetă ce o ocupa, pe țărmul lacului...

— Apropiati atunci una din plutele astea, comandă bătrânul când văzu că toți așteptau de la el dezvăluirea secretului ce aparținea numai păsărilor.

Pe mal erau mai multe plute cu prora înfundată în mâl.

Hilacata alese una și-l ajută pe bătrân să se urce în ea. După ce acesta se așează în mijlocul ei, își sprijini prăjina de podea și cu o mișcare a piciorului o împinse pe apă. Ambarcața ușoară alunecă lin prin păpurișul de pe mal și foarte curând se pierdu după cotiturile unui canal.

Păsările se trezeau la trecerea ei și, fără să se ridice în zbor sau să fugă, se depărtau înotând încet răsucind capetele într-o parte și-n cealaltă.

Ajuns într-un loc ca o poiană, din care plecau mai multe canale în direcții diferite, Choquehuanka nu se îndreptă către niciunul dintre ele ci cârmi pluta către desişul de totoras și se înfundă în el.

Aici păsările, netulburate încă de lumina zorilor, dormeau în cârduri, fiecare specie făcând grup separat. Zulunquias și quenoqueyas cu pieptul alb ca zăpada și catifelat; panaș scufundate și în apă; chocas care abia se zăreau în lumina vagă.

Curând începu să se lumineze de-a binelea.

Culmile munților din jurul strâmtorii și de pe insula Patapatani

sau Pakawi se aprinseră luând o culoare portocalie care se proiecta discret pe albastrul palid al cerului. Un pescăruș țipă în văzduh, învârtindu-se încetșor, și sticleții negri își încercau glasul în stufăriș. Bătrânul Choquehuanka urmărea cântecul lor, făcând tot ce putea ca să înăbușe zgomotul plutei pe jumătate scufundată în apă și care înainta greu prin totoraș stârnind în urma sa fâșâitul ușor al tulpinilor ce se aplecau și reveneau la poziția lor.

Obosit, bătrânul nu mai putu să avanseze. Cu toate încercările lui, pluta se agita inutil fără să înainteze nicio palmă prin totoraș.

Choquehuanka se afla în mijlocul unei împletituri verzi plăcută și parfumată, dar de nepătruns. Tijele fragile se înlănțuiau deasupra capului și era imposibil să le înfrângă rezistența. Băgă vâsla în apă ca să-i vadă adâncimea și, constatând că nu era mare, își scoase pantalonii și intra în ea. La contactul cu răceala neplăcută, scăpă un suspin.

Începu să înainteze încet, pe pipăite, ajutându-se de prăjină. Cercetă cu multă atenție tijele înalte și flexibile de totora.

Către vârful, dădeau frunze noi și înfloreau. Frunzele erau verzi. De un verde închis sus; mai deschis la mijlocul tulpinii;

Albe și untoase, de un alb curat și tentant, bune de hrană pentru animale mai jos.

Aici își făcuseră cuibul sticleții cu penele negre, lucioase și satinat, pătate cu galben pe aripi. Se jucau scoțând țipete scurte și ascuțite. Erau așa de numeroși, încât stufărișul părea să vibreze de ciripitul lor. Zburau dintr-o parte în alta, agățându-se de câte o totora și apucau din zbor muștele sau insectele care, în nesfârșite roiuri, păreau un praf ce se mișca deasupra suprafeței unduite a stufului.

Choquehuanka dădu puțină atenție zgomotului din jur. Îl interesau cuiburile, concepute cu o minunată ingeniozitate și artă pe tulpinile de totora. Se mișca dintr-o parte în alta, privindu-le pe toate, băgând degetele în câte unele și aplecându-le pe cele mai noi ca să măsoare distanța la care fuseseră construite deasupra apei.

Munca îi era îngreunată de soarele ce începuse să ardă.

Când crezu că nu mai are nimic de făcut, căci totul fusese văzut, se întoarse la plută cu un aer trist.

Se

Avea acum certitudinea că și în anul acesta va fi secetă, ca în ultimii ani: o aflate de la cuiburile păsărilor, al căror instinct de prevedere a timpului nu greșește niciodată. Când anul va fi ploios, păsările își așază cuiburile în susul tulpinilor, ca să-și apere puii de apa lacului ce crește... Dar acum, toate cuiburile noi erau construite la același nivel cu cele vechi!...

Ieșind din desiș, dădu peste plutele trimise de Tokorcunki în întâmpinarea lui. Îl luară în cea mai mare dintre ele și îl conduseră pe uscat, unde ceilalți îl așteptau cu toate că nimic nu-i îndemna să-și facă iluzii.

— Putem să ne facem socotelile pentru anul acesta; vremea nu va fi bună pentru câmp, le spuse Choquehuanka pășind pe uscat.

Ceilalți aplecară frunțile, consternați.

Convinși de nenorocul lor, dar hotărâți să facă tot ce omeneste ar fi posibil ca să nu moară de foame, începură să-și lucreze pământurile uscate și prăfuite. Mulți însă, siguri că

Dumnezeu era mâniat de păcatele oamenilor și convinși că voia să transforme în cenușă pământul pe care ei se făcuseră vinovați păcătuiind, își puseră speranța în pescuit și se îndreptară către lac sau își aruncară plasele în bălțile râului. Aici se înmulțea peștele suche și micul bispi care se mănâncă uscat și prăjit pe jărat...

Quilco avea încredere în generozitatea pământului. În plus ieșirile pe lac îl făceau să se simtă prost. De fiecare dată când înnoptase pe lac, muncind din greu la năvod, se vedea obligat apoi să rămână în casă câteva zile nemișcat, cu febră și cu dureri mari în șale.

Dar într-o zi se simți mai bine și cum cerul nu părea să-și schimbe haina lui albastră, plecă să-și lucreze pământul ce se afla pe panta pietroasă a dealului, la o distanță de o jumătate de oră de casa lui.

Ceru nevastei să-i înjuge boii, și când treaba fu gata, își luă o prăjină, înșfacă plugul și, aproape pe brânci, plecă pe drumul lung către ogorul lui.

Ajunse obosit ca niciodată și trebui să se așeze un moment pe o piatră ca să-și tragă răsuflarea și să mestece câteva foi de coca. Apoi își pregăti plugul, înjugă boii și apucă prăjina:

— Hăis, înainte!

9 – Oameni de bronz;

— Să nu-mi faci una ca asta! Îmi datorează zece pes Os, se supără Troche.

— Și mie îmi datorează dar nu rămâne mare lucru de pe urma lui.

Troche, cu țigara între dinți, se plimba prin ogradă. Ideea de a pierde zece pesos îl necăjea și se gândea cum să facă să-și recapete banii de la bolnav înainte ca el să crape. Crezu că a găsit, între cutiile de pe taraba lui avea și un flacon cu chinină.

Medicamentul putea cel puțin să amâne deznodământul bolii.

Strigă cu voce tare pe nevastă-sa ca să-i ceară flaconul și, când îl avu, porni cu el spre casa lui Quilco.

Întins pe pat, peste niște cuverturi vechi de piele, acesta zăcea pe spate. Era palid și transparent. Tremura sub apăsarea febrei, cu dinții încleștați, cu ochii sticloși, aproape inconștient, părând că privește prin golul ușii către lacul albastru.

Capul îi era legat în niște zdrențe pe sub care scăpau meșe de păr negru și aspru.

De cum îl văzu, Troche își dădu seama că omul era pe moarte, înțelese că era fără rost să mai facă vreo încercare de a-l salva și ascunse flaconul, de teamă ca cei de față sau familia să nu-i ceară medicamentul, mărinz astfel datoria muribundului. Erau aici, printre alții, Choquehuanka, și lângă el o vrăjitoare cunoscută sub porecla de Chulpa (mumia), poate pentru că era uscată, bătrână și respingătoare. Văzând-o.

Troche se cutremură de spaimă, căci ca toți indienii era extrem de superstițios. Credea în orice soi de vrăjitorie și avea multă grijă să nu supere pe vreunul dintre cei doi bătrâni. Se purta față de ei politicos și amabil.

— Adevărat că se simte rău? îl întreabă pe Choquehuanka.

Acesta făcu un gest vag și răspunse morocănos:

— Nu-l vezi? Nu mai trăiește până diseară.

— Bietul de el!

Bătrână întoarse capul și, ridicând mâna încărcată cu foi de coca

la înălțimea bărbiei, îl privi cu atenție în ochi, ca și cum ar fi vrut să ghicească din această scurtă privire dacă mila lui era sinceră. Troche își feri ochii și Choquehuanka, zâmbind imperceptibil, spuse:

— Lasă doi copii, o nevastă și pe maică-sa bolnavă.

— I-au dat ceva?

— Tot; dar nu i-a ajutat la nimic. Chulpa o să încerce acum ultimul ei leac, căci ale mele n-au fost de folos. Dacă

Nici asta nu-l ușurează, nu mai este nimic de făcut. Ieri au încercat ceva, dar degeaba.

— Ce?

— Ca de obicei.

Apoi adăugă:

— După sfatul lui Chulpa au tăiat o oaie tânără, grasă.

Care nu a fătat niciodată, și cu carnea de la ceafă și de pe picioare pe care au tăiat-o în felii subțiri, au înfășurat locurile dureroase ale bolnavului. Restul de carne a fost dus și așezat exact pe locul unde, în ziua când a arat, a căzut în nesimțire, ca să fie mâncată de spiritele flămânde care, drept mulțumire, ar trebui să redea sănătatea bolnavului pe moarte...

Vorbea rar și puțin ironic.

— Și s-au dus dimineața să vadă dacă mai era carnea acolo? Întrebă Troche, convins și speriat în același timp.

— Era tot acolo. A luat-o asta, singura care putea să o atingă, spuse Choquehuanka, arătând-o din ochi pe Chulpa.

— Și singura care trebuie s-o mănânce! Ceilalți ar muri!

Bombăni mumia.

— Și acum?

— O să-i dea ultimul leac... Uite că-l și aduce femeia.

Din bucătărie ieșise tocmai nevastă-sa, bine făcută și plină de ea, despletită și cu sânii tari aproape goi. Mergea șchiopătând puțin din cauza unei răni pe care și-o făcuse în talpa crăpată a piciorului și mersul legănat o obliga să țină în echilibru o ceașcă din pământ ars plină cu un amestec urât mirositor, de o compoziție groaznică. Era făcut din urină veche, sare și praf fin de sticlă pisată.

Se apropiară de bolnav. 11 ridicară în șezut și îi deschiseră gura

cu ajutorul unei lingurițe. Cu forța îi vărsară pe gât fiertura îngrozitoare. Quilco se agită un moment, în convulsii, întinzându-și brațele slabe și rigide ca și cum s-ar fi apărat de cei care-i dau băutura grețoasă. Dădu o lovitură în dreapta și una în stânga. Căscă gura cu un rictus amar și fixă cu ochii tulburi și enormi cerul albastru. După o clipă se prăbuși pe spate... Mai tresări o dată agitându-și capul, dădu ochii peste cap și rămase nemișcat... Nemișcat pentru veșnicie.

Troche fugi îngrozit, ascunzând în fundul buzunarului flaconul cu chinină. Peste câmpie răsunară țipetele mamei celui

— I". ogradă, pe

— ... " ... e. ti aproape toți peonii moșiei.

V-au... „coui să le ofere ca mulțumire tot felul de mâncăruri, băuturi și alte bunătăți.

Devreme, în dimineața celei de a treia zi, se formă și cortegiul. Fu un moment de intensă satisfacție pentru ea, căci fiecare din cunoscuți venise cu drapelul negru împodobit cu clopoței și lacrimi din metal alb. Toți erau îndoliați și pânzele lor negre dovedeau stima și cinstea de care se bucurase defunctul.

Bărbați și femei erau cu toții îmbrăcați în doliu. Femeile își acoperiseră capul și partea din față sub o mantie neagră, iar văduva era complet ascunsă sub ea. Nu avea descoperiți decât ochii și nasul.

Patru băieți solizi ridicară nășălia și, ca la un semn, toate femeile scoaseră un țipăt jalnic, la care câinii din împrejurimi răspunseră cu un urlet prelung și dureros. Cortegiul îndoliat se îndreptă în dezordine către cimitir, întâi în pas rapid, apoi în fugă, pentru ca sufletul mortului să ajungă la destinația lui veșnică cu aceeași grabă cu care corpul avea să ajungă la locul lui de veci.

Se porniseră într-o cursă fantastică pe drumul greu și lung. Era înspăimântător, căci capul și picioarele mortului săltau din coșciug și, în fuga celor ce-l purtau, membrele rigide se bălăngăneau și capul se clătina neregulat privind drept în soare.

Se făcură două popasuri rapide ca să se golească vreo câteva pahare de rachiu și să se schimbe cei ce purtau mortul.

La al treilea popas, care după obicei se făcea în apropierea cimitirului, văduva mortului începu să-și plângă durerea.

La acest ultim popas puseră nășălia pe pământ și tot cortegiul se așeză pe vine în jurul mortului, cu privirea îndreptată spre figura lui, pe jumătate descompusă, cu ochii scufundați complet în orbite, cu nasul subțiat și cu buzele înnegrite.

Ajutoarele trimise aici dinainte începură să împartă pahare cu băutură și foi de coca, pe care cei prezenți le consumau fără să scoată un cuvânt. Văduva lăsa să-i scape un suspin prelung.

O imitară rudele apropiate și apoi, ostentativ, toți ceilalți.

Mai băură un pahar și apoi alți prieteni ridicară pe umerii lor nășălia ca să parcurgă și ultima parte a drumului. Abia atunci

Văduva scoase un fel de geamăt cântat, care se desfășura în note lungi și monotone, întrerupte de fraze scurte:

— Hi... Hii... Hiii, soțul meu!... Hi... Lui... Hiii, așa de bun!

Hi... Hii... Hiii, m-a lăsat! Hi... Hii... Hiii, pentru totdeauna.

Bocetul creștea în intensitate și se îmbogățea în fraze.

Către sfârșit se schimbă într-un monolog plin de durere pe care cortegiul îl asculta într-o pioasă reculegere ca să afle în ce măsură era îndreptățită jalea ei după mort. Cu vocea monotonă și modulată după cântecul trist, văduva povestea toată istoria iubirii, suferințelor și dezamăgirilor ei. Era un fel de confesiune publică și o ultimă evocare a întâmplărilor și faptelor celui mort. O dureroasă evocare a unei vieți obișnuite

Până în cele mai mici ascunzișuri ale ei.

— Ah! Era bun soțul meu... Mă bătea câteodată, dar nu rău căci mă iubea... Trăia cu alta, dar niciodată nu lăsa casa fără. bani... Îi plăcea să se îmbete, dar era liniștit când bea...

Toată povestea lor simplă fu istorisită până la cimitir. Aici bocetul disperat al femeilor se repetă când prima lopată de pământ căzu peste resturile mortului.

Cu ultima lopată începură însă și libațiunile ce ținură până seara târziu, când se întoarseră acasă.

Reveneau în grupuri răsfirate și toți erau beți morți. Oamenii cântau cântece de jale, iar femeile se văitau de după pelerinele lor negre. Cântece și bocete răsunau trist în stepă, sperind numeroasele păsări de pe malul lacului și făcându-le să se ridice în zbor.

Noaptea se apropia și soarele arunca ultimele lui raze spre apus, dincolo de munții îndepărtați ai strâmtorii, apărând și dispărând după norii negri și mari care acoperiseră aproape tot orizontul și care înaintau către câmpie, ca o perdea ce se trage.

— Cred că se strică timpul. O să avem zăpadă, spuse Tokorcunki tovarășului său arătând spre cer, căci în ciuda beției nu-și putea învinge neliniștea pricinuită de starea vremii.

Ceilalți nu-l luară în seamă. Mergeau la braț, susținându-se reciproc să nu cadă. Cei care nu mai puteau, se întindeau de-a lungul drumului și rămâneau să doarmă cu nasul în pământ somnul adânc al bețivilor, riscând să intre în somnul greu și fără vise al morții...

Choqueia, văduva, beata până la idioțenie, înainta sprijinită de alte două femei, aproape în patru labe. Încetase să plângă și să bocească, dar continua să scoată aceiași notă monotonă și tristă, ceva mai aspră acum după atâta timp. Mergeau toate trei pline de jale, împiedicându-se de pietrele și crengile de pe potecă. Una dintre tovarășele ei era mama mortului. Cealaltă, nici mai bună, nici mai rea, nu se oprea din bocit decât ca să vorbească de afaceri.

— Vezi cum vinzi măgarul! Bărbatul meu o să-ți dea un preț bun pentru el și poate că te iartă și de datoria mortului.

Ei se iubeau mult... Hi, hi, hi!

Coborând o pantă a drumului, se împiedică de un om căzut în mijlocul potecii. Era soțul celei cu afacerile. Femeia îl recunoscuse și lăsând brațul văduvei se apropie de bețiv și încercă să-l trezească. Dar nenorocitul părea mort. Îl târî până în șanț cu greutate și, obosită de efortul făcut ca să-l așeze mai bine, căzu peste el și adormi.

Celelalte două femei continuară drumul fără să se ocupe de tovarășa lor, dar mersul le era acum foarte nesigur. Cădeau la fiecare pas și trebuiau să meargă cu timpul în patru labe până să se poată ridica în picioare. La una dintre aceste mișcări, văduva căzu în șanțul acoperit cu pir de la marginea drumului. Simțind moliciunea lui, se întoarse pe burtă și adormi cu picioarele sus și capul jos, în timp ce soacra se rostogolea și ea la câțiva metri mai departe, ca o masă inertă.

Norii continuau să înainteze pe cer amenințători. Acoperiseră complet soarele și umbrele lor se reflectau pe lacul ale cărui ape

păreau de plumb, dând priveliștii un aspect de dezolare și tristețe nesfârșită.

Începu să se întunece de-a binelea și, în zarea încă liberă de nori, străluci o steluță timidă și nehotărâtă.

Un flaut singuratic răsună pe drum. Venea pe potecă un om înalt, gras și viguros. Trecu indiferent pe lângă cei care zăceau pe jos dar ajungând lângă văduvă și recunoscând-o, se opri. Scoase flautul din cu/ă și ochii lui cenușii luciră câteva clipe ca o scânteie de foc. Aruncă o privire în jur. Drumul era gol. Atunci, hoștește se apropie de ea.

— Choqueia! strigă scuturând-o de braț, cu ochii înfiți în sânul dur al femeii.

Aceasta abia mișcă. Ai fi zis că-i moartă dacă o respirație grea nu i-ar fi mișcat pieptul.

văzuse Tokorcunki, timpul începu să se strice pe la stirșitul lui august.

Mase de nori negri se ridicau de după munți sau de pe suprafața lacului și acopereau orizontul către apus, în timp ce în cealaltă parte strălucea cerul albastru și soarele lumina puternic zarea senină a câmpiei și vârfurile albe ale lui Illimani.

Dar chiar în seara aceleiași zile totul se schimbă.

Norii joși, imenși și greoi cuprinseseră tot cerul și păreau gata să zdrobească câmpia tăcută sub apăsarea cenușiului sau negrului lor, de parcă erau încărcăți cu funingine. Lacul zăcea nemișcat, fără cea mai mică unduire, și părea o placă netedă de plumb dintr-o singură bucată. Peisajul deveni aproape dureros de trist cu atâta întunecime din cer și de pe pământ.

Dimineața căzu zăpada.

Acum cerul părea transparent, iar peisajul strălucea într-o splendidă lumină albă.

Ninsoarea care cădea în fulgi mici și tăcuți acoperi ca o mantie de hermină toate reliefurile câmpiei, nivelă suprafețele neregulate și împodobi cu o prețioasă strălucire acoperișurile caselor și dunele râului.

Totul părea mort și înghețat. Niciun zgomot nu spărgea liniștea câmpiei, reculeasă într-o tăcere de biserică.

Colonii stăteau închiși în casă și reparau uneltele lângă focurile făcute din baliga uscată a boilor. Fumul hornurilor se ridica spre cer în coloane subțiri și albăstrui. Femeile scoteau de prin colțurile cămarilor fructele uscate și semințele care începuseră să încolțească.

Soarele se ivi în a treia zi și câmpul apăru într-o nouă înfățișare de o frumusețe fantastică, de nedescris.

Tolăneau pe sacii cu îngrășământ, obosiți de drumul lung, căci veneau din colțurile cele mai îndepărtate ale moșiei.

Choquehuanka fu printre primii care își făcu apariția, după hilacata. Atelajul lui era împodobit cu ornamente colorate și cioburi de oglinzi lucitoare și după el urmau cei patru măgăruși încărcăți cu bălegar. Tokorcunki ținea în dreapta sceptrul cu mâner de argint. Pe piept purta în cruciș biciul împodobit cu panglicuțe și pe spate se zărea mânerul cu încrustații de la chonta.

Păsările răpitoare se învârteau deasupra animalelor ce zburdau libere sau pășteau în iarba verde de-a lungul râului.

Taurii mugeau, împiedicați în frânghi; băteau cu copitele în pământ gata de luptă sau încercau să se încaere. Se auzeau râsete, voci poruncitoare, mugete. Totul fremăta de neobișnuita agitație, în timp ce peonii împodobeau capetele boilor cu bucăți de stofă, ornate cu cioburi de oglinzi care sclipeau intens în soare sau puneau la capetele jugurilor mici steguiete albe, roșii, verzi, galbene, care se agitau în vânt ca aripile fluturilor.

Troche sosi la ora opt, călare pe un catâr cenușiu cu pată albă în frunte. Purta pălăria cu boruri largi pe ceafă, ponchoul împăturit pus pe unul din umeri, batistă roșie înnodată la gât și la cizme pinteni lungi, în mână avea biciul, iar la oblânc lucea teaca revolverului.

— A venit toată lumea? întrebă el pe hilacata.

— Da tata.

— Atunci, la treabă!

Fiecare peon își duse boii la locul indicat. Se așezară apoi cu toții în șir, păstrând între ei un spațiu suficient pentru ca animalele să nu se lovească în mers-La un semn al lui hilacata, înălțat în picioare pe vârful unei coline la poalele căreia se întindeau ogoarele, primele patruzeci de atelaje porniră în același moment. Din pământ se ridică o pulbere

ușoară și în aer se răspândi mirosul de pământ reavăn.

Boii înjuțați înaintau în ordine, cu grumazul întins, cu picioarele sigure, lăsând urme în pământul clisos și roșcat ce părea îmbibat cu sângele multor generații de sclavi, îi urma un peon, azvârlind în brazdă bălegarul umed și după el venea o femeie punând din loc în loc, la distanțe egale și cu o deosebită îndemânare cartofii. Urma apoi un alt peon care

Arunca bălegarul peste semănătura și coloana era încheiata de un ultim atelaj ce acoperea brazda și lăsa în dreptul fiecăreia țărșuși lungi și drepți.

Toată săptămâna peonii fură ocupați cu muncile semănatului, care le goliră sacii și depozitele. Pentru lunile de vară, ce se profilau secetoase și amenințătoare după înghețurile ce continuau încă la sfârșitul lui octombrie, trebuiau să recurgă, la expediente ca să aibă ce mânca. Gerurile fuseseră neobișnuite în această perioadă a calendarului indigen și de o neiertătoare asprime.

Până la urmă trebuiră să recunoască perspectivele unui an rău.

Mulți lăsară membrilor familiei – hiuhuatas – sarcina de a se achita de obligațiile față de proprietar, își luară plutele și, înfruntând strâmtoarea Tiquina, traversară lacul cel mare ca să se ducă să pescuiască prin părțile dinspre Sotalaya, Ancoraimes și Carabuco. Alții emigrară spre Yungas și

Sorata, dar cei mai mulți luară drumul orașului ca să se angajeze ca zilieri.

Tokorcunki nu putu să plece: treburile îl rețineau pe moșie. Profită de inactivitatea lui forțată ca să-și facă o plută nouă, căci a sa, obosită de bătrânețe (fusesse folosită mai mult de opt luni) începuse să putrezească. Era înnegrită, diformă și apa pătrundea prin ea.

Opt zile se ținu de treaba asta, după care se gândi că ar trebui mai bine să vândă la târgul vreunui sat apropiat taurul năruș dar frumos pe care, din păcate abia îl cumpăraseră de șase luni.

Nu știa ce să-i mai facă sălbaticului animal.

Instinctul de libertate îi era așa de puternic, încât, nu recunoștea pe nimeni ca stăpân. Când Tokorcunki încercă să-l îmblânzească se proptea pe picioarele dinainte cu capul în sus, cu urechile ridicate și-l

privea în față, agresiv, cu ochii aprinși, nesupus, impozant și teribil.

Într-o zi, unul dintre fiii săi, băiat curajos și puternic, intră în luptă cu el. Ca un fulger se repezi taurul la băiat și luându-l în coarne îl azvârli în mijlocul unei bălți din apropierea curții unde, în timpul ploilor, păsările de apă veneau să prindă mormoloci și peștișori.

Tokorcunki rămase uimit. Cu siguranță blestematul avea pe dracul în corp. Nimeni nu provocase atâtea pagube în re

I

— Se vede după ochi și n-ai să-l poți vinde. E bun numai pentru carne.

— La prețul pe care-l spui, vorbim degeaba.

— Dar dacă îți dau șaptezeci și cinci și aldămașul?

— Nici optzeci. Pe mine m-a costat mai mult.

— Bine optzeci, dar atât.

Tokorcunki dădu din cap.

— Cât vrei, ca să încheiem o dată, spuse cumpărătorul, care începuse să se înfurie.

— Cel puțin nouăzeci și aldămașul.

— Să-l ia cine-o vrea, tata. Noroc bun!

— Noroc!

Omul se depărta. Tokorcunki, scoase punga și, oferind coca și tovarășilor lui, începu să mestece.

— Cred că la prețul ăsta n-o să-l dai, observă Aparia.

— O să-l dau, ai să vezi.

— Toți au trecut pe aici și nimeni nu-ți oferă nimic.

— S-au vorbit între ei. Când o fi să plecăm să vezi că o să-mi dea cât le cer.

Așa se și întâmplă.

Se făcură că pleacă. Când măcelarii văzură că iau cu ei animalul se făcură și ei că îl văd din nou și se îngrămădiră în jurul proprietarului și al însoțitorilor săi.

Întrebară de preț. Unul oferi jumătate; altul mări oferta cu cinci pesos și așa, din cinci în cinci, ajunseră la suma oferită de al doilea cumpărător. Tokorcunki se arătă neînduplecat: cunoștea manevrele măcelarilor și nu era prima dată când avea de-a face cu ei. Știa că dacă

nu i se dau nouăzeci de pesos și aldămașul, duce taurul la piața din oraș și acolo o să-l vândă la adevăratul lui preț fără vorbe și tocmele inutile.

Cel de al doilea cumpărător se prezentă din nou de data asta cu o sticlă de lichior și un pachet de bancnote în mină și îi spuse întinzându-i sticla:

— Aici ai aldămașul și aici, arătându-i banii, cei optzeci de pesos pe care ți i-am oferit. Taurul îl iau eu.

— Am spus nouăzeci și nu scad, se încăpățână hilacata fără să primească sticla.

— Ai să pierzi banii... Că te văd că ești nebun. Dar trebuie să fii înțeleghător... L-ai moșule, și nu scăpa ocazia.

Scoase de dedesubtul panebou-lui un pahar de metal și, umplându-l până la margine, îl întinse lui Tokorcunki ca să-l oblige.

Dar acesta rămase neînduplecat.

— Degeaba, la prețul ăsta nu-l vând.

— Am băut și nu mai dau înapoi: optzeci și cinci.

— Nouăzeci.

Celălalt văzu că degeaba insistă. Numără nouăzeci de pesos, îi azvârli cu hotărâre la picioarele lui Tokorcunki, își chemă tovarășii, întoarseră taurul și, după ce-i schimbară lanțurile, îl luară cu ei spre bucuria lui Apana care se vedea de-acum înainte scăpat de o vecinătate atât de periculoasă.

VI

Sfârșitul lui octombrie.

Foamea face ravagii în regiune. Zilnic trec pe drumurile arse și prăfuite șiruri de nenorociți. Merg în urma năsăliilor pe care se leagănă contururi înțepenite de corpuri omenești acoperite cu cârpe negre. Se aud peste tot plânsetele celor rămași în viață și blestemele pentru asprimea unui destin nefericit în care viața omenească poate fi nimicită de foame.

Nicio urmă de verdeață nu înveselește întinsul podișului pustiit și uscat de secetă. De peste tot se ridică nori de praf care se plimbă de colo-colo într-o fantastică procesiune.

Famiiliile se pregătesc totuși să celebreze alma despachu

(sărbătoarea morților). Știu că dacă nu o fac, sufletul chinuit al mortului nu se va îndepărta de căminul părăsit și va ocupa mereu locul lui obișnuit din timpul vieții, tulburând cu plânsetele lui liniștea și așa nesigură a celor vii.

Dintre numeroasele familii de pe moșie preocupate ca să strângă alimente și băutură pentru a celebra ziua morților ca să-și recâștige astfel sfânta liniște a sufletelor Carmelei, văduva lui Manuno, nenorocitul drumet, îi era cel mai greu să iasă cu bine din acest impas. Biata, nu putea să trăiască liniștită. Moartea tragică a soțului ei, survenită poate într-un moment de păcat, o chinuia. Noaptea, în șuieratul dureros al vântului, i se părea că aude vocea lui care se vaită, în umbrele

Carmela oftă din adâncul sufletului. O imită bătrânul

Choquehuanka și ceilalți suspinară, la rândul lor.

Deodată se auzi un bocet slab ca mieunatul îndepărtat al unei pisici. Toți se întoarseră către văduvă.

Cu capul aplecat în piept și înveșmântată în pelerină, stătea imobilă, absentă.

Choquehuanka se ridică și privi împrejur cu neîncredere și teamă: spiritul mortului plutea printre ei și trebuia să se îndepărteze.

Își scoase din gură foile de coca mestecate și aruncă bulgărul în direcția lacului spunând cu voce rugătoare:

— Pleacă, suflet îndurerat, pleacă!... Ai mâncat, ai băut, du-te!...

În aceeași clipă, rudele, invitații și văduva apucară cutiile goale și începură să le lovească între ele cu putere stârnind un zgomot infernal. Aruncară apoi cu pietre în văzduhul care răsună de vocile lor răgușite ce strigau furioase:

— Pleacă, suflete, pleacă! Nu ne aduce nici plânseteie, nici vaietele tale... Du-te!

„Du-te! Pleacă!”, se auzea în toate părțile. Și țipătul de amenințare și teamă părea că își găsisse ecou în vântul care gemea printre ierburile aspre ale muntelui, în lungi și stridente șuierături...

O dată plătite datoriile către morți, trebuiau să se gândească acum la foamea celor vii.

Emigrară în masă.

Agiali se încăpățână să nu părăsească plantațiile.

De la ultimul lui drum în vale îi crescuse dragostea față de locurile natale și nici nu se gândea să le părăsească. De ce să plece să caute aiurea dacă aici chiar, în sânul bogat al apei lor poate afla mâncarea pentru familia lui, flămândă și nevoiașă?

Nu trecea el oare printre ai lui drept un model de forță, de îndemânare și de încăpățânare? Sau era atât de nevolnic încât să nu aibă măcar plută proprie și să trebuiască să cerșească tovarășilor săi una, s-o împrumute ca să plece noaptea să pescuiască în ape străine? Nu! Pluta lui ușoară, grațioasă și nouă îl aștepta aici, pe malul apei! Cu ea o să plece în larg și, străduindu-se, își va găsi pe apă recompensa dârzeniei sale.

La început își încercă norocul în apele apropiate, dar fără rezultat. Se îndreptă apoi către vărsarea râului Desaguadero și aici ostilitatea indienilor urus îi puse în pericol viața, căci fu izgonit de locuitorii duri și curajoși ai acestor regiuni. Se duse în sfârșit pe lacul mare, dar nu-i folosi la nimic recolta bogată de pește dobândită căci îi putrezi. Înainte de a ajunge la oraș.

Fu obligat până la urmă să imite exemplul celorlalți, căci dorea să se însoare, așa cum își propusese, la sfârșitul anului, de Crăciun. Se mai gândea încă să-i uimească pe ceilalți țărani prin luxul și bogăția nunții lui. Era necesar, gândea el, să depășească în belșug tot ceea ce până atunci se văzuse pe moșie. Să rămână întipărită în memoria tuturor oamenilor amintirea risipei lui.

Ultimul eveniment fericit pe care-l sărbătoriseră în regiune fusese căsătoria decedatului Quilco cu frumoasa Choquela. S-a dansat timp de o săptămână fără odihnă și nu existase niciunul în aceste zile să nu mănânce după gustul lui și să nu bea atât cât avea chef. Amintirea rămase peste ani și de atunci datează stima și considerația pe care toți o poartă văduvei și azi chiar.

Voia să-i facă să uite această amintire.

Pentru moment, se hotărî să vândă boii cei bătrâni și să rămână cu cei tineri. Erau prea bătrâni ca să-i mai folosească la arat, căci îi moștenise deja maturi de la tatăl său și-i folosiseră și el cinci ani. Era destul. Va vinde de asemeni și catârul cenușiu, cu urechi mici. Cu

mersul lui de broască îl încurcă la fiecare drum.

Dar asta nu ajungea. Și nici nu voia să ceară bani cu împrumut. Căsătoria pornită pe datorii se desface. Nu-i mai rămânea decât să se angajeze ca ajutor de zidar, muncă ce se plătea foarte bine.

În seara dinaintea plecării ieși în calea logodnicii pe colina Cusipata, mai cenușie acum ca niciodată. Părea pârlolită, și turmele de ori ridicau nori de praf, păscând iarba rară ce creștea printre stânci.

Wata-Wara, după cum prorocise viitoarea ei soacră, rămăsese însărcinată și se împliniseră cinci luni de când tânăra simțea crescând în pântecul ei fructul păcatului.

— Nu, tatai.

Preotul zvârli o privire iscoditoare băiatului; după îmbrăcăminte știa să crhtărească punga și după trup, larghețea sau meschinăria cuiva. Băiatul purta o cămașă necârpită, un poncho în culori vii, o tocă nouă de lână și pălărie de castor.

Era deci bogat. Afară de asta era bine făcut și musculos, ceea ce însemna că era bine hrănit. Hotărî:

— Cincizeci de pesos.

Agiali ameți. Cincizeci de pesos? Niciodată nu plătise el suma asta pentru un singur obiect. Cincizeci de pesos costa un tăuraș, un măgar, o piele grozavă de tigru. Trebuia să mai reducă din bani.

Don Hermogenes se înfurie. Avea multă bătaie de cap cu salvarea sufletelor enoriașilor lui. Își închipuia oare acest păgân rătăcit că îndreptarea sufletului său păcătos și murdar făcea mai puțin ca cincizeci de pesos?

— Păcătos blestemat! Vrei să te ating? Câine! Atunci na! Ca să știi altă dată să nu mai fi animal și nici să nu te mai gândești la păcat...

Desprinse din peretele de lângă ușă o vână de bou enormă și începu să croiască peste spate pe logodnic, care nu se ridică din genunchi și, cu capul aplecat, accepta împăcat sfânta și generoasa indignare a păstorului de suflete.

— Știți voi ce vă sunt eu?... Netrebnicii care nu se tem de Dumnezeu și știu să se gândească numai la păcat și la plăcerile lor, uită că există un preot; care vă este ca un părinte...

Ce faceți voi pentru el? Îi aduceți voi vreodată un miel, niscai

găini, un coșuleț cu ouă, câteva fleacuri care să-i facă plăcere?... Niciodată! Și pe urmă, când aveți nevoie de bunul părinte și vreți să obțineți iertarea cu rugăciunile lui, vi se pare scump ce vă cer...

Alerga prin cameră, împiedicându-se de scaune, plin de supărarea pe care și-o exprima sincer.

— Credeți poate că vă cere bani ca să-i strângă pentru el? Bandiților! Nu vedeți că, biserica, sălașul Domnului se

Prăbușește, ca acoperișul e găurit, și trebuie cârpit, pictat, lăcuit?... E mult, cincizeci de pesos, nu? Banditule. Meriți să te ucid.

Și... Jap! jap! jap! făcu să plesnească din nou loviturile vinei de bou pe spatele puternic al băiatului, care se frământa de durere dar mai ales pentru că aprinsese mânia sfântă a reprezentantului lui Dumnezeu pe pământ...

Obosit de pioasa predică, bunul părinte se opri. Pe fruntea lui îngustă și turtită apărură broboane de sudoare, pe care și le șterse cu o batistă mare, roșie cu galben. Pufnea, umflându-și obrazii. Ochii mici, cenușii, cu gene groase și drepte, scăpărau scânteii care îi subliniau privirea cinică și ipocrită.

Se opri în fața indianului:

— Spune-mi, păgânule, nu-ți este frică de iad?

— Iertare, tatai, murmură băiatul într-adevăr speriat.

— Atunci, dacă ți se pare scump cincizeci de pesos, nu te căsători prin biserică și trăiește ca animalele fără binecuvântarea mea. Dar în cazul ăsta teme-te de iad... Iadul L.

Iadul!... Înțelegi, păcătosule?... Iadul, îți spun!!

Tot pronunțând numele locului blestemat, îl apucă din nou furia. O mânie puternică și sinceră, de disperare, pentru meschinăria indienilor care se accentua din ce în ce, pe măsură ce anii proști erau mai numeroși. Era furios văzând că vorbele lui nu mai inspiră teama adâncă pe care el ar fi dorit-o și că înseși amenințările lui cu iadul erau din ce în ce mai puțin eficace, înainte, la simpla pronunțare a numelui locului blestemat, indienii tremurau și se azvârleau în genunchi la picioarele lui. Cămarile era pline cu daruri, atât de bogate încât din vânzarea lor își făcuse o rezervă de fonduri pe care voia să le lase ființelor venite pe lume prin opera și fapta cărnii, care...

Deh, carne era!... Și îl învinsese și pe el făcându-l să cadă în păcat. Pentru aceste fapte se chinuia, ca să le poată șterge sărmanelor, stigmatul din naștere, prin aur, care acoperă și învinge totul...

— De unde ești, pungașule?

— Din Kohahuyo, tatai.

Don Hermogenes se opri în fața băiatului și fața i se liniști. Știa el, ca nimeni altul, că indienii din Kohahuyo nu erau bogați, îi jupuiau și stăpânul și administratorul și dacă mai rămâneau pe moșie era pentru că, la fel ca și câinii, erau

Legăți de locul unde se născuseră. Era deci sincera rugămm
Tea tânărului.

— Atunci ești peon de-al lui Pantoja.

— Da, tatai.

— Bine; pentru că stăpânul tău este prieten cu mine am să-ți
«fac o reducere. Ai să-mi plătești doar douăzeci de pesos.

Acesta era prețul pe care-l știa Agiali și trebui să accepte.

— E tânără logodnica ta?

— E tânără.

— Și probabil frumoasă.

— Nu mai este alta ca ea, răspunse cu naivitate și mândrie
Agiali.

Preotul surâse și ochii începură să-i lucească.

— O jști oare să se roage... \$*

— Nu, tatai, nu știe. Sf I”.

Don Hermogenes simula spaimă și disperare.

— Nu știe să se roage, spui? și făcu niște ochi mari. Trebuie s-o
trimiți aici ca să învețe, ca și fetele de afară.

Cu mâna, arătă spre curtea însorită, unde într-aidevăr băiatul
văzuse la intrare câteva indiene tinere își grațioase.

Asta cerea «preotul. O contribuție fructuoasă și plină de farmec.
Toate fetele, înainte de căsătorie, erau obligate să lucreze o săptămână
în casa parohială, unde un indian bătrân și ursuz, portar, clopotar și
adesea și paracliser le învăța să se roage.

Fetele veneau cu hrană și pături ca să nu facă neorânduială

bunului ipărinte care, istiind că lipsa de activitate naște gânduri rele, imaginase o îndeletnicire ce ocupa timpul fetelor, aducându-i în același timp și lui foloase apreciabile. Le dădea piei de oi pe care trebuiau să i le înapoieze transformate în scurte, poncho-uri sau aguayos care nu ar fi fost nici frumoase, nici moi, dacă lâna nu era pregătită cu deosebită grijă sau nu era scărmanată își curățată cum trebuie. Pentru ca domnul părinte să poată ști dacă lucrul a fost bine făcut, amabil și inventiv, imaginase un procedeu special și foarte eficace: strângea lâna scărmanată într-o grămadă mare și cu brațul ridicat deasupra capului, lăsă să cadă pe ea un ac gros care trebuia să străbată grămada ide lâna și să se înfigă perpendicular în pământ. Dacă acul se oprea în lâna, scărmanatul nu fusese bun și obositoarea îndeletnicire trebuia luata de la început...

«< «... j-xcui, p în". i. jt-i...», ioau; femeile tinere și frumoase, fără excepție – se arătau a fi grele de cap, căci în timp ce acelea mai urâte se întorceau la casa lor numai după câteva zile de reclusiune și asta fără a trece prin mâinile domnului părinte pentru examen, cele tinere stăteau toată săptămâna sau parte din ea sub îndrumarea lui și erau obiectul unei constante atenții din partea reverendului părinte...

Odată cu obișnuitele ploii din decembrie, la fel ca rândurile care se întorc la căldura cuibului, reveniră și emigranții pe4 g-asele lor. Se întorceau slabi și palizi de foame și nesormi>. Le ieșeau în întâmpinare rudele și mai slabe. Arătau ca niște umbre, care surâdeau fără căldură, fără vorbe de bun venit... Se întorceau înf rânți de viața sordidă a orașului, dar cu punga plină, iar podișul îi primea cu bunătațile care să le astâmpere foamea; lacul cu cuiburile de păsări pline de ouă proaspete, iar pământul cu foi proaspete de kanahua.

Dar cutiând ambele se teuminară.

Cuiburile păsărilor fură golite înainte de a se fi terminat clocitul și păsările emigrară. Teamă de a nu rămâne fără recoltă dacă vor devasta kanahua și teribilele colici provocate de abuzul de frunze crude îi obligară să facă apel la ibanii câștigați ca salariați. Și, ca niciodată, așteptau cu toții nerăbdători să le vină rândul să plece ca pongo la oraș.

Moșia dădea patru pongo și un vânzător (alțiri). Patronul

rămânea cu un pongo și un alțiri iar pe ceilalți îi împrumuta prietenilor sau rudelor, pe prețuri ce variau de la 150 la

220 de pesos pe an. În toate ziarele se putea citi anunțul său:

Pablo Pantoja închiriază **p o n g** o's.

Cel puțin cei închiriați aveau ce mânca în casa stăpânilor.

Și tot ce cereau ei acum era să mănânce, să-și ucidă foamea, adică să supraviețuiască.

Agiali. fu printre ultimii care se întoarse acasă. Când mama și fiul se întâlniră spre seară, pe drumul acum mărginit de vegetația verde, plăcută și parfumată, abia de se recunoscuseră.

Se schimbaseră mult arriându-i. Ea era mai bătrână și două șanțuri adânci îi întâreau rictusul amar al gurii; părul fără

— Moșmoane de-ale Chulpei. S-a lăsat pe mâinile ei și ea a făcut toate. Nu mă pricep. Niciodată n-am avut nevoie de așa ceva.

— Ai ceva să-mi dai? Mor de foame, spuse băiatul, fără să simtă nedreptatea aluziei.

Bătrâna făcu din nou un gest. Alimente nu mai erau multe în casă. Se terminase quinoa ce mai rămăsese și trăiau cu verdețuri și alge culese de pe lac, cu ouă de rață fierte și dacă aveau noroc cu carne aspră de caracbis sau de rață când prin cine știe ce minune se lăsa vreuna prinsă în plasă. Ea se bazase mai mult pe ce avea să-i aducă el și de aceia îi ieșise înainte.

— N-ai pâine? spuse arătând din ochi sacul pe care băiatul îl ducea pe umăr.

— Am puțină dar am să ți-o dau acasă. Ajută-îmi să duc asta, că sunt frânt...

Și trecu pachetul bătrânei înfometate.

Frații mai mici ieșiră și ei în calea lui Agiali cu strigăte vesele de bucurie. Știau că nu peste mult aveau să se înfrupte cu pâinea al cărei gust nespus de plăcut aproape că-l uitaseră...

Îți făcea rău să-i vezi. Erau îmbrăcați cu niște cămășuțe de tucuyo deschise la piept și prinse la brâu cu o eșarfă. Prin deschizătură li se vedeau corpurile plăpânde, negre și osoase.

Agiali dădu fiecăruia dintre copii câte o jumătate de pâine.

Pe care micuții o devorară în tăcere lângă ușa bucătăriei,

culegând cea mai mică fărâmitură care le cădea din gură, liniștiți acum în fața fericirii mult dorite. Nici nu se uitau la cei doi câini mari, păroși și slabi care, așezați pe etichetele dinapoi, îi urmăreau neclintiți salivând, cu ochii țintă la bucata de pâine pe care copiii o savurau încetișor, cu plăcere, ca și când niciodată nu mai gustaseră ceva atât de gustos.

Băiatul luă câteva pâinișoare și-i spuse mamei sale:

— Vezi mamă, caută prin sac puțin porumb și fierbe-l până mă întorc. Mă reped până la Wata-Wara.

Ieși.

Apropiindu-se de casa logodnicii, câinii începură să latre și, la zgomotul lor, apărură și bolnava, în golul arcului de chirpici al porții. Era palidă, slabă, transparentă și părea albă ca bluza care-i acoperea bustul. Albă și cu ochii mari. Părul, albastru de negru ce era, îi cădea în două cozi groase pe umăr și era despărțit în două pe creștet de o cărare lungă, în timpul zilelor de boală și de zăcut, pielea feței i se albise și în stră

Lucirea figurii ovale ochii luminau puternic, mari, negri și expresivi.

Își văzu logodnicul. Un val de roșeață îi coloră obraji și un surâs dulce și vesel îi însufleți figura:

— Tu erai? Nu mă gândeam să te întorci așa repede.

Te-am văzut venind îmi ți-ai fi ieșit în întâmpinare cu mama, dar vezi... Nu pot!

Roșeață se făcu mai intensă.

— Am auzit că ai fost foarte bolnavă.

Știu.

— Dar acum?

— Acum sunt bine... Dar așază-te, oi fi obosit. Mi-ai

P adus ceva?

— Ți-am iadus astea.

Băiatul îi dădu pâinile, pe care tânăra se grăbi să i le ia din mână, cu bucurie își poftă.

— Și cum ai dus-o pe acolo? Întrebă Coyllor primind una din pâini ide la fiica ei.

— Bine, multă muncă.

— Mai bine pentru voi. N-o să duceți lipsă de mâncare.

Pe la preot ai fost?

Agiali povesti cum s-a desfășurat întâlnirea cu preotul, fără să treacă sub tăcere bătaia, și le înveseli pe cele două femei.

— Binecuvântate să-i fie mâinile, spuse fata privind-și șăgalnic logodnicul.

— Cum sunt semănăturile? întrebă la rândul său Agiali.

Făcură un gest amăfât. Mergeau rău. Abia dacă vor avea ceva grâne și niscaiva cartofi; restul s-a pierdut.

— Plouă prea puțin, adăugă mama fetei, și e frig. Cred că rămânem fără recoltă.

Era preocuparea generală. Timpul se făcuse imposibil:

Ploua rar, îngheța mereu și într-o zi căzuse o grindină care strică totul. O văzuseră venind așa cum și-o imaginaseră întotdeauna: un moș tare bătrân cu o barbă lungă și albă, rău și înverșunat, care se ascundea după nori și azvârlea cu pietre acolo unde se lepădase un copil... Ignorante, încercară să înlăture pericolul cu mijloacele lor obișnuite. Fugiră pe deal, aprinseră niște focuri mari și, agkând mâinile împreunate în chip de rugăciune, începură să strige și să se roage: treci!

Treci! Dar norii, se prăbușiră sub greutatea gheții și pietri

l,!

Urmând cu umilință; pe cei în vârstă, tinerii intrară în ogradă în genunchi și aici toți oaspeții, unul mai mult; altul mai puțin; unii cu ironie, alții cu tandrețe; unii greoi sau alții râzând, le trecură pe dinainte rostind vorbe sfătoase de prudență sau resemnare.

— O să fiți fericiți numai dacă o să fiți cinstiți, le spuse

Coyllor – Zuma, vărsând un val de lacrimi.

Choquehuanka, îmbrățișându-și cu tandrețe copilul favorit, până ieri sursă de bucurii părintești, îi spuse între suspine:

— Niciodată să nu te plângi ide soțul tău, fata mea și niciodată să nu spui nimănui secretele casei și ale inimei tale. Dacă ai ceva împotriva soțului tău, fă o groapă adâncă în pământ, ascunde acolo durerea ta și pune deasupra o piatră ca nici rădăcinile ierbii să nu se hrănească din locul acela...

Sfaturile celor bătrâni fură pline de înțelepciune. Le erau spuse la ureche în timp ce tineretul, în cerc, bătea tobele și sufla în flaute.

Wata-Wara se duse apoi să se așeze în colțul ogrăzii în fața unui tări, cu fața acoperită de un voal prin care nu i se

— Vedeau decât ochii mari și expresivi. Agiali se urcă pe estradă, așezându-se singur în mijlocul ei. Cei doi se priveau de la distanță nemișcați, tăcuți de parcă erau de piatră.

Prietenii începură să treacă prin fața lor, depunând fiecare darurile alcătuite din alimente, în coșul tinerilor căsătoriți. Unul aduse o legătură de coca, celălalt o bucată de carne bună, alții o sticlă de alcool sau o măsură de porumb copt ori uscat. Așa trecură toți prin fața lor după care tinerii se adunară în jurul estradei, prinzându-se cu veselie în hore ce se încingeau în ogradă sau afară, dar nu se depărtau niciun moment ide soțul nemișcat și tăcut.

Dansul continuă până după masă. Pe înserat Wata-Wara se ridică, luă din cos cele mai bune lucruri și fugi să se refugieze alături de soțul ei sub acoperișul estradei.

Acesta era semnalul.

Toate horele se strânsură în ogradă. Femei și bărbați, beți, dansau cu un entuziasm crescând în mijlocul strigătelor de veselie.

— Huiphala! Huiphallita! să fie fericiți căsătorii, țipă Tokorcunki, scoțându-și pălăria și agitând-o în aer.

— Huiphala! Huiphallita! Să fie fericiți, răspunseră ceilalți bătând din palme, în timp ce ținerii dansatori băteau cu

UN

Nădejde în tobe, ridicându-le deasupra capului și lăsându-le până în dreptul pieptului într-o mișcare ritmică.

Se luară apoi de mâini într-un șir continuu și, după ce se învârtiră de trei ori în jurul estradei strigând mereu, se îndreptară către câmpie lăsându-i pe căsătorii complet singuri.

— Mie mi-e foame. Ție nu? întrebă băiatul ridicându-se în picioare ca să-și dezmoștească picioarele, înțepenite după cinci ore de nemișcare.

— Și mie, răspunse fata.

Începură să mănânce cu poftă, alegând din grămada de alimente

ceea ce le plăcea mai mult.

Când își liniștiră foamea, Agiali își luă soția de mână și o conduse către casă.

Era noapte, și în depărtare se auzea zgomotul flautului și al tobelor își țipetele vesele ale dansatorilor:

— Hâiiphala! Huiphalita!...

VII

Choquehuanka își puse mâna pavază la ochi și, după o scurtă privire, spuse îndreptându-se către administrator:

— Da, tata, este stăpânul.

Troche privi spre locul arătat, dar nu putu distinge nimic pe întinderea liniștită și goală:

— Unde? Nu văd nimic.

— Acolo, tata, în partea aceea.

Și arătă cu mâna către un punct al orizontului în lung; ul drumului alb care se pierdea în depărtare. Troche încercă d.in nou să privească <și i se păru că vede undeva, foarte departte, un nor ușor de praf.

— Oare, el să fie?

— Da, tata, el este și mai vine cu cineva, spuse sigur ode sine unul dintre peonii tineri.

După un sfert de oră, în depărtare se conturară siluetesle călătorilor. Erau cinci. Caii lor ridicau nori de praf pe drum.

Tokorcunki făcu un semn. Colonii ridicară de jos tobesle și steagurile și cu hărmălaie începură să cânte din flaute cânte» ce de bun venit.

11 – Oameni de bronz

1161

Când domnul Pantoja, însoțit de cei patru prieteni, se apropie de marginea moșiei, unde din ordinul administratorului colonii se strânsesă ca să salute cu cântece sosirea stăpânului, cântăreții înțețiră muzica. Primirea aceasta era tradițională în

Kohahuyo, dar fusese abandonată puțin timp după ce familia Pantoja intrase în stăpânirea pământului.

Don Pablo Pantoja sau P.P. Cum îl numeau prietenii, călărea un

murg vânjos, cu capul mic, cu pieptul puternic și picioare fine. Era îmbrăcat ușor, cu un poncho de lână aruncat pe umeri și o batistă de mătase albă prinsă cu grijă la gât, cu o pălărie mare dată puțin pe ceafă și cu borul ridicat în față.

Mâinile le avea ocupate: în stânga ținea frâiele trăpașului iar în dreapta avea o cravașa din piele împletită. Erau îmbrăcate în niște mănuși din piele de – căin-e, roșcate. Mergea bine înfipt în șaua lui chiliana, mai înălțată în față și la spate și încărcată cu podoabe ide aur. Curelușe subțiri din piele albă atârnav pe oblânc și susțineau niște pungulițe mici și elegante din piele de elan. În partea din față a șei străluceau de o parte teaca revolverului și de cealaltă minerul unui cuțit lung de vânător.

La spate purta o splendidă armă, ale cărei guri de foc păreau că amenință într-una cu moartea.

Prietenii, dacă nu tot atât «de eleganți, se arătau cel puțin la fel de buni călăreți pe caii lor nervoși sau catării puternici.

Erau îmbrăcați cu poncho-un sau doar în vestoane, după temperament ori constituție, în timp ce domnul Pantoja și unul dintre prietenii lui, scund, negru, sprâncenat și slab, se țineau agili și. drepti pe caii lor, ceilalți păreau puțin obosiți după cele aproape nouă ore de mers din cursul zilei, de la răsăritul soarelui.

La zgomotul puternic al tobelor și al pinquillas, calul stăpânului și al unui oaspete, slăbuț și palid, începură să ciulească urechile și să păsească cu multă neîncredere. Pantoja dădu animalului o puternică lovitură de pintoni făcându-l să intre dintr-un rsalt în grupul de indieni lovind pe doi dintre ei care căzură la pământ, unul cu toba spartă, altul cu pantalonii noi, rupți. Prietenul, mai fricos sau mai puțin priceput, nu putu să stăpânească teama animalului speriat și se prinse de coama lui chiar în clipa când fu trântit la pământ. Domnul Pantoja, văzându-l – făcu un semn indienilor să înceteze cântecul. Muzi

Canții nu înțeleseseră gestul și înțețiră furia cu care băteau tO

Bele sau suflau în flaute, foăgând Irica în toate animalele care.

F cu ochii măriți de teamă, începură să dea îndărăt, ridicându-se în două picioare. Teamă se transformă în spaimă când, pe neașteptate și fără ca cineva să fi anunțat, începură să bubuie și petardele chiar

printre picioarele animalelor. Atunci, aproape înnebunite, acestea făcură tot ce putură ca să se apere și să scape din primejdia în care le aduseseră stăpânii lor. Mușcând zăbalele se năpustiră peste câmp, sărind dintr-o parte în alta, în ciuda oboselii drumului. Unul dintre musafiri fu rostogolit peste gâtul calului, altul se lăsă purtat în goană pe poteca ce traversa o mlaștină și acum zvârlit de pe cal zăcea pe jos, lângă arma lui, cu capul plin de sânge. Chiar stăpânul, ce părea un centaur, se putu ține cu greu în șaua de care fu silit să se apuce cu mâna.

— Tăcere, brutelor, tăcere! urlă el cu furie.

Colonii încetară concertul straniu al instrumentelor lor, în fața dezastrului neașteptat dar domnul Pantoja, orb de furie, dădu pintoni armăsarului și intrând în grupul de indieni, începu să-i cravașeze cu putere, lovind peste față bieții oameni care cădeau sub picioarele animalului sau o luau la goană, urlând de durere și astupându-și rănila cu mâna ca să nu-și păteze de sânge hainele noi...

— Nu fi nebun! îi strigă supărat tânărul cu capul plin de sânge ridicându-se în picioare. De ce îi bați dacă nu au nicio vină?

Stăpânul se opri, dar cum furia nu i se liniștise de tot, se repezi la administrator. Acesta cu pălăria în mână într-o atitudine plină de umilință, se pregătea să-l salute:

— Bună seara, domnule doctor.

Pantoja îl apostrofă furios.

— De ce ai lăsat animalele astea să facă atâta... Atâta zarvă? Nu aveai ochi să vezi teama cailor?

— Așa-i obiceiul, domnule doctor, încearcă să se scuze Troche.

— Obiceiul ăsta a murit de mult! Măgarule! răcni furios

Pantoja. I

Și, văzând că doi dintre prietenii lui continuau să gonească pe câmpie fără să-și poată stăpâni caii, îi ordonă:

— Fugi, și oprește animalele!

Troche alergă să îndeplinească ordinul; dar deja bilacata și cu șefii indienilor galopau prin stepă, în ajutorul călăreților neputincioși și speriați.

După puțin timp se adună cu toții, comentând printre râsete peripețiile aventurii neprevăzute. Stăpânul scoase din punga de la șea o sticlă de whisky și începu să împartă râzând păhăruțe prietenilor săi, „ca să piară spaima”, după cum se spune. Bău și el și ultimul îl oferă administratorului, zăpăcit de cele petrecute.

— Mai e mult până la conac?

— Nu, domnule doctor, abia dacă mai e o leghe.

— Și ți se pare puțin? Prietenii mei nu mai pot. Nu sunt obișnuiți să călătorească, iar acest domn, și arată spre tânărul cu capul spart, este pentru prima dată când iese în pampa și abia se mai poate ține pe catâr... Să mergem.

— Cum, pe hilacata și pe șefi nu-i cinstești? Întrebă tânărul, care niciodată nu ieșise în pampa, sincer surprins.

Pantoja se întoarce spre el, înveselit:

— Din whiskyul meu fin? Ar vrea ei! Am să-i cinstesc acasă cu rachiu. Hai să mergem!

Dar indienii se adunaseră din nou să-l salute. Cu pălăria într-o mână și cu instrumentul în cealaltă, se îngrămădiră lângă cal și în genunchi sărutau vârful cizmei ce ieșea plin de praf din scara șei. Cei bătuți și răniți arătau cea mai mare bunăvoință sărutând cu multă convingere cizma, care acum lucea.

Stăpânul, fără să aștepte omagiul tuturor a, strigă cu voce tare:

— Înainte!

Plecară.

Pantoja chemă lângă el pe administrator. După ei veneau prietenii lui. Cel cu capul spart se alătură lui Tokorcunki; îi oferă o țigară, în locul paharului de alcool și începu să-l întrebe în dialectul aimara destul de amestecat cu spaniola, despre muncile câmpului. În spate, indienii pășeau tăcuți, cu tobele atârând de braț și cu flamurile vârâte în brâu, triști, serioși, abătuți.

Mulți dintre ei încercau să oprească sângele ce le mai curgea încă din răni sau să-și ștergă urmele de noroi adunate de pe potecile mlăștinoase și lăsate de copitele cailor pe hainele lor.

Oaspeții tineri; știind acum că mai era puțin până la capătul

drumului, râdeau și glumeau pe seama gazdei.

— Ascultă, Juan, ai băgat de seamă că metisul îi spune lui P.P. Doctor?

— Și nu-i nici măcar avocat; poate își bate joc de el.

— Nu, așa-i obiceiul. Orice alb, spuse cel mai brunet, este pentru ei doctor și folosesc titlul în semn de respect.

Cei cinci prieteni (păreau să fie apropiați ca vârstă. După îmbrăcăminte se vedea că erau toți bine înstăriți, căci aveau arme fine iar croiala hainelor de călătorie era perfectă. Primul, cel cu capul spart, părea să fie prâslea grupului. Ochii lui încercănați aveau o privire tristă și fără strălucire. Purta părul lung, mustața lustruită și nu avea nici umbră de păr pe obraz.

Se numea Alejandro Suárez și gustul lui pentru cărți, teatru și literatură făcea să treacă în oraș drept poet. Fiu unic al unui bogat proprietar de mine, studiase dreptul la Chuquisaca, de unde erau și părinții lui, și acum ducea o viață inutilă, publicându-și fără nicio răsplată versurile și scrierile lui, lipsite de atmosferă și culoare, în revistele din Sucre și din La Paz.

Don Pablo Pantoja sau P.P. Era un bărbat cam de treizeci de ani, înalt, brunet, bine făcut. De la părinții lui moștenise un profund dispreț pentru indienii pe care îi privea cu obișnuita nepăsare cu care se privesc pietrele de pe drum, valurile unui torent sau zborul unei păsări. Mai mult chiar, dacă suferințele unui animal puteau să trezească în sufletul lui o urmă de milă, cele ale unui indiaji îl lăsau indiferent. Pentru el, indianul valora mai puțin ca un obiect oarecare și îl considera bun numai să are câmpul, să semene, să recolteze, să transporte pe spinarea animalelor produsele agricole la oraș, să le vândă și să-i aducă bani. Se purta așa cum se purtau toți stăpânii. Nu era lipsit de spirit, nici incult, căci studiase și el dreptul și putea discuta cu ușurință asupra lucrurilor care erau la îndemâna lui căci era din instinct un bun observator, și avea mult talent pentru lucrurile practice pe care le înțelegea cu ușurință.

Ceilalți trei prieteni ai săi: Pedro Văile, José Ocampo și

Luis Aguirre, îi semănau. Erau și ei proprietari, și moșiile lor se ipăstrau în mâinile fiecăruia dintre tineri, tot așa cum le primiseră din

mâinile leneșe ale unor părinți tembeli, în relațiile lor cu indienii, firi infinit superioare lor și de esență deosebită, erau plini de siguranță și asta fără să-și dea seama, din atavism. Niciodată nu se osteniseră să mediteze dacă indianul nu ar putea scăpa din situația lui de sclav, dacă nu ar putea să se instruiască, să se educe și să se ridice, îl priviseră numai din punctul de vedere al descendenței lor umile, nenorocite, necunoscute și necăjite, și credeau că acesta era stadiul lui natu

Ral de dezvoltare, că nu putea și nu trebuia să se emancipeze fără să răstoarne ordinea firească vieții lor, că trebuia să moară așa. Contrariul li se părea absurd, inexplicabil; căci dacă indianul, se va educa și se va instrui, „cine va ara câmpul, cine îl va face să producă, și mai ales cine va fi pongo?”

Însăși ideea li se părea extravagantă, și fantezistă, căci pretutindeni, chiar în lumea cultă, din clipa când se acceptă necesitatea de a se conta pe o categorie de ființe destinate muncilor umile, chiar între cele remunerate, în mod obligator acestea erau destinate indienilor, cu sau fără retribuție. Pe de altă parte, nu se întâmplase niciodată ca un indian să se evidențieze, dominând, impunându-se sau făcându-se ascultat de către albi. Unii au putut, fără îndoială, să-și schimbe situația, îmbunătățind-o sau chiar îmbogățindu-se, dar fără să iasă din locul lor în scara socială și fără să-și schimbe deodată ponebo-ul și pantalonul tradițional – semnele specifice ale inferiorității – cu jobenul și redingota domnilor. Indianul care progresa social devenea aparapita (hamal) sau manazo

(măcelar) în La Paz. Dacă se ridică totuși pe treptele sociale, devine cholo caracterizat prin jacheta distinctivă; de fapt nu intră niciodată în categoriile superioare așa-zis decente. Pentru a ajunge la decență trebuie să se desfășoare o luptă de două generații sau un amestec de sânge alb, așa cum se întâmplă când un alb puțin exigent sau degradat se căsătorește cu o servitoare indiană, adoptă copiii, îi educă și, odată cu moștenirea bunurilor, le lasă și numele, lucru atât de rar, încât devine aproape neverosimil. Numai metișii se pot bucura deci de acest privilegiu. Metisul sărac își poate da la școală copilul și apoi la universitate. Dacă acest copil învață bine și obține titlul de avocat, atunci pledează în procese, publică în reviste, face intrigi

politice și poate deveni judecător, consilier municipal sau deputat, în acest caz și după funcție, schimbă casta și devine decent. Dar atunci, pentru a-și sublinia apartenența socială, își renegă originea și spune cu dispreț cholo la tot ce urăște, căci este tenace și ranchiunos în nemulțumirile lui. Din decent și deputat, poate ajunge senator, ministru și chiar mai mult, dacă soarta îi este favorabilă. Și soarta surâde întotdeauna metișilor, așa cum o dovedește istoria lamentabilă și rușinoasă a țării, care este o imensă pată de noroi și sânge...

Indianul nu trece niciodată prin astfel de metamorfoze.

Mai ales indianul din platoul Anzilor. Un sunicho comerciant.

HMMHIIN!

Consilier municipal, deputat, ministru?... Niciodată nu s-ar imagina așa ceva. Mai întâi ar trebui să se răstoarne toate legile mecanicii cerești.

Cert este că, uneori, în discuțiile lor, cei tineri auziseră spunându-se că mareșalul Santa Cruz, președinte și dictator, pe care ei bănuiau că exista pe undeva, acolo sus, în fundul zării, era indian, indian curat din satul Huarina, de pe malurile acestui lac; că și Cutare și Cutare, azi oameni importanți, erau de asemeni indieni puri sau descendenți din indieni; că și Catacora, martir al independenței, era indian; că ei înșiși erau indieni. Dar asta nu le făcea plăcere și cu toții, începând cu descendenții mareșalului, în ciuda onorurilor și vieții lor ușoare, se grăbeau să scoată la iveală strămoșii albi, necunoscuți, ca și când a fi considerat descendent de indian însemna a purta un stigmat rușinos. Stigmatul era însă moștenirea mult mai rea a originii metise, tradusă nu atât în culoarea arămie și părul creț, cât în fermentul de ură și în răutatea sufletului...

Ajunseră.

Era patru după masă și lacul lucea roșu ca o rană în razele oblice ale soarelui, care cobora apropiindu-se de munții celuiilalt țarm, scufundat într-un fel de penumbra albăstruie, în apropierea grajdurilor de lângă conac se adunaseră grupuri de indieni care nu putuseră veni în întâmpinarea stăpânului, fie că fuseseră ia pescuit pe lac, fie că nu aveau haine noi.

Nici nu ajunseră bine călătorii la alea ce ducea spre conac, că

indienii își și pregătiseră instrumentele. Dar hilacata și administratorul, speriați de experiența dinainte, alergară către muzicanți și opriră concertul tobelor și flautelor, spre evidentă bucurie a călătorilor care tremurau la ideea de a suferi alte neplăceri, cu urmări poate mai grave ca cele dinainte.

Doi câini enormi, păroși și firoși, alergară pe alee în întâmpinarea administratorului și a convoiului, schelălăind de bucurie și încurcându-se printre picioarele cailor de care se fereau. Pantoja întinse brațul și dădu cu cravașa o lovitură puternică unuia dintre ei, care fugi urlând de durere. Celălalt se opri cu neîncredere și încetă să mai țopăie de frica bății.

Puseră piciorul pe pământ în enormul patio, acoperit cu gazon catifelat și încă verde la adăpostul zidurilor. Fură înconjurați de fiica și soția lui Troche și de servitorii indieni.

— Hoia, Asunta, ce faci? Și tu, Clorinda? La dracu' i

Tot tânără ai rămas.

Și Pantoja fixă cu ochi de expert figura negricioasă dar grațioasă a fetei, care purta o bluză de flanelă verde închis foarte mulată pe bustul ei tânăr, o fustă de aceeași culoare din bumbac și pantofi fără toc.

— Bine, domnule doctor. Dumneavoastră?

Indienii înconjurară pe stăpân și în genunchi îi sărutară mâna.

Tinerii, morți de oboseală, se trântiră pe băncile de pământ, peste pieile de animale, ca să-și întindă picioarele amorțite și îndurerate.

Patio-ul se umplu de indieni. Aduceau darurile și le lăsau la picioarele lui Pantoja. Unul aduse o jumătate duzină de ouă proaspete, altul un miel tăiat, celălalt brânză proaspătă, un altul niște lapte, un pui. Pantoja acceptă primele daruri indiferent, cu dispreț și făcând eforturi ca să suporte cu răbdare îmbrățișările celor ce le aduceau. Văzând însă că numărul lor în loc să scadă, crește, chemă pe Troche și-i dădu ordin să le primească el. Intră apoi cu prietenii în sufrageria împodobită cu păsări împăiate și tablouri cu scene de vânătoare la Fontainebleau. Masa era pusă și în jurul ei erau înșirate scaune înalte din lemn sculptat, tapisate în piele prinsă cu ținte aurite: data de cel

puțin un secol.

— La ce oră mâncăm, Troche?

— Imediat, domnule doctor, imediat.

Se apropie de ușă și strigă:

— Clora, mâncarea!

Apăru și fata pe care tinerii o țintuiră cu privirea.

— Ce bucățică! spuse tânărul sprâncenat, García, după ce tatăl și fiica ieșiră.

— Trebuie să aflăm dacă doarme singură sau nu, spuse

Aguirre, entuziasmat.

— Aveți grijă! Eu nu permit. Asta-i pentru stăpân, spuse râzând Pantoja.

— Dar invitații înainte.

Fata apăru din nou. Aducea o oală în care fumega porumbul fiert, alb, cu boabele crăpate și după ea, ducând o altă oală cu mâncare, urma o indiancă tânără, cu o figură obișnuită, dar de loc urâtă. Picioarele și brațele arămii erau puternice și goale.

Bustul prins într-o cămașa nu prea albă și cam strânsa, contufă cu precizie linia sânilor bogați și frumoși.

— Ce faci, Clorinda? Ai crescut. Sigur că ai acum și un logodnic? Nu-i așa?

Fata aplecă ochii, confuză, zăpăcită și nu răspunse niciun cuvânt. Privea într-o parte și nu știa ce poziție să ia, căci era pentru prima oară că-i făceau curte atâția tineri dintr-o clasă superioară ei și se simțea cântărită de privirea îndrăzneată și dornică a bărbatilor.

— Dacă tace, sigur că are, spuse Aguirre.

— Dacă nu ar avea, m-aș oferi eu, spuse galant Suárez.

— Și eu, adăugă Ocampo.

Râdeau toți, înveseliți de prezența fetei, care nu mai reușea să-i servească, zăpăcită cu totul de glumele și privirile lor aprinse. Din fericire pentru ea, în acest moment apăru tatăl ei, aducând niște brânză – de Paria pe o farfurie.

— Ce i-ați spus fiicei mele, domnule doctor? Întrebă

Troche văzând tulburarea fetei și roșeața din obraji aprinși.

— Am întrebat-o dacă are un logodnic și nu vrea să ne

răspundă, spuse Pantoja.

— De unde să aibă aici, domnule doctor? Afară de faptul că este prea tânără și trebuie să-și ajute mama.

— Dar în Pucarani? Acolo sunt băieți buni. Câți ani are Clorinda?

— Aproape douăzeci.

— Pe dracu'! La vârsta asta fetele trebuie să se mărite.

Terminară de mâncat și cu țigările aprinse ieșiră în patio.

Seara se lăsa încet.

Cerul era colorat în roșu și pe el se încrucișa zborul păsărilor ce-și căutau cuiburile, în jurul patio-ului zburau turturele, sticleți, vrăbii și papagali verzi, își aveau cuiburile sub streășină, dedesubtul acoperișului de paie și agitația neobișnuită ca și zgomotul tobelor în care indienii continuau să bată le speriasse și nu se puteau hotărî să intre în cuiburile lor. Treceau în zbor agitat, ciripind speriate pe deasupra patio-ului;

Se opreau un moment pe creasta acoperișului, coborau cu teamă către streășină, dar nu îndrăzneau să intre sub ea. Până la urmă, obosite, se înșirară pe muchia acoperișului, așteptând căderea nopții ca să se poată reîntoarce la căldura cuibului.

Pantoja le văzu și ceru pușcă.

— Să vedeți acum ce vânătoare fac.

— Bietele! Lasă-le, îl rugă Suárez cu milă.

— Nu vrei să mănânci mâine o supă bună?

— Împușcă-le! fu părerea lui Ocampo.

Își sprijini pușca pe umăr, ochi și trase, împușcătura goni pe cele neatinsse. Celelalte se rostogoliră cu un fâlfâit slab de aripi, unele în patio, cele mai multe în curte și câteva se prăbușiră pe acoperiș cu corpul zguduit de spasmele agoniei. Numărate erau cincisprezece.

Ziua următoare, după gustarea presărată cu glumele și aluziile picante ce continuară pe seama Clorindei, Troche îl invită pe stăpân și pe prietenii lui să facă o plimbare până la un colț al moșiei, nu prea depărtat de conac, să vadă cum se seceră. Dar tinerii, aflând că acesta nu era pe malul lacului, refuzară invitația. Nu fură tentați nici de vânătoarea de rațe și preferară să rămână acasă ca să-i facă curte

Clorindei. Plecă doar micul Suárez care dorea să-și ia câteva note despre coloritul local, căci voia să facă o lucrare. Ajuns pe câmp, regretă însă îndrăzneala avută. Drumul i se păru obositor și lung, iar ochii lui de orășean nu văzuseră nimic deosebit în munca simplă a secerișului.

Țăranii, împrăștiați pe câmpia aurie și unduitoare, înaintau încet, înaintau aplecați din mijloc, cu picioarele goale și desculțe, arătându-și musculatura proeminentă sub pielea de culoarea bronzului, înaintau, mișcându-se în ritm, cu gesturi armonioase, uneori așezați în genunchi, ca să poată mânuî mai ușor secera, a cărei lamă strălucea ca un fulger, sacadat, intrând și ieșind din șuvoiul de spice pe care le tăia. Mulți aveau capul descoperit. Unii și-l acoperiseră cu niște basmale colorate – verzi, roșii, gălbui sau cafenii – ce puneau o notă veselă pe fondul galben al ogorului. Erau toți sumar îmbrăcați, în aerul rece și încărcat cu boarea zăpezii din munți și cu aromele lacului. Numai o cămașă deschisă în față le acoperea bustul lăsând să se vadă pieptul larg, solid și bronzat, fără fir de păr. Sudoarea le curgea pe sub pletele lucioase ce atârnavă în șuvițe de arabele părți ale feței. Din când în când se ridicau, își puneau secera în brâu, lipită de piele și, deschizându-și punga, luau câteva foi de coca pe care le mestecau împreună cu o bucată de llukta, ca să se aplece din nou asupra lucrului. Femeile cu fustele strânse în față și cu o cămașă pe

Umeri ridicau spicele, și le adunau în snopi mari pe care îi puneau la distanță unul de altul.

Suárez nu rămase multă vreme pe câmp și se întoarse acasă, unde după puțin se adună toată țărănimea, ca să sărbătorească după obicei, schimbarea autorităților. Această schimbare trebuie să se facă în prima zi a anului, dar administratorul o amânase, urmând ordinele stăpânului. Domnul

Pantoja dorea să recâștige bunăvoința colonilor, pe zi ce trecea mai mică, participând la ceremonie, dar evita cu răutate să dăruiască cele necesare în acest caz, adică pâinea, pentru copii și coca, țiğările și băutura pentru adulți.

Pe seară, după terminarea muncilor, peonii se strânseseră cu toții. Fostul bilacata, Tokorcunki, aduse, ținându-le în sus, semnele

distinctive pe care în curând trebuia să le depună în mâinile altuia: biciul cu mâner îmbrăcat în argint și bastonul chonta din același metal încrustat. El putut-o, cornul din fildeș negru lucrat în filigran, cu capătul de argint, îl avea prins de umăr cu o curea de alpaca, împletită cu grijă. Ca podoabă personală avea atârnată la brâu o pungă de coca, bătută cu vechi și frumoase monede, ce sunau lovindu-se între ele.

Succesorul era deja ales prin înțelegerea tuturor colonilor.

Alegerea căzuse pe bătrânul Mateo Apana, prezent la adunare, grav și serios, așa cum se cuvenea demnității și sarcinilor lui.

Apana era înalt, slab, cu nasul subțire, cu ochii de culoarea bronzului vechi. Purta părul lung, în care luceau câteva fire de argint. L

— De ce nu te-au ales pe tine hilacata, moșule? întrebă tânărul proprietar pe Choquehuanka – singurul peon ce sta așezat pe banca din colț, alături de sufragerie – vrând să câștige sprijinul acestui bătrân pe care-l știa cel mai respectat și ascultat dintre toți.

Bătrânul surâse enigmatic și făcându-se că vrea să se ridice în picioare, răspunse:

— Am fost hilacata pe vremea tatălui tău, până ce am îmbătfânit. Acum sunt obosit și nu aș mai fi bun.

— Ești un bătrân înțelept și pe zi ce trece mai puternic.

Ai să ne îngropi pe toți.

— În putere, da, sunt. Dar ca să mă păstrez, îmi trebuie odihnă, și un bun hilacata nu o are niciodată.

— Ai dreptate, și numai pentru acest motiv nu te oblig, în schimb ăsta, spuse întoreșându-se către cel nou, mă va sluji în bine și sper să nu am nicio grijă cu el. Hilacata, adăugă el îndreptându-se către Tokorcunki, dă-i în primire funcția!

Tokorounki se apropie de cel nou ales și cu pălăria pe cap îi spuse, în timp ce Apana se descoperea cu respect:

— Este voința tuturor a să-ți încredințăm conducerea noastră. De acum înainte nu-ți mai aparții. Ești sclavul obligațiilor tale: să-ți slujești stăpânul cu credință și să veghezi la bunurile lui cu mai multă grijă decât la ale tale. Ia deci acest bici, care este mâna stăpânului, ca să pedepsești pe leneș și pe cel nesupus; ia acest corn ca să transmiți ordinele până în cele mai îndepărtate colțuri ale moșiei noastre și ia, în

sfârșit, acest toiag, pentru ca, la fel cu el, să ou te îndoi niciodată, să fii inflexibil, dar calm și drept. Și acum, tat ito hilacata, primește salutul meu și... Să fie spre binele tuturor.

Își scoase pălăria și, în genunchi, îi sărută mâna în timp ce celălalt își acoperi capul.

— Să fie pentru binele tuturor a, tata.

Vechiul hilacata îngenunche de asemeni ca să sărute și mâinile stăpânului.

În acest moment bătrânul Choquehuanka se ridică în picioare. Cu pălăria în cap, se adresează cu o voce limpede și adâncă noului hilacata. În cuvinte grave, cărora o lungă experiență și înțelepciunea generațiilor dispărute le da o aspră solemnitate, pronunță discursul lui colorat de o amară filosofie:

— Nu am multe să-ți spun, eu, tatito hilacata. Numai o recomandare: slujește cu credință stăpânul; ai grijă de bunurile lui mai mult decât de ale tale; supune-te și fă-te ascultat, că el îți acordă încrederea lui. Dar nu uita niciodată ce datorezi poporului tău; nu uita că sângele tău este sângele nostru, că trebuie să fii pentru noi un egal care conduce, dar niciodată un superior și cu atât mai puțin un călău... Eu care îi cunosc bine pe bieții noștri copii (îmbrățișa cu privirea patz CHUil plin de peoni) îți spun că dacă vei face așa, te vor asculta și ți se vor supune cu credință, dar dacă te vei purta cu asprime (îl privi ținută pe Pantoja) – amintește-ți că însăși animalele mușcă dacă sunt chinuite și tu știi că nu suntem animale... Să fie spre binele tuturor!

Își scoase și el pălăria salutând, dar fără să îngenuncheze sau să-i sărute mâna. Făcu o foarte respectuoasă închinăciune

În fața lui Pantoja și se duse să se așeze din nou pe banca, sprijinindu-se cu greutate pe bastonul lui.

Începu apoi defilarea, în primul rând judecătorii, urmau foștii hilacata, apoi bătrânii, adulții și la sfârșit tinerii. Se apropiară unul câte unul de noul hilacata și cu pălăria scoasă, în genunchi, îi sărutară nuna, repetând formula consacrată:

Să fie spre binele tuturor!

După terminarea acestei simbolice manifestări de supunere noul hilacata dădu și el glas cuvintelor tradiționalei culese ide la

bătrâni și auzite an tot lungul vieții sale:

— Este voința voastră și nu dorința mea cea care mă întărește cu autoritate și conducere. Voi sunteți cei care trebuie să cereți și numai eu să mă supun. Toți trebuie să trăim în înțelegere și încredere, pentru că bunul nostru este comun și speranțele noastre aceleași. Trebuie să sprijinim pe cel în nevoie, să dăm ajutor celui căzut în nenorocire, dar să fim dârji în fața celui rău... Să fie spre binele tuturor, tatitos!

Se așează apoi în genunchi în fața stăpânului, îi sărută mâinile și-i spune:

— Fii drept și bun și vom fi întotdeauna fiii tăi. La nimeni nu vom ține mai mult decât la tine și te vom ajuta la nevoie și la munci. Să fie spre binele tuturor, domnule...

Tinerii intrară apoi în sufragerie atrași de mirosul plăcut al bunătaților pe care Clorinda tocmai le pusese pe masă.

Erau mai dispuși să-și consume porția de carne decât să asiste la detaliile ceremoniilor, care celor neatenți le-ar părea hazlii și chiar caraghioase, dacă m-ar încerca să înțeleagă sfatul de prudență și chiar amenințarea disimulată, cuprinsă în fiecare din frazele bătrânilor.

Noul hilacata se prezentă în ușă, cu pălăria în mână, părând stingher. Era întovărașit de doi judecători și venise ca să ceară încuviințarea să se danseze în patio-ul casei. Tinerii și tinerele se îmbrăcaseră cu cele mai bune lucruri și ar fi regretat să se întoarcă acasă fără să se fi distrat puțin.

— Fac asta ca să se învârtă de ceva băătură, spuse

Troche atent la foloasele lui de comerciant.

— Dă-le o dadă de – băătură și să mă lase în pace, răspunse Pantoja prost dispus la ideea cheltuielii, dar fără să arate prietenilor lui.

— Vor cere și coca și țigări. Așa-i obiceiul, adăugă Troche încurajat de concesiia făcută.

1 l.

— Dă-le ce vor, și să nu mă mai deranjeze, spuse stăpânul sorbindu-și ceașca de cafea parfumată, din ultima recoltă de pe domeniul Yungas, renumită pentru bunătatea și delicatețea ei.

Troche îl chemă pe hilacata în mâinile căruia puse zece măsuri de coca, vreo câțiva pumni de țigări și un vas de alcool bine botezat.

În sunetul muzicii se încinseră horele. Tinerii dansau liniștit, cu măsură, îl luară de mână și pe Tokorcunki și-l obligară să se învârtă și să bea pahar după pahar, copleșindu-l cu mângâieri și atenții, în timp ce noul hilacata, singur într-un colț al patio-ului, abandonat de toți, privea la cei ce beau și dansau, cu gura uscată, mestecându-și calm coca, indiferent și liniștit.

La zgomotul tobelor stăpânii ieșiră în ușa sufrageriei. Nu le scăpă viul contrast dintre atențiile adresate vechiului hilacata și abandonul calculat în care era lăsat cel nou ales. Îl chemară pe Choquehuanka și-i cerură să le explice această atitudine curioasă. Bătrânul le răspunse:

— Ceea ce vedeți este bine. Primul! și-a încheiat sarcina și este sărbătorit și recompensat pentru că a știut să fie drept, prudent și bun. Celălalt abia a intrat în funcție și nimeni nu știe nimic despre el. Cum să-l sărbătorim și să-i mulțumim fără măcar să știm ce fel de autoritate va avea?

La anul, când își va încheia și el activitatea, vom ști dacă merită recompensă sau pedeapsă și astfel ziua aceasta va fi pentru el ziua sărbătoririi sau ispășirii...

— Caramba! făcu Suárez întorcându-se către gazdă. Știi că, prin asta, țăranii tăi ne dau un bun exemplu? Cel puțin au mai multă logică. Noi, înainte de a vedea roadele unui guvern, recompensăm pe președinte, dând străzilor și piețelor numele lui, ca să-l ștergem peste o zi înlocuindu-l cu cel al succesorului. Sălbaticii aceștia întâi vor să-i vadă la lucru și pe urmă îi recompensează sau îi pedepsesc. Se arată și prudenți și drepti.

Ceilalți se amuzară de cele auzite, dar trebuiră să-i dea dreptate scriitorului în comentariul lui...

Darul lui Pantoja nu fusese bogat, în patio erau mai mult de o sută de perechi și abia le veni câte un pahar de băutură sau două la cei mai iuți. Mai primiră și câte o țigară și câteva foi de coca de om. Văzând meschinăria celor oferite.

Și care nu erau nici pe departe în proporție ou darurile aduse de

ei în ziua precedentă, oamenii plecară spre casă, dansând în continuare pe drumul din câmpie, căci era ajunul zilei

Crucii, sărbătoare foarte importantă prin obiceiurile ei, între care și dansul, înaintau în grupuri, dând glas nemulțumirii și mai ales necazului că fuseseră așa darnici față de stăpân.

Este mai rău ca tatăl său. Cel puțin tatăl, în unele împrejurări nu pregeta să le ofere lucruri bune de mâncat, multă băutură și multe țigări. Acesta era preocupat numai să strângă bani din munca lor, să-i jupoaie, în casa lui de la oraș îi obligă să stea în picioare din zori și până în noapte. Le dă puțin de mâncare și are grijă ca mâncarea lor să se gătească separat, împreună cu hrana pentru câini. La cea mai mică greșală, la cea mai neînsemnată neatenție, îi pedepsește bătându-i cu biciul...

Păi, ăsta era de nesuportat! Și ce cereau ei? Să fie lăsați în pace, la ei acasă. Să nu li se încarce obligațiile lor tradiționale cu noi pretenții, care mici măcar nu puteau fi acoperite de produsul parcelelor care le erau date pentru cultivat de către stăpân, ca plată pentru serviciile lor...

Mergeau preocupați și prost dispuși.

Noaptea se lăsase, dar lumina dulce a stelelor dădea o oarecare transparență întunericului catifelat. De pretutindeni se auzeau râsete tinerești și dialoguri scurte:

— Deci ai făcut-o intenționat?

— Da, intenționat. Voiam să aștept clipa când caii vor fi deasupra lor ca să dau foc pocnitorilor; dar voi v-ați grăbit să bateți tobele și le-am dat foc tocmai când caii dădeau înapoi... Gândește-te ce ar fi fost dacă voi nu vă grăbeați și puteam să fac ceea ce plănuisem... Poate...

— Da, într-adevăr! Dacă ne-ai fi spus...

VIII

Semănătura se întindea pe toată panta unei mici coline, în vale se deschidea vadul unui pâraiaș ce seca iarna. Era presărat cu gropi adânci în care, sub vegetația crudă, mișunau în apa rămasă roiuri de peștișori. Șanțurile făcute de-a lun

Gul pantei, pentru ca apa ploilor să se scurgă și recolta să nu

putrezească, taie culmea colinei și se opresc la platforma care se înalță aici, ca să se continue apoi pe un alt deal mai ridicat și așa mai departe, până la lanțul munților care lucesc în zare cu crestele lor înzăpezite.

E miezul zilei. Cerul vibrează în lumină și culoare. Până unde ajunge privirea, către apus, se vede întinzându-se stepa goală și cenușie. Câteva puncte mișcătoare în depărtare arătau că indienii recoltează grânele. Coloane de prai se înalță pe fondul albastru-intens al cerului și se leagănă dintr-o parte într-alta, până ce se pierd în zare.

La poalele colinei, lănsămânțată cu cartofi, indienii se odihnesc. Boii, încă prinși în jugurile împodobite cu stegulețe, cu coifurile înfipite în coarne licărind la soare, rumegă brațul de paie ce-l au în față. Unii mai neliniștiți mugesc supărați, ridicând cu copitele praful și nisipul care se ridică până la pânțele. Sunt niște boi slabi, mici de statură, cu pielea creată și fără luciu, cu coarneau aspre și lungi. Sub piele le ies oasele și când merg li se văd omoplații mișcându-se în sus și în jos... Ț

Lângă boi, disputându-le hrana mizeră, stau măgarii, liberi, scoși pe câmp ca să pască vegetația crescută pe lângă îngrăditurile de piatră din jurul fiecărei sayana. Și ei sunt mici, păroși și slabi, poate mai tare ca boii. Aproape toți au răni pe spate, pline de muște flămânde și sâcâitoare.

Printre boii înjugați și măgarii liberi stau câini care păzesc legăturile cu merinde. Cu limbile atârânăd, privesc cu melancolie către câmpia goală și aspră. Alături s-au așezat peonii ce-și amăgesc foamea cu o gustare sărăcăcioasă. Fiecare familie alcătuiește un grup aparte. Mănâncă în tăcere, ducând ou măsură ila gură bucata ide carne afumată, îmbucând din abundență cartofii copti în phasa, lucru foarte deosebit pentru ei, când este însoțit și de multă sare. Sorb apoi hizanas reci sau oca, coapte la soare.

Câțiva copilași, de o gravitate și o tristețe neașteptată pentru vârsta lor, ajută la făcutul cuptoarelor ce coc cartofii noi, căci este obiceiul ca în zilele de recoltă copiii și femeile să se ocupe de așa ceva. Unii aduc pietrele pentru vatra cuptoarelor, în timp ce alții caută lemnele de foc. Pe furiș, aleg dintre butucii mari pe cei mai buni și mai grei, treabă plictisitoare, căci mai toți sunt fie mici, fie mâncați de carii

O fetișcană Utrățică și îmbrăcată în zdrențe construiește

cuptorul, într-o groapă rotundă și nu prea adâncă face întâi un cerc de pietre netede, lăsând o deschizătură mică pentru ușă. Asta e vatra. Apoi pune deasupra două rânduri de pietre până la nivelul solului. De aci pornind, adaugă unul peste altul bulgării de pământ, așezându-i în formă de con până ce ajunge la vârf. Pe el pune un bulgăre mai mare. Își termină construcția netezind neregularitățile încheieturilor cu noroi care îmbracă totul într-o coajă netedă. Dă apoi foc unei legături de paie care începe să ardă în cuptor, sfârșind și scoțând fum. Bulgării de pământ se înnegresc la început, apoi capătă nuanțe cărămizii și la sfârșit se înroșesc. Fata scuipă pe – piatra vetrei ca să vadă dacă cuptorul era gata. Dacă saliva se usucă imediat, este semn că alimentele se pot încredința măruntaielor fierbinți ale cuptorului. Se pune atunci cu grabă înăuntru tot ce este de copt și se dă rămă apoi deasupra edificiul fragil. Bunătățile se țin apoi până ce mirosul plăcut al cartofilor copti se împrăștie în jur.

Așa făcu fetița spre marea bucurie a copiilor care alergară din toate părțile atrași de mirosul de huetas pe care însă adulții îi refuzară. Voiau să-și termine treaba, ca să afle o dată ce puteau aștepta de la bunătatea pământului, avar anul acesta în darurile lui. Atelajele lucraseră deja pe parte din ogoare și scosese la lumină cartofii puțini și mici, dar mai rămăsese ceva și în terenurile ce trebuiau lucrate cu hârlețul și în acest rest necunoscut, își puneau ei puțină speranță ce le mai rămăsese.

Veni și seara.

Peonii lucrau triști și îngândurați.

Plini de praf, murdari, îndoiți din mijloc deasupra pământului, săpau încăpățânați și tenace, căci nu le venea să creadă în iremediabilul nenorocirii lor. Li se vedeau torsurile musculoase și robuste și brațele vânjoase de culoarea bronzului, marcate de venele groase. Erau impresionanți când își întindeau mâinile ca să înfigă sapa în pământul pe care îl azvârleau cu furie alături. Vederea recoltei sărace care cu siguranță va dispărea în fundul hambarelor, fără să ajungă să sature foamea celor nevoiași, îi exaspera.

În sfârșit, Aparia se urcă pe creasta colinei, privi soarele ce începuse să dispară la orizont în mijlocul unui cer de foc.

Făcu din mâinile puse la gură un căuș și strigă cu toată forța plămânilor lui puternici:

— La odihnă, tatitos, și strângeți uneltele! S-a făcut târziu!

Peonii se ridicară și se sprijiniră pe sapă obosiți. Femeile se duseră să-și golească coșurile peste grămezile de cartofi împrăștiati ici și colo pe toată întinderea câmpului, iar copiii alergară să dejuce boii, plini și ei de praf și obosiți.

Întoarcerea acasă fu tristă și tăcută. Fiecare se consola gândindu-se că semănăturile pentru moșie se fac întotdeauna fără tragere de inimă și repede, iar recolta iese proastă, spre deosebire de ogorul propriu la care au pus îngrășămintele destule și pe care l-au prășit cu grijă. Se legănau în speranța că poate anul acesta au scăpat de drumurile la oraș pline de aventuri și pericole.

Cel care nu aștepta nicio consolare era Apana, noul hilacata.

Lot cu lot controlase toate ogoarele indienilor și nicăieri nu observase semne de abundență. Anul agricol era la fel de prost pentru toți. Nu degeaba achachilas, cei cu cizme mari și bărbi lungi și albe, trecuseră pe sus azvârlind din înălțime grindina și suflul înghețat al morții.

Ajunse la gospodăria lui, așezată în fața lacului, pe un mic deal care o apăra de inundații în anii cu ploi mari.

— Au fost Choquehuanka și Chulpa pe aici, voiau să-ți vorbească, îi spuse nevastă-sa, care tocmai aprindea cu bălegar uscat focul cuptorului.

— Cam despre ce?

— Nu mi-au spus, dar vin din nou după cină.

Într-adevăr, după masă cei doi bătrâni veniră întovărășiți de un al treilea, mai în vârstă, mic, uscat și încrețit, îl găsiră pe hilacata așezat în ușa bucătăriei. Privea cu insistență stelele, care pâlpâiau. Pe întinsul de catifea al cerului, într-o atitudine care trăda oboseală își grijă.

Îi invită să intre în bucătărie unde, pe niște piei de oaie, se așezară pe vine, cu fața la lumina focului din cuptor.

Acesta se stingea încet, fumegând, și numai jeratecul mai colora în xoșu spațiul mic al încăperii murdare. Flacăra pâlpâia agonizând și,

la lumina ei nesigură, întunericul ascuns în colțurile pe unde alergau cete de cobai părea mai dens.

Astfel așezați în fața focului, cei patru bătrâni, îmbrăcați în poncho – un, cu obraji umflați de coca, cu părul lung și aspru atârându-le pe sub căciulă, alcătuiau un tablou colorat, familiar și sever. Flacăra îi lumina cu efecte neașteptate.

Păreau o adunare de vrăjitori, într-atât le erau de uscate fețele, de accentuată profunzimea ochilor și de marcată curba ascuțită a nasului coroiat, în special Cbulpa era impresionantă și evocatoare. Cu pielea creăță, uscată, slabă, făcea exact impresia unei vrăjitoare din Evul Mediu, pe care legenda o înfățișează zburând în toiul nopții prin cimitire, în căutarea cadavrelor proaspăt îngropate. Un fel de mantie zdrențuită și mototolită îi acoperea părul alb și o parte din umerii aduși.

Fusta, deșirată și scurtă, îi descoperea picioarele osoase și slabe ca niște bețe.

— Îmi aduceți noutăți? întrebă bilacata după o îndelungată tăcere.

— Venim să-ți cerem sfatul. După masă, așa cum ai văzut și tu, am strâns o recoltă slabă. Ogoarele nu ne-au rodit nici pentru sămânță. Am însămânțat treizeci de măsurii și s-au pierdut aproape toate. Nici când nu s-a mai întâmplat așa ceva.

— Da. Anul ăsta ploile au încetat înainte de vreme. Cartofii nu s-au putut coace și s-au umplut de viermi... Credeți că peste tot o fi la fel?

— Nu. Pe insulă au recoltat câte ceva. Dublu față de ce au semănat.

— Mereu e la fel. Acolo se adăpostesc Iaikas. Afară de asta își pot iriga culturile, căci au și izvoare.

Pe neașteptate o umbră micuță înainta prin mijlocul patioului și un glăscior cristalin se auzi în golul ușii:

— Seara bună să ne dea Dumnezeu, tata.

— Ah! Tu ești? Ce vrei?

— Am venit să-ți cer puțin foc. Al nostru s-a stins că am fost plecați cu toții la cules.

— Intră și ia. Ai cu ce?
— Da, tata.
— Cum merge ogorul vostru?
— Prost. Numai putregai. Tata spune că anul ăsta nu o să avem nimic de mâncat și o să trebuiască să plece pe alte meleaguri.
— Așa Credem și noi.

12* 179

Fata se strecură printre bătrâni, ajunse la vatră și, punând pe jăratec bălegarul uscat pe care-l adusese, începu să sufle.

Când acesta se aprinse, îl puse pe un ciob de vas și plecă.

— Și ce facem acum? Întrebă iar după puțin unul dintre bătrâni.
— Nu știu. Cred că nu se poate face inamic împotriva zeilor, răspunse hilacata.

— Nimic nu se poate, confirmă și vrăjitoarea sentențios.

Tăcură din nou.

Liniștea dură mult și o sparse hilacata spunând:

— Mi-a ordonat stăpânul să-i anunț pe toți să nu lipsească niciunul de la slujba Crucii. Vrea să fim devreme în capelă.

Vine și el cu prietenii lui.

— Adevărat? Curios. De când a moștenit moșia de la tatăl lui, nu a dat niciodată un astfel de ordin.

— Acum este bun prieten ou preotul și-i ascultă toate sfaturile.

— Până când va mai sta stăpânul la conac?

— Cu siguranță până după recoltat.

— Și-a adus mulți prieteni de data asta.

— Mai bine. Așa ne mai cruță, de rușine față de prietenii lui. Alaltăieri a dat cu un băț în băiatul meu cel mare și l-ar fi bătut rău dacă nu ar fi intervenit tânărul acela slab, care ne întreabă mereu cum ne căsătorim, cine sunt bunicii noștri, de unde venim și alte lucruri curioase. Trebuie să fie puțin nebun.

— Dar un nebun de treabă... De ce l-a pedepsit pe fiul tău?

— Pentru că nu a putut să-l ia cu pluta. Era bolnav în pat. I-a trimis vorbă, dar nu a vrut să-l creadă. A venit, l-a bătut și l-a luat pe lac. De atunci, îl vezi?... Stă aici nemișcat.

Cu un gest arată o formă imobilă, întinsă pe una dintre bănci.

— Rău este omul ăsta! spuse bătrânul cu un glas plin de ură. Nici până acum nu i-a înapoiat lui Limachi cei doi catâri pe care i-a luat ca pedeapsă pentru taurul care a murit când era păzitor de vite. Parcă el ar fi de vină că un animal moare.

— Și crezi că o să îi mai dea?

— Nu știu, dar ar trebui. Limachi e sărac și nu are cu ce să-și ducă produsele la târg să le vândă...

— Pancă-l interesează pe el asta?

— Ai dreptate, îi convine să nu fie despăgubit de pierdere: ar avea cel puțin un motiv să păstreze catârii.

Bătrânii tăcură din nou și în mijlocul liniștii răsună, aspră, vocea femeii:

— Și voi tăceți, mereu!...

Nimeni nu răspunse și tăcerea se făcu și mai adâncă.

— Am venit să aflăm dacă este adevărat că stăpânul a cerut să mergem la slujba de poimâine. Ne-ai spus. Rămâi cu bine.

— Mergeți sănătoși!

IX

Un fel de ceață albăstruie aburește contururile lucrurilor.

Cerul are un aspect lăptos, cu tonuri violacee în razele soarelui roșu care apare enorm acolo, în îndepărtatul orizont, ca și când s-ar ivi chiar din sânul munților.

Pretutindeni se văd strălucind picături de diamant împrăștiate pe pământul care pare să respire adierea rece a poleiului prins pe fiecare fir de iarbă, pe tulpinile de stuf, ca niște mici țurțuri ascuțiți sau ca niște lungi țandări de sticlă.

Fiecare băltoacă este o oglindă; peste fiecare izvorăș gerul a așezat cristalul lui subțire și pe fiecare pietricică strălucește o picătură de rouă. Întreaga pampă pare o enormă cupă sonoră care vibrează și freamătă...

Din căsuțele cățarate la poalele colinei, împrăștiate pe câmp sau presărate în lungul râului sinuos și plin de meandre, se ridică drept coloanele de fum albăstrui, făcând dâre pe cer. Păsările sălbatice amorțite încă abia își înalță cântecul lor.

Ici, colo, pe marginea izvoarelor secate, păsările bobos își

profilează siluetele subțiri pe oglinda gheții. Stau imobile, hieratice și-și încălzesc la soare corpul înghețat. Câteva pescăruși zboară tăcuți prin aer. Doar din când în când răsună cristalin în atmosfera pură strigătul câte unui yaka-yaka ce, cățărât pe zidul vreunei case părăsite sau pe câte o grămadă de pietre, ridică spre cer căpșorul negru cu dungi gălbui la

Sunt să i se vadă penajul pieptului, galben și el, dar cu dungi negre.

Pe neașteptate dintr-o casă răsună ritmul precipitat al unei tobe și deasupra acoperișului negru, în dosul zidului curții, apare un drapel alb. Altă tobă îi răspunde din depărtare, dintr-o altă casă și un nou drapel apare dintre zidurile curții ei. Și așa mai departe apar altele și altele... În scurt timp stepa vibrează toată în zgomotul tobelor care pare că profanează liniștea plină de reculegere a acestor prime ore ale dimineții, calme și dulci.

Este semnalul convenit pentru adunarea peonilor.

Grupurile de indieni, cu îmbrăcăminte viu colorată, apar traversând câmpia din toate părțile: fie coborând colinele, fie de pe pantele câte unui deal. Se îndreaptă către conac de unde trebuie să plece cu toți spre un loc îndepărtat, celebru în regiune, datorită crucii dintr-o capelă, a cărei faimă de făcătoare de minuni se întinde pe multe leghe în jur.

Choquehuanka merge în capul celor din Kohahuyo. E îmbrăcat sărbătorește și înaintează vesel pentru că știe că sărbătoarea n-o să-i înghită averea și nici n-o să-i lipsească casa de cele necesare cum se întâmplă de obicei celor ce conduc procesiunile. Aceștia, aleși pentru marele eveniment, își vând și dau în gaj tot ce au ei și ai lor ca să poată face față. Plătesc apoi neprevăderea cu mizeria întregii vieți, căci după terminarea serbării rămân atât de săraci încât multe familii nu se mai pot reface și se transformă în sclavi ai sclavilor. Nu uită însă niciodată nici ei, nici ceilalți, măreția cu care s-au prăbușit și de care se arată mereu mândri, fără niciun regret, gata din nou s-o ia de la început.

Se adunaseră cu toți în jurul lui Choquehuanka cu gândul la zilele lungi de distracție și voie bună ce urmează. Știau cu luni înainte că patriarhul adusese tot felul de provizii și nu era un secret pentru

nimeni că prin casele vecinilor săi se preparau vase mari de chicha pentru el.

Soarele aurea culmile domoale ale insulelor când procesiunea apăru, coborând poteca. Oamenii purtau pe umeri simbolul sacru al iertării. Acesta stătea timp de un an în casa noului conducător al procesiunii, dacă nu era reținut la conac de stăpân care lua astfel în sarcina sa celebrarea sărbătorii. De mulți ani însă, Christos rățăcea prin casele sărace ale colonilor fără să treacă pragul conacului, închis sfântului simbol, cu mult

}82

Înainte de moartea tatălui lui Pantoja, care după cum se vedea nu părea dispus nici el să-și dea tributul la prețul iertării lui.

Procesiunea era deschisă de un grup de dansatoare choquelas al căror pelerine albe înveseleau nota gravă a momentului. După ele veneau cei doi conducători de procesiune. Primul, Choquehuanka, agitând în aer marele drapel religios, plin de icoane mici făcute din mătase colorată, și care împreună cu crucea va trece în puterea noului conducător. Al doilea.

Chuquimia, purtând pe umeri pe Christos răstignit pe cruce, palid, fără sânge, cu pieptul deschis de o lovitură de lance cu ochii ridicați către cer într-o expresie de nemărginită tristețe.

Drumul alb se întindea urmărind curbele lacului albastru.

Din când în când tufe dese de trestie îl mărginesc unduind într-un ușor freamăt spicele coapte care se lovesc între ele. Uneori pe marginea lui apar culturi de cartofi ale căror frunze îngălbenite de primele geruri se răsfiră deasupra șanțurilor sub care se află rodul. Turme de porci se scaldă pe marginea lacului rostogolindu-se în noroi, grohăind și bucurându-se sub privirea atentă a porcarilor și a câinilor ai căror dinți ascuți lăsaseră deja urme pe pielea lor groasă. Taurii, înfundați până în piept în noroi, pasc algele care cresc pe apă sau își apleacă vârfurile coarnelor, hotărâți să lupte pentru o femelă sau pentru supremație.

Câteva plute de pescari își oglindesc pânzele subțiri și lucitoare în apa ce se întinde dincolo de totoras de pe mal. Siluetele pescarilor se văd clare și mărite în lumina soarelui.

Stoluri de pescăruși se învârt în văzduh. Vin, se depărtează, fac cercuri scurte în aer și se pierd în stuful bogat. Câțiva flamingi așezați în șir imobil și răbdători își reflectă în apă penajul roz. Din când în când câte unul își scufundă în apă gâtul lung și după puțin se ridică revenind în aceeași poziție. Alături de ei mișună stoluri de becaține, vizibile doar după albeața pieptului, în depărtare, spărgând oglinda albastră a lacului, un vapor cu aburi, murdar și vechi, traversează marele lac.

Puntea e acoperită de pasagerii care privesc atenți spectacolul neobișnuit, în timp ce, în urma vasului, fumul coșului pune

Pete negre pe cele două nuanțe de albastru...

Pe drumul de pe malul apei, drumul sanctuarului îndepărtat și cățărât pe o culme plină de torenți albi ce se desprind

Limpede în zarea liniștită, caravana de pelerini se desfășoară zgomotos într-un pas vesel. Fete și băieți ținându-se de mână, dansând în jurul unui Cristos. Câmpia colorată de rochiile frumoase și vii ale femeilor, pare să înflorească la trecerea coloanei pline de veselie. Femeile sunt gătite în veșminte plăcut colorate, luxoase chiar, cu pelerinele lor bogate fiecare în alta nuanță. Un corsaj apretat, din catifea, decorat cu mărgelile care strălucesc ca diamantele, le strânge talia, conturând clar liniile rotunde ale sânilor. În decolteul corsajului strălucește cămașa albă de tocuyo, brodată pe margine cu fir colorat și care nu se îmbracă decât la sărbători... Au picioarele goale, și numai tinerele, mai mult din cochetărie decât de nevoie, poartă niște opincuțe frumoase, încrustate cu lac și cordovan.

Wata-Wara, noua căsătorită, își arăta prospețimea grației ei cu dragălașenie. Are un corsaj albastru și o pelerină verde, cam scurtă, care lasă să se vadă coloritul variat al fustelor;

Una roșie, una cafenie și una galbenă, cea mai de dedesubt.

Părul, bogat, negru și lucios, împletit cu panglicuțe colorate i se revarsă într-o ploaie de buclisoare pe spate, în jurul gâtului subțire își încolăcise un șirag de perle din sticlă multicoloră. Pare mai albă decât celelalte și cu siguranță este cea mai frumoasă. Dar frumusețea corpului nu i se vedea sub abundența de pelerine. Un surâs calm și fericit îi rătăcește pe buzele pline și în ochii ei mari și negri tresare

flacăra unei profunde bucurii, în dimineața asta părinții i-au adus semințele cu care va însămânța bucata de pământ pe care de acum înainte o va lucra cu soțul ei, iar soacră-sa i-a dăruit în casa ei o cameră în care vor locui singuri, așa că n-o să mai doarmă în bucătărie alături de cobai, ci în camera ei, până în clipa fericită când, cu o hotărâre de neclintit, își vor dura o casă nouă în care se vor stabili pentru toată viața...

Băieții sunt și mai gătiți. Jacheta, cu reverurile și mânecile brodate, e bine strânsă pe torsurile robuste, acoperind cămașa de obicei de altă culoare, brodată și ea. Pantaloni, de asemenea de altă culoare, e croit în formă de clopot. Despica la spate începând de la genunchi, lăsa să se vadă izmenele largi din tricot alb colorate slab cu indigo. Un brâu în țesătură fină de fire multicolore le strânge talia. Sub el poartă într-o parte un fluier, iar de cealaltă un cuțit scurt băgat într-o teacă de piele. Luxul lor e încălțăminte: o cizmuliță rezistentă, cu talpa triplă, cu toc înalt ținut în metal, cu vârful puțin pă

Trai, de culoare albă. Pe cap poartă o căciuliță de lână brodată ce iese de sub pălăria de castor împreună cu părul ce le cade despletit pe umeri.

Și celelalte grupuri la fel de bine îmbrăcate se îndreaptă către locul serbării. Acasă n-au mai rămas decât invalizii și copiii, însărcinați să păzească turmele. Drumurile golite de drumeți, răsună acum în pasul vesel al pelerinilor, și din toate părțile se aude sunetul jeluitor al flautelor și bubuitul neliniștit al tobelor: câmpia este în sărbătoare.

Au ajuns la capelă.

E așezată pe platforma din vârful unei coline și la picioarele ei se ridică un conac înconjurat de casele colonilor; pare o cloșcă împreună cu puii ei. Ca toate capelele din stepă, este înconjurată de un zid mic din cărămizi ce se întinde pe toată culmea și pe laturile colinei, în interiorul lui pot să intre sute de persoane și dansatori.

Aceștia umplu deja curtea în sunetele triste ale muzicii lor.

Ici și colo, făcând un fel de horă, dansează sicuris. Nu au ornamente, nici măști, dar poartă deasupra capului în chip de semn distinctiv niște umbrele întoarse, făcute din pene albe de struț sau de ibis, împodobite la mijloc cu buchete de pene de papagal în forme și

culori diferite, înăuntrul horei dansează cu pași mici mallcus. Ei poartă pe spate piei de condor. Pieile îngulerate de la gâtul păsărilor puse pe capul dansatorilor care, băgându-și mâinile pe sub aripile largi, se mișcă de colo-colo, agitându-le. Fac mișcări bruște, dar măsurate, în ritmul lent al fluierelor care se tânguie într-o melopee tristă, în altă parte, phusipyas aplecați asupra unor flaute enorme și groase scot niște sunete grave, profunde și triste din care pare să se înalțe cruda durere a rasei. Mai departe aleargă și sar kenalis, dansatori purtând piei uscate și tăbăcite de vulpi, jaguari și pisici sălbătice. Se învecinează cu dansatorii choquelas, ale căror picioare sunt acoperite de o fustă albă și plisată. În alt loc dansează kenakenas cu busturile acoperite de piei de jaguari, purtând pe cap mici pălăriuțe de lână, fixate cu diademe făcute tot din piele și având încrustate pe ele cioburi de oglinzi.

Cele patru clopote ale capelei răsună pline de veselie și din amvonul împodobit cu stegulețe vesele sunt azvârlite fructe pe care copiii și le dispută. Rachete colorate strălucesc în văzduh, dând un aer și mai sărbătoresc adunării.

1*5

În interior, altarul clipește în lumina lumânărilor. Fecioara, împodobită într-o haină de mătase violetă, își arată în lumina tremurătoare figura de stuc, grosolan colorată. Strălucește din toate bijuteriile ei de sticlă.

În zgomotul neîncetat al clopotelor dansatorii îmbătați de veselie își încetează dansul, încep cu toții un fel de ȝasodoble în ritmul căruia se îndreaptă către poarta capelei, îngenunchind pe pământul uscat și prăfuit. În acest moment prin ușa sacristiei apare un ministrant îmbrăcat în roșu și alb. Duce în mâini cutia milelor ce are pictată pe capac o imagine sfântă și, pătrunzând în mulțime, începe să strângă banii pe care-i cere imperios și cu voce tare după fiecare sărut depus pe cutia de metal.

Terminând fructuoasa colectă, ministrantul dispăru în sacristie și după puțin timp reapăru precedând preotul care venea îmbrăcat în odăjdiile sfinte.

Începu slujba.

Pe estradă luară loc, mai mult curioși decât credincioși, stăpânul conacului de alături, cel din Kocahugo, prietenii lor și administratorii moșiilor din jur. Toți, invitați în mod special de don Hermogenes Pisano, preotul, care era dornic să-și arate darurile oratorice într-un discurs alcătuit în lungi zile de meditație și studiu.

La mijlocul slujbei și înainte de a fi ridicată crucea, don

Hermogenes se urcă, în lipsa pupitrului, pe o ladă goală de alcool pusă în mod special aproape de altar, își făcu semnul crucii imitat de toți și, după ce mormăi câteva cuvinte latinești, își începu cu voce sonoră și gesturi largi predica, de neuitat pentru oricine avea să-l asculte.

Cultul Sfintei Cruci, semn de supremă credință, întreținut în această capelă cu mare devoțiune de către stăpânul moșiei, om bun și generos, este un exemplu demn de a fi imitat de către toți cei care pentru ei și ai lor doresc să-și atragă divină protecție a cerurilor și cu aceasta toate bunurile de dorit ale pământului.

Bunătatea lui Dumnezeu îi ajută numai pe cei care știu să-i poarte respect și dacă de câțiva ani încoace prin părțile acestea cerul se arată supărat și pământul neroditor, este datorită nedreptăților oamenilor, lipsei lor de credință, avariției, îndepărtării lor de Dumnezeu, care se fac din ce în ce mai evidente. Dumnezeu începe să-și arate supărarea.

Nimic nu se poate face fără supunere și milă. Supunere către cei care, delegați de Dumnezeire, reprezintă puterea ei pe pământ. Milă față de sacerdoții care ca și ceilalți oameni au necesități de satisfăcut și guri de hrănit.

Și mila lipsește!

Egoiști și interesați, oamenii au părăsit pe bieții preoți în nevoie, prost hrăniți, ducându-și viața în lipsuri și privațiuni...

Cum avea să se arate atunci bunul nostru Dumnezeu, plin de clemență?

Dar ceva și mai înspăimântător: oamenii nu mai știu să se supună.

Refractari, insolenți, răuvoitori, au îndrăzneala de a nu se supune ordinelor stăpânului. Știu să reziste cererilor lui, să-i refuze

sfaturile și dispozițiunile, uitând, nenorociții, că Dumnezeu aranjase lumea în așa fel încât să fie o clasă de oameni a căror misiune era să comande și alta care să se supună la nesfârșit. Albii descinzând direct din Dumnezeu sunt o castă de oameni superiori și sunt stăpâni. Indienii făcuți din alt aluat și mai puțin perfecți duceau cu ei tarele originii și bineînțeles trebuiau să fie conduși de ceilalți, întotdeauna, în veci...

Don Hermogenes, cu adevărat indignat, azvârlea cu voce tunătoare anatemele. Cu brațele întinse, pumnii crispați, cu figura roșie și cu fruntea marcată de o cută adâncă, cu ochii strălucitori, îl invoca pe Dumnezeu ca să-și susțină teoriile.

Indienii, consternați, tremurau cu frunțile aplecate și ascultau cuvintele sfinte, fără să îndrăznească să ridice ochii către altar, de teama de-a nu fi fulgerați de furia răzbunătoare a unui Christos rănit și maltrat, care atârna pe crucea lui privind palid la cer, cu o infinită expresie de tristețe, singurătate și definitiv abandon.

După terminarea ceremoniei, cei din Kohahuyo se îndreptară pe drumul de întoarcere către conac. Administratorul, vrând ca pelerinii să se oprească la tejgheaua lui ca să consume cele ce-și doreau, ordonase sub pretextul de a. Se evita certurile și amestecurile între oameni ca imediat după terminarea slujbei să se întoarcă toți la conac. Se supuseră ordinului fără rezistență, căci îi atrăgea preparativele lui Choquehuanka și afară de asta se simțeau slabi pentru luptele cu pietre

Care aduseseră cu ani înainte atâta faimă băieților și fetelor din Kohahuyo, faimă pierdută acum pentru totdeauna...

Unul dintre coloni, Katupaya, îl duse pe Christos la el acasă întovărașit de toți peonii. Apoi tinerii într-un dans vesel și bătrânii cu pas mai liniștit se îndreptară către casa stăpânului. Aici fură cinstiți cu pahare de lichior pe care se grăbiră să le dea peste cap pentru a pleca spre casa lui Choquehuanka, unde fără îndoială avea să fie mai pe placul lor și să aibă lucruri mai bune de gustat.

Plecară repede, spre deplina satisfacție a domnului Pantoja, puțin dispus la muzică și daruri. Plecară dansând și alergând în șiruri lungi pe cărările de pe malul râului, înconjurând casele din jurul

moșiei fără însă să le treacă pragul.

Bătrânii și conducătorii se duseră direct la casa lui Choquehuanka, urmând pe bătrânul care nu-și părăsise steagul simbolic. Se așezară în patio-ul curat ca un bănuț, în fața farfuriilor, și drepti și ceremonioși băură cupa oferită de bătrân, care trecea de la om la om fără odihnă. Vorbeau ca de obicei despre timp, despre recoltă, și glasurile lor molcome la început se dezlegau pe măsură ce se repetau paharele.

Ce timpuri grele, anul ăsta! Recoltele fiind distruse, foame ne amenință, crudă și aspră. Tinerii n-au să aibă altceva de făcut decât să fugă iar la oraș, să caute de lucru, să plece să se vândă în vale, la Yungas, unde se vor îmbolnăvi de friguri și alte boli, sau să cerșească, în ultimă instanță.

— Eu cred, spuse o bătrână cu figura triumfiulară, cu nasul ascuțit și ochii înfundați, că laykas sunt supărați pe noi și vor să se răzbune.

— De ce? Nu le-am făcut niciun rău, le-am dat tot ce ne-au cerut și de multe ori mai mult chiar decât puteam. Pentru ce atunci să ne pedepsească?

— Nu e asta, spuse un bătrân slab, cu nasul coroiat, stăoanul poartă vina pentru tot. Alaltăieri, urmărind vânatul, a îndrăznit să intre în peștera dracilor.

— Adevărat?

— Da. Fiul meu l-a văzut.

— E un khencha (blestemat) și nu respectă nimic, împușcă păsările care stau pe acoperișuri și chiar pe cruci. Dă cu biciul în idolii de pe marginea drumului și râde de credințele noastre.

— Ar fi bine să moară, spuse cineva interpretând dorința comună care la mulți ajunsese o obsesie.

, 188

«— Să-ți să-l omorâm, hotărî un bătrân aplecat de umeri, zbârcit ca o stafidă, cu mâini uscate și subțiri ca niște liane.

Toți se priviră, dar nu spuseră nimic.

— De ce? răspunse Choquehuanka care continua să umple paharele. Dacă moare el, o să vină un altul care o să fie la fel.

— Și atunci ce trebuie să facem?

— Nimic. Să ne resemnăm.

— Și tocmai tu ne sfătuiești asta? spuse bătrânul, cu un ton aspru.

— Totul la timpul său, Cachapa. Și câmpul care este azi pustiu va da mâine flori, răspunse Choquehuanka cu voce liniștită.

— Și ce vrei să spui cu asta?

Nu se mai auzi explicația. Zgomot de tobe, flaute și voci vesele răsună în jurul casei umplută deodată de dansatorii care se agitău cu mișcări de animale tinere, zburdând în libertate, după lungi zile de reclusiune.

— Bună seara, tatitos! Bună seara mamitas ! salutară ei scoțându-și pălăriile la intrarea în patio.

Erau transpirați, agitați, cu picioarele și încălțăminte albite de praf, morți de foame și dornici să consume izvoare, cascade și mări de chicha și rachiu.

Bătrânii se ridicară ca să facă loc copiilor și începură dansul în patio ținându-se de mâini și legănându-și corpurile în ritmul trist al muzicii. Nu erau beți dar se făceau că nu se pot ține pe picioare.

Veni și noaptea, rece și fără lună, și entuziasmul tinerilor păru să crească la căderea ei. Se simțea asta în ritmul dansatorilor care înconjurau casa pierzându-se în cercurile de întuneric lăsate de lumina slabă a doua lumânări înfipite în perete; în ritmul continuu al fluielor și tobelor care în obscuritatea și tăcerea nopții păreau să câștige și mai multă sonoritate, întâmpinată zorile dansând mereu; femeile învârtindu-se după bărbați, ca niște jucării, cu atât mai repede cu cât erau mai bete, arătându-și la lumina zilei coapsele tari, de culoarea pâinii rumenite, fără niciun fir de păr.

În seara celei de a doua zi apărură în casa lui

Choquehuanka stăpânul și prietenii lui.

Nu putuseră dormi noaptea din cauza zgomotului petrecerii, și puțin supărați veneau să-i vadă pe tineri dansând și să

Le ordone să-și stăpânească entuziasmul pentru noaptea următoare.

De cum apărură, indienii încetară să mai cânte din

instrumentele lor și se produse un moment de stinghereală; dar cum aproape toți erau pe jumătate beți, băieți și fete se descoperiră și se îndreptară în genunchi către Pantoja, ca să-i curețe cu buzele lor praful cizmelor, să-i sărute mâinile și să-i aducă omagiul supunerii lor într-o atitudine plină de umilință.

Domnul Pantoja și prietenul său Ocampo protestară. Să-i ia dracul de porci! Se îmbată cu rachiu și le lasă apoi pe mâini balele lor murdare...

— Bine, băieți, bine... Gata! spuse stăpânul, îndepărtându-i, ca să nu-i sufle în față duhoarea lor neplăcută.

Dar indienii, încăpățânați și tenace, se agățau de genunchii lui, declarând cu o voce întretăiată de sughituri:

— Da, tata... Te iubim... Ești un tată pentru noi și nu este nimeni mai bun ca tine... Noi suntem fiii tăi, bieții tăi fii.

Pe nimeni altul, numai pe tine te avem să ne aperi și să ne protejezi... Suntem sclavii tăi...

Și se târau, umili, supuși, ca niște câini bătuți. Domnul se supără de-a binelea. La naiba cu vorbăria asta! El îi cunoștea bine și știa la ce să se aștepte, aveau nevoie de alcool și îi cerșeau în felul acesta.

— Dă-le un vas de alcool, îi propuse Ocampo.

— Fugi de aici! De ce?

— Uite pentru ce, îi răspunse făcând un gest trivial, cu câteva pahare în plus se fac criță și apoi...

Fără să sfârșească, le arătă pe indiencele care dansau cu mișcări bruște, abia păstrându-și echilibrul.

— Ai dreptate.

Îl chemă pe hilacata și îi dădu ordin să ceară lui Troche, în numele lui, un vas de alcool.

Indienii se așezară iar în genunchi ca să-i sărute mâinile și să-i repete promisiunile lor de supunere și atașament. Ei erau bieții lui servitori, fiii lui nenorociți, fără niciun sprijin pe lume, iar el trebuia să-i trateze cu milă și înțelegere, căci ei erau niște mizerabili...

Și în timp ce vorbeau îi ofereau cu insistență și încăpățănare pahare de lichior și chicha ca să bea din ele.

Pantoja chema în ajutorul lui pe unul din oamenii de ordine ca

să-i ceară să-i îndepărteze. La început omul încercă

Să-i convingă cu vorba bună dar, cum aceștia nu se supuneau, scoase biciul și începu să-i împrăștie ca pe câinii din jurul unui hoit.

Se întoarse și hilacata. La vederea darului, spiritele se încălziră și dansul reîncepu mai animat și mai furtunos cu toate că teribila beție a dansatorilor nu le permitea să-și arate toată abilitatea. Dansau ținându-se de mână, în grupuri de două sau trei perechi care desprinzându-se din horă intrau în cercul ei și aici în ritmul muzicii făceau două învârtiri rapide trăgând femeile după ei până cădeau în patru labe pe pământ, unde rămâneau întinse, cu îmbrăcămintea în dezordine, învinse de oboseală, somn și beție...

Musafirii se retraseră în întuneric înarmați cu lanterne și revolve; dar intenția lor rămase fără rezultat.

Totul părea ca un câmp deătălie.

Bărbați și femei, întinși lângă zidurile caselor, căzuți în lungul aleilor sau prin viroage, dormeau cu nasul în pământ sau priveau cerul cu o expresie de profundă stupoare. Ici și colo se vedeau perechi înlănțuite, căzute grămadă, corpuri în total abandon. Femeile își arătau îmbrăcămintea în dezordine, cu sânii și spatele gol, cu cărnurile expuse în uitare și beție...

— Domnule, au venit vâslașii, anunță Troche deschizând geamul.

O rază clară de soare pătrunse în vastul dormitor, tapetat în albastru, cu tavanul înalt și alb și cu un balcon larg deschis către întinsul strălucitor al lacului, în fiecare colț al camerei era câte un pat și pe pereți se aflau tablouri în ulei care reprezentau peisaje din Elveția și lupte de tauri în

Spania.

— Ce oră e, Troche?

— E opt, domnule doctor.

— La naiba! E târziu.

Și ridicându-se în șezut striga prietenilor:

— Sus, leneșilor, suntem așteptați!

Aguirre, Văile și Ocampo se întinseră somnoroși și se frecară la ochi, jenați de lumina puternică. Suárez continuă să doarmă. Pantoja îi

strigă:

— Te scoli, poetule?

Drept răspuns se auzi un sforăit prelung. Pantoja își luă perna și i-o azvârli în cap. Lovitura îl trezi pe Suárez, sperându-l, și dintr-o săritură se ridică în pat.

— Ce s-a întâmplat?

Prietenii izbucniră într-un hohot vesel de râs. Suárez se supără:

— Ei!... Nu-mi plac glumele astea.

Nu ținu prea mult supărarea. Era din fire blând și pe câmpie soarele strălucea în toată splendoarea. Nenumărate păsărele ciripeau în coroanele eucaliptilor, ale măslinilor sălbatici și în crengile uscate ale sălciilor care împodobeau grădina, crescând la adăpostul pereților înalți.

Apăru Asunta aducând o tavă cu pahare și o carafă în care fumea el sucumbe. Lăsă tava pe o măsuță din mijlocul camerei, luă un bețișor și începu să bată băutura ridicând o spumă ușoară.

— De ce nu vine să ne servească frumoasa Clorinda? întrebă Suárez privindu-și cupa plină și sorbind cu plăcere spuma parfumată a laptelui.

— E bolnăvioară, micuța, și se scoală târziu, răspunse metisa evaziv.

— Nu vrea să ne mai vadă, ingrata!

— Nu, domnule!

— Caramba! E delicioasă băutura, dar are alt gust.

— Am făcut-o cu rachiu de piersici pe care l-a adus astă noapte apiris, spuse metisa.

Și le oferi:

— Mai vreți un pahar?

— Sigur că da, drăguță Asunta! O să te facem regina gospodinelor. Numai ca să mănânc mâncările pe care le faci sunt în stare să mă însor cu Clorinda... Accepți?

— Da, domnule, răspunse ea încântată de compliment.

— Nu, amice... Clorinda este logodnica mea și nimeni nu mi-o ia, interveni Aguirre întinzând paharul ca să i-l umple a treia oară.

Așa, înarmați cu o excelentă bună dispoziție, se îmbrăcară și

porniră către lac unde îi așteptau vâslașii alături de plutele noi ce stau liniștite pe apă.

Dimineața era de o seninătate admirabilă. Lacul era neted ca o oglindă și cerul fără nori. Contururile insulelor se desenau limpede în apa lui și munții din fund, goi și pietroși, străjuiau în depărtare orizontul ce vibra de lumină.

Vâslașii își sprijiniră prăjinile în grămezile de totora uscată de pe mal și plutele începură să alunece tăcut pe canal. Vânătorii, întinși de-a lungul plutei cu țevele puștilor sprijinite de prora ascuțită și înaltă, ca a gondolelor venețiene, aveau alături pungile cu muniții bine umplute cu cartușe, câteva merinde și o sticlă cu o băutură mai fină. Vâslașii, agili, stăteau la spate, în picioare și împingeau plutele înainte, sprijinind prăjina lor lungă în noroiul din fundul lacului.

Apa părea tulbure pe canal și neagră pe măsură ce stuful se îndesa. Uneori canalul se lărgea într-un fel de luminiș spre care convergeau o infinitate de alte canale, pline de agitația păsărilor chocas gălăgioase, cu penajul negru, ciocul galben și creasta roșie și la care oaspeții nici nu se uitau acum, ca să nu gonească nenumăratele cârduri de rațe care se vedeau ca niște puncte negre pe suprafața plină de alge a lacului spre marginea stufului. Găinușele de baltă mereu în perechi apăreau și dispăreau imediat, iar micuțele kenokeyas își arătau pentru o clipă pieptisorul alb și plinuț și dispăreau pe sub apă, ca să-și scoată mai încolo la suprafață capetele mici și speriate.

— Să ne separăm aici. Aveți grijă când trageți drept prin stuf. Putem omorî un pescar sau să ne rănim între noi și cred

că niciunul n-are chef să moară, spuse Pantoja ajungând la i ultimul luminiș deschis între totoras, ceva mai rare acum în

Apropierea întinsului de alge.

— Să vedem cine are mai mult noroc azi. Eu sper să nu ! rămân de rușine, spuse Ocampo punându-și alături cartușele puștii.

— Pariez doi contra unu pentru mine. Până acum eu am 3 patru sute șaptezeci de bucăți; Pedro trei sute douăzeci și

Cinci: tu, patru sute și Alejo... Douăzeci! Este cel mai îniemânat din între toți, și Pantoja izbucni într-un hohot de râs vesel.

- Mie nu-mi place să ucid...
- Spune mai bine că nu poți, îl întrerupse Aguirre.
- Oameni de bronz
- Nu. Nu vreau. Voi știți că la tir nu mă întrece decât Pablo...

— Altceva este când vânezi cu chitara, îl întrerupse din nou celălalt.

- Fie cum vreți voi, dar nu-mi place să ucid degeaba.
- De ce? Bietele păsărele!

— Parcă ai fi o domnișoară fricoasă, îi spuse García râzând.

— Înainte, și aveți grijă de arme! Acum câteva zile Pedro mi-a fluierat niște alice pe la urechi... La ora 12, cu toții aici pentru masa de prânz.

Se împrăștiară. Pantoja o luă la stânga, către capătul lacului, ascuns de totora. Ocampo se îndreptă spre dreapta, iar Aguirre continuă să înainteze. Suárez ceru vâslașului să urmeze canalul care cotea spre dreapta ieșind din stufăriș.

— Domnule! Un cârd de rațe roșii! îi spuse după puțin timp vâslașul său, Tiquimani, aplecându-se brusc în pluta care se clătină.

Tiquimani era un tânăr înalt și solid, cu fața rotundă și ochii negri. Avea o faimă de excelent vânător.

— Unde?

— Aici, stăpâne, în fața plutei, între totoras; privește.

Tiquimani, cu figura luminată și ochii aprinși, întinse brațul arătând prora plutei cu un gest de parcă ar fi vrut să sară.

Suárez se așeză cu grijă în genunchi și ochi în direcția arătată de vâslaș.

Acolo, în desimea stufărișului, într-un luminiș învecinat cu rețeaua întunecată a algelor care părea o spumă pe apă, cam vreo douăzeci de rațe colorate având pe ciocul albastru dungi negre se jucau liniștite.

În fruntea lor se afla un mascul splendid, cu pieptul roșu, capul negru și care purta pe aripi o dungă neagră strălucitoare și una verde aurie. După el urmau celelalte, în șir sau două câte două. Înaintau jucându-se, pline de încredere în tăcerea ce le înconjura, fericite, sub

soarele luminos. Uneori își scufundau ciocul în apă sau dispăreau complet în ea, lăsându-și afară doar coada, îndreptată către cer. Se urmăreau unele pe altele, dând din aripi și din ciocuri într-o joacă nevinovată.

— Trage! Trage! spuse Tiquimani, doinic să vadă tot cârdul împușcat.

— Nu! De ce? Să le lăsăm, spuse Suárez, încântat că a surprins păsările acestea rare și frumoase în intimitatea lor nevinovată și plină de siguranță.

Tiquimani îl privi cu uimire și o vie neplăcere i se ivi pe față.

Deodată zgomotul îndepărtat al unui foc de armă tulbură imensa și divină tăcere a lacului. Păsările se opriră brusc și începură să privească speriate în jur. Se strânseră, cu capetele apropiate ca și cum s-ar consulta, adunate în jurul rățoiului cu aer arogant.

— Trage, că o să ne ia înainte ceilalți, insistă Tiquimani, care văzuse barca lui Ocampo înaintând pe furiș în direcția prăzii lor.

Suárez se gândi să se ridice ca să sperie astfel păsările, dar în același moment, aerul fu zguduit de zgomotul oribil al.

Unui foc de armă. Apa sări în jurul păsărilor, lovită de alice, și se auzi sunetul ciudat făcut de stropi ce cădeau pe suprafața ei liniștită... Cârdul de rațe se ridică în aer, speriat; dar pe apă rămaseră trei rățuște pline de sânge. Una zăcea nemișcată cu capul scufundat în oglinda apei, alta se învârtea în jurul ei, cu jumătate de corp paralizat, bătând cu o aripă algele; iar rățoiul, rănit de moarte, se scufundă repede într-o mișcare bruscă ca să se ducă să moară în fundul apei, agățat în rădăcinile algelor...

— Ce brute! și Suárez făcu un gest de mă ale amară și neputincioasă.

— Câte? îi strigă Ocampo ridicându-se în picioare pe plută.

Și cum nu primi niciun răspuns de la prietenul său. Se repezi să-și adune păsările doborâte.

— Să ieșim afară din stuf. Nu vreau să ucid, spuse Suárez vâslașului consternat.

Tiquimani puse mâna fără chef pe prăjină și îndreptă prora ambarcațiunii către lac, spre apele libere.

Ajunseră cu greu în larg, căci algele se întindeau pe mai mult de doi kilometri, ca niște covoare întunecate, între care, la adăpost de orice atac, păsările își făcuseră cuiburile. Acestea, făcute cu multă pricepere, abia puteau fi descoperite după o privire atentă, căci se ridicau ca niște pungulițe puțin deasupra apei, atât cât să cuprindă ouăle, cu grijă acoperite tot cu alge. Răsărind din nesfârșita țesătură roșiatică, se vedeau ici

«* 195

Și colo căpșoarele negre sau galbene ale păsărilor panaș. Apăreau un moment și se pierdeau din nou în apă cu iuțeală. Adesea nu-și scoteau decât ciocul negru și scurt, dar atât de aproape de barcă încât Tiquimani ridica prăjina și le lovea în cap pe cele prea încrezătoare. Se pierdeau o clipă și apoi reapăreau moarte, pătând apa cu penajul lor negru, roșu și mătăsos, în felul acesta Tiquimani, înfruntând supărarea oaspetelui, culese șaisprezece victime... Printre panaș, alte păsărele, zulunquias, își arătau în soarele dimineții, ca niște fulgi de zăpadă, albeața pieptului. Depart de zgomotul puștilor, priveau liniștite pluta vânătorului milos, fixând-o cu ochii roșii, mari și expresivi...

Reușiră până la urmă să treacă și de limita algelor. Apa limpede și pură ca un cristal, lăsa să se vadă fundul, căptușit cu un fel de mușchi deschis la culoare prin care se strecurau șiruri de pești. Broaște enorme, cu spatele bubos, pluteau pătând cu aspectul lor murdar suprafața netedă a apei de culoarea smaraldului.

Soarele strălucea azvârlindu-și razele în mănunchiuri de lumină multicoloră, care se proiectau în mii de combinații pe fundul capitonat al lacului. La trecerea plutei, peștii săgetau pe sub umbra ei alungită, făcând să le strălucească pânțele albe ca niște pumnale ascuțite.

Pe la ora douăsprezece se auzi sunetul îndepărtat al unui fluier. Suárez se ridică în picioare și văzu că într-un luminiș al stufului, Pantoja agita o cârpă albă, chemându-i.

Ajunse ultimul și-și găsi prietenii povestind diverse întâmplări pe care le avuseseră în vânătoarea lor. Fiecare aducea în fundul plutei resturile însângerate ale păsărilor, care vor putrezi sau vor servi drept hrană câinilor administratorului, căci la conac, toți erau sătui până la

îngreșoare de carnea de rață cu gust de nămol. Pantoja numără șaptezeci de bucăți doborâte. Ceilalți trei prieteni aveau împreună ceva mai mult de șaptezeci.

În fața crimelor lașe și inutile Suárez se revoltă și nu-și putu ascunde disprețul și supărarea. Era stupid și barbar, înțelegea să omori din nevoie. Accepta de asemeni vânatul din curiozitate și chiar plăcerea de a-ți arăta măiestria de vânător, pe care de altfel niciunul dintre prietenii lui nu o aveau. Masacrau la adăpost, de aproape și trăgând la întâmplare în grămadă, lucru pe care un adevărat vânător nu-l face niciodată.

— J & S!

La păsări trebuie să tragi totdeauna în zbor, cu eleganță și chiar cu o oarecare noblețe, căci este barbar să le vânezi în afara elementului lor natural. Dar să omori numai ca să omori; să omori cu zecile și sutele; să omori din plăcere; din instinct, oricât, oricum, așa cum făceau cei ce vânaseră pe lac, i se părea o îngrozitoare sălbăticie și chiar un nonsens economic, care de altfel nu preocupa pe nimeni nici pe departe. Se părea că nimeni nu-și da seama, din ignoranță sau perversitate, de paguba imposibil de reparat pe care o făcea unui izvor abundent de bogăție publică.

— Omorâm cloșca de pe ouăle de aur, spuse Suárez, și nu-și da nimeni seama de asta. Înainte, după mărturiile incașului Garcilaso, trăiau pe lacul acesta, și eu cred că mai sunt încă prin unele locuri mai ascunse ale țărmului peruvian sau prin regiunea Ancoraimes și Huaicho, bătlani albi, ibiși bicolori, găște sălbatice, diverse feluri de flamingi și o colecție variată de rațe și cufundări. Azi, în cele cincisprezece ori douăzeci de zile de când cutreierăm locurile din această parte a lacului, abia dacă am văzut câteva păsări rare, câteva rațe roșii, câțiva flamingi roz, doi sau trei bătlani cenușii, una, poate două gracilla în două culori, pe care indienii le numesc limanus, și care sunt așa de sălbatice, încât abia le poți identifica în zborul lor rapid, plin de armonie, poetic; dacă îmi acceptați expresia...

— Ha, ha, ha! Zbor poetic! Ha, ha, ha! hohoti P.P.

Într-un răs zgomotos și molipsitor, acoperind râsul celorlalți, care făceau și ei haz, cu toate că găseau oportune și bine intenționate

observațiile lui Suárez.

— Râdeți cât vreți, continuă acesta antrenat; dar este un adevăr că din răutate sau din ignoranță, cum am spus, producem o pierdere ireparabilă însăși bogăției lacului. Totul se exploatează din lac fără nicio grijă față de el. Și flora și fauna.

Deja, totora dispare pe cea mai mare parte din malurile lui, pentru că este distrusă fără încetare în tot timpul anului, fără grijă de a fi replantată, acolo unde a fost tăiată. Peștii se fac pe zi ce trece mai rari, pentru că de asemeni sunt prinși tot timpul anului fără să fie respectate epocile de înmulțire.

Varietăți ca suche sunt aproape dispărute pentru că prin gustul și calitatea cărnii lor sunt unii din cei mai căutați pești din lume. Despre păsări nici să nu vorbim. De când se vând în comerț puști ieftine de vânatoare, nu e țăran, muncitor agricol

Sau orășean care să nu aibă arma lui și să nu fi dat în patima vânatului, împușcând rațe ca să se hrănească cu carnea lor. Și acum să facem socoteala, în regiunile noastre de munte au dispărut bâtlanii datorită penelor lor, podoabă a pălăriilor feminine, în Cordilieri a dispărut chinchilla pentru că pe nimeni nu l-a interesat să înțeleagă enorma bogăție reprezentată de blana acestui mic animal, în pampa dispar lamele sălbatice.

Iar struții dispar datorită ouălor care se culeg în orice moment. Aici, pe lac, am văzut: au mai rămas câțiva pești și câteva păsări și mă îndoiesc că în douăzeci de ani vor mai exista măcar de moștră. Și toate acestea înseamnă bani care se pierd definitiv și fără întoarcere. Ar fi fost suficiente câteva legi și câteva prime de protecție pentru a fi salvată de la naufragiu o bogăție nepuizabilă... Dar, încercați să vorbiți despre aceasta politicianilor noștri! Ar râde, ar considera-o o glumă și l-ar numi pe cel care gândește așa, nebun. Tot ceea ce-i interesează cu adevărat este numai politica, arta de a guverna, spun ei.

Dar în fond foame pură, foame ordinară, foame pentru stomac, foame de vanitate... Biata țară!

Devenise serios și vorbea cu pasiune și cu suferința omului cinstit care vede netrebniciile și nu poate să le vindece. Ceilalți îl ascultau și erau serioși, pentru că vorbele lui răsunau cu sinceritate.

— Ai dreptate; așa este, fu de acord Aguirre.

— Ar trebui să te faci deputat, poetule! îi spuse Ocampo, râzând cu bunăvoință.

— Renunță la idioțenii! Fă-mă dictator și ai să vezi ce fac. Numai un dictator poate să realizeze ceva care să merite osteneala. Avem nevoie de un alt Linares, ceva mai blând, dar la fel de bărbat, la fel de generos, la fel de patriot. Restul:

Numai vorbe goale, răspunse Suárez cu profundă convingere.

— Nu ai încredere în oamenii noștri politici?

— Nu cred în nimeni și cu atât mai puțin în politicienii noștri umflați cu discursuri, foarte mulțumiți de „vorbăria lor seacă, foarte citiți în cărți străine, dar fără ochi ca să vadă ce ne lipsește nouă, fără caracter ca să îndrăznească să întreprindă ceva. Suntem în puterea titraților metiși care vor să facă totul cu discursuri, care se dau ei înșiși ca model de decență, patriotism și cinste, dar care în viața lor particulara se dovedesc egoiști, avari, necinștiți, moral și material.

JL.

— Băiete! Arată sticla! îmi vine să cred că ai băut-o

Toată! îi spuse râzând Aguirre.

— Cred că ai dreptate. Numai bețivii vorbesc așa, răspunse Suárez surâzând cu amară ironie.

— Bine. Hai să mergem și să terminăm discuțiile. Mi-e foame și nu mai pot de oboseală, spuse Pantoja ca să oprească discuția care devenea jenantă, căci în fiecare frază a prietenului său simțea o aluzie la el.

— Și mie!

— Și mie!

Se simțeau obosiți, înțepeniți, după cele patru ore de imobilitate în plute și aveau nevoie să se miște, să meargă.

Plutașii îndreptară prora ambarcațiunilor către țărm și intrară pe canalele deschise în desișul stufului.

Era cald.

Din apa imobilizată sub florile de nufăr care formau un covor verde se ridica o mireasmă calduță și neplăcută, greu de suportat. Nori de musculițe se învârteau în jurul plutei zumzând ușor și

neîntrerupt.

Deodată o voce limpede, vibrantă dar monotonă, se ridică rupând tăcerea lacului adormit. Notele uniforme se succedau într-o ascensiune lentă, alcătuind o melopee tristă și obosită.

— Dumnezeu! Ce indiancă frumoasă! exclamă Suárez care mergea în frunte, și vocea lui răsună cu sonoritate în aer.

Era Wata-Wara.

Băgată până la brâu între plantele de apă, secera totora și culegea alge pentru boi. Pluta ei veche și înnegrită zăcea pe jumătate scufundată, până aproape de margine, sub greutatea plantelor culese.

Era una dintre bucuriile ei.

Îi plăcea să se scufunde în noroiul catifelat de pe fundul apei și să simtă pe picioare atingerea gelatinoasă a peștilor și a numeroaselor insecte din apă. Îi plăcea să se ducă apoi să culeagă cuiburi de panaș, treabă pe care o îndeplinea cu multă pricepere, căci ochii ei erau obișnuiți să descopere în vasta țesătură cuiburile ascunse ale păsărilor.

Ducea un război tenace, neconținut, fără armistițiu și nu-și precupețea cruzimile față de lișițele a căror inamică neiertătoare era.

Țipetele lor scurte și ascuțite, zborul greoi la rasul apei din care scoteau stropi de spumă cu piciorușele lor galbene, cu

Loarea lor neagră metalică, îi produceau o antipatie înstăpânită.

Pasărea asta era pentru ea de rău augur. Odată, distrată, scăpă una care se așezase pe apă chiar lângă vâsla ei. În aceeași seară o stâncă desprinsă din senin omorî pe colină patru din oile turmei ei. Altă dată scăpă dintre mâini o alta pe care o prinsese în capcană. Câteva zile mai târziu logodnicul ei încasă o bătaie zdravănă de la administrator. Altă dată... Dar, ce să mai socotim! Era piaza ei rea și nu putea s-o sufere. Ori de câte ori îi iese în cale, întotdeauna va plânge pentru ceva. Și chiar în dimineața asta se întâlnise cu o mulțime... Blestematele!

Tânăra căsătorită avea brațele puternice goale și arămii iar prin deschizătura cămășii de tocuyo pusă proaspăt i se vedeau sânii duri, proeminenți, cu vinișoare albastrii și sfârcuri cafenii.

Suvițele de păr îi cădeau în dezordine pe tâmple, umbrindu-i fața asprită de vânt și de soare. Ochii ei mari și negri, negrialbăstrui ca

penele găștei de mare, expresivi, cu genele scurte, străluceau clari ca un cristal de cea mai bună calitate.

— Ce indiancă frumoasă! repetă Văile privind sânii Wata-Warei, care, surprinsă și mirată, uitase să și-i acopere, în timp ce stăpânii ordonară vâslașilor să se oprească lângă pluta ei.

Lirismul prompt al lui Suárez se exaltă în fața tabloului rustic și frumos și începu să declame cu voce tare și teatrală:

— Salut, zână vrăjită a acestui lac, născută din lacrimile rasei tale de martiri și sclavi! Salut!

— Taci, caraghiosule, sau vorbește ca oamenii, îl întrerupse Pantoja, tăindu-i salutul liric de poet.

Se îndreptă apoi către indiancă:

— Cum te cheamă?

Tânăra, tulburată, nu răspunse.

— Ești mută? spuse Pantoja încrețind fruntea.

— Wata-Wara, răspunse fata privind cu teamă la soțul ei.

— Ești căsătorită?

— Ce întrebare! Nu vezi că e însărcinată? spuse Suárez râzând.

— Este soția mea, tata, interveni Agiali care până atunci nu deschisese gura, privind la tinerii oaspeți încruntați.

Pantoja se întoarse către vâslașul lui.

— Ai o nevastă al dracului de frumoasă... Să mergem!

Reîncepură drumul și, după puțin, coborâră pe pământ.

— Ce femeie frumoasă! Dacă am putea s-o avem acasă...

Spuse Ocampo, de îndată ce se depărtară de indieni.

— O s-o avem, îl asigură Pantoja.

Ajunși acasă se îndreptară către sufragerie. Erau morți de foame și cerură cu strigăte masa.

Asunta nu-i lăsă să aștepte și în curând devorară mai mult decât mâncară o supă de quinua, lapte, ouă și brânză, o costiță de porc la grătar întovărășită de chuno bine făcut, o omletă cu sardele și ciocolată cu lapte de oaie, totul preparat de

Asunta, expertă în arta culinară.

— Ce facem acum? întrebă Aguirre scoțând pe nas valuri de fum, căci începuse să se plictisească de statul la Kohahuyo.

— Eu mă duc să dorm puțin, în dimineața asta m-am sculat foarte devreme, spuse Văile ca un om obișnuit să doarmă până la prânz.

— Devreme, la ora opt! Ce tip! Îl critică Ocampu.

— Eu mă duc să scriu o poveste, sări Suárez.

— Să-i ia dracu' pe scribii ăștia... Oh! Dulcea și casta mea logodnică, albă, virgină L. Tâmpenii! spuse Aguirre.

— Și tu?

— Nu știi; aș vrea să împușc un flamingo. Blestemații îmi scapă de sub nas și nu-i chip să-i împuști.

— Te întovărășesc; ești unica persoană cu bun simț aici, spuse amfitrionul.

În acest moment apăru și Troche. Venise într-o cămașă de flanelă cu mânecile suflecate până la cot și aducea un cuțit scurt și ascuțit.

— Am venit să întreb, stăpâne, dacă vă place chicharron, spuse surâzând amabil.

— Sigur că-mi place, don Pedro! De ce mă-ntrebi?

— Am niște purceluși de lapte și am putea să tăiem unul.

Asunta mi-a spus că indienii nu mai au untură...

— Pungașii ăștia mint! Probabil nu vor să ne dea...

— Așa este, stăpâne. Sunt niște escroci. Stăpânului îi refuză totul și în schimb se duc în sat să-și vândă produsele.

— Poate că nu le plățiți cât trebuie, interveni Suárez în dorința de a-i apăra pe cei oprimați, fără să-și dea seama că începea să-l jignească pe amfitrion.

— Îi plătim cât trebuie, răspunse metisul foarte serios.

— Dar nu înțeleg, dacă le-ați oferi același preț ca în sat...

— Dar stăpânul e stăpân, domnule... Îl întrerupse Troche.

— Ei și?

— Taci din gură, scriitorule! Ce te pricepi tu la lucrurile astea? Îi răspunse Pantoja, jumătate serios, jumătate plictisit.

— Pe dracu', nu mă pricep! Dacă eu aș avea o moșie, aș fi primul prieten al colonilor mei, răspunse Suárez cu toată sinceritatea.

Pantoja, deja indispus de discuția anterioară și de aluziile lui

care evident îl priveau, se întoarse brusc către el:

— Cunoști bine pe indian?

— **I** >auzi vorbă! Cred și eu că-l cunosc!

— Și cum este?

Suárez rămase zăpăcit la întrebarea neașteptată și răspunse după câteva clipe de ezitare:

— E un om ca și ceilalți, mai simplu, mai ignorant, umil ca un câine, mai mizerabil și mai sărac decât mujicul rus. Muncitor, harnic, econom...

— Strângător, bun, serviabil, liniștit, generos etc. etc...

Nu-i așa? îl întrebă Pantoja, râzând cu răutate.

Și adăugă în continuare:

— Nu! Repeți ca discurile de gramofon toate tâmpeniile celor care se dau drept apărători ai indienilor, fără să-i cunoști destul, de la distanță, din sentimentalism, snobism sau, în sfârșit, cum vrei să-i spui. Însă tu nu-i cunoști pe indieni din două motive principale: primul, pentru că abia vorbești dialectul lor, al doilea, pentru că nu ai fost niciodată proprietar. Și toți inimoșii apărători ai rasei lor îți seamănă. Toți vorbesc din auzite. Și acești licențiați metiși, pe care pe bună dreptate îi diseci, vorbesc întotdeauna bine, căci au la îndemână un izvor de efecte minunate și întotdeauna pline de succes: apărarea oprimaților, eternele teorii despre egalitate, dreptate și alte bazaconii de aceeași natură. Dar vorbește cu stăpânii și proprietarii de pământ, cu acei care sunt în intim contact cu indienii și nu va fi unul singur, unul singur... Mă înțelegi? Unul singur, îți spun, care să nu jure că nu există rasă mai dificilă, mai opacă la înțelegere și la simpatie, mai perversă, mai ipocrită, mai imposibilă decât această mare rasă a indienilor din Tahuantisuyo. Indienii sunt ipocriți, șireți, hoți din instinct, mincinoși, cruzi și răzbunători, în aparență sunt umili pentru că plâng, se târăsc în genunchi și sărută mâna care-i bate; dar vai de tine dacă te gălesc fără apărare și

Slab! Te mănâncă de viu. Și să știi de la mine! Fără scăpare!

Nu este inamic mai rău al albului, nici mai crud, nici mai hotărât decât indianul. Indianul...

— Asta este natural, corect, legitim! îl întrerupse cu aceeași

vigoare Suárez. Pentru că albul de mai bine de patru sute de ani nu a făcut altceva decât să trăiască pe spatele indianului exploatându-l, furându-l, sugându-i sângele și sudoarea pentru a stoarce beneficii. Și dacă indianul îl urăște, nu are încredere în el și încearcă tot ce poate ca să-i facă rău, este pentru că prin ereditate și cu laptele supt de mic copil știe că albul este inamicul lui natural și îl tratează ca inamic. Asta, trebuie să accepți, este drept și omenesc.

— Fie cum zici. Aș vrea să-ți dau dreptate; dar acum s-a născut o altă problemă, problema noastră, boliviana, cea mai importantă dintre toate. Acum, indianul știe, cum spui tu, că de la alb nu poate obține nimic și se împotrivește lui în orice ocazie. Eu râd de toți acei care cred că secretul transformării indianului se află în școală și prin intermediul învățătorului, în ziua în care pe indian îl vom face învățător și profesor, moștenitorii tăi pot să-și aleagă altă naționalitate, să se facă chinezi sau suedezi, căci atunci viața le va fi imposibilă pe aceste înălțimi. Indianul ne sufocă prin majoritatea lui. Din două milioane și jumătate cât are Bolivia, cel puțin două milioane sunt indieni, și vai de noi în ziua în care aceste două milioane vor ști să citească, vor face legi și vor scoate ziare!

În această zi vor apela la propriile tale principii de justiție și de egalitate și în numele lor vor desființa proprietățile moșierești, rămânând ei stăpâni...

— Și până la urmă, asta va fi drept, îndrăzni să-l întrerupă Suárez.

— Drept? Nu știi ce spui. La început, când pământul nu avea aproape nicio valoare și s-au făcut exproprierile, au existat abuzuri și chiar crime, e drept; clar astăzi, fiecare proprietate reprezintă un important capital, pentru că zi cu zi, în cursul multor ani, a crescut în valoare prin transformări succesive.

Suárez îl întrerupse din nou, dând energic din mână:

— Asta nu-i adevărat. Moșiile de pe platou nu au fost folosite rațional de către proprietari și se află și astăzi la același nivel ca la început...

— Foarte bine, să zicem. Dar, trecând din mâinile indienilor în mâinile albilor, fiecare a plătit un preț fixat și astăzi ele constituie un

bun legitim al proprietarilor lor, pe care nimeni nu poate să li-l smulgă fără să atace bazele dreptului de proprietate, stând chiar și între sălbatici...

— Într-adevăr, așa este, sublinie Ocampo cu profundă convingere, ca latifundiar ce era.

— Pablo are dreptate, spuse și Aguirre care urmărea cu mult interes controversa, pentru că era unul dintre cei care se interesa de această problemă – a indianului în Bolivia – avea idei originale cu privire la ea, căci era documentat poate tot atât cât și poetul și mare prieten al lecturilor cu care, chiar dacă nu era de acord, uneori îl făceau să-i rămână câte ceva din ele în suflet.

— Și eu trebuie să accept asta, răspunse Suárez cu calm.

Dar ceea ce nu-mi explic, însă, este de ce proprietarii nu încearcă ceva ca să îmbunătățească soarta indianului, ca să facă din el un aliat, și nu un sclav. Cunoscut situația socială din

Rusia, care provoacă în lume atâtea proteste împotriva condițiilor de mizerie și sclavie în care trăiește mujicul, dar te asigur, condițiile lui sunt de o mie de ori mai fericite și mai bune ca cele ale indianului de pe platou. Mizeria indianului nu are egal în lume, pentru că este mizeria nenorocitului, în timp ce cea din Rusia este numai mizeria omului, susceptibilă adesea de a se schimba. Cea a indianului nu se schimbă niciodată. Serv se naște și serv moare...

— Am să te întreb ceva, în legătură cu cele spuse înainte.

Cum este mujicul? Explică-mi clar, ca să înțeleg și eu dacă comparația ta este justă, căci eu mi-amintesc numai de o frază a lui Gorki, dar mă tem să nu fie prea literară și să nu corespundă realității.

Suárez fu surprins de întrebare, căci puținul pe care-l știa și el despre mujic îl învățase de la scriitorul vieții rătăcitoare și a mizeriei. Spuse totuși:

— Mujicul este ultima categorie socială rusească, la el predomină absența absolută a libertăților individuale, iar...

— Intri în generalități și eu vreau răspunsuri categorice.

Se bucură mujicul de dreptul de proprietate? Ceea ce câștigă prin munca lui îi aparține sau îi este luat de alții? Poate lăsa moștenire bunurile sale?... La asta aș vrea să-mi răspunzi.

Suárez nu știu ce să spună în fața curiozității precise a amfitrionului lui, și fu puțin jenat de situația lui care nu era la drept vorbind tocmai bună.

— N-aș ști, spuse în sfârșit, să-ți răspund cu precizie, pentru că n-am avut ocazia să pătrund în amănuntele care te interesează. Tot ce știu de la Gorki este că mujicul, după cuvintele lui, este pentru bogați „o substanță alimentară”, așa cum este indianul nostru pentru stăpâni...

— Acestea sunt fraze de scriitor. Și eu aș putea să-ți citez din același Gorki, care, după cum știi, e foarte cunoscut... Dar să lăsăm Rusia, necunoscută și îndepărtată, și să ne întoarcem la propria noastră țară. Ceea ce a stârnit protestul doctorilor noștri în cea mai mare măsură, este el pongueaje, adică serviciul personal pe care îl prestează colonii în casa stăpânului.

Ei nu-și dau seama că aceasta este numai o plată pentru un serviciu, plata pe care o datorează în schimbul pământului pe care-l ocupă și-l cultivă în propriul lor beneficiu. Și să cerceteze cineva toate moșiile de pe platou și va vedea că cele mai bune terenuri aparțin peonilor...

— Pentru ce atunci nu sunt bogați la fel ca și proprietarii? Întreba cu vioiciune Suárez.

— Am să-ți spun: pentru că sunt vicioși, tipicari și vanitoși. An după an poți să încerci să le demonstrezi avantajele mașinilor agricole, ale îngrășămintelor chimice...

— Nici proprietarii nu utilizează mașini sau îngrășămintele...

— ...și alte progrese, și niciodată nu au să te audă sau să te asculte. Dimpotrivă, vor fi primii care să se opună la orice intenție de inovație sau oricărei tentative de îmbunătățire.

Tot ceea ce cer ei este să trăiască așa cum trăiau părinții lor.

Tot ceea ce doresc e să aibă ca stăpâni pe acești proprietari imbecili care nu-și vizitează niciodată moșiile și sunt fericiți cu ponguito, câteva bucăți de brânză și câteva încărcături de chuno. Dar asta nu poate să mulțumească un om care cu sudoarea frunții lui cumpără o moșie, să spunem pentru opt sute de mii de pesos, și trebuie să scoată renta capitalului, mort dacă nu-și poate plăti măcar

dobânda... Tu întrebi de ce sunt săraci indienii. Răspunsul este ușor. Pentru că au tot felul de sărbători, au funcții, au grade, au preocupări religioase și în fiecare din aceste sarcini își cheltuiesc toată averea rămânând în mizerie. Schimbă-ți părerea, iubite. Indienii par

Buni de departe, dar de aproape sunt teribili. Eu îți spun cu toată sinceritatea, îi urăsc de moarte, și ei mă urăsc la fel.

Ei trag într-o parte, iar eu în cealaltă. Și lupta nu se va termina decât numai când una dintre părți se va declara învinsă.

Ei mă fură, mă mint, mă înșală; eu îi bat, îi țin din scurt...

— Până o să te mănânce, cum spui tu.

— Da, până mă vor mânca sau vor crăpa ei...

— Da, așa trebuie să fim, aprobă Văile cu profundă convingere, căci asta era și politica lui față de indieni, care de altfel îl costase până acum o rană la un braț.

— Sigur că da!... Tatăl meu s-a purtat bine cu ei. și cum l-au răsplătit? Spune și tu, Troche, zise Pantoja cu un aer supărat întorcându-se către administrator care asculta atent, aprobând tot ce spunea stăpânul lui, nu atât pentru a fi de acord cu el, cât pentru că era propria lui convingere.

— Da, domnule doctor, l-au asasinat canaliile astea, spuse arătându-l pe pongo care în acest moment tocmai apăruse în patio aplecat sub greutatea unei găleți cu apă adusă de la izvor.

„Bine au făcut!” gândi Suárez pentru el, dar nu spuse nimic, fiindcă știa povestea.

— Ei atunci, domnule doctor, tăiem purcelușul? întrebă Troche surâzând cu amabilitate.

— Să mergem să-l vedem întâi. Unde este?

— În curte. Dar nu vă duceți dumneavoastră. E foarte murdar. Mai bine să-l aducă aici.

Și chemând-o pe Clorinda o trimise să aducă purcelușii din cocină.

Abia deschise ușa și apărură vreo opt purceluși pe care fata îi împingea, înțepându-i cu un lemn ascuțit la vârf.

Ieșiră în grup sprâjinindu-se unii de alții și înaintară pe dibuite, pas cu pas, nesiguri, cu capetele aplecate în jos, legănându-se de parcă

ar fi fost niște jucării de carton. Văzându-i, prietenii începură să râdă.

— Ce curios! S-ar spune că le e frică să meargă, observă Văile.

— Sunt orbi, răspunse Troche dând o lovitură în capul unuia dintre purceluși, ce se depărtase de grup și care răspunse printr-un guițat ascuțit, de durere.

— Orbi? Și de ce? Cum asta?

— În mod intenționat, ca să se îngrașe mai mult.

206.

Suárez avu un gest de repulsie.

— Dar asta e o cruzime! E oribil!

Troche ridică din umeri fără să înțeleagă ce cruzime ar fi într-o simplă operație făcută unui animal care nu are suflet.

Dacă oamenilor li s-ar face așa ceva, hai, fie. Dar porcii?

— Și unde ai văzut că se face asta? Întrebă Pantoja amuzându-se la vederea bietelor animale zăpăcite.

— Am văzut-o într-o provincie din Cochabamba.

— Și chiar se îngrașă mai mult?

— Sigur că da, domnule doctor! Așa se mișcă mai puțin și se îngrașă.

— Și cum faceți să-i orbiți?

— Le băgăm în ochi un cui înroșit...

— Brrr! făcu Suárez îngrozit și-și duse mâinile la ochi.

— Ia te uită, domnișoara! spuse cu dispreț Pantoja, vă zând gestul prietenului său.

Și întorcându-se către Troche, adăugă:

— Caramba! Sunt frumoșei purcelușii tăi! Și câți avem pe moșie?

— Puțini, domnule doctor. Vreo douăzeci.

— Și unde îi ții?

— Îi ducem pe malul lacului.

— Ori fi la fel de grași ca ăștia...

— Nu chiar. Pe ăștia îi creștem cu resturile de la conac.

ICu lahuas pe care le dă Clorinda și apoi sunt și orbi. Cei de

[pe moșie...

— Păi atunci, îi luă din scurt Pantoja, dă-i pe la casele sezonilor mai bogați...

— Imposibil, domnule doctor! Nu vor vrea să-i prisască; se vor revolta, îl întrerupse Troche alarmat.

Pantoja făcu un salt:

— Ce spui? N-o să-i primească? Pe cel ce nu vrea să-i

Jrimească îl pedepsești cu bătaia și-l gonești de pe moșie... Și să se revolte dacă vor!

Troche dădu din cap nehotărât și speriat. Prietenii ascul-Jtau tăcuți și serioși. Pantoja încrețise fruntea și fluiera pricind la cer.

Amfitrionul observând tăcerea, aproape ostentativ și pen-Itru a-și sublinia autoritatea adăugă cu un ton vehement:

— Sălbaticii ăștia se dau la o parte de la sarcinile lor.

S-au făcut niște prost crescuți, înainte, când tatăl meu trăia, veneau în fiecare seară să-l întrebe de – ce are nevoie și să-și ofere serviciile. Acum nu mai vine decât hilacata, iar ceilalți apar doar din când în când...

— Păi, dacă îi primești cum i-ai primit în ziua sosirii noastre! îl înțepă Suárez.

Pantoja, fără să-l ia în seamă, continuă:

— Dar îi fac eu să le treacă pofta. Ei își fac de cap, eu trag de hăț. Și să vedem cine iese învingător.

— Cu siguranță că tu; dar în ziua când o să te ia prin surprindere, o știi și tu, au să te omoare, spuse Suárez cu convingere.

Pantoja se întoarse către prietenul lui, furios:

— Și crezi că asta mă sperie? Întâi omor eu o sută și pe urmă să facă ce vor cu mine.

— Dacă nu-ți pasă de viață, așa este! Dar...

— Am impresia că ți-e foarte frică de indieni, îl ironiza Pantoja.

— Nu. Frică nu-mi este. Milă însă, da.

— Și frică, puștiule, afirmă gazda îndulcindu-și tonul.

— Cum vrei tu!

Și Suárez se uită la prietenul lui cu o privire senină.

Se făcu o tăcere jenantă, și cum proprietarul era încăpățânat și

orgolios, iiesuportând să fie contrazis, repetă ordinul:

— Știi ce ai de făcut, Troche. Împărți porcii pe la cei mai bogați peoni ai moșiei și le scoți ochii ca să se îngrășe...

Suárez interveni din nou cu un glas calm și convingător:

— Pablo, e oribil. Gândește-te. Nu fi crud, fă-o cel puțin pentru mine...

Pantoja surâse satisfăcut, auzind tonul prietenului.

— Ai măruntaie de femeie, dragă Alejo. Și cum nu vreau să te fac să suferi, am să-ți îndeplinesc dorința. Nu le scoate ochii, Troche, dar împarte-i pe la cei mai bogați peoni de pe moșie.

— Bine, domnule doctor; dar o să vedeți: se vor supăra.

— Să se și revolte! Dar văd că și ție ți-e frică și cred că e mai bine să dau chiar eu ordinul... Dă-mi biciul. Iar tu, spuse el îndreptându-se către García, ia-ți pușca și vino cu mine. Mergem la lac.

Pe García îl încântau scenele de violență și își urmă prietenul. O luară în direcția caselor împrăstiate în lungul râului

Colorado, pe panta lină a dealului.

Bătură la prima casă. La apropierea lor, doi câini enormi și păroși, cu capetele acoperite de un smoc de păr cenușiu în care luceau ochii agresivi, le ieșiră furioși înaintea. Dar făcură calea-ntoarsă în fața tirului de pietre bine dirijat al tinerilor. La zgomotul lătrăturilor apărură, printre ierburile joase, stăpânul casei, Checa, un bărbat în vârstă, solid, cu figura plăcută și pașnic de felul lui. Văzându-i pe oaspeți, le ieși înainte cu pas lent, încrețindu-și ușor fruntea. Salută:

— Bună seara să ne dea Dumnezeu, tata.

— Salut, golanule! Ce faci?

— Lucram la plase, tata.

— Bine. Am dat ordin să ți se aducă un porc.

— Mulțumesc, tata l răspunse cu căldură indianul.

— Pe dracu', hoțule! Ce, crezi că e un dar? Ți' l dau ca să-l crești și să mi-l înapoezi îngrășat, când am să ți-l cer.

Indianul deveni serios și o dungă îi împărți în două fruntea; nu spuse niciun cuvânt.

— Ce, n-ai auzit, netrebnicule? îl întrebă Pantoja.

— Ba am auzit, dar nu știu dacă pot să fac ceea ce-mi ceri.

— De ce, trântorule?

Checa arăță cu un gest curtea unde doi porci cu boturile ascuțite și slabi ca niște săbii, stăteau legați de picioarele dinapoi.

— Privește cum arată propriile noastre animale. Mor de foame, căci n-avem ce să le dăm. Cum crezi, atunci, că o să putem îngrășă porcii tăi?

Pantoja ridică din umeri.

— Asta nu mă interesează. Cel care nu-mi primește animalele, să plece. Asta-i socoteala.

— Bine, am să plec. Dar înainte am să-mi culeg recolta, răspunse liniștit Checa.

Pantoja se înroși de furie. Răspunsul i se păru insolent și nu trebuia să-l suporte.

— Ai să pleci, dar chiar acum, hoțule. Înțelege? Ai să pleci fără să-ți culegi recolta.

Indianul îi azvârli o privire aspră și plină de ură:

— De ce? Nu mi-ai dat tu sămânța.

— Obraznicule! Așa știi să răspunzi stăpânului?... Na!

Ia! Banditule!

Se azvârli asupra indianului și îl lovi cu biciul în cap, peste umeri, unde nimerea, orb de furie în timp ce omul ascunzându-și fața în mâini fugea prin curte, mugind ca un taur.

— Lasă-l, omule! Nenorocitul! interveni Aguirre, sincer uimit de flagranta nedreptate, și îl apucă de braț.

— Tata... Iertare, tata... Tataito! se ruga indianul încercând să-și oprească sângele care îi țâșnea în valuri dintr-o rană largă de la cap și îi curgea pe față, pe gât, înroșindu-i cămașa galbenă și cărpită.

— Poate și pământul e al tău, hoțule? vocifera Pantoja mușcându-și buzele.

Indianul îngenunche la picioarele lui, umil și îndurerat:

— Iertare, tata. Am să mă supun!

— Ai să pleci! Chiar acum ai să pleci!

— Bine, tata, am să plec. Dar nu mă mai bate, că sunt bătrân, se ruga Checa plângând mai mult de furie și de disperare decât de durere, părând totuși că se supune.

— Ești nedrept. Și ai să rămâi fără peoni, îi spuse Aguirre, plin de milă și destul de necăjit că l-a urmat.

— De ce sunt insolenți?

— Bine, dar au dreptate – Uită-te la ăsta – și arată căsuța mizerabilă – și ai să vezi că nefericiții ăștia trăiesc mai rău decât câinii.

Și adăugă apoi în dorința sinceră de a repara un rău:

— Lasă-mă pe mine și nu mai fă nimic. Te rog eu.

Apoi se adresă indianului:

— Ascultă, l-am rugat pe stăpân să nu te dea afară; dar altă dată nu mai fi insolent... Ridică-te și du-te să te îngrijești...

Ia!

Și scoțând portofelul îi – dădu două bancnote.

— Tata... Tata!

Târându-se în genunchi până în fața tânărului, îi sărută mâinile cu umilință. Se duse apoi la Pantoja și făcu la fel; dar când tinerii părăsiră casă, indianul se ridică în picioare și, strângând din dinți, mârâi cu o ură cumplită:

— Ai să vezi tu... Blestematule!

XI

— Acum câteva zile mi-ai spus că cineva ar vrea un teren pe moșie.

— Da, tata.

— E tânăr, bogat?

— S-a căsătorit de un an și are o pereche de boi, doi măgari, douăzeci de capete de oi de lână, nevastă și un copil.

— Bun, e bine. Spune-i atunci că poate veni când vrea.

Aparia îl privi surprins.

— Ai poate sayana (teren) liber să-i dai? Eu știam că toate sunt ocupate.

— Cum toate? Avem și libere: cel al lui Manuno, cel al lui Quilco... Nu, numai cel al lui Manuno, pentru că fiul cel mare al lui Quilco a mai crescut și poate lua terenul tatălui său.

Hilacata îl privi cu neîncredere. Crezu că a auzit prost.

— Cel al lui Manuno? Nu se poate, a rămas văduva și are și ea un fiu.

— Dar este încă mic și nu poate munci. Sau crezi că trebuie să așteptăm să crească copilul ca să lucrăm pământul?

Făcu Troche și râse zgomotos, încântat de logica lui.

— Și ce vrei. să facă văduva? îl întreabă Choquehuanka, intervenind în discuție și privindu-l drept în ochi pe vechil, care se simțea puternic prin prezența stăpânului și-a prietenilor săi la moșie și voia să se arate aspru și netolerant.

— Și ce mă interesează asta pe mine? Să facă ce va vrea.

Să plece! spuse susținând pentru prima dată privirea bătrânului.

— Și unde se va putea duce? Nu o vor primi nicăieri.

Nu există stăpân care să primească o văduvă cu un copil mic.

Troche începu să râdă din nou, vesel, ca și cum l-ar fi prins pe bătrân într-o capcană bine urzită:

— Vezi? Chiar tu însuși recunoști: „nu există stăpân care să o accepte”. Da atunci de ce vrei ca noi să o acceptăm?

Bătrânul răspunse cu gravitate:

— Pentru că din tată în fiu am trăit toți aici. Când tatăl meu a venit să se stabilească în Kohahuyo (și e timp de atunci), ai lui Kentuwara ocupau terenul pe care acum îl ocupă văduva, teren care atunci nu aparținea altora decât comunității

14* 211

Noastre și care i-l dăduse lor ca să-l cultive! e urmă au venit cei din rasa ta și ne-au luat cu forța ceea ce era al nostru. Din ceea ce pe atunci era ayilly (proprietate comună) s-au făcut moșiile. Și în timp ce cei mai mulți au fugit de cruzimea și tirania albilor și s-au stabilit în alte părți, cei ai lui Kentuwara, care făceau lege pe pământul lor, au preferat să servească aici rămânând, așa cum a rămas aici și tatăl meu și alții ca Apana.

Arukipa, Mallawa, Tokorcunki și ceilalți. Eu sunt foarte bătrân, am pierdut chiar și dinții de bătrânețe, dar mi-a rămas memoria și aș putea să-ți spun că până acum cei ai lui Kentuwara au crescut trei generații în gospodăria lor. Am fost prietenul tatălui lui Mamami. L-am văzut născându-se pe acesta și de câte ori mă uit la pământul pe care se ridică casa lor, mi se pare că văd oasele albite ale celor patru generații de Kentuwara ce au murit aici. Vezi și tu, dacă este drept să-i

spui văduvei să plece în altă parte...

Și bătrânul, tremurând de emoție, se întoarse cu hotărâre spre administrator, în timp ce Apana își strângea cu putere pleoapele pentru a scăpa de o lacrimă solitară ce tremura pe genele lui aspre și scurte.

Troche, întristat și el, dar vrând să pară sever, răspunse:

— Astea sunt lucruri bune de taclale... Povești. Stăpânul a cumpărat moșia asta și are dreptul să facă tot ce vrea aici.

— Da, are! Dar noi nu avem niciun drept, nici măcar pe cel al milei?

Troche se afla într-o situație neplăcută, lucru neobișnuit în relațiile lui de șef temut și voluntar:

— Bine, pierdem timpul... Nu este vina mea că văduva nu are un copil mai mare.

Choquehuanka, mai mult amărât decât supărat, răspunse:

— Nu-i nici vina ei că nu are și că soțul ei a murit în slujba moșiei.

— Și ce mă interesează? A murit că-i venise ceasul. Și pe urmă nu l-am omorât eu, ci râul.

— Dar pentru voi. Dacă tu nu l-ai fi trimis cu treabă, ar fi și azi viu...

Troche se apropie de el și, privindu-l la rândul lui în ochi, răspunse încet, dar iritat:

— Ascultă, mi se pare că vrei să te cerți cu mine. Eu nu vreau să știu de nimic. Am un teren liber și îl dau.

Bătrânul, fără să plece privirea, dar surâzând cu umilință, răspunse:

— Bine, tata; dar cred că văduva nu va trebui să plece.

— Spui că nu o să plece? tresări Troche, surprins de calmul bătrânului. Nu va pleca? Atunci o gonim cu bătaia, îți jur! Aici toți trebuie să accepte ce li se cere, iar cel ce nu se supune, afară! Să plece unde știe...

Bătrânii făcură un gest, se ridicară și se îndreptară spre case, tăcuți și plini de durere și ură.

— Asta nu mai poate să dureze, spuse, ca și cum și-ar fi vorbit

lui însuși, bătrânul Choquehuanka cu o voce gravă și surdă, ajungând în pragul căsuței lui.

— Mi se pare că în curând ai să vezi o mișcare, bătrâne, îi spuse Apana cu mult respect.

— Răul îl vezi întotdeauna, hilacata; dar trebuie să faci pe orbul dacă nu-l poți îndrepta, căci când se știe înțeles și nepedepsit este și mai teribil. Să nu uiți asta niciodată. Cu bine.

Intră în cocioaba sa, iar Apana își continuă drumul, mereu pe gânduri.

Între timp, Troche se grăbi să se ducă să vorbească cu proprietarul, înțelesese că Choquehuanka avea dreptate și nu voia să-l supere. Indienii i se supuneau și el putea să-i incite la revoltă oricând.

Îl găsi pe Pantoja lungit într-un fotoliu, fumând, cu ochii umflați de digestia dificilă, cu cămașa desfăcută. Lângă el, pe un scaun, se zărea aruncată o biciușca din sârmă și piele împletite de care nu se despărțea aproape niciodată.

— Ce este, Troche? îl întrebă deschizând cu greutate ochii.

— Nimic, domnule, au venit hilacata și cu Choquehuanka.

— Și ce vor bătrânii?

— Mereu același lucru. Choquehuanka cere ca să nu o gonim pe văduvă.

Pantoja își încreți fruntea și apucând țigara începu să dea cu ea mici lovituri în carâmbul cizmei, cu un aer distrat.

— Mi se pare că bătrânul ăsta cam abuzează. Tu ce zici?

— Și eu cred la fel, domnule doctor; dar nu poți să-i spui nimic. Ar fi în stare să ne joace vreo festă.

Pantoja se ridică în fotoliu:

— Se vede că ți-e frică de el și că nu ești așa curajos cum te-am crezut. Ia să vezi cum am să mi ți-l aranjez pe bătrân...

Mie nu mi-e frică de el.

Se ridicase în picioare dând din cap cu un aer amenințător. Cu țigara în colțul gurii, cu mâna în care ținea biciul băgată în deschizătura cămășii, cu capul ridicat în sus, bine înfipt pe picioarele îndepărtate, începu să fumeze scoțând valuri de fum. Printre pleoape privea pe geamul – deschis zborul rapid al unui pescăruș. Când acesta

dispăru pierzându-se în zarea luminoasă, întrebă calm:

— Avem o masă bună astă seară?

— Da, domnule doctor, chupe, humintas, friptură de miel cu cartofi prăjiți și cafea.

— E puțin. Mie și prietenilor mei ne place să mâncăm bine.

Mi-e poftă de un estirado și de un sajeta. Nu ne-ai dat decât o singură dată.

— Nu sunt găini. Sajeta nu iese bună decât cu carne de găină.

Cu carne de rață nu se poate face: miroase și e neagră. Dar acum toate găinile ouă.

— Și ce mă interesează asta?

Troche argumentă cu teamă:

— Găinile sunt ale fetei mele. E singurul ei venit.

— Și pe moșie nu mai sunt? Eu ți-am lăsat mai mult de douăzeci.

— Toate le-am trimis la oraș, domnule doctor. Le-a cerut doamna.

— Și – de ce n-ai cerut peonilor?

— Nu vor să dea. Le ascund și spun că n-au decât chivehis (pui).

— Nu vor să dea! Curios... Să le iei cu forța! Să vezi cum o să mi le dea mie. Dă-mi arma de vânătoare.

Troche se îndreptă către sala cu arme a lui Pantoja iar acesta intră în dormitorul unde prietenii lui fumau și stăteau de vorbă, întinși pe paturi, aceștia se distrau ascultând povestea mai mult decât picantă pe care le-o spunea Ocampo despre una din nenumăratele și imaginarele lui aventuri galante.

— Vă invit la o vânătoare. Acceptați?

Văile acceptă, Aguirre dormea, Ocampo, mereu cu ochii după Clorinda cu care avusese deja o întâlnire ascunsă, se declară obosit; iar Suárez anunță solemn că se simțea inspirat și voia să scrie ultimele versuri ale unei legende incașe, pe care o pregătea de mai multe zile.

— Lasă-i în pace pe incași și vino cu noi, îl îndemnă Văile.

Suárez refuză și, fără să se jeneze de zâmbetele sarcastice ale prietenilor lui, le expuse planul său.

Avea proiecte mari și era pe cale să le realizeze, scriind un poem, o dramă și un roman despre indieni, în afară de câteva legende

pe care le va localiza în regiunea cuprinsă între vârfurile Tarace și Jankoamaya, în strâmtoarea Tiquina.

Poemul se desfășoară în acea perioadă întunecată, haotică și îndepărtată a constituirii imperiului incaș, cu marii lui eroi

Manco-Capac și Mama-Ocilo. În dramă, către sfârșitul imperiului, va figura conducătorul luptei pentru independență Tupac-Amaru, iar în roman va fi vorba despre conchistadorii, fără pereche în istoria omenirii prin sălbăția nebunească și setea lor de exterminare. Avea deci nevoie să studieze peisajul, să culegă date despre fauna și flora regiunii și trebuia să plece cât mai curând într-o călătorie până la insula Titicaca, de unde au plecat, conform tradiției, fondatorii marelui imperiu. Ceva mai mult, se va duce la Cuzeo să studieze chiar pe loc vestigiile civilizației create acolo de legendarul Manco-Capac. Plimbările astea fără rost și hecatombe de păsări ale prietenilor lui, ființe ordinare, fără nicio preocupare decât să trăiască de azi pe mâine, departe de satisfacțiile artei, incapabili să se ridice pe aripile unui ideal, surzi la vocile mărețe ale elementelor descătușate, orbi în fața agoniei unui crepuscul și a tonurilor de foc ale apei în ultimele reflexe ale ayusului...

Vorbind așa, se ridicase în picioare și dădea din mani, cu părul răvășit, cu ochii aprinși, cu vocea aspră.

Ceilalți se distrau ascultându-l și râdeau din tot sufletul la auzul cuvintelor pline de revoltă, luând exaltarea prietenului lor drept nebunie.

— Liniștește-te, băiete! O să-ți facă rău ciocolata! îi spuse Văile râzând și trăgându-l de braț.

— Lasă-l pe nebun și hai să mergem! spuse Pantoja, luându-l pe Văile cu el.

Ieșiră; dar în loc s-o ia către lac, ca de obicei, sau spre colină, ca atunci când voiau să vâneze vizcachas, Pantoja o luă la stânga, în direcția cătunului împrăștiat pe câmpie și pe ambele părți ale râului.

— Ei! De ce p-aici? îi strigă Văile.

— Vino după mine, fiule, și nu-ți face griji.

Ajunseră la primul bordei. Pantoja azvârli o privire în curte.

Doi boi, priponiți de niște țaruși, rumegau în fața unui braț de

Totora proaspătă și un porc se bălăcea într-o băltoacă lăsată de ultimele ploi. Văzându-i, peonul se îndreptă către ei ca să-i salute. Femeia și Copiii fugiră să se ascundă în bucătărie.

— Ei! Mi se pare că le e cam frică de tine.

— Sunt niște sălbatici și până când nu-i îndrepti cu bătaia nu se învață.

Indianul se apropie. Pantoja, care cercetase deja toată curtea fără să descopere ce căuta, îi întoarse spatele ca să nu răspundă la salutul umil al peonului.

— Să mergem! Aici nu-i nimic.

— Dar, unde? Întrebă din nou Văile care nu putea să înțeleagă intențiile gazdei lui.

— Așteaptă, băiete... Răbdare... Să mergem până la casele acelea.

Arată către una care se vedea în depărtare, la marginea ogrului, prima într-un șir de cocioabe.

La mijlocul câmpului, Văile se opri lângă o baltă unde se bălăceau câțiva porci.

Trei copilași între trei și șapte ani păzeau turma. Cel mai mare purta ca unic veșmânt o cămașă scurtă până la genunchi, peticită pe umeri și la piept, plină de cusături la poală. Albeața ei de la început luase o culoare pământie, nedefinită, sub acțiunea soarelui, a prafului și a purtatului. Ceilalți aveau pe ei niște zdrențe murdare și toți trei aveau capetele descoperite, picioarele goale și fețele murdare, pline de cruste cafenii de jeg pietrificat. Nasul, murdar și el, le curgea...

Îi întovărășea un câine tărcat, cu blana jerpelită și plină de noroi, care de cum văzu pe vânător se refugie lângă cei mici cu coada între picioare și cu botul aplecat în pământ.

— Dacă-l împușcăm? spuse Pantoja ochind capul javrei cu pușca fără să o încarce.

Copilașii, văzând mișcarea, începură să țipe de frică toți trei, îngroziți, fără să se miște de pe locul lor, ca bătuți în cuie de spaimă.

— Bieții! Nu-i speria! interveni tovarășul, își continuă drumul.

În apropierea caselor începură să fie lătrați de câini.

Ajunseră în pragul primei case și nu întâlniră pe nimeni.

În curte rumega o vacă pătată, slabă, cu coarnele mari, rupte și pe jumătate măcinate la rădăcină, în bucătărie mișunau câțiva cobai și în patio ciuguleau câteva găini.

Pantoja ridica arma la umăr cu iuțeala's

Poc!

O găină cu aripile desfăcute se rostogoli pe jos în convulsii, împrăștiind mănunchiuri de pene pătate cu sânge. Celelalte, speriate de zgomot, se ascuseră în bucătăria stăpânilor care le servea și de coteț, fugind cu capetele întoarse către vânători.

Femeia care-i spiona din fundul cămăruței ieși în goană și ridică pasărea de gheare, dar văzând-o însângărată începu să plângă, în timp ce Pantoja râdea de gesturile aproape idioate ale indiencei.

— Ay, senior! Era cloșcă! suspină ea în fața resturilor pasării.

— Mai bine! O să fie mai grasă.

— Era singura care clocea.

Pantoja se supără:

— Și de ce nu le aduci la conac? Nu vi se plătesc? Jumulește-o.

Băgă degetele în buzunar, scoase o monedă și o aruncă pe jos smulgând prada din mâinile indiencei înnebunită de teamă.

Trecu pasărea prietenului și-și continuă drumul râzând satisfăcuți în timp ce femeia rămase plângând fără să îndrăznească să ridice bănuțul care, nu reprezenta nici a patra parte din valoarea cloștii sale.

Intrară în altă casă, despărțită de prima printr-un gard jos de pământ. Era păzită de doi câini păroși, sălbatici și furioși care, ridicându-se în picioare, se azvârliră ca niște săgeți către intruși, iritați de apariția acestor figuri palide, neobișnuite.

Văile puse pasărea pe pământ își începu să dea cu pietre în câinii care se opriseră la câțiva pași și lătrau cu înverșunare, învârtindu-se în jurul străinilor fără să îndrăznească să se repeadă la ei.

— Sunteți fricoși? Eh! Atunci uite!

Pantoja ochi cu sânge rece în urechea unuia dintre ei și

Trase. Câinele cel mare făcu un salt și căzu brusc întins pe pământ. Lătratul lui fu curmat brusc de un geamăt dureros. Cu labele

în sus se zvârcoli în teroarea agoniei.

— Bravo, băiete! Acum celălalt, aplaudă Văile care se distra la vederea celui alt câine care alerga după pietrele aruncate, arătându-și colții întărit.

— În sănătatea ta, iubitule!

Trase din nou, dar fie că animalul era mai departe, fie că nu ochise bine, glonțul nu avu efect mortal ci îi zgârie doar gâtul, ceea ce-l făcu să fugă în grabă, schelălăind de durere și de furie.

Stăpânul casei care auzise gălăgie și-l văzuse pe patron, alergă în întâmpinarea lui ca să-și apere animalele pe care le știa curajoase dar, împiedicându-se de cadavrul câinelui și văzând că celălalt fugea sângerând, se opri brusc, își șterse zâmbetul plin de respect de pe buze și plin de un amar reproș arătă cu ochii la el.

— De ce mi l-ai omorât? L-am crescut de mic și n-a mușcat niciodată pe nimeni...

Pantoja hohoti, cu un râs de om fericit și fără griji și se depărta fără să răspundă, în timp ce indianul, cu mâinile încrucișate pe piept, îl privea plecând, cu sufletul clocotind de mânie.

— Ei! Pe unde? îi strigă Văile, apucând pasărea moartă de gheare, destul de prost dispus.

— Nu fi prost: pregătim sajta de mâine.

— Dar numai tu vânezi; eu n-am tras până acum niciun foc.

Pantoja, văzând că își supărase prietenul, îi trecu arma și-și puse pasărea vânată pe umeri, nu tocmai încântat.

Văile era stângaci și nu făcu mare lucru: abia doi puișori din șase focuri; dar trezi în schimb furia generală a cătunului.

Drumul lor fu presărat de un nespus scandal. Toți câinii așezării îi lăferau; la vederea lor copiii fugeau să se ascundă, femeile nu îndrăzneau să le iasă înainte ca să-i salute și, mai mult chiar, speriate, dispăreau în casă pentru ca din fundurile întunecate ale încăperilor să urmărească manevrele stăpânilor sau să-și adune câinii pe care încercau cu mângâieri să-i liniștească și să-i împiedice să atace pe năvălitori.

În timpul ăsta poetul, instalat în sufragerie în fața tomurilor voluminoase, fuma țigară după țigară și își căuta inspirația

contemplând suprafața netedă a lacului, însângerat de razele oblice ale soarelui, aproape de asfințit.

O liniște nesfârșită domnea și niciun zgomot nu tulbura pacea gravă a câmpiei, în afară de ciripitul vreunei păsări care zbura pe deasupra casei.

Trecuseră cincisprezece zile de când Suárez lucra la una dintre legendele sale, dar nu putea să-i dea forma ei definitivă. Dorința lui de a reda amănuntele vieții de curte a imperiului incaș era mare, dar nu posedea elemente precise de informație, cu toate că răsfoise cronicile lui Garcilaso de la Vega, ale abatelui Blas Varela și altele, fără să beneficieze prea mult de pe urma bătrânilor cronicari, greoi și indigești pentru gustul său literar.

Îi lipseau faptele de observație și de analiză, fără de care este greu să produci ceva autentic, dar mai ales îi lipsea cultura. Era îmbibat până în măduva oaselor de lecturi moderniste, plin până la obsesie cu prințese, pitici, fauni și satiri din legendele medievale, în orice indiancă nenorocită el vedea eroina unei povești feerice sau cavalerești, iar personajelor sale le atribuia sentimente delicate și rafinate, un limbaj lustruit și plin de galanterie, gesturi de supremă și nobilă eleganță, trădând. Astfel plăcerea cu care se înfrupta din lectura cărții sale preferate, *Los Incaș* a lui Marmontel, cea mai falsă dintre toate cărțile, produsă în acel secol de enciclopedist! rafinați și eleganți.

Poetul visa fapte pline de grație și splendoare, ce se desfășurau în lumina pampei și pe suprafața ondulată a lacului...

Visa la oamenii care trăiseră pe malurile pustii ale lacului Titicaca, luptând pentru pace, liniște și muncă, pentru o legislație prudentă și înțeleaptă, căci lenea era considerată crimă gravă și se sancționa cu pedepse aspre, iar toți oamenii erau gata să-și îndeplinească îndatoririle lor în chip solidar, într-un efort generos și spontan.

Suprema lege era să produci mai mult și mai bine. Obiceiurile, înfrumusețate datorită bunătății stăpânilor și celor puternici, erau pline de înțelepciune și tindeau la ridicarea omului, chiar dacă nu-i dădeau libertatea completă. Toate acestea, transmise prin legende și prezente în mintea lui Suárez, nu-l lăsau să vadă realitatea epocii lui,

căci se încăpățâna în a vrea să atribuie celor ce-l înconjurau aceleași sentimente și fel de viață ca în epoca de aur, cu toate că erau definitiv dispărute, după mai mult de trei secole de sclavie umilitoare și crudă.

Cădea în aceeași greșeală ca toți apărătorii indienilor, care de obicei se împart în două categorii: liricii care nu cunosc indianul și îi iau apărarea într-o notă ușor livrescă și șmecherii, care, de asemeni fără să-i cunoască, îmbrățișează cauza indie

Nilor, exaltând suferințele lor, creând nemulțumiri, semănând ura, în scopul de a realiza beneficii mai mari în exploatarea propriilor lor moșii.

Dimineța și după-masa se plimba prin cătun sau colinda malurile râului cu caietul lui sub braț, singur, vorbind cu oamenii și ascultând cântecul plăcut de pucupucus ce stau tupilați în gaura vizuinilor lor săpate în dunele râului, urmărind de pe malul lacului zborul pescărușilor albi sau admirând răbdarea ibișilor.

Indienii începuseră să-l cunoască. Căinii nu-l mai lătrau anunțându-i vizita. Oamenii îl primeau fără plăcere, dar fără ostilitate, îi puneau pe banca de la intrarea patio-ului cea mai bună și mai curată pătură, țesută în orele de odihnă de nevasta sau fiica lor, cea care se ținea cu grijă în cel mai ascuns loc al casei, alături de hainele noi, măștile de sărbătoare și alte lucruri mai de valoare. Refuzau însă cu încăpățănare să răspundă la întrebările lui asupra obiceiurilor și credințelor lor, afirmând că nu știu nimic despre nimic, bănuitori și refractari.

Prietenii nu osteneau distrându-se pe socoteala lui și, de fiecare dată când îl surprindeau punându-și în ordine notițele pe masa din sufragerie sau scufundat într-o contemplație sterilă a vastei panorame a lacului și a munților, îi azvârleau săgeți înțepătoare.

— Ei, merge poemul? îl întreba P.P., punându-i mâna pe umăr cu un gest brusc, ca pentru a-l face să simtă forța pumnilor lui.

Dar acesta rămânea indiferent și disprețuitor și suporta în liniște cuvintele grosolane și calificativele neplăcute ale celorlalți.

Reîntorși în seara asta acasă, după isprava povestită, îl găsiră pe poet palid, cu ochii încercănați, dar surâzând cu satisfacția muncii bine îndeplinite.

— Ei, merge? îl întrebă din nou Pantoja azvârlindu-i la picioare unul dintre puii vânați.

— Sigur că da, burghezule! Tocmai am terminat una dintre cele mai bune legende.

— Cum a ieșit?

— Dacă vrei, v-o citesc, îi amenință Suárez, dornic să le împărtășească din produsul nou-născut al spiritului său.

— Diseară, dragă, după-masă! spuse Pantoja pe un ton vag speriat de ideea prietenului său.

— Da! Da! Diseară! exclamă cu toții, nu mai puțin

Speriați decât amfitrionul.

Suárez începu să-și numeroteze paginile împrăștiate pe masă.

În timpul cinei fu neliniștit și agitat. Cu toate că nu se îndoia de disprețul prietenilor săi pentru produsele spiritului, se temea de judecata lor, mai ales de aceea a lui Aguirre, cel mai temperat și mai cult dintre ei, dar în același timp se entuziasma la ideea că le va trezi interesul pentru acea perioadă uitată pe care și-o imagina plină de legende și care, fără să fie gravate pe hârtie pentru eternitate, ci doar în memoria fragilă și săracă a oamenilor, se păstrează totuși, poate amputate, cu siguranță îndepărtate de adevăr, așteptând doar momentul în care câțiva oameni, plini de grijă pentru viitor, le vor aduna și le vor închide în forma nemuritoare a unei cărți.

Mâncară și, după ce-și aprinseră țigările, Suárez se pregăti să-și citească versurile. Ocampo îi spuse pe un ton insinuant și afectuos:

— Așteaptă, băiete, să ne vârm în pat. Culcați, o să te ascultăm mai bine.

— Așa! Așa! aproară prietenii, înțelegând intenția ascunsă a acestuia.

Suárez, care nu pricepuse stratagema, își strânse din nou hârtiile cu naivitate și începu să se plimbe prin sufragerie, așteptând ca prietenii să se strângă în dormitor. Dorința i se realizează repede, căci frigul era zdravăn și îi invită să guste căldura păturilor.

Se așezară în pat cu toții. Poetul luă sfeșnicul și, așezându-l pe noptieră, se băgă sub pătură, prevenindu-i înainte de a citi:

— Unele nume ale eroilor mei le-am întâlnit aici în Kohahuyo.

Wata-Wara s-a transformat în Wara-Jaiphu; Tokorcunki este Collaguaqui, ajuns în pragul bătrâneții. Legenda mea se intitulează: Dreptatea incașului Huaiana-Capac.

Începu să citească:

„Wara-Jaiphu puse piciorul în plută tremurând de fericire.

Collaguaqui apucă vâsla pictată în culori vii, surâse pentru ultima dată cortegiului sărbătoresc adunat pe mal și, sprijinind-o în pământ, împinse pluta către lac. În această clipă, fecioarele își deschiseră coșulețele de rafie împletită și începură

Să azvârle în plută pumni de petale de flori; bărbații începură să agite drapelele albe cu podoabe de aur lucitor, umplând aerul cu sunetele triste ale instrumentelor lor și cu ritmul nebun al tobelor.

— Să fiți fericiți! le strigă cu gravitate bătrânul Collaguaqui agitând o rămurică de koba (rozmarin) pe care o smulsese de pe marginea drumului.

Dimineața era senină și limpede. Pe lacul albastru și fără nicio cută zburau pescărușii reflectându-și în apă penajul alb, și soarele se răsfrângea în pete jucăușe de aur pe pânza bărcii făcută din totora.

Când pluta se îndepărtă de coastă și nu se mai auziră nici sunetele fanfarei, Wara-Jaiphu își scutură petalele florilor din părul negru și, învâluindu-și logodnicul în privirea arzătoare a ochilor ei negri, îi spuse cu voce dulce:

— Trebuie să fii mulțumit căci ți s-a realizat cea mai vie dintre dorințe: să-l vezi pe încă și să-i vorbești. Nimic nu te-a interesat în satul unde am fost. Mereu erai trist și întunecat. Degeaba yatiris ți-au făcut vrăji crezând că ești apucat de diavol. Căutai ascunzișurile ca un animal rănit. Eu te-am urmărit peste tot, pe ascuns; cum niciodată nu-ți luai ochii de la insulă, am bănuț că dorința ta era să fii prezentat lui încă, să strălucești la sărbătorile lui, să-l servești. Acuma îl cunoști, l-ai văzut, i-ai vorbit și ești fericit... Spune-mi, cum este încă?

La întrebarea fetei, Collaguaqui se ridică și răspunse, zâmbind ca la amintirea dulce a unui lucru din copilărie uitat de mult:

— E înalt, puternic, cu ochi limpezi, frumos.

— Se spune că e foarte tânăr.

— Încă n-a sărbătorit de douăzeci de ori sărbătoarea tatălui său,

Soarele.

— Și ce a venit să facă pe insulă?

— A venit să-și cunoască imperiul pe care ca și ceilalți incași îl colindă ca să afle nevoile fiilor lui. Dar Huaiana-Capac o face ca niciun altul: pe unde ajunge ridică edificii, pedepsește pe răufăcători și distribuie favoruri.

— E adevărat că-i plac mult femeile? Se spune că are câteva cu el; că pe unde trece, plăcerea lui este să le aibă pe cele mai frumoase și că le lasă căpitanilor și oamenilor lui pe cele care nu-i mai plac, că părinții sunt încântați să-i aducă pe fiicele lor...

— E datoria vasalilor să-și slujească seniorul.

— Eu știu multe care n-au fost primite pe insulă.

— De aici și tristețea stăpânului nostru.

— Trist că nu găsește femei frumoase?

— Da. El crede că o rasă incapabilă să conceapă oameni frumoși este o rasă neputincioasă pentru marile cuceriri și acțiuni eroice... Obișnuit să se privească în ochi care pot să reflecte frumusețea țării lui, curată și senină, până acum n-a întâlnit încă în regiunea noastră o fecioară care să-i înveselească sufletul. Poporul e consternat și emisari secreți au plecat să caute una, chiar dacă în vine nu-i curge sânge regal. Până când vor găsi-o, s-au organizat mari serbări, și către ele ne-ndreptăm și noi... Ești mulțumită?

Wara-Jaiphu își ridică fața. Era serioasă și un nor de tristețe îi acoperea ochii strălucitori.

— Da. Pentru că ești și tu, dar bucuria mea nu-i născută din inimă. Mi-e frică.

— Frică? De ce?

— Nu știu. Mi se pare că nu mă iubești, îți plac alte lucruri.

Băiatul se strădui să aducă pacea în sufletul zbuciumat al logodnicei și începu să vâslească cu energie, dornic să ajungă mai repede la destinație. Fata își calmă neliniștea urmărind cu ochii pe cer zborul ibișilor TOZ și în fundul apei transparente fuga peștilor.

Se îndepărtaseră destul de coastă, apropiindu-se de insula sfântă ale cărei contururi se desprindeau limpede în lumina dimineții. Templul Soarelui își ridica zidurile deasupra unei coline verzi, cu un

aer de castel seniorial și cele patru porți încrustate în metal lucitor străluceau ca jăratecul. Pe câmpie, lanurile de porumb își legănau frunzele late și smocurile de mătase roșie. Pe mal, dincolo de zidurile fortăreței, se vedeau împrăștiate câteva corturi a căror țesătură de mătase, brodată cu aur, flutura în răsuflarea proaspătă a brizei, făcând să lucească metalul prețios ca niște picături de rouă așezate pe petalele de crin alb. Câțiva oameni, băgați până la brâu în apă, încercau să tragă pe uscat plutele regale, în timp ce alții, care după bogăția îmbrăcăminții erau probabil nobili, înconjurau un fel de baldachin sub care stătea întins un om tânăr, îmbrăcat în roșu, cu o coroană de pene argintii pe cap și un

Ciucure roșu care-i cădea atârând pe fruntea nobilă – mare lemn al puterii. Pe piept avea un soare de aur.

— Mi se pare că ne fac semne. Ce-or fi vrând să ne spună?

Întrebă Wara-Jaiphu arătând speriată grupul de oameni.

— Ne cheamă! spuse Collaguaqui cu glas vesel recunoscându-l pe încă și își dublă eforturile.

Pluta înainta ușoară, îndoind la trecerea ei tijele tinere de totora ce creșteau pe marginea lacului. Figura fetei devenise palidă și o teamă nespusă îi strângea inima.

— Ce faceți aici la ora asta și prin locurile astea? se auzi o voce îndepărtată ce venea dinspre mal.

Collaguaqui dădu un ultim impuls plutei, sări pe pământ și îndreptându-se către încă se așeză în genunchi în fața lui:

— Vin de la Copacabana, stăpâne, și îți aduc fecioara care-ți va înveseli inima.

Recunoscându-l, Huaina-Capac izbucni în râs.

— Ah! îmi amintesc. Ești poetul care a promis să-mi aducă femeia cea mai frumoasă pe care o vor vedea ochii mei... Ea este?

Neîncrezător, se întoarse către Wara-Jaiphu care, zăpăcită de cuvintele logodnicului ei, rămăsese în picioare în plută. Dar abia îi văzu încă trăsăturile feței, că o exclamație de surpriză îi scăpă de pe buze. Spuse, întorcându-se către curtenii invidioși deja pe norocul tânărului:

— Acesta este singurul poet care a spus adevărul. Tânăra este frumoasă ca o chacapoya. Trebuie să aibă sânge de al ei în vine.

Curtenii, gata să facă o plăcere stăpânului, închinată pe loc
imnuri de laudă în cinstea frumuseții Warei-Jaiphu:

— Părul ei este negru ca penele cormoranului, spuse un savant.

Ochii ei au privirea dulce și tristă a lamei sălbătice, adăugă un
șef de prin împrejurimi.

— Tenul ei este alb ca laptele proaspăt muls din uger, spuse și
un bătrân senior.

— Sâni ei trebuie să aibă forma vulcanului Sajama care lucește
în lumina soarelui pe pampasurile deschise din Collas, spuse un poet.

Într-adevăr, această fecioară este frumoasă și fragilă ca o floare.
Cum o cheamă? Întrebă încă, sorbind din ochi frumusețea fetei
intimidate.

— Wara-Jaiphu.

— Numele ăsta este în dialectul aimara, spuse unul dintre
înțelepții experți în limbile exotice din regiune.

Collaguaqui se grăbi să răspundă:

— Da, stăpâne: înseamnă Strălucirea Noptii.

— Un nume frumos și care i se potrivește.

Zămbindu-i, încă îl privi fix pe tânăr și îl întrebă:

— Spune, poți să-mi ceri ce vrei.

Figura lui Collaguaqui se luminează de fericire. Puse fruntea în
pământ și spuse:

— Vreau să-ți slujesc, stăpâne.

Huaina-Capac îl privi surprins.

— Ești, poate, nobil?

— Tatăl meu e șef în Copacabana, stăpâne.

— Dar nu porți sângele rasei mele în vine.

— Bunicul meu a condus litierele de aur în care tatăl tău,
stăpânul nostru, a venit să pacifice pământurile cucerite de

Tiahuanacu, stăpâne.

— Atunci, este drept ceea ce ceri. Rămâi în serviciul mers,
pentru că ești poet și pentru că pari să ai o inimă curajoasă...

Iar tu...

Puternicul monarh se opri. Văzuse siroind lacrimile pe obraji
fetei și încrețind ușor fruntea o întrebă:

— Plângi? S-ar spune că nu-ți place să mă privești... Vorbește! Pentru ce aceste lacrimi?

Wara-Jaiphu înainta în genunchi până la picioarele lui Unea și-i mărturisi durerea ei:

— Nu înțeleg... Nu ajung să înțeleg nimic din ceea ce se întâmplă cu mine, stăpâne. Îl iubesc; iar el a spus părinților mei că tu ne vei căsători și l-am urmat. Acum văd că mă abandonează și mă întreb ce rău mare i-am făcut ca să mă pedepsească așa... Mă doare sufletul, stăpâne.

Privirea monarhului s-a schimbat. Curtenii care făcuseră cerc în jurul băiatului se depărtară de el discret, ascultând cu atenție.

— Este adevărat ce spune tânăra asta? Întrebă cu severitate și cu vocea aspră încă.

— Stăpâne, se bâlbâi stângaci ambițiosul, eu o iubeam, desigur dar aflând nemulțumirile tale...

— Da, știu! îl întrerupse încă cu asprime; ai preferat să-mi faci mie o plăcere sacrificându-ți dragostea. Ești – și

15 – Oameni de bronz – r monarhul surâse într-un fel ciudat – un vasal exemplar și meriți o bună recompensă.

Se întoarse către fată.

— Ridică-te, Wara-Jaiphu și ștergeți lacrimile. Suferințele dragostei se vindecă pentru că ești tânără, frumoasă și sănătoasă... Întoarce-te acasă și fii fericită alături de un altul. Pe el îl opresc la mine și în schimbul favorurilor mele, singurul lucru pe care am să i-l cer este ca niciodată să nu se mai căsătorească...

II

O imagine teribilă și tragică îl obseda pe încă.

Se întâmplase astfel:

Se celebra la Cuzco, sărbătoarea lui Raymi și un aer călduț îmbibat cu parfum de violete și flori de portocali domnea în văzduhul albăstrui. Mulțimea adunată în piață era mai numeroasă ca altă dată. Preoții erau îmbrăcați în cele mai bune veșminte și cortegiul regal strălucea prin bogăția podoabelor de aur. Toate regiunile imperiului erau reprezentate prin conducătorii lor și fiecare dintre aceștia, purtând armele de război, venea precedat de servitorii care cântau din

instrumente și purtau, peste veșminte împodobite cu aur și pietre prețioase, pielea uscată a animalului ce reprezenta bogăția regiunii sale.

Cei din Omasuyos, de exemplu, regiune pustie o podișului, bătută întotdeauna de vânturile din munții care purtau veșnic zăpezi, erau acoperiți cu piei de lama. Cei din Chayanta, vale adâncă, plină de verdeață și flori parfumate, arborau o piele de jaguar. Focul aprins în tăvi de argint la poarta templului ardea gata să consume sacrificiile închinat bunului tată.

Soarele.

Deodată, în mijlocul profunde tăceri păstrate de cei douăzeci de mii de oameni adunați în vasta piață, răsunară țipete puternice în atmosfera luminată. Toți ridicară privirea către cer și văzură cum o acvilă străbătea văzduhul ridicându-se cu bătaii puternice de aripi ca o săgeată de zăpadă zvârlită de un braț puternic. Era urmărită de un stol de șoimi care o atacaseră sfâșiindu-i pieptul cu cruzime. Penele albe, pătate de sânge, zburau în jur ca niște fluturi colorați.

Lupta inegală fu lungă și înfiorătoare. Șoimii nu încetau să o atace și acvila cu toate forțele încerca să urce, să urce în

Văzduh și lumină, până când, pe moarte, făcu un suprem efort și strângându-și aripile puternice se lăsă să cadă ca un plumb în mijlocul cortegiului regal, ca și când doar aici spera să mai găsească apărare. Preoții o ridicară și îi îngrijiră rănile. Dar, degeaba. Trei zile după aceea muri.

Întrebați, ghicitorii răspunseră plângând:

— Stăpâne, ceea ce am văzut e un semn. Este imperiu care se va prăbuși.

Aceste cuvinte îl urmăriră implacabile pe încă și tristețea lui profundă se accentua din zi în zi, odată cu nenorocirile care pe neașteptate începură să se abată asupra imperiului din

Tahuantinsuyo, până atunci liniștit, fericit și prosper. Bunul tată, Soarele, se întunecă în plină zi de parcă i-ar fi fost rușine să lumineze păcatele oamenilor. Noaptea apărură pe cer stele noi, sinistre, cu cozi lungi și galbene. Pământul întotdeauna generos și bun se cutremură ca o mamă care nu poate naște produsul dragostei ei. Boli neînțelese de

vraci decimau populația și turmele mureau pe câmp de un rău necunoscut.

Toate acestea îndurerau sufletele și în special pe cel al lui

Huaina-Capac, puternicul stăpân, bolnav de supărare. Se plimba întunecat și tăcut, cu gândul mereu la marile tulburări din natură și mai ales la oamenii albi, bărboși și cu ochi albaștri despre care se spunea că au apărut de curând pe coastă.

Se gândea nu fără teamă la profeția bunicului lui, marele încă

Wiracocha, care prezisese că imperiul va fi cucerit și distrus de niște oameni veniți de pe pământuri îndepărtate... În întâmpinarea sorții care avea să se împlinească, și în ciuda tristeții și temerii lui, hotărâse ca toți supușii imperiului, sub pedeapsă severă, să facă petreceri vesele și plăcute. Dând el însuși exemplul, se înconjură de un lux necunoscut până atunci în imperiu.

Căci dorea să se bucure pentru ultima oară de ceea ce sfârșitul care se apropia îl va împiedica să mai aibă...

Într-una din aceste zile în care Huaina-Capac, mai trist ca niciodată, se plimba prin grădina palatului, împodobită cu pomi de argint cu fructe de aur, se întâlnește cu un om așezat la umbra unui platan, ce sta cu bărbia sprijinită în piept și ochii în pământ, încă îl recunoscuse și îi vorbea:

— Ce ai, Collaguaqui? Văd că fugi de prietenii tăi și cauți singurătatea născătoare numai de gânduri rele. Pari a fi un răufăcător care caută să se ascundă după ce a săvârșit

15 «227

O. Faptă gravă. Trebuie să fii bolnav, dacă nu vrei să-ți luminezi fața cu lumina veseliei.

Gollaguaqui se așează în genunchi și spuse:

— Iartă-mă, stăpâne, nu am nimic. Dar de câțiva timp o durere adâncă îmi macină inima și nu o pot ascunde, ori cât de mare ar fi dorința mea de a-ți face plăcere, căci știi bine, stăpâne, că atunci când inima plânge, buzele nu pot râde.

— Și ce te face să suferi așa?

Collaguaqui ridică o față răvășită și, scuturându-și părul peste care timpul așezase pulberea anilor, răspunse cu voce gravă:

— Stăpâne, nu am pe nimeni care să se gândească la mine.

Sunt ca arborii aceștia care nu fac umbră nici unei flori.

Monarhul surâse enigmatic și îi răspunse cu un glas indiferent:

— Da, dar ai trecut prin viață plin de ambiție și glorie.

Trebuie să fii mulțumit.

— Credeam că am să fiu, de mult, când eram tânăr. Dar acum când am văzut de atâtea ori zăpada căzând pe crestele munților, am înțeles, stăpâne, că nu sunt.

— Și totuși, Collaguaqui, ar trebui să fii. Numele tău este cunoscut în imperiu și toți știu pe dinafară faptele tale mărețe. Eu îți datorez mult. Tu singur, cu prudența și energia ta, ai putut să supui triburile revoltate din Antis, obișnuite să trăiască independente și nesociabile în asprimea pampasului ostil dintre prăpăstiile munților. Datorită curajului și eroismului tău, am câștigat multe lupte și am putut să dau o mai mare strălucire imperiului meu.

Collaguaqui suspină și spuse cu o amară tristețe:

— Mă simt slab și bătrân, stăpâne. Luptele și eroismele mele vor fi întrecute de alte lupte și alte eroisme. Numele meu se va pierde cum se pierde spuma pe care o ridică pescărușul pe întinsul apelor, iar eu voi dispărea, trist și singur, ca acele lame care, obosite de drumul lung al unei zile, se prăbușesc seara pentru totdeauna, în timp ce turma trece mai departe, înaintând fără grijă, indiferentă.

— Atunci? Ți-e grea viața?

— Nu, stăpâne, viața este un dar de la Dumnezeu și îți aparține, dar nu am nimic care să o înveselească.

— Ești plin de glorie.

— Nu are cine să-mi ducă numele mai departe, stăpâne.

— Ești bogat.

— Nu are cine să se bucure de bunurile mele, stăpâne.

— Ești sănătos.

— Timpul doboară și cei mai robuști arbori, stăpâne.

— Ești fericit.

— Credeam, stăpâne, că renumele este fericirea și m-am înșelat. Fericirea este dragostea, căldura unui cămin. Sunt singur, nu mai am nici tovarășă, nici copii. Nu sunt fericit, stăpâne!...

Huaina-Capac îl privi lung cu tristețe și asprime și îi spuse:

— Ai dreptate, Collaguaqui. Ți-ai distrus viața, ai făout-o sterilă. Dar e vina ta, căci înainte de a fi iubit, ai vrut să fii admirat, și orice vanitate se plătește. Femeia pe care ai gonit-o a plâns un timp, dar strălucirea zâmbetului primului ei copil a consolat-o. A înțeles că dragostea bărbaților este mai fragilă ca a copiilor. Apoi timpul și maternitatea a așezat zăpada pe părul ei negru, dar inima i-a rămas mereu cână și este fericită... Eu țin la tine și știu ce-ți trebuie. Ești bătrân și nu mai poți întemeia un cămin; fiii tăi nu vor mai avea timp să ia exemplu de la tine și nu se vor mai putea forma. Fructul conceput la bătrânețe nu mai este bun. Îți mai rămâne doar datoria. Du-te și preia comanda oamenilor care păzesc litoralul ca să vezi dacă vor apare cei albi, despre care se spune că merg ca animalele în patru labe și au două capete. Dacă sunt zei, cercetează-le credința în tatăl meu, Soarele. Dacă sunt oameni, luptă împotriva lor căci ești în putere și îndrăzneț. Adio, Collaguaqui!

Monarhul făcu un semn și nobilul războinic se retrase.

III

La câțva timp după aceasta, un sol trimis la palatul Tumipampa îl informă pe încă despre moartea lui Collaguaqui, căzut erok în lupta împotriva ființelor barbare, cu ochi albaștri, care nu erau zei, ci oameni, cu viciile, urile, dragostele și dorințele lor, ca și ceilalți oameni...

Emoționat, Suárez termină lectura. Dar prietenii lui nu Știură niciodată ce le citise naivul poet îndrăgostit.

XII

Cu boturile în vânt oile mergeau înainte.

Nicio rază de soare la orizont. Acolo, departe, la limita privirii, colina joasă prinsese o culoare cenușie. La răsărit, departe, se vedeau culmile albe ale Cordilierilor. La mijloc, traversând câmpia largă, râul desena enorme S-uri. Apele lui roșcate <și uriașe curgeau tăcute, încet, ca și cum ar vrea să-și prelungească mângâierile pământului, formând vâltori în care se agatau firele de trestie și totora...

— Loaj... Nustu!

Păstorii luă de jos un bulgăraș de pământ întărit și îl

Aruncă din praştie peste capetele animalelor, în dreptul semănăturilor. Acestea îşi schimbă direcţia şi se îndreptară către o mlaştină unde se jucau câţiva pescăruşi. Supaya alergă către turmă, latră de câteva ori, muşcă în dreapta şi stânga şi reveni lângă stăpâna lui dând din coadă, bucuros că îndreptase drumul caravanei.

Supaya, ca şi omonimul lui din legendele indiene, însemna drac. Era negru, păros, şi blana ce-i acoperea corpul slab avea reflexe de bronz vechi. Urâcios, îmbufnat, rău, era rar prietenos faţă de cineva. Cinstit, ca şi stăpânii lui, rar se întâmpla să plece după aventuri galante. Poate pentru că era cum nu se poate mai urât, şi o ştia. Dacă uneori, învingându-şi sila, se amesteca cu ialţi câini care vagabondau, era ca să caute ceartă sau pentru vreo răfuială, din care nu întotdeauna ieşea victorios, căci, prost alimentat şi muncit toată ziua, ajunsese slab şi deşirat.

Urma acum turma cu gravitate filosofică, cu capul aplecat şi adânc scufundat în gânduri. Numai vocea stăpânei lui avea darul să-l înveselească. Când îi da câte un ordin, în ochişorii lui vioi şi tandri apărea o intensă lucire de bucurie şi de supunere devotată.

Gata să-şi arate colţii la cel nedorit, fugea numai la vederea pantalonilor de oraş. Pantalonii de oraş îi produceau o frică de neînvins, poate pentru că ştia că întovărăşesc puştile care detunau cu zgomot năprasnic în câmpie. Nici nu se vedeau bine în depărtare siluetele stăpânilor, că se şi refugia

Lângă apărătoarea lui. Prudent, dovedea astfel instincte reac

Ţionare faţă de progresul şi rafinamentul pe care se spune că albi îl aduc oriunde îşi pun picioarele lor de cuceritori.

Păstoriţa şi turma ei ajunseră devreme pe pajiştea de pe muntele unde obişnuia să-şi ducă oile. Mergea veselă, gândindu-se la casa pe care bărbatul ei o ridicase deja pe jumătate, la poalele muntelui, pe o fâşie de pământ, dreaptă şi netedă, la marginea oului.

Dimineaţa întunecată şi răcoroasă prevestea zăpada sfinte Carmen, pe care agricultorii o aşteptau cu nerăbdare.

Din zările îndepărtate se ridicau enormi nori negri ce se oglindeau în apele lacului, dându-le o opacitate de metal lustruit. Pătând albastrul profund al cerului ce se întunecă, transformară

peisajul enorm într-o priveliște de o cruda asprime.

Totul părea că se destramă în obscuritate, căpătând o culoare cenușie: lacul, munții, dealurile, râul și casele. Chiar stuful de pe marginea lacului părea acum negru, pământiu.

Bine înfipă în culcușul unei stânci de pe creasta aspră a dealului, Wata-Wara privea absentă suprafața tremurătoare a lacului care părea că fierbe. Oile se mișcau alene printre stâncile prăpăstioase păscând iarba fragedă, crescută printre crăpăturile lor, iar Supaya, cățelul, adulmeca aerul gânditor și zbârlit.

Cormoranii se învârteau în stoluri dese deasupra țărmului, iar pescărușii se lăsau legănați de valuri scoțând țipete stridente.

Păstorița privea reîntoarcerea pescarilor. Veneau de departe în grupuri de patru sau cinci și velele de totora ale plutelor lor păreau tot atâți pescăruși așezați pe suprafața neliniștită a apei, înflorind din spumă și murind cu repeziciune printre tufele de totora.

Deodată Supaya adulmecă aerul și începu să mârâie furios, privind către drum. Wata-Wara întoarse capul și văzu pe stăpân și pe prietenii lui urcând panta.

Fără să știe de ce i se făcu frică. Vru să fugă, abandonându-și turma, dar ca să-și realizeze planul ar fi fost obligată să o ia chiar pe poteca pe care urcau ei, căci de cealaltă parte, dealul se prăbușea brusc în lac.

Se făcu că nu-i vede și se băgă în ascunzișul unei stânci așezându-se cu spatele către poteca care șerpuia la picioarele ei, printre stânci și bolovani.

În apropiere răsună un foc de armă. Supaya își căută refugiul lângă stăpâna lui și stolurile de turturele care-și găsiseră adăpost împotriva vântului printre crăpăturile stâncilor se împrăstiară în aer. Una căzu moartă printre pietrele drumului, stropindu-le cu sânge.

— Pe aici, aici a căzut!

Tinerii veneau în goană, căutând cu ochii printre stânci.

Cu puștile dădeau la o parte iarba aspră și deasă a pășunii căutându-și prada și, pe măsură ce înaintau, păstorița se făcea tot mai mică în ascunzișul ei, ca și cum ar fi vrut să dispară.

— Unde te uiți?

Se făcu că n-aude pe cel care îi vorbise.

— Ascultă, femeie! Ai văzut pe aici căzând o pasăre?

O întrebă din nou Pantoja, suindu-se pe o piatră.

Wata-Wara îi arătă pasărea moartă.

— E acolo.

Pantoja sări de pe stâncă, își ridică prada și spuse prietenilor examinând-o:

— Bine țintită! Drept în cap!

— Te-nșeli, îi răspunse Suárez; sub coadă.

— Asta faci tu, caraghiosule!

Privi din nou pasărea pe care o ținea în mină și adăugă cu plăcere:

— Ce vânat! Cel puțin mai schimbăm carnea.

— Cel mai bun vânat e aceea, spuse Văile, arătând-o pe tânără.

Pantoja întoarse ochii către fată și, recunoscând-o, spuse vesel:

— Caramba! E Wata-Wara. Ce facem?

— O luăm cu noi.

— Nu, lăsați-o în pace! spuse Suárez.

— Prostii! Dar, unde o ducem?

— În peșteră!

— O vrea să ne urmeze? Se spune că ăștia nu se apropie niciodată de ea, le e frică.

— Lăsați prostiile și hai să mergem, insistă Suárez.

— Prostii, o femeie ca asta? Ești nebun. Dacă vrei, tu poți să pleci, răspunse Ocampo.

Wata-Wara asculta fără să priceapă. Înțelegând că se vorbea de ea, se sperie și mai mult, simțindu-se cu totul neapărată ca în apropierea unei nenorociri.

Pantoja se apropie de tânăra care privea cu atenție lacul, fără să scape însă nicio mișcare a albilor.

— Ce privești?

— Nimic, stăpâne.

— Unde e soțul tău?

Indiana arătă lacul.

— Acolo, pe lac, pescuiește.

— Caramba! Nu aş avea curaj să plec pe lac pe timpul ăsta. Ce nori negri! spuse Suárez arătând orizontul întunecat.

— Uite cum arată lacul! Apele lui parcă ar fi de cerneală. Niciodată nu l-am văzut așa, spuse și Văile cățărându-se pe creasta de piatră unde se afla Wata-Wara.

Și adăugă întorcându-se către ceilalți:

— Veniți să vedeți! Ți se face frică.

Ceilalți urcară și ei și aruncară o privire întinderii nesfârșite și triste.

Norii acoperiseră cerul și se reflectau cenușii în lacul ale cărui ape se agitau în valuri mici, încununate de spume. Totul se scălda într-o lumină noroioasă: părea că peste cer se întinsese un vâl negru care lăsa să treacă cu zgârcenie lumina prin țesătura sa.

— Niciodată nu se întunecă așa cerul în epoca aceasta.

Ce se întâmplă? întrebă Pantoja pe indiană.

— E kenaya, tata.

— Ce este kenaya?

— Sunt norii aceștia negri care anunță nenorociri.

— Și-ți este frică?

— Da.

— De ce?

Indiana dădu din umeri:

— Uneori ți-e frică fără să știi de ce.

— Sărăcuța! Lăsați-o! insistă Suárez, impresionat de aspectul peisajului și de cuvintele tinerei.

— Este timid ca o potârniche. Crezi că are vreo importanță pentru ea, dacă se distrează puțin cu noi? insistă Pantoja privind fix pe Wata-Wara la care descoperise noi calități ale figurii ei bronzate și atrăgătoare.

Apoi se adresă indienei:

16 – Oameni de bronz 233

— Ascultă, se zice că pe aici este o peșteră. Condu-ne.

Indiana arătă cu degetul poteca și răspunse:

— Drumul acesta duce direct la ea. Dacă eu plec mi se împrăștie oile.

Pantoja făcu pe supăratul.

Nu vrea să-l asculte? Să aibă grijă. El este stăpânul și are dreptul să comande și să fie ascultat fără discuții... Sau crede oare că poate râde de el? Asta mai lipsea!

Wata-Wara, fără să răspundă, își prinse praștia la brâu, își puse pantofii, își luă furca și înainte de a se coborî din cuibul ei ridică brațele și făcu un semn pescarilor care tocmai ajunseseră la țărmlul cu totora.

Picături grele de ploaie începură să se spargă pe pământul uscat și prăfuit ridicând mici norișori. Oile alergară către adăpostul stâncilor iar Supaya mârâind surd se învârtea în jurul străinilor, furios, cu părul zburlit.

— Eu rămân să privesc, spuse Suárez prietenilor săi care se depărtau urmărind fata.

Wata-Wara mergea înainte cu pas încet, fie datorită greutății pântecului ei fecundat, fie, poate, ca să dea timp pescarilor să ajungă la deal.

— Să-ți fie de bine singurătatea! îi strigă vicleanul Pantoja.

Suárez, cu un gest de oboesală și scârbă, se așeza pe locul ocupat înainte de fată, de unde putea urmări desfășurându-se în față priveliștea lacului și a munților. Prietenii lui, animați brusc de dorință la prezența femeii, atrăgătoare prin grația ei naturală mergeau decisi să o aibă prin forță dacă de bunăvoie nu le-ar fi satisfăcut cheful.

— Cum se numește peștera? întrebă Ocampo arătând grotă întunecată când se apropiară de ea.

— Casa dracului! spuse Wata-Wara cu teamă.

Și adăugă în speranța naivă de a-i speria și pe albi:

— Noaptea se aud țipete înăuntru și se văd sclipind ochii demonilor.

— Tu i-ai văzut vreodată?

— O singură dată când eram copilă, dar nu vin niciodată noaptea pe aici.

Deodată dădu un țipăt și arătând intrarea peșterii spuse cu teamă neprefăcută:

„JL

— Priviți! Este acolo!

— Ce?

— Dracul!

Tremura de-a binelea, cu frisoane de teamă.

Tinerii se apropie mai mult de intrare și într-~~ide~~vă văzură în fundul grotei două puncte strălucind rotunde, cu o lumină ștearsă.

— Știți că-i adevărat? spuse Aguirre dându-se fără să vrea un pas înapoi.

— Prostule! Vreo cucuvea. O să vedem acum, răspunse

Pantoja.

Puse arma la umăr, ochi și strase.

La zgomotul detunăturii câțiva leke-lekes fugiră întovărășiți de țipetele lor ascuțite și un stol de păsări ieși în goană din peșteră atingând cu aripile lor capetele tinerilor. După ce fumul se împrăștie, cei doi ochi nu se mai vedeau.

— Ați văzut? Era o cucuvea. Și ca să vă convingeți...

Pantoja intră în grotă, aprinse un chibrit și se îndreptă către fundul ei întunecat. După câteva clipe se întoarse ducând de aripă corpul cenușiu și cald încă al păsării de noapte.

— Astăzi dracul!

Aruncă la picioarele tinerei rămășițele bufniței. Wata-Wara scăpă un țipăt și-și acoperi fața cu mâinile, tremurând de spaimă.

Picăturile de ploaie se făcuseră mai dese. Vântul şuiera prin ierburi și gema jalnic printre stâncile îngrămădite. Pe câmpie alergau vârtejuri mari de praf și la orizont un zgomot îndepărtat părea să coboare din cer.

— Să intrăm; ne apucă ploaia, propuse Ocampo.

Wata-Wara, fără să spună nimic, cu un aer liniștit se depărta de grup îndreptându-se către turma sa.

— Și tu de ce nu intri? o întreabă Pantoja.

— Nu intru, tata, imi-e frică.

— Ce proastă. Nu vezi dracul? și arătă spre bufnița moartă.

— Să transformat în bufniță. Dracul nu moare de glonț...

— Ai să te uzi. Pleci când stă ploaia.

— Mă duc! răspunse ea cu voce joasă și hotărâtă.

— Cu forța, băieți! spuse Pantoja.

16* 235

O luă de mâini și începură sa o tragă. ata-Wara se lăsă greu, tremurând mai tare de frică.

Supaya, cu urechile ridicate, cu ochii sclipitori, se azvârli deasupra agresorului și-l apucă de haină.

— Pleacă, blestatule!

Ocampo, cu patul armei, dădu o lovitură puternică spre capul mic al animalului. Se auzi un crac! și ceva se rupse.

Supaya lăsă prada și în un schelălăit ascuțit fugi târându-și laba.

Căinele! Wata-Wara se ridică dintr-un salt în picioare și încercă să scape fugind. Dar Pantoja o ținu bine ca un dulău de luptă. Indiana scoase un țipăt ascuțit, dar imediat Ocampo îi astupa gura cu mâna lui grea și mare.

Încercară să o ridice pe sus, dar ea, agilă și puternică, se apăra cu unghiile, cu dinții, cu picioarele. Cu lovituri, cu mușcături, cu zgârieturi care tăiau ca gheara de vultur, răni pe unul, dar ceilalți, excitați ca niște bestii, lipsiți de omenie, o târâră în peșteră...

După puțin, ieșiră în goană din grotă. Pantoja și Ocampo erau plini de sânge pe mâini și pe haine. Aguirre era alb la față. Văile se legăna gata să leșine.

— Cred că moare...

— Ce facem? întrebă cu teamă Aguirre.

— Trebuie să chemăm pe cineva... Cine a dat?

— Nu știu, răspunse Pantoja.

— S-a auzit ca un os care se / rupe.

— Vine și Alejo! spuse Văile.

— Și vine fugind.

— Îi spunem ceva?

— De ce? Nu o să ne mai lase să trăim liniștiți, răspunse Pantoja, întunecat la față.

Porniră în întâmpinarea lui. Văile începu să fluiera cu stângăcie, în timp ce-și ștergea sângele de pe haine. Ocampo izbucni în hohote de râs nervoase. Pantoja își curăța patul armei cu grijă, ca și cum ar fi vrut

să șteargă o urmă compromițătoare. Aguirre mergea serios și trist.

— V-ați făcut plăcerea, în sfârșit! le reproșa Suárez văzându-ne în halul în care veneau.

Ceilalți tăcură cu un aer speriat și jenat.

— Și ea, unde este? întrebă Suárez, simțind o umbră de teamă în fața tăcerii și atitudinii prietenilor lui.

— A rămas acolo, răspunse Pantoja, evaziv.

Și adăugă:

— Mergem acasă, este ora gustării.

Drumul li se păru lung iar la masă prezența Clorindei mi-i înveseli de loc. În alte împrejurări ar fi fost primită cu bucurie de stăpâni, căci pentru ei, frumoasa își ridicase părul negru și bogat în două cozi groase care din creștet îi cădeau pe spate. Purta și o jachetă roșie strânsă pe corp ce îi modela cu destulă precizie conturul sânilor duri și a sfârcurilor din vârf.

— Viciul e trist, le spuse Suárez cu ironie.

Dar cuvintele lui rămaseră fără ecou.

— Vreți să mergem să vânăm? întrebă Ocampo făcând un semn discret complicilor.

— Mă duc să mă culc, spuse Pautoja prost dispus.

— Și eu să lucrez, se scuză Suárez.

Ceilalți ieșiră înarmați cu puștile de vânătoare și, o dată afară, Aguirre le spuse:

— Cred că am făcut o barbarie și n-am să mă liniștesc până nu o văd pe Wata-Wara.

— Eu nu mă întorc.

— Nici eu.

— Să ne ducem la ea acasă. Știu unde este, propuse

Aguirre.

— De ce?

— S-o vedem. Dacă nu s-a întors îl căutăm pe soțul ei.

— Și ce o să-i spunem?

— Că am întâlnit-o bolnavă și ca să-i dăm un ajutor am dus-o în peșteră.

— Ce barbarie! Pantoja a lovit-o!

- Sigur. L-am văzut ștergând sângele de pe armă.
- Nu mă așteptam să avorteze.
- Cine ar fi crezut. Dar cu eforturile pe care le-a făcut...
- Sigur că da. Și mai ales lovitura.
- Nu trebuie s-o lăsăm acolo. Dacă moare ne-am ars...
- Nu-mi mai aminti!

Tăcură, speriați și îngroziți, având fiecare remușcări pen1

Tru că au cedat instinctelor, însă dispuși să scape de răspundere lăsând toată greutatea culpei pe spatele gazdei, dacă s-ar fi văzut acuzați de crimă.

— Cred că ar fi mai bine să mergem totuși pe deal să o vedem, insistă Aguirre.

— Acum este târziu să mai putem face ceva, fu de părere Văile descurajat.

— Mai bine ne ducem la ea acasă. Acolo o să aflăm totul.

Plecară. Soarele își făcuse loc printre nori și lumina porțiuni de câmpie. Vântul mai bătea încă.

Îl întâlnește pe Agiali în mijlocul curții, la casa aflată în construcție. Stătea cu ochii fixați pe poteca dinspre deal. O

Aștepta pe Wata-Wara și era neliniștit de întârzierea ei.

— Ascultă, îi spuse Ocampo, s-a întâmplat ceva soției tale pe deal. Noi vânam și am găsit-o bolnavă. Am dus-o într-o grotă ca să nu o ude ploaia. Du-te s-o vezi și spune-ne și nouă ce are.

Agiali își încreți fruntea și-l fixă cu o privire teribilă și scânteietoare pe Ocampo. Fără să spună niciun cuvânt, porni în pas alert pe panta dealului către vârf.

— Ne-am ars! Indiana a făcut o hemoragie! exclamă

Văile în culmea fricii.

Ceilalți simțiră și ei ourgindu-le prin vine un fior de teamă. Rămaseră tăcuți, palizi, când privindu-se între ei, când urinându-l pe Agiali ce fugea fără să se oprească la chemările vecinilor care-l strigau din curțile lor.

În fugă, plin de praf și de transpirație, gâfâind de oboseală, ajunse la intrarea grotei. Fără nicio ezitare intră în goană, atras de urletele câinelui care răsunau sinistre în fundul ei și care în orice altă

împrejurare l-ar fi făcut să moară de frică.

La început, intrat din lumina zilei în întunericul peșterii, nu putu să distingă nimic, dar ca un dibaci vânător în nopți fără stele, nu-i trebui mult să vadă corpul nevestei lui prăbușit pe pământ, rigid. Dintr-un salt fu lângă ea și, ridicând-o în brațe ieși în fugă la lumină, căci mâinile simțiseră deja greu

Tatea rigidă a ființei fără viață. Ridicându-se, se împiedică de ceva umed și moale...

Puse corpul la intrarea peșterii, în plin soare.

Fata era palidă, de culoarea cerii vechi. Picături de transpirație îi mai străluceau pe tâmpile. Sub ele, părul se încrețise lipindu-se de pielea transparentă, în dosul urechii un firicel de sânge se pierdea sub îmbrăcămintea spatelui.

— Wata-Wara! strigă bărbatul tremurând de durere și apucându-i brațul greu și rigid.

Indiana zăcea imobilă, cu picioarele pătate de sânge coagulat. Mâna rece ca piatra îi stătea grea pe pieptul nemișcat...

I se făcu frică. Frică de tăcerea iubitei, de lucrurile din jur, de singurătatea imperturbabilă ce-l înconjura.

— Wata-Wara! gemu din nou, presimțind nenorocirea.

Îi răspunse un țipăt ascuțit și pătrunzător din înaltul cerului, înălță capul și văzu că un alkamari, păsărică neagră, piază rea, zboară greoaie deasupra lui cu ochii ațintiți asupra trupului țeapăn al femeii.

Și deodată, cuprins de panică, o luă la goană spre vale fără să întoarcă capul înapoi, înnebunit de spaimă și de zgomotul pe care îl făceau pietrele smulse în goana lui și care se rostogoleau (pe panta abruptă.

Ajuns în câmpie, fără să se odihnească și în aceeași goană se îndreptă către casa bătrânului Choquehuanka, învățătorul său și protectorul iubitei lui. Intră în goană în tatio, transpirat, cu privirea rătăcită, fără poncho, cu părul său lung răvășit, cu ochii înnebuniți de spaimă.

Choquehuanka tocmai terminase masa și nu era mult de când se așezase pe jos ca să repare o plasă învechită. Cățelul, păros, moțăia la picioarele lui; câteva găini ciuguleau prin iarba uscată și cocoșul privea

fix către cer, cățarat pe o grămadă de balegă uscată.

Văzându-l intrând în halul ăsta, ridică ochii de la lucru și-l privi cu atenție. Observă înfățișarea deznădăjduită și chipul descompus de durere a lui Agiali și-l întrebă cu neliniște:

- Ce ai? Ce ți s-a întâmplat?
 - Au omorât-o! suspină Agiali cu putere.
 - Ce spui? Pe cine?
 - Au omorât-o! gemu din nou băiatul.
- Ochii bătrânului se măriră și întrebă cu teamă;
- Dar, pe cine? Și, cine?
 - Stăpânii, au omorât-o pe Wata-Wara!
 - Ah!

Bătrânul rămase nemișcat, cu gura deschisă și ochii măriți de groază. I se părea că n-a auzit bine. Asasinată Wata-Wara, fiica lui? Nu! Cu siguranță nefericitul ăsta și-a pierdut mințile. Ce-ar fi putut să facă fata, ființă nevinovată și curată, ca să-i supere pe patroni? Îi cunoștea, măcar? Cu siguranță...

— Ascultă, Agiali, pe mine să nu mă minți, că eu cunosc realitatea... Spui că nevasta ta a fost asasinată de stăpâni. Cu siguranță că nenorocita a pierdut vreuna dintre animalele* tale și tu într-un moment de furie... Adevărat?

Agiali se ridică:

— Îți spun, bătrân nebun, că ei au omorât-o... Nu mă crezi?

Choquehuanka albi la față:

— Te cred! Dacă n-ai spune adevărul nu mi-ai vorbi așa... Și, cum, pentru ce au omorât-o? Întrebă cu voce tremurândă.

— Parcă eu știu ceva? Eram la mine acasă, pe la prânz, și au venit ei, câinii, și unul mi-a spus: „Ascultă, nevastei tale i s-a întâmplat ceva și am dus-o în peșteră”. Am fugit până acolo și am găsit-o moartă. Mai mult nu știu nici eu.

— Și, ești sigur că e moartă? insistă bătrânul cu neîncredere.

— Da, un alkamari se învârtea deasupra ei...

Un fior de groază străbătu trupul lui Choquehuanka.

Alkamari! Ce dovadă mai bună decât asta? Erau păsările nenorocirii ce apăreau numai în jurul cadavrelor.

— Și era palida?

— Albă, albă ca ouăle de pana.

Choquehuanka lăsă capul în jos și ochii lui obosiți și triști se umplură de lacrimi. Se ridică puțin și, înălțând brațele către cer, murmură întunecat:

— Doamne! Toate astea se fac din voința ta?

Se îndreptă apoi către tânăr:

— Și crezi că stăpânul și prietenii lui...?

— De ce te îndoiești? E ca și cum aș fi văzut. JÂI s-a părut chiar că zăresc și sânge pe mâinile lor.

— Atunci... Trebuie să moară!

O flacăra de bucurie trecu prin ochii lui Agiali.

— Trebuie să moară! repetă exaltat.

Apoi, ca și când abia acum înțelegea nenorocirea, își ascunse capul între mâinile ridicate și începu să plângă.

— Ai să vrei să te răzbuni într-adevăr?

— Vreau! Aș vrea să le mușc inima! răspunse cu vehemență ridicând fața plină de lacrimi și sudoare.

— Ai vorbit cuiva despre moartea soției tale?

— De pe deal, am venit direct aici. N-am văzut pe nimeni.

— Mai bine. Acum du-te la conac.

Agiali îl privi pe bătrân cu mirare.

— De ce?

— Ca să te vadă și să nu suspecteze nimic.

— Și crezi că am să pot să-i privesc liniștit fără să le smulg inima cu unghiile?

— Ai s-o faci a timpul său și fără pericol. Arată-te puternic, așa cum ești.

— Atunci, am să mă duc să le dau știrea care mi-au cerut-o...

— Ce știre?

— Mințindu-mă că mi-au găsit soția bolnavă mi-au cerut să mă duc și să le spun apoi și lor, cum am găsit-o.

— Mai bine. Dacă te întreabă ceva, spune-le că Wata-Wara e la tine acasă și e bine... Du-te, fiule, dar înainte treci pe la Apatia și Tokorcunki și spune-le că am nevoie de ei imediat... Tu, rămâi acolo

cât or vrea ei. Dar înainte de miezul nopții să fii pe dealul Cusipata. Acolo ne vom întâlni cu toții. Ia-ți și arma.

Agiali ieși. Abia atunci bătrânul se prăbuși îndurerat lângă banca porții. Cu capul în jos, rămase mult timp nemișcat.

O voce calmă și gravă îl smulse din meditație.

— Bună seara să ne dea Dumnezeu, venerabile bătrân!

Choquehuanka ridică capul încet. Tokorcunki se afla în picioare înaintea lui, cu brațele încrucișate pe piept și îl privea cu un profund respect.

— Bună seara, Tokor.

Se sprijini cu mâna de baston și se ridică în picioare.

— Mi-a spus Agiali că vrei să mă vezi. Îmi vorbea plângând. I s-a întâmplat ceva?

— Omului mereu i se întâmplă ceva, Tokorcunki.

Apăru și Apana. Își pusese biciul de conducător peste umeri și venea gânditor cu fruntea înnorată, căci suspecta o fărădelege a stăpânilor față de soția lui Agiali. Pescarii îi povestiseră ceva despre ce văzuseră din lupta între ea și agresori.

— Ce s-a întâmplat? Întrebă de cum intră văzând figurile consternate ale celor doi bătrâni.

— O să aflăm acum. Veniți. Mergem pe dealul Cusipata.

Dar înainte să luăm ceva.

Intră în casă și reveni imediat, își pusese un poncho negru și ducea în mâini atârând de o frânghie un corn de vânătoare negru cu dungi albe, din os, cu capătul de argint, al cărui sunet cunoscut de toți se făcea auzit numai în cele mai grave împrejurări.

Se lăsa seara. Vântul încetase să bată și norii se destrămau făcând loc fâșiilor mari de cer albastru.

— Ce nedreptăți noi a mai făcut metisul? Întrebă Choquehuanka după o lungă tăcere.

— În fiecare zi face câte ceva. S-a plictisit să împuște rațe și acum vânează găini și câini. Mulți au trebuit să-și ducă animalele pe la moșiile din jur sau să le închidă în casă.

— Și cu oamenii tot așa rău se poartă?

— Ieri i-a spart capul în două locuri lui Leque, l-a bătut pe Cheka

și l-a răsturnat cu cal cu tot pe Condori care se ducea la sărbătoarea de la Chililaya.

— Și ce spun oamenii?

— Nu mai pot suporta și nu înțeleg de ce tu nu vrei să-l scărmanăm puțin.

— Cât timp acest om va fi în viață nu-i putem face nimic căci orice îi vom face îi va folosi ca să-și descarce pe niște nevinovați ura ce ne-o poartă.

— Va trebui să-l omorâm atunci?

Bătrânul se întoarse's. i-l privi în ochi pe Tokorcunki și spuse:

— Numai morții nu mai pot face rău.

Și reîncepu să meargă.

Ajunseră pe culme. Peisajul era încă bine luminat. Soarele, către asfințit, lumina printre nori și îmbrăca în roșu, un roșu viu și intens, apa lacului acum liniștită, în mijlocul lui, ca într-un imens jeratic se conturau cu toată precizia și până în cele mai mici detalii insulele ca niște pete negre.

Un urlet prelung și jalnic tulbură liniștea crepusculului.

— Parcă ar fi un câine.

— Cine știe.

Deodată, după o stâncă ce ascundea intrarea peșterii, dădurăpeste cadavrul Wata-Warei. Era culcată pe spate (cu brațele și picioarele întinse. Figura ei, reflectând ultimele raze ale soarelui, era albă, liniștită și frumoasă în lumina crudă, și. De un calm desăvârșit. S-ar fi spus că era imaginea părăsită a unui templu în ruine. Lângă ea, Supaya așezat pe etichetele dinapoi urla jalnic, cu botul ridicat în sus, iar pe o stâncă alături, veghea un corb cu ochii îndreptați către cadavru.

— Doamne, Dumnezeu! Wata-Wara! exclamă Tokorcunki îngrozit.

— Da, Wata-Wara. Au asasinat-o stăpâni.

— Și, de ce? Ce rău le-a putut face?

— Era frumoasă, o doreau și... Vezi!... Ca bestiile, până ce au omorât-o!...

Se apropiară. Pasărea se ridică încet în zbor și se duse să se așeze pe o altă stâncă a culmii, ceva mai departe.

Rămaseră în picioare lângă cadavru, fără să scoată un sunet și fără să-și ia ochii îndurerați de pe figura fetei.

— E moartă, nu? Întrebă bătrânul cu vocea înecată, gata să izbucnească în plâns.

— E moartă! răspunseră ceilalți pipăindu-i brațele înțepenite, cu mâinile lor tremurătoare și crispate.

Urmă o lungă tăcere. Fiecare simți în el explozia unei dorințe de răzbunare imediată și neiertătoare.

— Am dorit să evit asta, spuse în sfârșit bătrânul ca și când ar fi fost singur, dar ei au vrut-o. Acuma, orice scuză ar căuta... Ei au vrut-o!

Cu voce tare se adresă celorlalți:

— Voi mi-ați reproșat întotdeauna că sunt timid, că îi acopăr. Dar nu voiam sacrificii. Acum văd că pentru noi nu există decât un singur drum: să ucidem sau să murim.

Și adăugă cu hotărâre:

— Acum duceți-vă și povestiți peste tot ce ați văzut.

Dați de știre tuturor că a sosit ziua răzbunării și spuneți-le să se adune la sunetul cornului meu acolo unde vor vedea strălucind rugul meu... Eu sunt bătrân și puterea mi-a silăbit, dar am să mai găsesc atâta forță să suflu în corn ca să m-audă chiar și regiunile vecine și să știe că Choquehuanka cel drept i-a sacrificat pe ai săi pentru că a vrut să rupă fiarele care îi înlănțuie rasa...

XIII

— Ce ai? Pari trist. Abia ai scos un cuvânt toată seara, întrebă Suárez cu un ton de dulce reproș.

— Mi-e frică.

— Frică, de ce?

Aguirre nu-și mai putu ascunde teama și povesti prietenului isprava de dimineață. Apoi, cu capul aplecat pe speteaza fotoliului vechi, de piele, solid și negru, rămase privind prin balconul deschis animalele împrăstiate în livada care se întindea în pantă ușoară înconjurată de gardul de pământ, către râu. Pe alocuri, prin iarba îngălbenită, se vedeau băltoace de apă pe marginea cărora stătea nemișcat câte un cârd de ibiși negri.

— Ești ciudat! spuse Pantoja puțin contrariat de vorbăria lui

Aguirre, mai ales că atitudinea lui Suárez, modestă și discretă, nu făcea decât să-i inspire respect în ciuda glumelor cu care de obicei răspundea sfaturilor lui prudente și înțelepte.

Păstrară câteva clipe de tăcere, până ce Aguirre spuse din nou:

— Ce am făcut azi-dimjrieață a fost barbar!

Prietenii se priviră unul pe altul speriați, dar Pantoja, înfuriat de reproș, răspunse sarcastic:

— Ai calitate de a fi cinstit. Te felicit!

Lui Aguirre nu-i plăcu tonul și răspunse:

— Nu sunt ipocrit și spun ce gândesc. Și acesta este gândul meu...

— N-aveți de ce să vă certați, interveni Suárez. Lucho are dreptate. Dar unui rău fără leac...

Se făcu din nou tăcere, o tăcere grea, aproape agresivă.

— Și crezi că indiana a putut să scape? Întrebă Ocanipo.

— S-ar putea. E o rasă teribilă. Pare supusă și respectuoasă, dar este ipocrită și înșelătoare.

— Și voi sunteți siguri că femeia s-a întors la ea? Dacă a murit? Întrebă Aguirre privindu-și prietenii, cu obsesia omului posedat de o idee fixă care îi macină sufletul cu cruzime și tenacitate.

— Caramba! Ce idee! răspunse deodată Văile speriat și el.

— Și de ce nu? Mi s-a părut moartă, când a căzut după lovitura primită. Și noi care am fugit ca niște copii fără să privim ce s-a întâmplat.

— Și, cine a ovit-o? Întrebă Suárez.

— Eu nu știu, dar n-am fost eu, spuse Aguirre cu sinceritate.

— Nici eu, afirmă fără șovăire Văile.

— Și, nici eu, spuse Ocampo cu ochii la Pantoja.

— Atunci, trebuie să fiu eu! răspunse cu cinism gazda.

Și surâse disprețuitor.

— Cineva a făcut-o, afirmă Suárez.

Și adăugă:

— De ce ați maltratat-o?

— Tu nu știi cum. S-a întâmplat! se apăra ca un drac, cu o forță care te speria. Păream niște păpuși în mâinile ei.

Trebuia să ne ferim de loviturile și mușcăturile ei și să-i astupăm gura ca să nu ne asurzească cu țipetele ei oribile care puteau să alarmeze și pe cei de pe câmp. Atunci, careva, ca s-o facă să tacă, îi dădu o lovitură. Ea a căzut și noi am fugit fără măcar s-o atingem.

— Și când s-a întâmplat accidentul?

— În timpul luptei... Și asta mă sperie. Dacă ar fi fost un simplu leșin, lucrul n-ar avea importanță. Dar mă tem să nu intervină o hemoragie și poate foarte bine să moară, îi asigură acesta formal, căci colindase puțin și ogorul medicinei înainte de a se numi singur doctor în drept.

Suárez, alarmat deodată de povestirea lui Aguirre, exclamă:

— Eh! Tot ce putem face este să plecăm mai bine chiar acum spre La Paz.

— Pantoja, cuprins și el de teamă, dar ou oarecare iritație, spuse: — ”.

— Nu fiți proști, teama este un rău sfătuitor, vă face să vedeți năluci. Nimeni nu moare de o lovitură și indienii n-au să ne mănânce ca să răzbune un atentat la pudoarea unei femei. Dacă le distrugem recolta sau le dăm foc casei, s-ar mai putea, dar pentru o indiană! Voi credeți că brutele astea au despre onoare aceleași idei ca noi, și că nu există părinți care să-și dea fata pentru o dușcă de băătură sau câțiva pesos!

Văile, cel mai naiv dintre ei, dar cel mai bine informat asupra capacității de rezistență morală a indienilor, făcu un gest de aprobare cu capul, întărind cele spuse de Pantoja.

Argumentul păru decisiv și se făcu liniște. Pantoja propuse:

— Vă invit să facem o plimbare pe lac după masă, ca să le arătăm că nu s-a întâmplat nimic cu blestemata aia și că tocul este ca înainte.

— Ar fi însă mai bine să știm înainte care-i realitatea, spuse Ocampo.

— E ușor.

Pantoja se apropie de ușa sufrageriei și-l strigă pe Troche care veni imediat.

— Ascultă, Troche, am vrea să ne plimbăm seara pe lac și avem

nevoie de niște plute. Adună-i pe cei mai buni vâslași: Leque, Taquimani, Agiali...

— Agiali așteaptă aici de câțva timp.

— Ah! Și ce spune? Întrebă privindu-l cu neliniște pe administrator.

— Nimic.

— Și, de ce a venit?

— Cică, l-ați chemat să-l întrebați despre nevastă-sa.

— Și cum se simte?

— Zice că bine!

— Bine! Să intre! Și nu uita plutele.

— După ieșirea lui Troche tânărul izbucni în hohote de râs lovindu-se cu palmele peste genunchi.

— Vedeți? Bărbatul e aici și, nu s-a întâmplat nimic.

La naiba. Ați fost ca niște muieri! Dacă ar fi nevoie, eu m-aș bate singur cu toți acești sălbatici...

Prietenii tăcură, fără să dea importanță fanfaronadei lui.

Se simțeau puțin rușinați de a-și fi trădat teama.

— Alejo e cel care... I s-a zbârlit părul de frică, spuse

Ocampo ca să se scuze.

— Așa sunt poeții!

Râseră cu toții, chiar și Aguirre, pe seama scriitorului care fără să le răspundă, necăjit, ridică din umeri cu un aer de dispreț și resemnare.

În clipa asta intră și Agiali. Purta poncho-ul pe umeri și ținea pălăria în mână. Era palid și desfigurat. Văzându-l, tinerii se priviră între ei și zâmbiră ușurați și satisfăcuți. Scăpaseră de o neliniște supărătoare. Pantoja i se adresă:

— Cum se simte nevasta ta?

Agiali făcu un efort și răspunse fără să se trădeze:

— Bine!

— Și ce a avut?

— Nimic.

Vocea lui era schimbată, dar tinerii nu observară, încântați cum erau să savureze liniștea ce se lăsase în sufletul lor.

— Bine! Du-te ia lac și prepară-ți pluta. O să facem o plimbare.

— Ei! Ce spuneiți acum, femeiuștelor? Întrebă gazda, râzând și mai zgomotos după ieșirea lui Agiali.

— Ce să spunem? Mai bine așa. Gândește-te la scandalul care l-am fi avut dacă ar fi murit femeia asta frumoasă. Ne asiguram de pușcărie.

— Sau ne mâncau de vii sălbaticii ăștia.

Pantoja asculta surâzând cu ironie, dar vizibil ușurat.

— Mergem sau nu mergem? Întrebă.

— Mergem, băiete. Merităm o oră de plăcere, spuse Văile.

Masa fu zgomotoasă și foarte veselă. Se goliră sticle de vin și de bere, căci fiecare simțea nevoia să uite cu totul gân

durile triste de după amiază, amețindu-se cu plăcerea animală de a trăi fără grijă, cu sufletul eliberat, fericit și lipsit de gânduri. În mijlocul râsetelor și exclamațiilor cu care își subliniau isprava de dimineață, la cererea lui Suárez, fiecare considerându-se scăpat de vină, dădu detalii despre ro-M pe care-l jucase.

— Văzând-o așa subțirică, n-ai fi bănuiră de loc că sălbatica asta avea atâta putere. Eu am luat-o de brâu și am vrut s-o culc la pământ, dar n-am putut. Sunt niște oameni de bronz, mărturisă Pantoja.

— Dar eu? spuse Ocampo, am apucat-o de picioare, dar mi-a dat niște lovituri că m-a făcut să mă răsucesc ca un titirez.

Aguirre își arată mâna rănkă:

— Era să-mi smulgă degetul cu dinții!

— Eu am apucat-o de mâini și a trebuit să mă așez pe ea ca s-o țin! Ce brațe! Ce sâni!

Și dădu ochii peste cap.

— Mărturisește că tu ai lovit-o, adăugă întorcându-se către Pantoja.

— Eu. Nu exista altă cale s-o fac să tacă. Am dat cu poftă, mărturisesc.

— Puteai s-o omori.

— Nu chiar, dar cred că i-am spart capul, spuse Pantoja excitat de vin.

- Atunci, hai să mergem! exclamă Văile.
Își aprinseră țigările și se ridicară de la masă.
— Luăm puștile?
— De ce? Presupun că nu vrei să vânam noaptea.
— Nu! Dar îmi iau revolverul.
— Și eu!
— Și eu!

Pantoja, care niciodată nu și-l părăsea pe al său, râse glumind:

- Lăsați revolverele și luați mai bine ghitara.

Se îndreptară direct către lac. Erau îmbrăcați cu pardesie și cu șaluri călduroase la gât. Ocampo purta pe umeri o ghitară și Aguirre legăna în mână un lampion japonez. Văile ducea în brațe cu multă grijă și atenție o sticlă neîncepută de whisky.

Soarele asfințea și la apus norii negri și roșii păreau un imens incendiu.

Pe mal așteptau vâslașii, fiecare urcat pe pluta lui. Agiali era palid. Doar așa se mai trăda viața pe figura lui de sfinx.

— Se spune că-ți iubești mult nevasta, îi spuse cu cinism Pantoja.

- Da, ne iubim.

- Ai să mă faci nasul tău!

- Da, tata, așa o să fac! Ești un bun tată pentru copiii tăi...

Și surâse, dar surâsul era crud și amar. Suárez îl văzu și i se făcu frică, îi spuse lui Aguirre la ureche:

— Vezi, omul ăsta ascunde ceva. Îți jur că o să ni se întâmple o nenorocire.

Aguirre își privi prietenul și izbucni în râs. Din vina lui Suárez trebuise să suporte glumele lui Pantoja și acum nu mai voia să plece urechea la fanteziile lui de fricos.

- Biet poet, nu ești decât o găină.

Suárez răspunse simplu:

- O să vezi!

Se așezară pe plute, Văile cu Ocampo, Aguirre cu Suárez și Pantoja rămase singur în cea a lui Agiali.

Începură plimbarea.

Dinspre pământ veneau sunete de fluier care se topeau în depărtare, într-o melodie melancolică. Câteva fete duceau turmele către adăpost, pe malul lacului, și behăiturile oilor acompaniau această muzică, făcută din vaiete și suspine.

Cerul avea o transparență diafană. Din norii de furtună de dimineață abia mai rămăseseră niște fâșii care jucau deasupra culmilor înzăpezite ca niște fulgi roz. La orizont, departe, deasupra insulei Quebaya, scufundată în apele aprinse ale lacului, aceiași nori roșii, de un roșu viu, și negri, de un negru adânc, se adunaseră în jurul creștelor.

17 – 249

Lacul părea adormit și nu se mai auzea decât cântecul lent și monoton al pescarilor, pierduți în desișul de stuf.

Rățele soseau în stoluri din toate zărilor. Zburau sus, minuscule și coborau lent în mari spirale, din ce în ce mai strânse pe măsură ce se apropiau de pământ. Jos, siluetele lor fugitive se desenau cu precizie pe fondul roșu al apusului. Veneau cu etichete strânse sub ele, cu gâtul întins, căutându-și din ochi cuibul.

Se întuneca și câteva stele începură să lumineze pe albastrul profund al cerului cu o lumină slabă și îndepărtată. Plutașii, transpirați, nervoși, înfundau cu putere prăjinile și ridicau neîncetat picături de apă rece și cristalină.

Pe pământ, focurile aprinse în căminele indienilor clipeau împrăștiate pe câmp și la poalele dealului. Amuțiseră toate zgomotele și o pace nesfârșită să lăsă pe pământ, odată cu întunericul, din ce în ce mai adânc.

— Cel care are lampionul să-l aprindă, strigă Pantoja, dând ordin plutașilor să se adune într-un singur grup, în timp ce Văile scoase dopul sticlei ca să ofere paharele pline cu băutura ruginie prietenilor săi.

O pată roșie apăruse pe catifeaua apei. Pe neașteptate, tulburând liniștea nesfârșită, se auziră vibrând corzile ghitarei și vocea puternică a lui Ocampo, care tremura ușor recitind versurile triste ale lui Reyes Ortiz:

Cumplita, ce cumplită soartă!

Ursita rea mă străjuiește:

Mi-e viața searbădă, deșartă.

Iar neagra moarte mă-ngrozește.

Cântecul, plin de durere, se înalță aproape funebru în liniștea de moarte a lacului, răsunând dureros în inimile tinerilor care, fără motiv, se simțeau apăsăți de ceva.

Nu-mi aflu singur dezlegare.

De haos copleșit, închis.

Sub gânduri boite funerare.

Și inima adânc abis.

Vocea suna tristă și jeluitoare.

— Ei! auziți? strigă Pantoja cu un glas neliniștit între

Rupându-l pe cântăreț.

JL-Ocampo tăcu și ultimele note ale cântecului se stinseră în murmurul apei care lovea laturile plutelor.

— Sst! ceru liniște Aguirre, oprind vâslașii.

Indienii ridicară prăjinile din apă surâzând în întuneric.

Tinerii duseră la gură paharele ca să savureze pe îndelete și în tăcere gustul băuturii.

Dinspre întinderea întunecată și tăcută veneau vaiere vagi și tremurătoare. Păreau răgete înfundate de animal flămând sau furios. Sunetele, înalte sau grave, conțină brusc și atunci se auzi numai unul singur, mai grav, mai dureros și ușor tremurat. Odată cu ele se aprinseră pe culmile dealurilor din jurul golfului focuri pâlpâitoare care azvârleau scânteii în întunericul nopții.

Pantoja simți trecându-i prin corp un fior de spaimă. Cunoștea semnificația acestor sunete de corn: era chemarea la luptă a indienilor, care răsunau numai când trebuia să înceapă războiul cu vecinii sau să se răfuiască cu albi. Fără să-și poată ascunde frica, îl întrebă pe vâslașul său:

— Ce se întâmplă? De ce sună din corn?

Indianul, după o scurtă tăcere, răspunse vag:

— Nu știu, s-or fi jucând niște copii.

— Dar în celelalte nopți de ce nu s-a auzit nimic?

— Nu știu. Cu siguranță că trebuie să fie copiii.

Pantoja își scoase revolverul și țintind fruntea plutașului se răsti cu voce aspră:

— Spune! De ce sună cornul?

Agiali se sprijini pe prăjină și răspunse încet și grav:

— Pentru rugăciune.

Se făcu tăcere ca și când vorbele lui Agiali căzuseră într-un puț.

— Rugăciune? De ce? A murit cineva? întrebă Pantoja speriat, ca și prietenii lui, care de teamă aveau mâinile crispate pe revolvere.

— Nimeni, dar sunt trei ani de când nu mai avem recolte și cerul se arată rău și pentru, cel de al patrulea. Azi-dimineață a suflat kenaya, vântul nenorocirilor.

— Și pentru asta trebuie să se roage?

— Trebuie să-l îmbunăm pe Dumnezeu. Se pare că vrea să-i pedepsească pe pământeni cu o nenorocire și trebuie să-i liniștim furia.

17* 251

Apoi înălță capul spre cer și, arătând stelele care scliffeau cu miile pe bolta neagră, adăugă:

— Cu siguranță că o să avem din nou o toamnă proastă.

O stea căzătoare, lăsând o dâră subțire de lumină, străbătu perpendicular întunericul și dispăru, la marginea lacului. Indianul întoarse capul către locul unde dispăruse bolidul și spuse:

— A murit cineva...

Vorbele lui încete și liniștite, atitudinea lui calmă, dar concentrată și misterioasă, vocea cu inflexiuni tremurătoare, înecată în lacrimi, născu tinerilor un sentiment de nedefinită neliniște.

Între timp, ecoul cornului părea să se fi întins la toți munții, căci nu era un singur punct al podișului de unde să nu răsunе notele lui profunde și triste, și nu era culme de munte pe care să nu se vadă strălucind flacăra câte unui foc.

Se linișteau într-o parte, dar răsăreau în alta, ca să se stingă din nou și să reapară peste puțin. Păreau niște licurici zburând printre munți...

Numai cel de pe dealul Cusipata ardea continuu și egal, într-un singur loc, de unde răsuna lent și grav, tremurător și dureros, sunetul

unui singur corn ca și cum ar fi dirijat pe celelalte.

— Focul acela nu arde pe dealul Cusipata? întrebă

Pantoja.

— Ba da.

— Și de ce? Este prima dată când văd asta.

— Nu știi; vreun păstor care-și caută un animal pierdut.

— Dar lumina aceea nu se mișcă!

— Atunci, probabil este dracul care a ieșit din grota lui și caută un suflet.

În lumina roșie a lampionului, prietenii se priviră serioși și gravi. Se uitară și la indieni. Dar aceștia rămâneau reci și impenetrabili. Așezați pe vine la pupa plutelor, mestecau coca, plini de indiferență, ținând în mâini prăjinile lungi și groase.

— Cât e ceasul? întrebă Văile.

— Nouă.

— Să mergem, s-a făcut frig.

Plutele își îndreptară prora către pământ. Alunecau încet și tăcut în clipocitul prăjinilor care intrau în apă. Stăpâni

Tăceau cufundați în gânduri. Cântărețul își uitase instrumentul pe marginea plutei, în tăcere firele de totora îi atingeau coardele ce vibrau îndelung, scoțând mici sunete tremurătoare.

Săriră pe uscat tăcuți și preocupați. Pantoja, cel mai îngrijorat, dorea să-și ascundă tulburarea. Fără a se teme că peonii o să-i înțeleagă cuvintele, i se adresă lui Suárez cu un ton pe care l-ar fi vrut glumeț:

— Vezi, poețelule, că temerile tale n-aveau rost? Dacă ar fi vrut să se răzbune ar fi scufundat plutele și... La fund ca să nu mai ieșim niciodată!...

Încercă să râdă cu un râs zgomotos și prefăcut.

Suárez rămase mut, departe de ironiile lui. Fluiera o melodie tristă și în intervale fuma, dar ajuns în pragul casei se întoarse către amfitrion și îi spuse abătut:

— Te previn că mâine în zori eu plec. Dă ordin să fiu trezit...

Xrv

Nu dispăru bine lumina lampionului în întunericul vestibulului

că indienii și porniră în fugă către casele lor ca să-și ia armele cu care de secole neamul lor lupta împotriva cuceritorilor.

Agiali se îndreptă așa cum era către deal. Mergea cu pași mari, cu capul aplecat în piept, întunecat, și la fiecare pas întâlnea grupuri de indieni care se strecurau în tăcere prin întuneric. Din toate părțile se auzeau strigătele de alarmă ale păsărilor leke-lekes și lătratul neîncetat al câinilor ce păzeau casele de la poala dealului. Trecând pe lângă grupuri, auzi scurte dialoguri:

— În sfârșit, Choquehuanka s-a decis să ne cheme. I-o fi făcut ceva stăpânul!

— Se pare că l-a gonit de pe moșie...

Alții, mai bine informați:

— Se spune că azi au omorât o femeie.

— ...Eu plec către satele din Perú...

— ...Va trebui să închidem ușile pe dinafară. Bătrânul a fugit pentru că le-am lăsat deschise...

Dar Agiali abia auzea. Copleșit de durere, setos de răzbunare, nu dorea decât să ajungă lângă moartă și să alerge apoi, chiar dacă ar fi singur, să plătească stăpânilor datoria lui de sânge. Fugea mai mult decât mergea, fără să audă salaturile și ocările oamenilor peste care dădea, mai-mai să-i dărâme pe panta abruptă.

Ajunse pe culmea unde peștera își deschidea către lac gura ei întunecată și a cărei boltă forma platoul îngust al culmii.

Un foc alimentat cu tola verde, tulpini de yareta și paie ardea pe culrhe, dând o culoare roșcată cadavruului întins la marginea prăpastiei! Împrejur, în grupuri, stăteau gravi și tăcuți câteva sute de indieni, cu tenul arămiu și ochi sălbatici.

Cei mai mulți erau înarmați cu macanas, a căror ghioage grosolane zăceau pe jos. Alții purtau sulițe terminate cu tridente care străluceau cu sclipiri roșietice la lumina focului, și la câte unii se vedeau pe umăr puștile vechi, cumpărate de la dezertorii din armată, sau flinte ce se încărcau pe gură.

Alături de cadavru, așezat pe o piatră, veghea Choquehuanka. Stătea imobil, cu capul aplecat, și părul lui alb strălucea în lumina focului ca o flacără roșie. Brațele îi atârnavă rigide și atitudinea lui de

profundă tristețe trăda o nesfârșită oboseală.

Câinii încetaseră să latre și nu se mai auzeau nici țipetele de leke-lekes. Tăcerea și întunericul cuprinseră totul.

Un cocoș cântă de miezul nopții și alții îi răspunseră din depărtări.

Un bătrân venerabil se îndreptă atunci către marginea prăpastiei și-i spuse lui Choquehuanka:

— Bătrâne, e miezul nopții și trebuie să vorbești. Ți-am văzut focul și ți-am auzit cornul. Am venit de pe insule și din locuri îndepărtate ca să ne supunem ție.

Choquehuanka se ridică în picioare, urcă pe culme și salută:

— Noapte bună să nea dea Dumnezeu, tatitos.

— Noapte bună!

Se făcu o tăcere profundă, aproape religioasă.

Choquehuanka arată rămășițele fetei și spuse rar:

— Stăpânii au omorât-o!

O știa, dar cuvintele bătrânului, grave și sonore, produsese un val de furie și neliniște. Se ridică un murmur surd de voci supărate, stăpânite însă de prezența moartei.

— Lașii... Asasinii... Trebuie să-i omorâm!

Cuvintele fură spuse de la un capăt la altul al adunării cu ură și neiertătoare hotărâre.

— „Trebuie să-i omorâm”, spuneți, dar a omorî este păcatul cel mai mare, pentru că viața este un dar al cerului pe care oamenii nu trebuie să-l distrugă.

— Trebuie să-i omorâm, trebuie să-i omorâm!

Vocile surde deveniseră strigăte de furie, căci mulți credeau că și de data aceasta bătrânul le va da sfaturi de supunere și răbdare.

— Vreți să-i omorâm? Întrebă privind în jur cu ochi senini.

— Da, da! răspunseră voci frenetice printre care mai puternică se auzea cea a lui Agiali.

— Dacă vreți să omorâți și dacă printre voi e vreunul care n-a suferit din partea albilor, să plece, căci se pot naște nenorociri dacă vărsăm fără motiv sânge omenesc...

— Toți am suferit! țipară mulți agitându-și armele.

— Toți! Toți! repetară șiceilalți imitându-și tovarășii.

Trebuie să-i omorâm...

Choquehuanka le făcu semn cu mâna să tacă și, după ce se liniștiră, continuă:

— Bine, trebuie să-i omorâm. Dar durerea noastră este atât de mare, încât să trebuiască să ucidem? Amintiți-vă că o singură picătură de sânge alb e plătită cu torente de sânge de-al nostru. Ei au arme, soldați, poliție, judecători și noi n-avem nimic și pe nimeni...

Indienii aplecară capetele, tăcuți și întunecați. O tăcere teribilă înlocui tumultul. Choquehuanka surâse cu amărăciune:

— Vedeți? Ne-a cuprins frica, ne simțim lași... Suntem niște sclavi!

— Nu, trebuie să-i omorâm! țipă Agiali cu disperare.

— Dar, cine va uide? Privește-i cum tremură.

— Avem copii, bătrâne! gemu un om înalt, solid și cil figura energică.

Choquehuanka ridică capul cu demnitate:

— Și eu am avut, Cheka. Am avut doi. Și cel mai mare...

Amintește-ți că a fost ca și fratele tău... Cel mai mare a murit luptând pe lac pentru conac, iar celălalt a fost ucis de soldații stăpânului atunci când n-am putut să-l facem să plătească crimele comise...

— Eu îl omor! urlă din nou Agiali cu figura descompusă de ură.

— Trebuie să-l omorâm, să-l omorâm! se auziră câteva voci aspre odată cu zgomotul ghioagelor izbite cu furie de pământ.

— Să vorbească toți cei care au plângeri împotriva stăpânului.

— Fiul meu e bolnav în pat, după o bătaie, spuse Tokorcunki cu gravitate.

— Mie mi-a spart capul...

— Mie mi-a luat vitele...

— Mie...

Plângerile curgeau din toate părțile, cu ură și amărăciune, și istorisirea jignirilor și brutalităților suferite din partea albilor nu mai contenea. Cea mai mică dintre reclamații era o potlogărie. Și necazurile, spuse pe un ton amar, erau ca un alcool puternic, încălzeau

mințile, născând dorința unei răzbunări imediate, unui marș către sinucidere și moarte, către purificarea prin sânge a atâtor suferințe nedrepte, fără teamă sau îndoială.

Fiecare voce care se ridica să-și spună păsul, chiar dacă era un fleac, cădea ca un nou buștean pus peste foc. Și focul creștea din ce în ce mai tare amenințând să șteargă orice rezervă din suflete.

Când încetă și ultima voce, Choquehuanka vorbi:

— Nu demult, ochii mei au obosit să mai privească atâta cruzime și atâta nedreptate. La fiecare pas pe care-l fac pe pământul ăsta, mi se pare că-l simt sub picior îmbibat de sângele alor noștri. Nu mă mai minunez de cruzimea albilor. Au puterea și abuzează de ea, căci pare să fie în natura omului să se slujească de puterea lui, dincolo de necesități. Ceea ce mă îndurerează este că nu avem pe nimeni ca să ne plângem de mizeria noastră și că, pentru a căuta puțină dreptate, trebuie să fim propriii noștri judecători. Suntem pentru ei mai puțin decât animalele. Cel mai umil dintre metiși sau cel mai mișel se crede cu mult superior rasei noastre. Ne iau totul, până și femeile și noi abia dacă ne răzbunăm făcându-le mici pagube, slabă compensație a marilor suferințe pe care ni le aduc ei. Așa brutalizați și chinuiți, îmbătrânim și murim ducând cu noi o rană vie în inimă. Când se va sfârși cu asta? Cum să facem ca să scăpăm de călăii noștri? Câteodată, în singurătatea mea, m-am gândit că fiind așa cum suntem cei mai mulți, sclavi toată viața, am putea să ne unim și într-o bună zi, la un semnal hotărât, la o oră din noapte, să dăm fac caselor lor din orașe, din sate și de pe moșii, să năvălim și să-i ucidem; dar, am văzut apoi că vor rămâne soldații, armele și judecătorii ca să ne persecute cu asprime, fără iertare, căci vor pretinde că se apără, că este o luptă între rase ce le justifică vărsarea de sânge și ura. M-am gândit de asemenea că ar fi bine să învăț să citesc, pentru că citind poate că o să descopăr secretul forței lor. Dar, literele au o otravă teribilă, căci toți cei din neamul nostru, când le învață, se schimbă și își reneagă până și originea, folosindu-se de ceea ce au învățat ca să ne exploateze și ei...

Bătrânul apostol tăcu. Adunarea rămase liniștită cântărind una câte una teribilele cuvinte ale înțeleptului, întrezărind în depărtare luminița unei speranțe ce strălucea în mijlocul întunericului de

nepătruns care le copleșea neamul.

— Până atunci, continuă Choquehuanka, nu trebuie să așteptăm nimic de la oamenii care ne domină și trebuie ca la fiecare dintre crimele lor să ne ridicăm și să-i pedepsim, căci represaliile ne pot folosi în două scopuri, servindu-ne mâine, chiar dacă azi ne costă sacrificii mari: să-i facem să înțeleagă că nu suntem animale și să deschidem între noi și ei un abis de sânge și moarte, ca ura să trăiască mereu în noi, până când va fi atât de puternică încât se va impune sau se va înăbuși sub nenorociri ca iarba pe câmp, cea pe care o smulgem când nu-i bună de nimic.

Învățătorul tăcu, suspinând, și vorbele lui de adâncă înțelepciune fură primite cu amărăciune de către adunarea din care se ridică un murmur surd de durere și teamă.

— Vrei atunci să ucidem? Întrebă cu voce tare bătrânul care-l invitase înainte să vorbească.

Choquehuanka își ridică încet ochii către el:

— Eu nu vreau nimic, Cheka. În curând am să mor, dar am venit să vă vorbesc înainte de a părăsi acest pământ al mizeriei și tristeții. Am spus ceea ce trebuia să spun și acum voi trebuie să hotărâți, dar amintiți-vă: dacă vreți ca mâine copiii voștri să trăiască liberi, nu închideți niciodată ochii la nedreptate și pedepsiți fără iertare răutatea și abuzul. Dacă vă place sclavia, amintiți-vă atunci, în momentul suprem, că aveți bunuri și sunteți tați de familie... Acum, alegeți!

Niciodată discursuri violente sau pline de ură nu au produs în vreo adunare atâta mânie ca vorbele liniștite, dar cu accente profunde, ale bătrânului Choquehuanka.

Din toate piepturile răsună un urlat de furie și mânie.

Mulțimea o luă la goană, continuând să urle și să amenințe.

Oamenii coborâră pe deal spre conac, fără ezitare, apucați de demența răzbunării și morții, în care nu intra numai amintirea fetei, al cărei cadavru, uitat de toți, chiar și de soțul ei, ce alerga în fruntea hoardei orb și neiertător, zăcea părăsit pe culme. Lângă ea, silueta singuratecă a lui Choquehuanka se contura în lumina roșie a focului care se stingea încet.

Coborî de pe stâncă, se așeză în genunchi lângă cadavru și-și

trecu mâinile aspre cu unghii lungi peste fruntea lui Wata-Wara. Începu să-i aranjeze bucele pe care vântul nopții i le împrăștiase pe față. Ochii lui mici și cenușii clipiră tremurat și lăsară să cadă două lacrimi mari de pe genele aspre... Privi lung ca la o icoană corpul rigid și făcu un gest vag de amenințare. Dădu din umeri și se întoarse cu spatele la cadavru, luând-o la vale, dar după puțin se opri.

De pe câmpia adormită și liniștită se ridică deodată un strigăt strident și înfiorător. Un câine latră lung la poalele colinei. Alții îl urmară și apoi și cei de pe câmpie. După puțin timp toți câinii urlau într-un cor teribil și sinistru. Părea ea noaptea însăși geme. Păsările leke-lekes, trezite de lătratul desperat, se ridicară și ele în aer țipând strident, și glasul lor răsună și mai viu în concertul sălbatic. Răsună un foc de armă. Detunătura alarmă și mai mult câinii. Uneori se opreau, poate obosiți; dar atunci vântul aducea ecoul altor zgomote mai îndepărtate și urletele lor începeau cu mai multă putere ca și când prin întuneric bântuiau umbrele amenințătoare ale unor dușmani sau presimțeau apropierea unei inevitabile catastrofe.

Câteva luminițe albastre și mici apărură pătând cu scânteii lucitoare în întunericul nopții, ca niște licurici care fugeau, speriați de zgomotul surd al câmpiei.

Deodată totul se liniști. Câinii – de parcă li s-ar fi pus botnițe – se opriră și nu se mai auzeau decât țipetele păsărilor de noapte, în depărtare.

„Au fugit, lașii!” gândi Choquehuanka cu tristețe, observând tăcerea și văzând că cea mai mare parte dintre luminițe dispăruseră. Dar chiar în acel moment un nou spectacol umplu de bucurie sufletului lui bătrân și obosit.

Una dintre luminițe se transformă în torță și torța în flacără mare. Flacăra se legăna, roșie în întuneric, ca o limbă de reptilă, și mii de scânteii strălucitoare se ridicară în sus împrăștiindu-se în înaltul cerului.

Un țipăt omenesc, de agonie, rupse tăcerea catifelată a nopții speriiind câinii care începură să latre din nou cu furie.

Păsările de noapte izbucniră și ele în țipete furioase, câțiva cai nechezău cu spaimă, și se auzi îndepărtându-se pe câmpie galopul

înnebunit al animalelor speriate. Țipetele de teroare și groază – pline de suferință, rugătoare, țipete de femei, urlete de bărbat, plânsete de copil – se făcură mai intense, amestecându-se toate într-un vuiet înspăimântător, indescriptibil.

Era un vuiet prelung, puternic și sălbatic, ca ieșit din măruntaiele pământului.

Flacăra se transformă în incendiu și un cerc mare și roșu lumină întunericul câmpiei pe o mare întindere. Uneori se desfășura ca un imens drapel roșu. Scădea apoi gata să moară, se legăna puțin și deodată reînvia mai puternic, ridicându-și flăcările până la cer. La lumină se zăreau umbrele depărtate ale cocioabelor de indieni și bălțile împrăștiate pe câmpie sclipeau ca niște bucăți de sticlă purpurie. Bârnela acoperișului se prăbușeau. Lemnul împrăștia scânteii și, rupându-se cu totul, se năruia între zidurile înnegrite, liniștind pentru o clipă limbile de foc. Apăreau apoi mai mari, mai înalte, printre miriade de scânteii care se ridicau către cer și se stingeau în întuneric. Pe fondul roșu al incendiului, îmbrățișate de flăcări, se vedeau încrucișându-se siluetele fugitive ale indienilor, alunecând dintr-o parte în alta, furișându-se pe pământ...

Flăcările începură să scadă treptat, ca sufocate de întunericul nopții. Siluetele oamenilor, abia vizibile, se topiră și dispărură în întunericul dens. Zgomotele se stinseră și ele...

Un foc de armă în depărtare... O ultimă strălucire de flăcără...

Lătratul speriat al unui câine... Țipatul îndepărtat al unui leke-leke...

Și tăcerea cumplită, plină de temeri, misterioasă...

O rază gălbuie lumină bolta către răsărit. Albă la început, se schimbă în roz, apoi deveni portocalie.

În sfârșit, pe fondul roșietic al cerului se desenează vârfurile munților. Zăpezile își arată albeața lor pură și începură să lucească.

Peste piscuri se lăsă o ploaie de aur și diamante.

Soarele...

SFÂRȘIT

CUPRINS

Cuvânt înainte

Cartea întâi

VALEA.

Cartea a doua

PODIȘUL.